

OBRES COMPLERTES

VOLUM V

1906

OBRES COMPLERTES

DE

MOSSEN JACINTO VERDAGUER

VOLÚM QUINT

MOSSEN JACINTO VERDAGUER

OBRES COMPLERTES

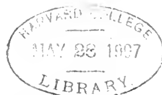
AB GRAN CURA ORDENADES Y ANOTADES

VOLÚM QUINT

Dietari d'un pelegrí a Terra Santa.
Discursos. — Articles. — Pròlechs. — Nerto.
Rondalles.

ANY 1906

BARCELONA
JOSEPH AGUSTÍ
Successor de Toledano, López y C.ª
ELISABETS, 4

Imprempta de la Vda. de Joseph Cunill.—Universitat, 7. Barcelona

DIETARI
D'UN PELEGRÍ A TERRA SANTA

Ma estimada mare, que al Cel sía, era molt afectada a llegir *El devoto Peregrino* del P. Castillo, llibre que's trobava en tots los escons y llibreríes de la plana de Vich: ohint-li'n jo llegir algún passatge bonich, des de sa falda, sentí nàxer en mi lo somni, llavors tan llunyà com falaguer, de veure la Terra Santa. Lo somni llunyà se m'es acostat y, grat sía a Déu, he pogut regalar-me'n tot l'Abril y Maig del any 1886. Los recorts que'n guardo duraràn més que'l somni, espero que seràn eterns. No hi aní a escriure cap llibre d'impresions com ara s'estila, per més que aquest ne tinga'l tirat, ni menys a cercar inspiracions pera cap poema, com ho digué en prosa algún periòdich, y en vers la llorejada poetissa Monserdà en *Lo llorer de Vinyoles*:

> Si tan encisers són
> les flors fins avuy descloses,
> Déu guarde a les que en llevor
> de Jerusalèm nos porta.

Francament, tinch de confessar que mon viatge era més interessat; jo hi anava a cercar quelcòm més que quatre flors esfulladices de poesía. Jo volía veure de més aprop y sentir y banyar-me en lo sol de Palestina, no'l sol material, sinó aquell sol que no s'ha post ni s'ha de pondre, lo sol de tots los cors, de totes les intel·ligencies, lo veritable centre del univers. Tres viatges tenía jo fets llavors: un a Amèrica, cercant la salut perduda per mi; altre a Tànger y Argelia, cercant-la per un amich esti-

mat; y'l tercer al Nort ab no menys bona y agradable companyía: faltava lo quart braç o, diguèm, lo cap a la immensa crèu que havía formada en la terra ab mos viatges, y li posí dignament ab lo millor de tots, lo de Jerusalèm. Los tres primers enfortiren mon cos delicat y enriquiren mon esperit, mes dexaren mon cor buyt y assedegat sempre de veure quelcòm més que mars y terres y ciutats, formiguers de gent. La anada a Terra Santa m'ha apagada aquexa set, y ja no desitjo ni espero fer altre viatge que'l de la eternitat, quan hora sía. Lo de Palestina lo emprenguí per conèxer a Jesucrist, mon Déu y Senyor, y poch o molt dech haver guanyat en aquesta dolça conexença, puix me sembla que l'estimo més, a pesar de la petitesa de mon cor y de la esquefidesa de mon enteniment, pera emmirallar-s'hi aquell qui no cab en l'univers. Sí: entre les etzevares y figueres de pala de Nazareth, en les vores del mar del Tiberíades, ressonantes encara al trò de sa paraula, en les del Jordà, consagrades per son baptisme, y en la cima del Calvari, ahont examplà sos braços pera abraçar la humanitat, me sembla haver vist una línea més d'aquella fesomía divina inaccesible al pinzell del pintor y a la ploma del filosop y del poeta. La he vista entre'ls descendents de sos dexebles en aquella terra de prodigis, entre'ls venerables fills del Pobre d'Assís, imatge viva del Crucificat, y fins en les cares dels israelites, pobres y avilits nets de sos butxins. Gracies infinites al bon Jesús, que dexantme, encara que indigne, celebrar la Santa Missa en son rihent breçol y en son gloriós sepulcre, m'ha dexat veure no sía més que un raig de llum de sa cara: jo guardaré aquexa visió, jo estojaré aqueix ressol en lo bell fons de la meva ànima: jo'n dauraré mos recorts y n'enjoyaré mes esperances; jo'n filaré mes derreres cançons, y'n te-

xiré mos derrers versos, y al baxar a la tomba, m'agafaré ab aqueix brí de resplendor celestial pera sortir d'aquexa vall de llàgrimes y pujar a la vida millor y perdurable.

En un article crítich publicat, no fà pas gayres díes, sobre mon derrer llibre, *Patria*, lo crítich, quexant-se, pot ser ab rahó, de que en mes últimes obres no dono prou destriats los genres literaris, semblava doldres de que jo dexàs caure massa gótes de poesía relligiosa en lo doll de ma poesía patriòtica. ¡Oh! ¡com m'honrava, y me plavía, sense voler, ab axò mon benvolgut amich! ¡Com li agrahesch la acusació; com li agrahiría encara més si'l cor me digués que'n só merexedor! ¡Oh, si pogués suavisar ab lo melós y adorable nom de Déu la seca aspror de tots mos versos! ¡Oh, si dexant apart mon no rès, pogués com altre Elisèu ab un grapat de sal divina endolcir lo doll cada día més amargant y terrós de la poesía contemporànea, que descreguda, sense cor y sense ànima, va dexant les ales a bocins en lo fanch de la material ¡Quí pogués posar lo nom de Déu allà hont voldríal en cada rocal de vora mar pera guiar als qui hi navegan; en lo front de cada serra, com una estrella que illuminàs totes les valls; en lo mur de les ciutats oblidadices y en lo portal dels masos oblidats, y en cada recó de món ahont se plora, ben sovint sense conhort, y en cada golfa humida hont se pateix, y en lo breçol del qui naix, y en lo llit del qui agonitza! ¡Quí tingués la vèu de les ones o del trò, pera fer-lo sentir a la humanitat ingrata que l'oblida! ¡Si al menys lo pogués escriure en un cor! mes ja que axò es obra de Déu, jo hauré d'aconhortar-me d'escríurel en aquest pobre y senzill llibre, massa senzill y massa pobre pera endreçar-se a la terra ahont se obrà nostra santa redempció.

Són notes de viatge, nuhes d'estil y de poesía, escrites a corre-cuyta y com se vulla, que no haurían sortit de la cartera a no caure en les mans amigues dels Directors de *La Veu del Montserrat* y *La Ilustració Catalana*. Ells són la causa d'aquesta humil publicació; bé que sa pobresa, sa incorrecció y tots sos defectes sían meus. Prengan lo lector la bona voluntat, y ajudem a donar gracies a Déu per haver posat aqueix flayrós oasis en lo camí estèril de mos díes, y sobre tot per haver-me dexat besar ses petjades en la terra. Del perfúm que vaig cullir en elles, y ja fà tres anys, ne tinch encara la ànima plena, y espero que m'hi durarà mentres me dure la vida: ¡y llavors ray! si m'ha sigut tan dolç veure'ls serrats y boscuries, les roques y'ls monuments que vegeren a Jesucrist, hà dos mil anys, mortal y fet home de dolors, si m'ha sigut tan plahent seguir ses passes ja mitg esborrades per los camins pedregosos y plens d'espines d'aquest miserable desterro, ¡què serà vèurel de cara a cara, immortal y gloriós, y seguir-lo eternament entre'ls elegits per les riberes florides de la vera patria!

Janer de 1889.

DIETARI

D'UN PELEGRÍ A TERRA SANTA

J. M. J.

En nom de Déu y de la Verge María, lo día primer d'Abril, temps de primavera gentil, com diría frà Anselm, a les quatre de la tarda nos embarcàm en Barcelona pera Terra Santa, vers hont, desitjós d'arribar-hi abans que'l vapor, lo cor se'n vola *sumptis fidei alis*, segons paraula de Sant Geroni. Axí com lo pol atràu la agulla magnètica, la prada florida les abelles sedentes d'olors y de mel, la California atreya, adés, los afamats d'or, y'ls grans centres d'Europa atrauen los assedegats de ciencia, vanitat y plaher; la Palestina atràu lo cor cristià. Sa aridesa y desolació espantosa fan sospitar que ja hi posa son peu terrible lo desert, mes encara continua sent la terra de promissió anyorada y desitjada per lo poble de Déu, que ja no es la niçaga d'Abrahàm, d'Isaach, y de Jacob, sinó'l poble cristià, format *ex omnibus gentibus, et tribubus; et populis, et linguis*, que té son cap en Roma, en mitg d'eix ample occident, vers ahont, segons tradició, estava girat lo bon Jesús espirant en lo

Calvari, en la hora més solemne que ha assenyalat lo rellotge del temps.

Lo vapor *Panay* es espayós, de 375 peus d'eslora, y en un de sos amples compartiments poden allotjar-se bé e independentment los dotze Pares Caputxins, que tením la bona sort de trobar-hi. Van destinats per lo Govern espanyol a les Carolines, sent los primers apòstols que hi posaràn lo peu. ¡Ditxosos ells! molts passatgers hi ha a bordo; hi ha richs marxants, empleats del Govern, dignataris de la Esglesia, militars d'alta graduació, jóvens en la flor de la vida, hòmens al cim de sa carrera; sols exos pobres fills de Sant Francesch me fan enveja. ¡Ditxosos ells y ben nats! van a sembrar en un camp verge la primera llevor del Evangeli, y a cullir-ne les primeres flors, pera oferir-les a nostre bon Déu y Senyor, que, sense saber-ne elles rès, les té comprades ab lo preu de sa metexa sanch. ¡Que contents volan a la conquesta de les ànimes! me recordan los segadors de ma terra quan, tot cantant, baxan ab la falç al coll a segar a la marina, animats ab la esperança de una bona messa; o los jóvens militars que he vistos anar a la guerra somniant ja los llorers de la victoria. Ells també somnían sos llorers y palmes, mes no se acontentan ab los de la terra. Més ambiciosos que'ls empleats y comerciants que'ls acompanyan, no'n tenen prou d'un grau, ni d'un grapat d'or, volen un guany infinit. ¡Ab quin entusiasme partexen, sense saber ahont van, ni què'ls hi espera! Van a fer la voluntat de Déu, y ¡què se'ls ne dona de viure o de morir! Si moren allí, moriràn com a bons soldats en lo camp de batalla; si en la mar, ja tenen la fossa oberta y estàn ab la mortalla posada, puix los enterran ab son meteix hàbit, y, morin allí hont morin, no'ls ha de recar rès del món, perque no hi tenen rès.

De la cambra del vapor, hont gayre bé tots sols s'han aposentat, n'han feta una capella, que, per sa senzillesa, los deu recordar la que dexaren en llur convent.

En l'humil trono de rústech altar tenen un quadro al oli de sa patrona, la Divina Pastora. Va vestida de blau com la Reyna del Cel, mes porta lo barret de palma, adornat ab un pom de flors, y en sa dreta lo gayató de pastora de les ànimes, que són ses místiques ovelles, a les quals, per férsels més agradosa, semblan haver emmanllevada la samarra de llana, Ella y son Fill Diví que sèu rialler sobre sa falda.

Frà Isidor de Sevilla, predicant en Santa Marina de la metexa ciutat, en 8 de Setembre de 1703, retragué aquell hermós versicle del Càntich dels Càntichs, 1, 7: *Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum, et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum.* Parlà, per primera volta en lo món, de la Divina Pastora, y ho faría en térmens tan inspirats, que'ls sevillans sortiren del sermó proclamant-la a altes veus per carrers y places. La nova advocació de la Verge, no cabent en Andalusía, s'escampà, com olor de balsam, per Catalunya, Castella, Espanya y Amèrica, acompanyant y fent dolços los treballs apostòlichs als pobres Caputxins, qui la havían presa per Patrona de ses Missions. Ella que'ls segueix amorosa a les Carolines, faça totes aquelles ànimes, que no conexen a Déu, manyagues ovelles del séu ramat.

8 d'Abril

A les cinch del matí s'ovira la torre de Bourlog al mitg de les amples boques del Nil; tres hores després veyèm la de Damieta, que s'axeca com de puntetes,

sobre la costa, pera fer llum de ben lluny als barcos que s'hi dirigexen. Sols veyèm de la població los pals dels que acarona ja en son port y alguna vela llatina que papelloneja a la entrada del gran ríu, entre la terra y la mar. Ab prou feynes oviràm algún platjar arràn de les ones, nú de caseríes y d'arbres. La mar en una gran estensió es verdosa y tèrbola per efecte de les aygues del Nil, que may venen ben clares, y del poch fons de la mar. Blanques y grosses gavines nos venen a parlar de la terra de Moysès, a la que'ns acostàm a tota vela, y entretenen als viatgers qui la anyoran, no tant per ser la de Moysès, com pera fugir del breçoleig de les ones, no sempre falagueres.

Port-Said, 9 d'Abril.

Si l'Egypte es un dó del Nil, aquesta ciutat n'es la derrera mostra, puix acaba de nàxer a la vora d'un de sos braços, encara que no es nada a sa regor, sinó a la influencia del canal de Suez, del qui es ella qui té les claus. La població antiga, més que població, era un escampall de barraques de mala mort, habitades per los pescadors àrabes; ara es dels ports del Mediterrà que veuen entrar banderes de més diferentes colors, y una de les ciutats ahont se senten més llengatges. Lo poble parla àrabe, la gent culta italià o francès; hi ha alguns inglesos y molts grechs. Aquests tenen un temple cismàtich y un altre grech-unit. Lo sacerdot del segón, com lo del copto y maronita units, són súbdits del pàrroco catòlich, que es lo simpàtich Guardià del convent de Francescans, ahont estàm allotjats.

La població mora està a cent passes de la europea, mes sos usos y costums n'estàn a mil lleugues, a pesar

dels esforços que fà'l Govern egypci pera civilisarla, protegint nostra Santa Relligió, subvencionant sos ministres, plantant ferrocarrils y telègrafos, fent adoptar pera son exèrcit nostres armes y trajos. Les cases són de fusta, entregirades, guerxes, mal ayrades y petites, ab rexes de confessionari a les finestres y un *portier* esparracat a la entrada, pera no dexar veure la bruticia interior, que no deu ser poca a judicar per la flayre pestilencial que'n surt. Algunes, que tenen segón pis, l'avençan demunt lo carrer un parell de passes, sostenint-se ab puntals o bigues que tenen pretensions de columnes. La escombra es un moble desconegut dintre y fora de les cases, y la ayga que'ls volta per totes bandes y de què fan ús tot sovint, no'ls priva d'anar bruts y de ser-ho tot lo que tocan, sos vestits, sos mobles, ses tendes de viures y d'industria, sos carrers y carrerons, places y placetes en que's dividexen sos laberíntichs pobles.

Los habitants, per sa alta y gallarda estatura, m'han recordat los filisteus, vehins no llunyans d'aquestes terres, y per no sortir de la nostra, los empordanesos, ab qui se semblan, per ser més alts que sapats, per son ayre desinvolt y per sa llenga solta y deslligada. En Pella, l'historiador del Empordà, ben segur hi diría quelcòm més. Los Fellàhs, o pagesos, van vestits de blau, color de la ayga que vessa la sahor y la vida en sos camps, y del cel que s'hi emmiralla. (Després he vist que no es en honor del Nil que vestexen de blau, puix es color molt usat en tota la Palestina y gayre bé únich en Samaria.) Les dones se tapan la cara ab una especie de careta composta d'un vel negre, que'ls amaga'l front, y altre que'ls amaga la part inferior de la cara, units per un canó d'or o de llauna daurada, ab dos o tres cercles, que'ls cau lletjament com un petit embut demunt lo nas. Açò, y lo

mantell negre que duhen a la ciutat, los dona més ayre de fantasmes que de dones.

Tots los espanyols qui han estat a Port-Said conexen lo Sr. Artola, únich compatrici nostre, empleat en lo Canal y un dels vells de la Empresa, puix no se n'ha mogut des de'l primer colp de magall que s'hi donà, y tal volta, l'home qui'n sab millor la historia; historia curiosa, dramàtica e interessant per demés, que té ja escrita y que, segons entenguerem, no trigarà pas gayre a estampar. Donchs ell, ab una amabilitat tota espanyola, nos ha ensenyat los magatzems de la Empresa, que estàn a son càrrech, ahont hi ha depòsit de deu mil obgectes, de ferre, fusta, cànems, etc., que's necessitan o poden necessitar-se en la obra immensa del Canal. En lo taller que està adjunt, treballan 500 operaris; ses màquines són de gran força y de les derreres invencions, destinades totes a adobar y construhir les dragues y vaporets, a reparar los vapors que hi van y s'hi estalonan cada día, que en va cercarían adob des de Hong-Kong a Liverpool. Allò es un rusch d'abelles d'Europa dintre'l desert de la Africa.

La draga principal, única en son genre, es una maravella. Llença la ayga terrosa, la sorra y lo fanch 80 metres lluny. Està illuminada per tres fars elèctrichs, perque puga treballar tant de nit com de día, y es tota de ferre y com féta de una sola peça. Vista de un xich lluny y a la derrera llum del día, me sembla un pelicà monstruós movent son béch enorme a una y altra banda de ses sorrenques vores. Aqueix aucell místich y estrany, que veig ací en Egypte per primera vegada, m'ha posat està comparació al cap de la ploma.

Cap a Jaffa, 11 d'Abril.

Decididament lo Patriarca Sant Francesch, amich dels pelegrins, vol acompanyar-nos a la Terra Santa, de la que es digne y providencial guardador. Entrant a Port-Said, nos digueren adeusiàu los dotze simpàtichs Pares Caputxins que volan a la conquesta espiritual de les Carolines; al sortir-ne, en lo vapor de les Messatgeríes Franceses, nos hi dona'l Déu vos guart altre fill de Sant Francesch, més elevat en la gerarquía de la Ordre, lo sabi, humil, piadós y amabilissim P. Farnesin, visitador dels Convents de Palestina. L'acompanya lo venerable frà Buccelli, conegut per sa eloqüencia y sos escrits. Venía abatut per una llarga y penosa malaltía, y plè de fè, s'aconhortava en mitg de la mar, ab aquelles misterioses paraules del psalm LXIV: *Spes omnium finium terræ et in mari longè*, que esbrinava sabiament, trobant-hi una góta de mel pera sa tribulació, quan se vegeren allà d'allà blavejar los cims de la terra anyorada. *Montana Judeæ*, exclamà ell, que'ns parlava en llatí, signànt-nos-les ab lo dit.

Sóta un vel de tristes bromes que esqueya molt bé a aquexa terra viuda y desolada, se'ns apareix, ab les primeres llums del día, la terra promesa de Moysès, la patria del Messíes esperat y desitjat per tots los pobles, y ¡ay! solament aquí desconegut y rebutjat, ¡la terra predilecta del Altissim! que ingrata li pagà tant y tant incomprensible amor ab una corona d'espines y una crèu. M'agrada veure un munt de boyra sobre la terra deicida; al front de la que, havent conegut a Jesucrist, lo dexà per Mahoma, verament li escàu un negre turbant de núvols. Mes no triga a esquexar-se la boyrada, retirant-se

a negres borrallons que's van esblanquehint y apetitant al bés de foch del sol de Palestina.

Jaffa, 12 d'Abril.

Tan bon punt tiràm les àncores a fons, los barquers moros, cridant, baladrejant y movent sos braços, com si vinguessen al abordatge, assaltan lo vapor per los dos costats; agafan los farcells y maletes que troban, estiragassant-les un per cada ança y prenént-se-les de les mans com a cosa propia. Lo dret que s'han pres sobre'l bagatge l'estenen sobre'l pobre viatger, disputànt-sel y estirant-lo un per cada braç, cap a ses barques, ab un brugit y cridoria que axordan.

La bona sort de navegar ab lo Pare Visitador, y sa gran amabilitat, fan que tingàm lloch en la barca del convent, ab tan bona companyía, y la de dos Pares espanyols, que venen a cercar-lo. Los acompanyan dos geníssars, o soldats turchs, que viuen al servey dels dos convents de Jaffa y Jerusalèm. Van vestits de blau ab ribet blanch, armats de son alfanch y de llur alt bastó ab porra d'argent cisellat, ab que davant la comitiva ferexen les lloses del carrer y les escales del convent, al estil dels armats de nostres solemnes processons de Divendres Sant.

Lo convent, que dú sobre la porta'l rètol: *Hospitium latinum PP. Franciscanorum Terræ Sanctæ*, es un símil de la vila, per ses pujades y baxades, escales, passadiços y terrats, que domina aquell port plè d'esculls, y aquella mar, blava com son cel, que'ns acaba d'escupir en tan encantadora platja.

Lo temple no té rès de monumental; mes, segons diuen, està fet de pedres del palàu de Herodes de Cesa-

rea. Los paraments nos han fet duptar de si estavam en Espanya. En lo pali del altar major, que deu ser present d'algún català, se llegeix lo nom de Barcelona; les casulles, dalmàtiques y roba blanca són espanyoles, com les de gran part dels santuaris de Terra Santa.

En lo portal del convent se veuen també les armes d'Espanya, però lo més espanyol de la casa són los tres Pares, Benet, Bonaventura y'l President, Casto Amado, simpàtich fill de la Rioja, que havent servit vuyt anys al rey, en temps d'Espartero, ha vingut a servir a Déu en milicia millor, regint, fà vint anys, aquest convent, marxapèu de nostra santa Esglesia en Palestina. Son caràcter respòn a son nom de Amado, puix es l'home més amable del món, y qui estima es estimat. En aquest port s'embarcà la Verge anant a Éfeso, segons la Venerable Agreda; vuytcents anys abans s'hi havía embarcat Jonàs, que fugía de la obediencia del Senyor, trobant fexuga pera ses espatlles la missió de profeta.

Los jardins de Jaffa, que tal són sos voltants, són verts y ufanosos com la horta de Valencia. Hi verdejan los tarongers y llimoners, carregats de flors d'argent y fruytes d'or; les moreres al costat del cactus, y'l magraner que ab sa vermella flor recorda la de la rosella, la flor catalana, que m'agrada veure esbadellada ací en Orient, quan en nostre pahís encara no poncella.

13 d'Abril.

A mitja tarda sortím de Jaffa, atravessant sos vergers, veritable oasis de Palestina. A 15 minuts de camí se troba una font, al nort de la qual, a dues centes passes, hi ha un cementiri abandonat, ahont se creu que hi havía la casa de Tabitta, resuscitada per Sant Pere. Allí

s'aplega'l poble en romiatge tots los anys, lo quart diumenge aprés de Pasqua.

Entràm en la immensa plana de Sarón, celebrada en lo Càntich dels Càntichs; està estesa entre les montanyes de Judea, lo Carmel y les dunes de la platja blanquinoses y tristes. En exa plana Samsó incendià los blats dels filisteus, quin pahís tením a mà dreta. Exes montanyes lo vegeren triomfant, y l'endemà vergonyosament presoner en braços d'una dona enemiga de sa patria.

La herba y lo blat verdejan bellament en tota la encontrada, y entre ells groguejan los rubèlichs, flor que enjoya també los camps de la costa catalana. Alguna olivera perduda cendreja ací y allà, y a excepció d'algún arbre, que no conech, semblant al pí, cap mes se'n veu. Veusaquí lo que resta de la hermosura de Sarón que retràu Isaías: *Decor Carmeli et Saron.*

Lo primer que s'ovira del poble de Ramlèh, la antiga Arimathea, es la Torre dels Quaranta Màrtyrs. La casa de Nicodemus està convertida en capella del temple dels Pares Francescans, ahont he tingut la ditxa de celebrar la Missa. Gayre bé tots los frares del convent són espanyols: los qui no ho són, y sos sirvents, fins un negre gegantí vingut de Nubia, parlan castellà.

Des de Ramlèh, ahont arribarem a mitja tarda, anarem a visitar Lydda, ab la bona companyía del P. Abuga, secretari de la Custodia (avuy Custodi de Terra Santa). A mitg camí, sota d'un roure, vegerem una familia de leprosos, que a grans y llastimosos crits nos demanà caritat. ¡Quin espectacle! Eix mal terrible, desconegut entre nosaltres, los va rosegant de mica en mica la pell, los ossos y articulacions, y'ls va mutilant horriblement y a quiscú de sa manera. ¡Pobres! y ab prou feynes saben lo nom de Jesucrist, lo Fill de Déu, que nat en son

propi pahís, ab una sola paraula goría los leprosos de son temps.

Lydda, patria y lloch ahont, segons la tradició, fóu martyrisat Sant Jordi, per Diocleciá, guardà molt temps ses reliquies, en un temple caygut y axecat de ses ruínes dues o tres vegades. L'actual té'ls tres àbsides y grans fragments del antich, y està reconstruhit per los grechs cismàtichs que'l possehexen. Acompanyat per un pope a la cripta, que es ahont nasqué, he orat ab tot l'afecte de la meva ànima per Catalunya, terra estimada d'ahont es patró; per mon poble, ahont té una de ses poques ermites, ahont celebrí, acompanyat de mos pares y de germans, que ja no tich en la terra, ma primera Missa. Que'l soldat gloriós de la fè toque'l cor dels guardians del séu breçol que fan a la ombra de la heretgía la són de la mort.

CAMÍ DE JERUSALÈM

13 d'Abril.

Amoàs. Restan d'aquexa ciutat, antiga Emmaüs, les ruínes d'un gran temple, dedicat als set germans Macabeus, aquí ahont Judas guanyà la cèlebre batalla a Georgias, general d'Antíochus.

L'àbside es rodó per dins y cayrat per fora, y com post d'enormes pedres, alguna de tres metres de llarch.

Latrun, poble vehí d'Amoàs, ab qui segons frà Lievin, formavan la ciutat de Nicòpolis, recorda ab son nom una tradició notable. La Sagrada Familia caygué en aqueix lloch en mans d'una colla de lladres. La esposa del cap de colla se sentí moguda a la vista del Infant

Jesús, y demanà a la Verge que en la ayga ahont lo banyàs hi dexàs banyar un fillet séu llebrós. L'hi banyà y restà gorit de la lepra del cos, com més tart, a una paraula de Jesús, fóu gorit de la lepra de la ànima: puix aqueix noyet fóu Dimas, lo bon lladre.

Lecanú crèu que açò succehí venint d'Egypte la Sagrada Familia, d'hont, segons ell prova, tornaren per mar, desembarcant en Ascalón o Jamnia. Axís s'esplicarían les tradicions de llur passatge per Latrun, Ramlèh y Carmel, difícils de lligar d'altra manera.

Ací donàm l'adéu a la oberta y hermosa plana de Sarón, y començàm a pujar les montanyes de Judea, escalada digna de la ciutat santa de Jerusalèm.

En la vall del Terebinte, vora avall del torrent, ahont Davit cullí les cinch pedres pera enviar-les ab la fona al front de Goliat, davant una posada esperan al Pare Visitador, un representant del Cònsul francès y altre del austríach, acompanyats de sos respectius geníssars. Ells, lo drògman y los geníssars dels convents de Jaffa y Sant Salvador, muntan a cavall y's posan tres per banda, davant la carroça del Pare Visitador.

Atravessàm lo torrent sech del Terebinte y los cendrosos oliverars d'aquexa estreta y sinuosa vall, nos enfilàm a les montanyes que l'encaxan per la altra banda, y al cap d'una estona de pujar y baxar per ses aspreses, se'ns apareix de sobte la Ciutat Santa, que les llàgrimes m'aturan de veure. *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem.* Baxant de cavall, nos descubrím y resàm devotament lo psalm: *Laetatus sum in his quae dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus:* «M'he alegrat de les paraules que se m'han dit: anirèm a la casa del Senyor.» Sempre m'ha fet impresió aqueix psalm de sentit misteriós y doble, mes may com ací ahont fóu dictat. Aquí

los mots que fan referencia als atris de Jerusalèm, a les tribus que hi han pujat, a la pau y *abundantia in turribus ejus,* no's poden pronunciar sense plorar; més que més per qui, illuminat per la fè, sobre les torres y murs d'aquexa ciutat, encara hermosa en sa desolació, allà dalt entre exes blanques boyres, en la blavor del cel veja baxar *la nova y resplendenta Jerusalèm* de que'ns parla lo capítol XXI del Apocalipsis. Déu méu, gracies infinites per haver-me dexat veure la de la terra, mes no es aquexa, no, la fí del méu viatge; quan sía arribada ma derrera hora, quan enfortida per l'aliment dels Angels ma ànima pecadora vaja a obrir les ales, dexàu-me cantar per segona vegada aqueix càntich diví, que ha acompanyat tantes ànimes pures en sa volada a la Jerusalèm celestial.

En lo quartel de la porta de Jaffa los soldats turchs presentan les armes al Pare Visitador; lo poble s'apila en totes bandes per vèurel passar, y no obstant de ser la major part de la gent de diferenta relligió, lo saludan ab respecte.

A la entrada de Sant Salvador l'esperan los Pares Francescans a la porta, precedits de la crèu alta y tres sacerdots ab capa pluvial. L'encensan y, entonant lo *Te Deum,* l'acompanyan al altar major. Aprés de orar, s'assèu en un humil trono a la dreta del altar. Lo Pare Custodi y tots los frares del convent han anat a besar-li la mà humilment, y ell als ordenats de presbiterat los ha tornat afectuosament lo bés a la galta. Aqueix es lo primer exèrcit francescà que he vist passar davant mos ulls: son bé una cinquantena, gayre bé tots del mitgdía d'Europa, ahont tenen una llar estimada, pares y germans que han dexat pera seguir al Patriarca dels pobres; alguns han posat cabells blanchs y s'han emmalaltit, lluytant sóta son gloriós penó, entre enemichs terribles y en

un clima devorador; mes ells guardan, fà siscents anys, a la Esglesia lo sepulcre de Jesucrist.

ANADA AL JORDÀ

14 d'Abril

Arribarem ahir vespre a Jerusalèm y'n sortím avuy de bon matí, havent-ne vist solament lo carrer d'entrada y lo de sortida, y lo clar y esbarjós temple de Sant Salvador, ahont hem dit Missa. Al entrar al convent s'estava organisant una caravana al Jordà y nos hi allistarem, preveyent que si dexavam escapar aquexa ocasió, ben segur no se'ns presentaría may més.

Bethania es la primera població que trobàm al perdre de vista la Ciutat Santa. Voltades de figueres y olivers s'hi veuen una vintena de cases, entre les quals s'ensenyan les ruines de les de Simón Leprós y Llàtzer. En aquesta, Jesucrist fóu acullit moltes vegades per Marta y María, y en ella pronuncià aquella paraula, que es un resúm del Evangeli: *Una sola cosa es necessaria.*

La tomba de Llàtzer es lo principal monument de Bethania. Se baxa per una escaleta d'uns vint grahons y un vestíbul de quatre passes de llarch y poch menys d'ample: allí estava la llosa sepulcral, que Jesús manà traure abans de cridar ab vèu forta; *Llàtzer, vina a fora.*

Un xich més avall de Bethania se troba una roca ahont María y Marta sortiren al encontre a Jesús, que anava a veure a son germà difunt.—*Si haguesseu estat aquí*—li digueren,—*nostre germà no s'hauría mort.* Manà que l'acompanyassen davant la tomba, y allí *plorà.* «Jamay—esclama un autor,—Déu fóu més home que plo-

rant sobre'l sepulcre de son amich: jamay l'home fóu més Déu que reprenent aquexa víctima a la mort.»

No trigàm a trobar al peu del camí, sóta una roca tallada a escayre, lo Camp de la Figuera malehida. Sortint de Bethania, Jesús, sentint ganes de menjar, s'hi acostà, y no trobant-hi més que fulles, la malehí. L'endemà, passant-hi ab sos dexebles, Sant Pere li digué: *Mestre, miràu com s'es assecada la figuera que malehíreu ahir.*

A la dreta del camí se veu en una cima l'endret ahont Davit, fugitíu, fóu malehit per Semei.

La *Font dels Apòstols* es al fons de la vall del Sol, nom que li escàu molt bé, puix no recordo haver-lo sentit tan ardent en la vida.

Ací es ahont lo Salvador posà la escena de la paràbola del bon samarità. En totes exes valls y colls y montanyes no's veu un arbre, ni una mata, ni un brot de farigola; la poca herba que hi ha està sense verdor, secardina y com socarrada per lo sol.

En la vessant de Gericó començàm a trobar alguna mata de fanal y de rebrolls estranys per nosaltres, mes les roques que fins ara veyam o endevinavam amagades sóta un vel de terra, surten com ossos a través de la pell.

De prompte les montanyes més atormentades y abruptes se separan, y des d'un coll veyèm ab tota sa magestuosa amplada la plana de Gericó, hermosa, verda y plena d'arbres, entre les montanyes de Moab y les de Judea.

La Font d'Elisèu està a aquesta banda de plana, regant-la amorosament y adornant-la d'una gran faxa de verdor. Mes que una font es un torrent que surt tot plegat de la terra; ses aygues, que eran amargues, fóren endolcides pêl profeta Elisèu, qui hi tirà un vas de sal,

dihent en nom de Jehovàh: «Jo he purificada aquexa ayga, y la mort y la esterilitat no sortiràn més d'ella.»

Al O. de la Font hi ha una montanyeta, formada per les ruínes de la antiga Gericó.

Des d'allí'ns dirigím a la montanya de la Quarantena, de pujada dreta y aspra. Oràm en la cova ahont orà Jesucrist per espay de quaranta díes, y després espayàm la vista des d'aquell balcó de roca, que fà rodar lo cap. Lo panorama es immens y d'un genre a que'ls occidentals no estàm acostumats. Les roques del voltant estàn vorades, y en exes balmes vivían, segons Sant Geroni, set vèrgens, quiscuna en la seva cova. Quan se'n moría una aparedavan sa cel·la, que'ls servía de tomba, y obrían una nova cova per una altra verge.

Còsroes posà en mans d'aquestes vèrgens la palma del martyri.

Un vol de coloms de bosch que passava per davant d'eix estrany asceteri m'ha fet recordar la blanca voladuria de ses ànimes al volar ab ses palmes y lliris al paradís.

L'amable solitari grech que víu en la cova, consagrada per Jesucrist, convertida fà molts segles en santuari, no té altra companyía que alguna merla manyaga que hi vola des de Sant Sabas, com per donar-li noves de sos companys de vida eremítica.

Gericó, la ciutat de les palmes, la que Josuè féu caure, després d'haver-la voltada set vegades, al sò de trompeta pronunciant després aquesta terrible maledicció: «Malehit sía davant del Senyor l'home que tornarà bastir aquesta ciutat», no s'ha axecat més. No fà gayre hem trobat son cadavre, o millor la pols de son cadavre, mal apilada al peu de la montanya de la Quarantena. Sos boscos de canya de çucre y de palmeres, sos balsemers,

y sa Rosa per les divines Lletres celebrada, s'han assecat, y aquells antichs jardins s'han tornat un desert, bé que no tan complet com lo restant de Palestina, per estar entre'l Jordà y la Font d'Elisèu.

La Gericó d'ara està a dues hores de la primera y no la retira en rès. Més que una vila es un clap de cabanyes de rochs y fanch, ahont viuen trescents beduhins mitg despullats y d'aspecte salvatge. Hi he vista alguna dona duhent un botonet clavat al nas y fins un osset clavat en un de sos forats. Les criatures anavan o completament espellissades o nuhes.

Entre'ls aucells díu que hi ha la merla de Mar-Saba y'l rossinyol de Palestina; entre les plantes lo *Spina Christi*, arbre regular, l'arbre de Sodoma y lo baladre.

La flor que avuy porta lo nom de Rosa de Gericó ha sigut trobada per Frà Lievin en la montanya de Quarantena, y'n possehím un exemplar de que'ns féu present ell meteix. No es més grossa que un clau dinal; es de la metexa color, y s'obre instantàneament en la ayga.

A les dues de la nit partím de Gericó cap a les vores del Jordà; la llarga caravana es tot sovint trencada, sobre tot al arribar a la arbreda, que fà més negra la fósca de la nit, mes a crits y a ahuchs nos tornàm reunir. Al arribar a Guilgal o Galgala, lo día començava d'apuntar. Ací'ls israelites acamparen després de passar lo Jordà y adressaren dotze pedres en eterna memoria de tan feliç passatge.

Per aquí's veuen les ruínes d'un antich convent de Sant Joan.

Arribàm al terme del pelegrinatge. Lo Jordà corre suaument derrera aquexos saules y tamarius.

Segons la tradició (y aquí copiàm a Frà Lievin, que la ha estudiada bé), en aquest lloch los israelites, quan

entraren en la Terra promesa, atravessaren lo Jordà a peu exut, mentres les aygues de baix s'escolavan vers la mar Morta, y les altres s'axecavan y formavan com una montanya des de la vall d'Adòm fins a Sorthàn.

En aquest meteix lloch Elías, devent passar a la altra banda del Jordà ahont anava a ser enarborat en un carro de foch, ferí la ayga ab son mantell y la atravessà a peu exut en companyía d'Elisèu. Lo profeta al desaparèxer, dexà caure son mantell. Elisèu l'aplegà, y de retorn al Jordà ferí ab ell les aygues del ríu, com havía vist fer-ho a Elías; mes elles no's dividiren. Llavors Elisèu digué: «¿Donchs ahont es ara lo Déu d'Elías?» Y ferint segona vegada les aygues l'obehiren y li obriren passatge.

Davit, perseguit per Absalón, atravessà lo Jordà acompanyat de sos fidels servidors.

Naamàn, capità de la armada siria, estant cobert de lepra, vingué, per ordre de Elisèu, a banyar-se en lo Jordà y gorí. Lo meteix Profeta féu pujar a la cara de les aygues del ríu un tascó de ferre que un noy, tot aterrant un arbre, hi havía dexat caure.

Una tradició no interrompuda designa aquest endret com lo lloch en que Sant Joan predicà la penitencia y batejà a Nostre Senyor Jesucrist.

Aquí, lo día 15, a la sortida del sol, tinguí la ditxa de celebrar la Santa Missa commemorativa d'aquest passatge ab lo Evangeli de Sant Joan: *Vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* La impressió que fan los grans mots del Evangeli en lo lloch de la metexa escena, es superior a tota ponderació. Cent vegades he dit en mon viatge lo que dich ara, mirant-me en les aygues del ríu sagrat. Solament per llegir aquest Evangeli ací, dono per ben empleat lo viatge y'n dono gracies a Déu.

Un xich més avall, en la tofa d'arbres de vora'l Jordà he sentit cantar lo rossinyol, únich que he sentit a Palestina. Algún escriptor ha comparat al Nil lo Jordà, regant per totes bandes en temps primitíus aquexa fonda plana, que la Sagrada Escriptura compara al Egypte, dihent que era una vall fèrtil y com un jardí del Senyor. Mes sos crims horribles *féren ploure sobre Sodoma y Gomorra çofre y foch del cel. Llavors Abrahàm, alçant-se del lloch ahont s'era entretingut ab lo Senyor, mirà Sodoma y Gomorra, y en tot lo pahís del voltant s'hi vegé una fumada espessa com la d'un forn que s'alçava de la terra.* «Incrèduls o escèptichs, a nostra arribada al mar Mort, díu un sabi director de la Missió americana d'esploració, després de vintidós díes d'un exàmen rigorós, hem proclamat unànimement la veritat de lo que díu la Biblia sobre la destrucció de les ciutats d'aquesta plana.»

La vall de la mar Morta es la depressió més fonda que's coneix en la superficie de la terra; es 171 metres més baxa que Jerusalèm, de manera que'l camí per ahont n'hem vingut es una baxada continua: està á 393 metres sóta'l nivell del Mediterrà, lo que unit a la fondaria mitjansera de ses aygues, que es de 225 metres, fà que la depressió total sía d'uns 790 metres.

La tomba de cinch ciutats com Pentàpolis, havía de ser més gran que la tomba d'un home; havía de ser més ampla que la tomba d'una familia o d'una parroquia: s'hi havía d'enterrar los hòmens y les besties, les cases, los camps, boscos y jardins; sos temples y ses divinitats; sobre tot hi havían de cabre sos vicis monstruosos y son orgull.

Ses aygues són amarguíssimes, com si fóssen llàgrimes de desesperació de la gran víctima soterrada allí de víu en víu; y en ses vores, sens una herba ni un aucell,

solitaries, nuhes, àrides y seques, sembrades de negres pedres d'asfalt que puden a çofre, se sent la farúm, la soletat, la tristesa y la terror de la tomba.

Sant Sabas, 15 d'Abril

Mitg monestir, mitg fortalesa, voltat d'altes y fortes muralles, Sant Sabas séu en lo rost d'un pregón y aspre congost, al fons del qual corre anguilejant lo torrent Cedrón, avuy, com gayre bé sempre, sens una góta d'ayga. Aprofita tot accident de la montanya pera oferir un sojorn de pietat als cinquanta monjos que l'habitan. Al mitg del rost, en un replà, sostinguda per enormes botarells, s'axeca la esglesia en forma de crèu grega. Sa ornamentació es riquíssima, mes sens art. Dos grossos salomons d'argent illuminan lo presbiteri, en quals parets no caben los senzills quadros moderns a estil del segle XIII.

Davant la esglesia s'axeca un petit oratori octògon, anomenat la Tomba de Sant Sabas, y un xich més lluny, en la metexa montanya, hi ha la cova-capella de Sant Nicolàu. La adornan alguns retaules antichs, un d'ells representant la horrible matança d'anacoretes en temps de Còsroes, prop de una restellera de sos cranis y reliquies que blanquejan derrera una rexa.

Després de visitar la capella que fóu habitació y tomba de Sant Joan Damascè, passàm a la Cova de Sant Sabas, altrement anomenada del Lleó. Havent-ne sortit un día lo Sant penitent, entrà a ocuparla un lleó. Tornà Sant Sabas tot resant, y, qui mal no fà mal no pensa, aprés de tancar lo llibre s'adormí. Lo lleó, volent ser amo de la cova, l'agafà per l'hàbit y l'arrocegà a fora. Lo Sant se desvetllà, entrà de nou a la balma y reco-

mençà lo rés. Havent-se tornat a adormir, fóu altra vegada arrocegat al portal de la cova. Llavors lo Sant, dirigint-se al molestós animal, li digué: «¿No es prou gran la cova pera tots dos?» Lo lleó, fent-se càrrech de la rahó, se n'anà tot moix a ajaures ahont lo Sant li digué, y allí habitaren tots dos en bona companyía.

Un dels pochs arbres que s'hi veuen es una vella palmera, que, segons tradició, fóu plantada per Sant Sabas.

Alguns dels monjos viuen en petites balmes, ahont no hi ha més que una crèu de fusta y una rastora de palma; a un d'ells, fà quaranta anys no se l'ha vist fora d'ella, sinó pera anar a la esglesia o al refetor. Viuen en la més aspra penitencia, tenint privada la carn tots los díes del any, y llevant-se a cantar Matines, al sò d'una grossa planxa de bronzo sostinguda per dues cadenes de ferre, a la una de la nit, com es estil de la Ordre de Sant Basili, que seguexen. Los aucells del cel, ab qui's deuen tractar gayre bé únicament, los nou mesos del any, baxan a pellucar les engrunes de pà en ses mans descarnades, com jo meteix ho he vist, fent-me recordar ab anyorament y recança los ermitans de nostre Montserrat, que feyan baxar del cel, ab pregaries més pures, no solament los cantadors aucells, sinó'ls metexos Angels.

No obstant, no es or tot lo que lluu; la pobresa monàstica regna en Sant Sabas, mes no hi falta qui té diners llarchs, puix cadascú fà bóssa a part y té dret de comprar y vendre per son compte. Alguns a cada pelegrinació que passa, surten a fer davant la porta, sobre una estora, sa paradeta de quadrets senzillament pintats, medalles, bastons y culleres. Axò sembla y es reyalment poca cosa, mes revela que en los monestirs cismàtichs no hi ha comunitat de bens, y sens ella per més virtut y penitencia que hi haja, es una ilusió la vida monàstica.

¡Que diferenta sería aquesta humil Tebayda abans de la degollació de sos ermitans per les tropes de Còsroes! ¡Quín chor d'alabances alçarían, cada matí, los quatre mil anacoretes, que, segons Quaresmius, hi vivían, y los deu mil que animavan les coves que, la una al costat de la altra, com cel-les d'una bresca, se veuen buydes a una y altra vora del córrech, fins qui sab ahont, servint avuy de cau a les guilles y xacals! ¡Los murmuris pregons y llunyans de les sagrades aygues del Cedrón, que mitgparteix exa mística regió, com lo torrent de Santa María partía en dues la Tebas y Tebayda de Montserrat, ab quines oracions y càntichs tan purs y flayrosos se'n pujarían al trono del Altíssim! ¡De cada peu de mata brotaría una halenada de perfúm, de cada roca un sospir d'amor, de cada cor una posada del hymne més armoniós y bonich que haja sortit de la terra!

¿Vostres abelles hont són volades,
cel-les desertes, ruscos sens mel?
¿hont se'n volaren vostres niuades,
nius d'aureneta penjats al cel?

16 d'Abril

Sortida de Sant Sabas. Celebració en l'altar de la Magdalena en lo Sant Sepulcre.

A les dues de la tarda som convidats a veure passar la pelegrinació dels moros a Nebi-Mussa, antich convent fundat per Sant Euthimi, ahont una llegenda arabesca col-loca la tomba de Moysès. Díu que Déu li prometé allargar-li la vida fins que ell meteix se ficàs a la tomba. Passaren anys y més anys, ell se féu vell y més vell, y com may se ficava a la tomba, may se moría. Una vegada passant per exa montanya, al pich del sol, entrà per reposar

en una cova, ell ignorava que en altre temps havía servit de tomba. L'Ángel de la mort, que anys havía no'l dexava de petja, al vèurel dintre la balma, tancà la entrada, y Moysès quedà en ella soterrat.

La vera tomba del Llegislador dels juheus està en lo mont Nebo, part d'allà del Jordà, segons testimoni de la Biblia; mes un santó, que no volía anar tan lluny, se llevà un matí dihent que Mahoma aquella nit se li era aparegut, dihent-li que'l sepulcre de Moysès no estava en lo mont Nebo sinó en lo Nebi-Mussa. Des de llavors cada any s'hi fà un romiatge, que dura vuyt díes, quedant-se los pelegrins en la montanya, los richs en hermoses tendes, los pobres al sol y a la serena.

L'espectacle de la sortida es verament imponent. Dues hores abans, la porta de Sant Esteve ha estat trayent espectadors que's col·locan entre ella y la montanya de les Olives, en les dues vessants de la vall de Josafat. Los cims de les torres, les emmarletades muralles, les finestres y terrats de les cases vehines, les parets dels camps, los màrgens desiguals de vora'l camí, tot es un formiguer de gent curiosa, que, vestida de festa, ha sortit a pendre comiat dels qui, més venturosos, van al gran pelegrinatge.

Precedeix la comitiva un esquadró de cavallería vestida a la europea; a no ser lo birret egypci, que no estàm acostumats a veure demunt testes bajetades, y la mitja lluna que lluheix en les xapes de ferre dels cinyells y en los botons de ses casaques, no la pendríam pas per cavallería mora. Derrera ella vé la infantería y alguns prohoms de Jerusalèm ricament vestits. Al sò de la música de regiment, que toca ayres estranyíssims per nosaltres, passan penons y banderes molt semblantes a les de nostres processons, y prop d'elles uns quants feréstechs santons fent contorsions y ganyotes, y cantant en mitg d'una

gran multitut d'una manera esgarrifosa. Sense ordre ni concert passan hòmens richs a cavall, pobres a peu ab ses dones y maynada, y en mitg d'una altra agrupació de pelegrins vé lo gran santó de la mosquea d'Omar, vestit de túnica, mantell y turbant verts, fent lluhir en ses mans una terrible visarma, que ab un petit colp podría obrir lo cap y quelcòm més a un home. Veus aquí les insignies de la santedat per aquexa raça fanàtica, sórda y cega; ramada d'hòmens que'l profeta Mahoma junyí a son carro en son triomf a través de la Africa, la Assia y la Europa.

Les dues o tres xarangues que seguexen la comitiva se componen de bombo, que tocan ab dues manetes ó brochs un a cada cara del atronador instrument, y dos o tres parells de platets de sò esquerdat, que axordarían les pedres. Ofega de tant en tant aqueix desconcert y rebombori una forta canonada.

En los pelegrins com en los espectadors ¡quina varietat y hermosura de vestuaris, encara que molts sían apedaçats y fins esquexats! ¡Quín veremar sería pera nostres pintors y artistes, que, afamats de bellesa, s'han de desdejunar ab la vista del napolità que toca la arpa y del pastor dels Pyrineus que baxa a fer ballar l'ós en les places de Barcelona!

Los mahometans partexen al romiatge ab tota sa fè y entusiasme primitíus. No's veu pas ombrejar sos fronts cap núvol de dupte: ells no duptan pas. Rès hi fà que tóta la Palestina conegués altra tómba de Moysès, que es la única y vera; rès hi fà que no s'hagués escrit ni dit un mót en contra; ho digué un santó al sortir del llit, y encara que no ho acompanyàs ab cap rahó ni testimoni, encara que no fós una veritat de les escrites en lo Coràn, fòu acceptada per unanimitat sense sospita; los àrabes no

sospitan. Llur fè es cega, tan cega que no hi vol veure, y accepta de la metexa manera lo que té rahó de ser com lo que es contra tóta rahó.

Quan Mahoma los prohibí la discussió ab los cristians sobre materies de Relligió, sabía lo que's feya; com home de gran talent y previsió devía conèxer que no era prou forta la obra que fundava pera posar-la en perill: lo Mahometisme, com certs aucells que fugen de la claror, necessita la nit d'ignorancia pera viure, es una boyra que's desfaría y s'evaporaría si s'exposàs a la llum del sol de Jesucrist.

Bethlèm, 18 d'Abril

Massa bona es la carretera que hi acompanya avuy al viatger des de Jerusalèm, fent anyorar lo camí vell que anguilejava per vinyes y jardins, encaxonat entre dos màrgens guarnits d'etzevares y rosers. Era mal empedrat, plè de rochs, desigual y axaragallat; mes guardava les petjades de Davit y Salomó, y les encara més sagrades de Jesús, Joseph y María, que hi passarían més d'una vegada.

Una tradició nos presenta la Sagrada Familia a mitg camí, reposant a la ombra d'un Terebinte que s'inclinà respectuosament davant l'Infant Diví, fent-li ab ses branques un ombríu dosser. Los pelegrins no passavan may sense abraçar y besar l'arbre ditxós, y guardavan ses fulles y escorça com reliquies, fins que, fent-li mal d'ulls tot açò, lo moro amo del camp, un día que's llevà de mal humor agafà una destral y'n féu llenya. En lo meteix lloch una mà cristiana ha plantat un altre terebinte que, d'aquí a alguns anys, farà ombra als pelegrins tot recordant-los tan bella y piadosa tradició.

Al peu de la montanyeta que corona lo monestir de

Sant Elías, se troba lo Pou dels tres Reys, ahont se'ls aparegué de nou la Estrella que se'ls havía amagat al entrar a Jerusalèm. Som al estrém de la plana de Rafaím o dels Gegants, ahont Davit baté dues vegades los filisteus y cremà llurs ídols.

Des d'ací se veu encara lo Sant Sepulcre y'l mont de les Olives; mes *transeamus usque ad Bethleem:* «Arribèmnos fins a Bethlèm», ciutat que veuen per primera vegada nostres ulls, blanca, resplendenta y col·locada en un cim com la gloriosa corona de Judea.

A mà dreta del camí trobàm abans de gayre la hermosa Tomba de Raquel, que'ns recorda la degollació dels Ignocents ab aquella paraula tan bella y tan trista de Jeremías: *Vox in Rama audita est; Rachel plorans filios suos et noluit consolari quia non sunt:* «Fins en Ramà se sentiren les veus, molts plors y alarits: Raquel plora a sos fills, y no's vol aconsolar perque no hi són.»

Bethlèm o Beit-Lehem, com l'anomenan sempre los del pahís, es una ciutat cristiana, gayre bé católica. La crèu no s'amaga davant la mitja lluna, com a Jerusalèm, sinó que s'alça magestuosa, se multiplica y, com en nostres pobles antichs, se va a posar, com un signe sagrat, demunt lo portal de les cases y sobre'l pit de les bethlemites. Ja al arribar se sent la civilisadora influencia cristiana; la gent no s'aparta astorada, ni'ns aguayta ab ulls plens de llàstima y menysprèu, sinó tot lo contrari, la major part nos envían un afectuós Déu vos guart en sa llenga, un *buona sera* o *bon soir* que'ns roba'l cor. La mitja rialla que apunta en tots los llavis, nos díu que estàm entre germans; y no solament nos somríu la gent, sinó les finestres obertes, les hortes plenes de verdor, los carrers plens de gent; los arbres, la ciutat y'l bon Jesús y tot a dalt del cel.

Avuy es diumenge y no cal dir que la gent està endiumenjada. Los hòmens duhen turbant de seda virolada en que domina'l groch, y túnica ratllada de vermell, y sobre ella un abrigall semblant a nostre gambeto, negre ab ratlles blanques de dalt a baix; lo duhen senzillament posat sobre les espatlles, sense ficar los braços en les mànegues. Los noys usan gorreta egypcia, túnica ratllada de vermell, y no duhen gambeto fins que són grandets. Lo trajo de les bethlemites es més original y rich encara. Estreta túnica blava vionada, paltó de seda vermella ab ratlles d'altres colors y ab dibuxos àrabes al coll y pit. Dexan penjar esquena avall lo vel blanch de les musulmanes, que sobre son cap, a efecte d'algún postís especial, pren la forma d'una corona suaument inclinada enrera. Ab aqueix trajo, ajudat de son ayre noble y reposat, fan recordar algunes pintures antigues de la Mare de Déu.

Les jóvens solteres cenyexen son front ab un rengle de monedes petites de plata o d'or, y unexen sóta la barba los dos béchs del vel ab cadenes de plata, y més sovint ab una penjoyada de mitges pessetes o escuts d'or, que'ls cauen en artístich escampall, jugant, bellugant-se y dringant sobre son pit. Lo vestit de les noyes de pochs anys es encara més agraciat y bonich: suprimexen lo paltó, y, si'n duhen, es curt fins a cintura y vermell ab ratlles negres y blaves. La túnica es blava també, ratllada de vermell y vert y cenyida ab faxa vermella. Sobre'l pit duhen un quadrat vermellós de bellissim dibuix que recorda l'*ephod* dels sacerdots hebreus.

Los noys catòlichs besan la mà als sacerdots, y aprés la posan humilment sobre son front, com demanant la benedicció. Vullch notar aquí, y açò'ns ho contà un venerable Relligiós, que quan naix un noy a Bethlèm sos

pares cristians, y fins y tot los moros, lo tenen vuyt dies estès sobre la palla, en un llitet fet esprés, a imitació del bon Jesús.

La Cova.—Acabo d'entrar en la sagrada Cova del Senyor; mos ulls han vist lo que mon cor somniava des de que estich al món. ¡Ab quín reculliment un s'agenolla en aquelles lloses hont s'agenollaren los pastors y'ls àngels la nit de Nadal! ¡Ab quina fruició se posan los llavis ahont lo bon Jesús posà los peus al arribar a la terra! ¡Com fluexen les llàgrimes ací ahont vessà les primeres lo meteix Déu fet home! Lo lloch ahont nasqué està cubert de marbre y voltat d'una planxa de plata en fórma d'estrella ab aquexes paraules, que fan saltar lo cor d'alegría: *Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est:* «Aquí Jesucrist nasqué de María Verge.»

La sagrada Cova es d'uns 12 metres de liarch per 4 d'ample; està coberta de marbres y domassos que fan anyorar la roca nuha. Està plena de mística foscor, trencada per trenta dues llanties que hi vessan una llum semblant, segons Schubert, a la de la lluna en una nit de primavera, o millor, a la celistia d'aquella nit benehida de la que nasqué'l día més hermós que vegeren los segles.

Una cosa entristeix en eix primer Santuari de Jesucrist, y es que en lo lloch ahont nasqué, solament sa verdadera Esglesia se veu privada de celebrar los divins Sacrificis. Dos dies jo he tingut la sort de celebrar en l'altar del Pesebre, que està a quatre passes; mes, per ser Setmana Santa, no he pogut dir la Missa votiva d'aquest sagrat lloch, sinó la de Passió. Lo siti era'l de la nit de Nadal; estava en la metexa balma que elegí per palàu lo Diví Messíes. Sa Mare Santíssima y Sant Joseph li feyan companyía en aquell antre; venían los pastors d'aquell voltant y'ls Reys d'Orient a adorar-lo; los àngels canta-

van *Gloria in excelsis Deo;* mon cor y mos llavis l'anavan a cantar també, mes en lo Missal no llegía més que móts de dolor y de tristesa. Lo teatre es del Naxement, mes ¡ay! ¡los díes són los del Calvari!

La Cova del Naxement s'allarga y ramifica sóta la penya, formant altres coves ahont la tradició troba altres recorts. La capella de Sant Joseph, la dels Sants Ignocents, les tombes de Santa Paula y de Santa Eustaquia, la tomba de Sant Geroni; son oratori ahont se donava a la contemplació y al estudi. En lo jardí del convent se ensenya un taronger plantat per ell, no gayre lluny de la Escola hont ensenyava als noys.

Cova de la Llet.—Està un xich apartada del convent y convertida en capella. En ella, segons la tradició, se retirà la Verge en los primers díes de la persecució de Herodes. Alletant al bon Jesús dexà caure algunes gótes de llet en la terra, que'n prengué la color y la virtut de donarla a les dides que no'n tenen. La prenen ab aqueix fí les beduhines com les cismàtiques, les mores com les catòliques. Allí a la vora hi ha la *Cisterna de María.* Contan que una dona hi pouava ayga quan s'escaygué de passar la Verge qui, venint de lluny y assedegada, li'n demanà y li negà; veus aquí que les aygues, que eran fondes, anaren pujant, pujant, fins que la Verge'n pogué beure.

Cova dels Pastors.—Es a quinze minuts de Bethlèm, sóta la costa hont està assentada la ciutat, en un camp anomenat de Booz per haver-s'hi escaygut l'idili de Ruth, la Moabita. Allí estavan los pastors, quan l'àngel se'ls aparegué dihent-los: *Nolite timere. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie, Salvator qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum: Invenietis infantem pannis*

involutum; et positum in praesepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militiae coelestis, laudantium Deum et dicentium: Gloria in altissimis Deo; et in terra pax hominibus bonae voluntatis: «No tingàu pôr, puix vos porto una nova que serà de gran alegría pera tot lo món. Y es que'ns ha nat Jesucrist lo Salvador, en la ciutat de Davit. Y aqueix serà lo senyal: trobarèu l'Infant embolcat y posat en un pesebre. Al meteix punt s'uní al àngel una gran milicia celestial alabant a Déu y dihent: Gloria a Déu en lo més alt del cel, y en la terra pau als hòmens de bona voluntat!» *(St. Lluch,* cap. II.)

Hebrón, 19 d'Abril.

De bon matí dexàm la terra dels pastors, hont nasqué lo Fill de Davit, que havía de ser lo Pastor de tots los pobles, pera visitar la terra dels patriarques, sos antepassats en quant home. Lo camí pedregós anguileja per entre petites montanyes sense arbres, mes no sense herba y matisser que verdeja y ab sa gentil florida sembla voler amagar los ossos de la terra. Al peu del camí raja, bé que molt prim, la font Aïn-diroueh, ahont segons provabilitats, Sant Felip batejà l'Eunuch de la reyna de Etiopía.

Kherbet en Nassara (ruínes dels cristians) portavan algun temps lo nom de poble de María, per haver-hi passat una nit la Mare de Déu anant a Egypte.

Hermoses vinyes y oliverars nos acompanyan a les portes de la ciutat d'Hebrón, que sèu al fons d'una vall, entre dues montanyes, a la vora d'un torrent que'n devalla.

Son gran monument es la Mosquea d'Abrahàm, que'ns haguerem de contentar mirant-la per fora, menys afortu-

nats que nostre compatrici Alí-Bey, lo primer europèu que hi entrà y'n féu una complerta descripció. Allí hi ha la Cova de Makpelah, que Abrahàm comprà per enterrar-hi'l cos de sa esposa Sara, fent-ne aprés sepulcre séu y de tota sa familia.

Són notables los cenotafis d'Abrahàm, de Isaach, de Jacob y de sa esposa Rebecca.

Des de part d'amunt de la Mosquea donarem un cop d'ull a la vila, que sembla una restellera de cases que se'n pujan les unes sobre les altres pera acostar-se a la mesquita principal. Los carrers són, no cal dir-ho, torts, plens de bruticia y de pedres, y tan aviat s'obren com un camp a la claror del día, com se clouen sóta una negra volta que s'esfonza, convertits en pestilenta y fosca claveguera. Los habitants, que són tan fanàtichs com actius e industriosos, no miran ab bon ull als goços cristians, que axís poch amorosament nos anomenan, y a no ser lo *bakchiche*, sempre simpàtich al oriental, nos traurían de la ciutat dels patriarques a puntades de peu com als goços de debò.

Una antiga tradició fà d'aquexa encontrada breçol y tomba de Adàm. Hi habitaren los Enacites, gegants fills d'Enach, que fóren desfets per Josuè. Mes lo nom gloriós que la omple encara tota es Abrahàm. Quan, per manament del Senyor, sortí de Caldea, *plegà sa tenda y anà a viure prop de la vall de Mambré, que es a Hebrón.* (Gen. XIII, 18.) Allí se li aparegueren los tres àngels en figura humana. *Vos portaré ayga*, los digué Abrahàm, *vos rentarèu los peus y reposarèu a la ombra d'aqueix arbre.* Aqueix arbre, segons alguns autors, es la actual *Alzina de Mambré* o de Abrahàm.

Té set metres de circunferencia, y en les sinuositats de sa superba soca s'hi amagaría un home, com una

sargantana en la escorça d'una serment. Lo tronch, que no es pas gayre alt, s'esbadía en tres branques que s'axecan quiscuna com un arbre gegantí; mes una d'elles es ja morta, y la fullosa capsada, digna corona de la vall, comença d'escantellar se. Son altissim cimeral s'asseca, y sens ésser profeta se pot assegurar que l'únich gegant que résta del temps de Enach, no trigarà a caure. Ses aglans són diferentes de les de nostres alzines; sa clofolla es més grossa, y son fruyt petit y més de mal traure. Una noyeta mahometana me n'ha vingut a oferir una, demanant-me *bakchiche*, y jo a més li he fet present d'una medalleta de la Verge que ha ensenyada a son pare, qui conexent-la ha dit *Mirjam*.

Hortus Conclusus.—Tornant des de la vall de Hebrón a Bethlèm, com si diguessem des de la tomba de Abrahàm al breçol de Jesús, passàm a saludar en Ras-el-Ain *(Fons Signatus)* la imatge de Salomó, grahó digne de la escalada de la historia divina. Es de quinze escalons la que baxa a la *Font segellada* encara avuy ab dues pedres que axecan pera entrar. Ses aygues són abundoses y dolcíssimes, y a mi me les feya encare més dolces lo vers del Càntich dels Càntichs, que assaboría ab elles: *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus:* «Ets hort tancat, germana meva esposa, hort tancat, font segellada.» Pera fér-se-la seva y protegir-la, los creuats axecaren en sa vora un enorme castell y hospici, coronat d'emmarletades muralles que s'esllaviçan.

Sóta aqueix hospici, en la vall, cavats en la roca viva y rodejats de paret, se veuen los Estanys o Piscines de Salomó. Lo més alterós vessa ses aygues que reb del *Fons Signatus*, en lo segón, y lo segón en lo tercer, com en los estanys de Tristanya, part d'amunt de la vall d'Ordino, en Andorra. L'inferior y més gran es de 177

metres de llarch, de 82 de ample, per 15 de fondaria. Son autor meteix retràu exes bases en l'Ecclesiastès: «*Me fiu horts y jardins y plantils de arbres de tota mena, y fiu safreig pera regar lo bosch dels arbres que naxian.*»

Aqueix bosch, per altre nom *Hortus Conclusus*, es més avall reclòs entre dues montanyes paraleles, y encara mereix dels àrabes lo nom de Jardins de Salomó. Segons testimoni de Josefo: «Ací tenía costúm de venírsen a trench d'alba, sortint de Jerusalèm, escoltat de ses guardes armats de ses ballestes, muntat en sa carroça y vestit de blanch.» Aquí tenía son palàu d'istíu, de que sembla fer esment l'Ecclesiastès *(cap. II, v. 4)*, y ací compongué en una hora d'inspiració divina, que no ha tingut igual abans ni després d'ell, en cap poble de la terra, lo misteriós Càntich dels Càntichs, desesperació de la poesía amorosa terrena, que no té ales pera volar tant y tant amunt, y font inestroncable de la poesía mística de totes les literatures. Tots los epitalamis, tots los idilis, tota la incomparable poesía oriental víu y canta en exos versicles nupcials, que semblan dictats en lo paradís terrenal, o millor, en lo veritable paradís, para celebrar los eterns desposoris de la ànima y Jesús.

Díu Sulamitis:

«Jo só morena, mes só hermosa, filles de Jerusalèm, com les tendes de Cedar, com los pavellons de Salomó.

«No us estranyèu de que sía morena; lo sol m'ha fet perdre la color.

«Jo só la flor del camp y'l lliri de les valls, díu l'Espòs; com lo lliri entre les espines es ma estimada entre les filles.

«Vinga mon estimat a son hort, díu ella, y menge lo fruyt de ses pomeres. Mon estimat es candi y rós, triat entre milers. Son cap es or del fí, sos cabells són com

rebrots de palmera, negres com lo córb. Sos ulls són semblants a colomes sobre'l riu de les aygues, que están rentades ab llet y viuen vora la corrent abundosa. Ses galtes són com los plantíus dels especiers. Sos llavis dexan degotar la mirra més pura... y aqueix es mon Estimat, oh filles de Jerusalèm.»

«Y ¿ahont se n'es anat? responen elles, ¿vers hont s'ha desviat ton amich? Dígas-nos-ho y'l cercarèm ab tu.»

«Mon estimat devalla a son hort vers la ayrola dels aromes, pera guiar-hi son ramat y cullir lliris.

«Jo per mon estimat, y mon estimat per mi, que pastura entre'ls lliris.»

La mística escena no sembla sortir gayre d'aquexos vergers que l'Espòs compara a Sulamitis: «Hort tancat ets, oh Esposa meva, hort tancat; font segellada.

«Tos tanys són un jardí de delicies plè de fruyts de magraner.

«Lo nart, lo çafrà, la canya dolça y'l cinamóm y tots los arbres del Líban hi flayrejan ab la mirra y l'aloes y perfums més esquisits.

«Plega les ales, vent del nort; vina, vent de mitgdia, halena per mon hort y córregan ses aromes.»

Y aprés de tres mil anys fluexen encara aquexes aromes a tots los convents y monestirs, a tots los temples y capelles, y a totes les cel·les y oratoris ahont prega una ànima enamorada de Jesús. En aquexos jardins perfumaren ses ànimes pures y sos llibres Santa Gertrudis y Santa Teresa. Guardan ses olors los càntichs del melifluu Sant Bernat y'ls de nostre illuminat Ramón Llull; mes Sant Joan de la Crèu nos dona en sos Idilis celestials ses metexes flors, com les que'ls sacerdots pelegrins ne portan estojades entre'ls fulls del Breviari.

Avuy exos vergers són horts partits en petites fexes,

que beuen per cada costat un réch d'aygues dels safreigs de Salomó. Les pomeres y altres fruyters que omplen la estreta y delitosa vall s'escauen en lo bell esplet de sa florida, una blancor rosada cobreix exos camps de blat y d'hortaliça, com si pera celebrar la Pasqua que arriba se volguessen posar la antiga y ja oblidada vesta de jardí. Lo murmuri de les aygues, lo fresseig de les fulles, lo concert dels aucells, en que sols anyoro la veu del rossinyol; la dolça soletat y l'exàm d'imatges divines que la poblen, ne fan lo sojorn més deliciós de Palestina.

LA SETMANA SANTA A JERUSALÈM

Gracies al Senyor que m'ha dexat veure, en aquest venturós viatge, los llochs més sagrats de Palestina, y entre ells, ab més temps y més a plaher, la Ciutat Santa. La he vista y sentida plorar com una viuda en los díes en que se celebra l'aniversari de son Espòs diví; mes he hagut de renunciar a escriure cada día mes propies impressions pera ajudar en un treball literari d'una persona respectable. Jerusalèm es lo que he vist més y millor de Terra Santa, mes també es lo punt en que he pogut escriure menys, puix es de memoria (y axò que la meva es curtíssima), y un any aprés, que escrich exes quatre lleugeres y mal lligades notes.

Diumenge del Ram.—Davant meteix de la entrada del Sant Sepulcre se improvisà un altar, en sa major part de plata, que regalaren los Reys d'Espanya quan eran amos del Nou Món, y allí se celebraren los Oficis del día. Celebra de pontifical lo Patriarca ajudat de dos de sos canonges, y li responen en lo chor, que es a poques passes, los Pares Francescans de Jerusalèm y los vinguts de

Bethlèm, de Sant Joan y del convents vehins pera assis tir a les cerimonies de la setmana. Lo Patriarca, vestit de capa pluvial morada, beneheix les palmes vingudes ahir de Gaza, que estàn arrimades com una garba d'or a la paret del Sant Sepulcre, y les distribueix als frares, a sos canonges, seminaristes, als sacerdots y seculars pelegrins. Lo diaca exclama: *Procedamus in pace*, y la processó volta magestuosament per tres vegades lo Sant Sepulcre, en recort de la que feren Jesucrist y los Apòstols entrant en triomf a Jerusalèm. Nostres palmices recordan les que arrencaren de les palmeres los infants hebreus, exint-li a carrera: *Pueri Hebræorum tollentes ramos palmarum, obviaverunt Domino:* nostres càntichs recordan ses clamors de *Hosanna in excelsis!* ¡Que de bon grat he acompanyat a mon Déu y Senyor en son triomf per la ciutat ingrata, que dintre quatre díes l'ha de crucificar! Triomf efímer en apariencia, mes que dura encara y durarà mentres lo món sía món, y si'l món arribàs a no ser, durarà mentres Déu sía Déu.

Alguna hora los Pares Francescans anavan a començar aquexa sagrada cerimonia en lo poble de Bethphagé, ahont la començà'l Salvador. Posavan ses capes sobre una somera seguida de son pollí. Lo Pare Guardià hi muntava, y en seguici d'ell baxavan a Jerusalèm cantant *Hosanna in excelsis,* ahont entravan per la metexa porta que donà entrada a Jesucrist. Los catòlichs sembravan lo camí de flors y'l rebían alçant branques de palma y d'olivera.

Dijous Sant.—Après del solemne Ofici, lo Patriarca ha voltat tres vegades lo Sant Sepulcre, seguit dels Relligiosos, sacerdots y fidels en respectuosa y devota processó, que acaba en lo meteix sant edícol, ahont queda una altra vegada guardat lo Cos santissim de Jesucrist,

dins una preciosa urneta de plata. Avuy es lo día de la institució del Santissim Sagrament, y aquexa fóu precedida del Lavatori. Lo Patriarca, a exemple de Jesús, se cenyeix la toballola, y renta y besa'ls peus a dotze sacerdots pelegrins, a qui fà present d'un recort de Terra Santa

L'efecte de les Lamentacions de Jeremías en lo lloch hont fóren escrites, es indescriptible:

Quomodo sedet sola civitas plena populo! facta est quasi vidua domina gentium: princeps provinciarum facta est sub tributo.

Plorans ploravit in nocte, et lacrimæ ejus in maxillis ejus: non est qui consoletur eam ex omnibus caris ejus: omnes amici ejus spreverunt eam. et facti sunt ei inimici.

«¡Com s'ha quedada solitaria la ciutat un día tan populosa! La reyna de les nacions s'ha quedada viuda: la sobirana de les provincies es ara tributaria.

«Plora sens conhort tota la nit, y ses llàgrimes baxan de fil a fil per ses galtes: entre tots sos amants no hi ha qui la aconhorte: tots sos amichs la han menyspreuada y s'han tornat enemichs seus.»

Viæ Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem: omnes portæ ejus destructæ: sacerdotes ejus gementes: virgines ejus squalidæ, et ipsa oppressa amaritudine.

«Ploran los camins de Sión, perque no hi ha qui vinga a la solemnitat: destruhides estàn ses portes: sos sacerdots gemegant: descolorides ses vèrgens, y ella presa d'amargor.»

Y a les llàgrimes y sospirs de la ciutat deicida, nostra Santa Esglesia respòn amorosament que's convertesca al Senyor: *Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum:* com les amigues de la morena Esposa dels Cantars li deyan: *Revertere, revertere, Sulamitis.*

Lo Cenacle.—¿Es possible passar lo día del Dijous Sant a Jerusalèm y no visitar lo Cenacle? Lo trobarem plè de pols y escombraríes, com a escola que es de noys mussulmans, mes donèm-ne gracies a Déu, puix fóu cosa pitjor.

Les dues sales principals són la del rentament de peus y la de la institució de la Eucaristía. Pochs moments poguerem passar en eix breçol de la Relligió, ***omnium orbis ecclesiarum mater et caput,*** mes poguerem besar aquelles sagrades pedres que vegeren, avuy fà anys, obrir les rescloses del mar d'amor del Cor dolcissim, que ab ses onades havía de cubrir tota la terra: poguerem en curta, mes ferventa oració, demanar la mercè de no ser mal agrahits al bon Jesús, que per no dexar-nos òrfens ha trobat en son amor infinit un medi de quedar-se ab nosaltres, fins a la fí del món.

Divendres Sant.—L'Ofici matinal d'aquest día se celebra en lo Calvari, qual capella està plena de catòlichs estona abans de la piadosa funció. Lo P. Bucelli fà d'evangelista y, ab veu sencera, que'ls anys y la predicació no han descolorit encara, canta'l ***Passio*** de Sant Joan: ***En aquell temps: sortí Jesús ab sos dexebles part d'allà del torrent Cedrón, ahont hi havía un hort, en que entrà Ell y sos dexebles.*** Lo silenci es sepulcral, ningú pert un mot del sagrat llibre. Veyèm ab l'Evangelista la escena de Judas traydor; la de Sant Pere, tan valent al desenvaynar la espasa en l'hort, com flach en l'atri de la casa de Anàs. Veyèm al bon Jesús en la casa de Pilat; lo veyèm açotat y coronat d'espines, postposat a Barrabàs y condemnat a mort en crèu; mes, a aquelles paraules que sentían les roques del Calvari: ***Et bajulans sibi crucem, exivit in eum qui dicitur Calvariæ locum,*** la sonora veu del evangelista s'enterbolí a la força del sentiment, y restà tan commo-

gut, que no li fóu posible cantar més, sinó plorant y gemegant. S'enterboliren de llàgrimes tots los ulls, y un esclat de plors baix y unanim, fins al derrer mot del *Passio*, féu ressonar aquelles voltes sagrades y aquella roca del Gólgota, que tants plors ha sentit des d'aquell día en que'l dolor la obrí fins al fons de ses entranyes des d'aquella hora en que hi ploravan ab María y Joan los més fidels dexebles del Crucificat.

Vía Crucis.—Avuy es verament día de llàgrimes; los qui ploran de devoció al fer lo *Vía Crucis* en nostres temples ¡com plorarían al fer-la tots los divendres del any per los carrers de Jerusalèm, empedrats tal volta ab les metexes pedres que besaren los peus, les mans y la cara sagnosa de Jesucrist, cayent-hi cinch vegades al portar-hi la crèu fexuga! ¡Com plorarían al fer-lo ab nosaltres avuy, en lo día y en les hores en que's cumpliren los misteris de nostra Redempció!

La primera Estació se fà sobre les ruínes del Pretori de Pilat, que s'escauen al mitg de la clasta o pati d'un quartel. Allí davant la crèu que porta un lléch, un Pare francescà francès, pujant-se-n dalt d'una cadira, nos fà una exhortació. Los soldats turchs, al arribar nosaltres, nos han fet lloch y'ns aguaytan ab una gravetat y un respecte que es en và demanar a cap poble del mitgdía d'Europa. Baix aquest punt de vista, los barbres som nosaltres y ells los civilisats.

D'allà sortím cap als carrers més tranzitats de Jerusalèm: a una senyal del genízsar del convent, los transeunts de peu y de cavall s'aturan respectuosament, per préssa que tingan, dexant-nos agenollar y besar la terra. En los punts de trànzit lo Pare predicador enllesteix la plàtica, y'ls doscents catòlichs nos enllestím en nostres devocions.

Les estacions están assenyalades ab una crèu senzillament gravada en la pedra, que una vegada he vist al Pare exugar-hi les escupines dels juheus irreverents, que Déu perdone e illumine. Des d'allí anàm al altar de la Crucifixió, al Calvari y al Sant Sepulcre.

Aquí meteix tornarem a les sis de la tarda en processó més solemne, però semblant a aquesta. La compòn tota la Comunitat de Sant Salvador, los sacerdots y catòlichs que s'escauen a Jerusalèm. Sortím ab ciris encesos de la capella de la Verge, cap al altar de la Divisió dels vestits y al dels Improperis, des d'hont pujàm al Calvari.

En l'altar de la Crucifixió se posa una imatge de membres flexibles a la crèu, que's coloca sobre la metexa roca del Calvari. No calía allí sermò d'agonía, puix predicavan bé prou lo lloch sagrat, lo día y sobre tot la divina imatge examplant al mòn los braços des de la crèu; mes un reverent francescà nos féu una curta y sentida plàtica, aprés de la qual se començà la patètica escena del Devallament de la Crèu. Tragueren a la sagrada Imatge la corona d'espines, ab unes estenalles arrencaren los claus de ses mans y peus, que sostenían ab bandes blanques y la anaren a estendre, cuberta ab un sudari, sobre la pedra de la Unció, ahont lo rosaren d'essencies y li oferiren encens. En aquesta processó se fan set sermons en set llengatges, y ací, davant la pedra de la Unció, que mira a la gran entrada del temple, se predica en àrabe. L'auditori de moros es gran; venen a sentir parlar de Jesucrist, y l'orador pot dir en honor séu tot lo que vullga, lo pot posar en lo més alt del Cel y sobre tots los Sants, Patriarques y Profetes; mes, Déu lo guart de comparar-lo ab Mahoma, puix se posaría en perill de baxar de la trona per la dressera.

La devota y patètica funció s'acaba en lo Sant Sepulcre, davant del qual lo simpàtich P. Ventura de Jaffa, que ja havía predicat en turch, nos féu sentir la sonora, galana y armoniosa llenga de Cervantes.

Plaça dels plors dels Juheus.—Aquesta tarda hem aprofitat un moment vagatíu, després de dinar, pera anar-hi. Mes que una plaça es un corredor de dotze metres de llarch per quatre d'ample, davant la única paret que resta del temple de Salomó. Les pedres són molt ben escayrades y enormes en los primers rengles, mes van minvant de dimensió cap a munt, acabant ab un troç fet en la època mussulmana.

Per una escayença que sembla talment providencial, tots los divendres del any menys un, a la tarda, los juheus més fervorosos de la ciutat van a llegir-hi, rellevant-se uns a altres, les Lamentacions de Jeremías y los Psalms de Davit. Llegexen drets o arrupits a terra, brandant la testa com solen los orientals. N'he vistos llagrimejant y gemegant sense dir un mot, ab lo cap sobre les pedres nuhes y ficant les mans convulsives entre ses juntures com pera abraçar y cobrir de besades y de llàgrimes aquell troç de mur, que es tot lo que'ls queda de son gloriós reyalme, de sa patria y de son temple.

¡Pobres fills de Abrahàm! D'ençà que Jesucrist, ab la crèu al coll, digué a les filles de Jerusalèm: *No plorèu sobre Mi; ploràu sobre vosaltres y sobre vostres fills*, ells ploran; mes, com observa un viatger, ses llàgrimes són estèrils, perque no es pas l'arrepentiment qui les fà caure.

De vegades lo rabbí entona aquest càntich, que sembla allí la lletanía del dolor:

Rabbí.—A causa de nostre palàu que s'es enderrocat.

Poble.—Nosaltres seyèm solitaris y ploràm.

R.—A causa del temple destruit: P.—Nosaltres, etc.

R.—A causa dels murs que han caygut: P.—Nosaltres, etc.

R.—A causa de nostra magestat que es passada: *P.* —Nosaltres, etc.

R.—A causa de nostres grans hòmens que són morts: *P.*—Nosaltres, etc.

R.—A causa de nostres sacerdots que han claudicat: *P.*—Nosaltres, etc.

R.—A causa de nostres reys que'ls han menyspreuat: *P.*—Nosaltres seyèm solitaris y ploràm.

Dissapte Sant.—Los Pares Francescans enllestexen avuy les funcions públiques per dexar lo temple més sagrat del món a la ridícula funció o profanació dels grechs, anomenada del Foch Sagrat. Lo Sant Sepulcre (vergonya fà'l dir-ho) ha pres la forma de teatre ab sos palcos y galeríes. Los grechs, possesors de la major part de la Basílica, llogan a altissim preu ses tribunes y sos intercolumnis, ahont fan sostres per medi de bastides de taulons y empostissats. Allí's colocan les dones, noys y gent delicada. Los hòmens, grechs, armenis y coptes, se posan en lo plà de la esglesia, dividits en dos cercles concèntrichs per dues files de soldats turchs, que, estant al aguayt, per si cal, obren un passadís al voltant del Sant Sepulcre. La devoció n'es fugida estona hà: la gatzara de nostres corre-bous omple aquelles voltes que guardan lo més sant y sagrat de la terra. Se menja com a casa, s'enrahona com al carrer, se ríu y se juga com en una fira, y a baix los hòmens s'agitan, se mouen d'ací d'allà, corren, s'apilonan, pujant en castell los uns sobre'ls altres. Apareix lo patriarca grech seguit de dues llargues fileres de popes, dóna tres voltes al sant tabernable y s'hi fica sol, quedant-se la comitiva pregant al cel que li faça baxar lo Foch Sagrat. No triga a sortir un moxell d'antorxes per

un forat obert en la paret de marbre, y una onada de bogería passa per sobre la multitut. Lo primer que ha rebut lo foch comprat a gran preu, està en cos de camisa, com preparat a revèndrel bé; passa per sobre la turba apilada al séu voltant, enviant a sos consocis lo sagrat element, que puja per un fil com una guspira elèctrica a un balcó de la cúpula ahont hi ha'ls representants de Grecia, passa a les galeríes, entra a les capelles y surt per ser tramès als pobles vehins ahont hi ha comunitats cismàtiques. Lo Patriarca, que l'ha fet baxar del cel, surt del Sant Sepulcre, agitant dues atxes enceses que encreua y axeca ab ayre triomfant. Los popes y fanàtichs fidels encenen sos moxells de candeles, y'l magestuós temple sembla abrandar-se com un braser, esclatant en una cridoria salvatge e infernal. Los hòmens corren esbojarrats entre'l foch purificador, prenént-sel los uns als altres y passànt-sel per la barba, coll y pit, y les dones, mes superticioses encara, los imitan passant la flama beneyta per ses cares y per les de sos fillets, que ploran esgarrifats, com deuen fer los àngels guardians del Sant Sepulcre.

Confesso que jo n'hauría fugit espantat des de'l principi si hagués trobada la porta oberta y lo pas lliure, puix temía que Déu, insultat y befat en son meteix tabernacle y en los díes més sagrats del any, no enviàs un càstich d'aquells que's troban, per exemple, en la historia. ¡Quina paciencia la de Nostre Senyor!

Pasqua.—Aqueix es lo día que ha fet lo Senyor; alegrèm nos en Ell. La festa de la Resurrecció es alegra en totes les bandes del món, mes en lloch com ací a Jerusalèm. Les campanes de la Santa Basílica desvetllan a primera hora la ciutat adormida y'l cant d'*Al-leluya*, sortint dels murs de la ciutat de Davit, ressona per les mon-

tanyes de Judea, y la trista vall de Josafat, plena de sepulcres, s'estremeix a la dolça nova de que ha ressucitat Aquell qui ha de presidir en ell la gran Resurrecció.

A exemple de les piadoses Maríes, de bon matí baxàm al Sant Sepulcre a adorar les lloses que havían guardat trenta y tantes hores lo Cos del Diví Crucificat, y sobre tot a adorar-lo a Ell lliure ja per sempre de les cadenes de la mort.

Los grechs y armenis han celebrat llurs Oficis de nit, seguint la costúm oriental, y abans de punta de día han dexada buyda la Basílica y desertes ses capelles, que no trigan a omplirse de catòlichs. Entre vuyt y nou se canta l'Ofici de Resurrecció ab una solemnitat y magnificencia orientals. ¡Com fà batre'l cor en la tan inspirada com irregular *Sequentia*, lo diàlech entre'ls Apòstols y María Magdalena!

—¿Dígans, María,
dígans, què has vist en lo camí?
—He vist lo sepulcre de Crist vivent
y la gloria del Resucitat:
los àngels celestials testimonis,
son sudari y blanques vestidures.
Ha resucitat Crist, ma esperança.

Acabat l'Ofici, se volta per tres vegades en solemne processó la sagrada Sepultura, aturant-se en diferents endrets pera cantar los fragments del Evangeli que contan les primeres aparicions de Nostre Senyor Jesucrist.

Per poch o rès que valga vullch notar la tradició següent: Venint dels Oficis del Sant Sepulcre avuy, m'he adonat de que en totes les tendes de queviures, mores o cristianes, venían ous pintats de vermell. N'he demanada la rahó, y'm diuen que una volta los juheus donaren a

uns noys uns quants ous pera tirar a Jesucrist quan passaría; passà, y'ls noys, al anar a rebàtre-li'ls ous, los trobaren pintats de color de sanch, y, prenent ho com un avís del cel, tots esglayats los tornaren als juheus. La costúm de vendre per Pasqua ous vermells benehits, díu que també se segueix en Italia y en altres bandes.

Emmaús 26 d'Abril.

Cada any, l'endemà de Pasqua, alguns Pares Franciscans de Jerusalèm venen en peregrinació a aquest poble, benehit en aqueix día per la presencia de Jesucrist. Nos enfilarem nosaltres al acompanyament, format gayre bé de pobres pelegrins alemanys. Sortirem per la porta de Jaffa, seguint les petjades dels dos dexebles que partían tristos de Jerusalèm, tement que ab Jesucrist en lo Calvari hagués mort per sempre sa divina relligió. La tradició díu que'l celestial pelegrí se'ls féu encontradís vers la font Aïn-Beit-Hoûlmeh, que dona son fil d'ayga al torrent del Terebinte. Nosaltres no tinguerem la fortuna de trobar-hi a Jesucrist, sinó una rua de noys del poble vehí que'ns seguí amorosament demanant-nos *bakchiches*, y veyent que no'ls ne donavam tants com ells ne volían, dexant de tractar-nos a la bona, nos enviaren un raig de pedres, acompanyades ab vocables sechs y guturals, que per sort no enteníam, mes que devían valdre quiscún per dues o tres pedres. Jo, francament, ho preguí per joguina o entremaliadura d'infants, més que per odi. Hi ha més odi en la mirada temorenca e hipòcrita, mes quimeruda, dels juheus, que en los colps de pedra dels noyets mahometans.

Ab quin gust caminavam, retrayent la conversa de Cleofâs y son company y la que tingueren ab son diví

Mestre, disfressat de pelegrí en aquell camí que s'anomena encara camí dels dexebles: *¿Què es axò de que parlàu tot caminant, y com estàu tan tristos? Respongué Cleofàs: ¿Vos sóu tan estranger en Jerusalèm que no sapiàu rès de lo que ha succehit aquexos dies? ¿Què? preguntà Ell. ¿Què? respongueren, de Jesús de Nazareth, que ha sigut un profeta poderós en paraules y obres davant de Déu y'l poble. Y com los summos sacerdots y'ls princeps l'han comdemnat a mort y l'han crucificat. Nosaltres prou esperavam que rescataria a Israel. No obstant, aprés tot açò, ja fà tres dies que exes coses són passades. Es veritat que algunes dones dels qui estavan ab nosaltres nos han espantat, puix havent anat abans de dia al sepulcre, y no havent trobat son cos, vingueren contant-nos que hi han vist àngels que diuen que Ell es vivent. Y alguns dels nostres, havent anat al monument, han trobat les coses com elles digueren, mes a Ell no l'han pas trobat. Llavors Ell los digué: ¡Oh insensats y tardans de cor, pera creure tot lo que'ls profetes han dit! ¿No calia que Crist sufrís tot açò pera entrar en sa Gloria? Y començant per Moysès y tots los profetes, los esplicava totes les Escriptures que's referian a Ell. Y s'acostaren al castell ahont anavan y Éll semblava voler anar més lluny. Y ells l'obligaren a aturar-se, dihent, quedàu-vos ab nosaltres, puix se fà vespre,* advesperascit.

També a nosaltres se'ns fà vespre retrayent aquesta conversa divina, en lo meteix camí ahont se tingué, vora aquexos metexos camps y penyals que la escoltavan. Fins les flors semblan les metexes; los gallarets vermellejan entre'ls blats, les xicoyres groguejan en los ombrius; los aucellets cantan en les oliveres la metexa cançó, donantnos la *bona nit* que donarían a Jesucrist y a sos dexebles al sentir-los passar. ¿Quí sab si aquexes vores de camp, aquexos màrgens de camí rosaren sa aèrea túnica; quí

sab si aquexos metexos còdols besaren aquells peus sagrats a qui ja no podían fer mal?

Avuy, des de les quatre fins a les vuyt, se celebraren Misses en la devotíssima esglesia d'Emmaús; aprés, per la veu clara y ben entonada del Pare Lector, de Sant Salvador, sentirem cantar l'hermosissim Evangeli del día, podent-lo sentir aquells convents y cim de serra, llochs testimonis de la escena. Aprés hem vist a plaher lo convent construhit per la terciaria de Sant Francesch, Comtessa de Nicolai. ¡Quín lloch de repòs pera una ànima que estiga morta a les vanitats del mónl ¡quina solitutl ¡quina pau, quina delicial Volta'l grandiós edifici una horta plena de arbres florits, que tenen als peus un jardí també en sa florida. Les flors que hi trobo conegudes són, la reyna de totes, la rosa, la encesa rosella, la primavera, lo clavell, l'arbret, lo gojat y l'adonis, que ací anomenan *góta de sanch*, pot ser per haver-la beguda adorant los peus sagnosos de nostre Salvadorl

Fà uns quants anys remenant un llech del convent les pedres de la horta, sortiren les colgades ruínes d'una gran esglesia, construhida per los creuats, de la qual ne restan les parets del àbside, fins a deu o dotze palms de pedra picada; los sòcols de tres columnes d'un costat y un de la altra banda. Lo restant d'aquest costat, que era paret maciça, se creu que era la casa de Cleofàs, enclavada en lo temple. En aquest cas sería provablement l'aposento en que Jesucrist s'hauría donat a conèxer als dos dexebles *in fractione panis*. Allà a la vora blanquejan també los fonaments d'un monestir, sobre'l qual viuen oliveres seculars.

Los més dels pelegrins que acompanyàm són alemanys y austríachs, que units a uns quants compatricis seus, que tenen una petita colonia adossada al convent,

han estat bona estona en lo temple resant y cantant en sa llenga ab una devoció que enamorava. Al partir s'han agenollat tots davant del Pare President o Guardià pera rebre la benedicció.

Sant Joan en la Montanya, 27 d'Abril

A mitja tarda sortirem d'Emmaús, en companyía del Pare Lector y dos novicis de Sant Salvador, y a les sis arribarem al humil poble, patria del *profeta y més que profeta*, Sant Joan. Està situat en una montanya voltada per altres montanyes més alteroses, y de set cents habitants que conté no n'hi ha més de cent de catòlichs. La esglesia del convent sèu demunt les ruines de la casa dels pares del Precursor, que nasqué en una cambra cavada en la roca. Lo lloch meteix del naxement recorda'l de Bethlèm, per estar cobert de granit, sóta la mesa de un altar, dins una estrella de marbre blanch. Sant Zacarías, a més de la casa que possehía en lo poble, tenía una masía en lo camp, en lo rost de la montanya vehina. A mitg camí de les dues, en lo fons de la vall, ahont se embrancan, se troba la Font de la Verge, per que ella devía servir-se de ses aygues en sa estada en casa de Santa Elisabeth. N'assorteix abundosament a aquell vehinat, y rega ses hortes y jardins. Bé mereix lo nom hebréu de (Aïn-Karim) Font Generosa, que'ls moros encara donan al poble.

La Capella del Magnificat.—Fóu construhida l'any 1856, mes sa cova o petit santuari, a qui's dona més particularment aqueix nom, es primitíu y està cobert de marbres finíssims y diferents y ab un bonich quadro, pagats per espanyols. Demunt hi ha les ruínes del antich convent y esglesia; als costats y davant un humil verger,

ahont veig una palmera, una olivera y dos xiprers, tres arbres que les sagrades lletres nos donan com a símbols de la Verge. A sa ombra viuen plantes més humils, mes d'Ella també molt estimades: l'arbret carregat de flors rosades, lo romaní, lo clavell y una perpetuína de botó gros y moradench que jo no conexía.

En aquest jardinet que hauría donades flors a María y sobre tot dintre la capella, ¡que sabor6s se troba, que dolç e inspirat lo *Magnificat*, aqueix cant diví brollat de sos puríssims llavis, per conhort dels cors assedegats de poesía del Cel! Ací, en la metexa font d'hont raja, seguint la piadosa costúm dels pelegrins, hem volgut cantar-lo també nosaltres, y aprés hem demanat a la Verge, reyna dels poetes, que'ns lo dexe cantar un día ab Ella en la gloria.

Dintre la metexa capella, vora'l portal, hi ha un pou que anomenan Font de Santa Elisabeth.

Sortint de la Visitació enfilàm lo camí de la Cova, vora'l qual, a vint minuts, trobàm lo Rocal de Sant Joan, des d'hont, segons la tradició, cridava a la multitut: *Feu penitencia, puix s'acosta lo reyalme del cel.* Diuen que un moro posà aqueix *roch* en la paret d'un forn, mes no hi podía coure'l pà, puix per tanta llenya que hi posàs no podía escalfar-lo. Advertit de que podía ser en càstich de la profanació del Roch de Sant Joan, lo tornà a son lloch y lo forn tornà a coure.

La Cova de Sant Joan en lo Desert.—Es una hora lluny. Té uns cinch metres de fondaria, tres de amplaria y dos d'altura. Sobre un penyal que anomenan lo Llit del Precursor, hi ha un altaret senzill, sostingut per dues columnetes. Té una finestra a la dreta, rexada com lo portal d'entrada. Dels penyals de sobre la Cova, clapejats de morelles, surt una abundosa y remorosa font,

que atura ses aygues davant d'ella en un safreig mitjanser y aprés baxa a regar una escalada de fexes plenes d'arbres y flors. Entre exes hi veig la simpàtica rosella, la margaridoya, lo clavell de pastor, la floravía espinosa, la farigola, l'absinti, la salvia, l'hisop, violers, estepa, trèbol, argelaga florida y rosers de bosch; entre'ls arbres, la olivera, arbre dominant en exes vessants, lo baladre, llimoners, magraners, pereres, terebintes y garrofers, que'ls alemanys anomenan arbre del pà de Sant Joan.

Ací passà'l Baptista la primera part de sa vida: Santa Elisabeth, que té'l sepulcre part d'amunt, l'hi amagà en temps de Herodes; l'infant se trobà a plaher en la soletat, ahont segons Orígenes, «l'ayre es més pur, lo cel més obert y Déu més aprop», y s'hi quedà fins que arribà la seva hora. Llavors la veu del desert fòu sentida vora'l Jordà y en les ciutats de Judea, y féu tremolar al meteix Herodes en son trono. Segons una tradició, los tres Reys tornant de Bethlèm passaren una nit en esta Cova, y segons altra, Joan vegé des d'ella passar allà baix, al peu de la montanya en la vall de Terebinte, al bon Jesús venint d'Egypte, y li ensenyà des d'un penyal una crèu de canya.

Sant Joan *in Montana* es lo primer noviciat dels Pares Francescans, y en ell se quedà un dels sis pelegrins espanyols que passaren ab nosaltres la Setmana Santa a Palestina. Es un jove y simpàtich marí de Vizcaya. ¡Ditxós d'ell! Es ja a port, y nosaltres haurèm de atravessar quelcòm més que mars y terres pera arribar-hi.

Temple del Ecce Homo, 3 de Maig

Dues hores se'ns han escorregut, llestes com un instant en esta bella y devotíssima esglesia, després de ce-

lebrar en son altar major. Aquest s'axeca senzillissim davant un arch romà, ample y superbo, per ahont s'entra a la sagristía. Sobre ell hi ha una marmorea imatge del *Ecce Homo*, sola, trista y compassiva, com devía estar son diví original allí meteix, mentres Pilat llegía la més iniqua de les sentencies. Al peu de la cúpula del temple se llegexen exes tres paraules, que, escrites per un juhéu a sos germans, y en aqueix lloch, valen més que cap sermó:

Ecce Rex vester.

La mesa del altar y l'altar meteix están fets de sis o set pedres del Litòstrotos, y per lo tant están trepitjades per los peus sagrats y adorables de Jesucrist. La esglesia es paralela al carrer y reb la llum per los costats. Davant la porta forana, al entrar en lo temple, se presenta en la paret, que es la roca nuha, una enorme crèu de fusta senzillament treballada y sense imatge, ornada únicament del cartell en tres llengues: *Jesus Nazarenus Rex Judæorum;* tal volta Ratisbonne l'hi feu posar recordant la crèu que'l perseguía ab sos braços oberts uns quants díes abans de sa marevellosa conversió. Al costat de la porta hi ha una llastimosa Verge dels Dolors ab son Fill als braços. En l'únich altar lateral, sobre un tapíç vermell que recorda'l mantell de púrpura, hi ha un *Ecce Homo* de mitg cos ben encarnat y d'alçada natural, que, rebent un raig de llum de costat, sembla talment viure encara. Les creus de les catorze estacions no tenen altra cosa que lo senzill número en mitg, voltat d'una corona d'espines. Exa corona se veu per tot com a primer motíu d'ornamentació del temple. La més hermosa es la d'espines d'or, que serveix de diadema al preciós globo del sagrari.

La esglesia es de pedra y d'ayre monumental; ses blanquinoses parets están cobertes d'estrets tapiços de color de sanch, recordant als devots que es un temple expiatori. Tot aquí está consagrat a la metexa idea. En la saleta de rebre se veu un gran quadro representant una gallina cridant a la ombra de ses ales los pollets que fugen, y sóta se llegexen aquexos tendres y amorosos mots de Jesucrist, que ací no's poden llegir sense plorar: *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat filios suos sub alas, et noluisti!* (Matt. XXIII): «Jerusalèm, Jerusalèm, ¡quantes vegades he volgut aplegar tos fills, com la gallina recull sos pollets sóta les ales, y no ho has volgut!»

Ohirem la Missa de comunitat de les Dames de Sión, cantada per elles y les pobres orfanetes, a que está dedicada la Congregació. N'hi ha de catòliques, de cismàtiques, tant de ritu grech com d'armeni, de protestantes, de juheues y fins de mussulmanes. Al començar la Missa cantan la oració de Sant Bernat, sentint la qual se convertí son venerable fundador; després lo *Credo* y tot seguit de la consagració aquelles paraules de Jesús en crèu: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt;* capaces de fer plorar les pedres, com més les pobres que ho cantan, filles algunes de aquells que cridaren allí meteix: *Tolle, tolle, crucifige eum, sanguis ejus super nos et super filios nostros.* Acabada la Missa cantan lo *Magnificat* a sa divina Autora.

¡Pobres orfanetes! ¡fan bé de tancar son petit Missal ab les gafes d'or de dues oracions a sa Mare celestial, que les ha preses en sos braços al morír-sels la mare terrena; fan bé de festejar a la Verge, que les abriga ab son mantell de reyna en aquesta terra ahont la dona naix esclava! A les que han tinguda la sort de nàxer cristianes,

Ella les guiarà per los camins de la vida; a les que nasqueren entre heretges y moros, sols Ella les podrà salvar.

La segona casa de la evangèlica institució de les Filles de Sión vermelleja en lo millor punt, centre de la vall de Sant Joan de la Montanya, vora la tomba del P. Ratisbonne y davant per davant de la capella del *Magnificat*, ahont lo deuen cantar a plaher com a chor escullit de la Mare dels òrfens y desamparats.

Una de les hermoses industries de les Filles de Sión es texir corones de brots del arbre *ramnus spinae Christi*, a semblança de la que cenyí'l front adorable de nostre Salvador, y d'anar a cullir flors en los llochs evangèlichs pera vendre en agraciats àlbums y ajudar-se a viure. ¡Ab quín gust dexí a exes pobres orfanetes una almoyna que m'encomanaren tres jóvens germans d'una noble y cristiana familia originaria de ma terra!

Déu los conserve'ls pares; y a una mare, fervorosa cristiana, que també m'encomanà per elles una gracia de caritat, Déu li conserve'ls fills.

Montanya de la Ascensió, 2 de Maig.

No m'es possible recordar tot lo que acabo de veure, mes notaré breument lo que'm vinga a la memoria. Hem començada la pelegrinació per Santa Agna, gran y magestuós edifici de pedra del pahís, bellament restaurat per lo cardenal Lavigerie. Allí la tradició més comuna posa'l lloch del naxement de la Verge. Prop d'ella, a alguna fondaria, s'acaba de descubrir la Piscina probàtica. Des de son breçol baxàm a son sepulcre, que es al fons de la Vall de Josafat. S'hi baxa per una llarga y magnífica escala, que té a ma esquerra lo sepulcre de

Sant Joseph, y, a mà dreta. los de Sant Joaquím y Santa Agna. Es tallat en la roca viva, d'un metre d'alçada y cobert de marbre blanch, dintre una hermosa capella que pertany als cismàtichs. Es la joya de aquesta trista vall, que havent de ser sepulcre de la humanitat, comença a ser la vall dels sepulcres. Comença en la Tomba dels Jutges, y segueix cap avall coberta de lloses sepulcrals: a la banda de Jerusalèm té les dels moros, entre les quals hem sentit cantar elegíes a un marabut; a la banda esquerra té les dels juheus, com si esperessen veure des de la tomba la ciutat Santa. Part d'avall, fets d'un gran bocí de roca viva, blanquejan los sepulcres de Zacarías, *occisus inter templum et altare;* lo de Josafat y'l d'Absalón, que té una obertura a la alçada de tres metres, ahont los noys tiran pedres y malediccions al fill dolent y desnaturalisat que perseguí a son pare. Montanya amunt hi ha la Tomba dels Profetes.

Getzemaní.—Al costat meteix del sepulcre de la Verge s'obre la cova de Getzemaní en la roca; es fonda y trista, y està convertida en capella per los Pares Franciscans. Entrant al Hort se troba la Roca dels Apòstols, ahont Jesús dexà los tres predilectes, dihent-los: *Vigilate et orate,* y'l cor se'n va vers les set oliveres colossals, testimonis muts de les tristeses del Home-Déu, en la última vegada que'l visità. Ses arrels nuhoses se regaren ab ses llàgrimes y suhor de sanch, y, després de dinòu segles, encara tendrejan, com si a la hora de sa mort Ell los hagués concedida la immortalitat. Fora'l clos del jardí s'ensenya'l lloch ahont Jesucrist rebé'l bés del sacrílech Judas, ab aquell mot capàç de rompre una pedra: *Amice, ad quid venisti?* «Amich, ¿per què has vingut?» Més avall hi ha'l Pont del Cedrón, ahont al tirar-lo daltabaix los juheus, s'estamparen sos sagrats genolls en la roca. Des

d'aquí, abandonat per tots sos dexebles (encara's mostra'l sepulcre ahont s'amagà Sant Jaume), fóu portat a Jerusalèm, ahont ja no entrà com tres díes abans, en lo día de son triomf, per la Porta Daurada, sinó per la Sterquilínea!

Als primers passos de la pujada de la montanya de les Olives, a mà dreta, blanqueja una roca,—*Roch Blanch*, s'anomena, ahcnt, segons tradició, Sant Tomás havent arribat tart pera assistir al sepeli de la Verge María, rebé de ses metexes mans una cinta misteriosa que encara's conserva en Prato de Toscana.

Dominus flevit.—Són les ruínes d'una mosquea que fóu esglesia, en lo lloch ahont Jesús plorà veyent la Ciutat Santa (*Lluch*, XIX): *Y acostant-se Jesús a la baxada de la montanya de les Olives, la turba dels dexebles, plens d'alegría, començà d'alabar a Déu ab veu alta per tots los prodigis que havían vist.*

Dihent: *Benehit qui vé rey en nom del Senyor, pau en lo Cel y gloria en les altures.*

Y acostant-se a la ciutat, al vèure-la, plorà sobre ella, dihent:

Si tu també coneguesses, almenys en aquest día, que t'es encara concedit, lo què t'importa; mes ara aquexes coses són amagades a tos ulls.

Díes vindràn, y tos enemichs te voltaràn de fossos y t'estrenyeràn per totes bandes.

Y't tiraràn per terra a tu y a tos fills, y no't dexaràn pedra sobre pedra, perque no has volgut conèxer lo temps en que has sigut visitada.

Bethphagé. — Ruínes del poble ahont Jesucrist, lo diumenge de Rams, envià a cercar pera son triomf l'humil jument. S'hi acaba de descubrir una gran ara o altar de roca flonja, ahont se veu, entre altres pintures esbo-

rrades, lo bon Jesús muntat en lo jument y voltat de sos Apòstols.

En lo lloch ahont Jesús ensenyà'l *Pare nostre* a sos dexebles, la princesa de la Tour d'Auvergne ha fet un hermós claustre, al voltant del qual se llegeix en trenta dues llengues exa divina oració. No es gayre lluny d'allí la capella ahont los Apòstols se reuniren pera dictar lo *Credo*, abans de separar-se y empendre la conquesta del món. Los dos memorables llochs estàn enclosos dins un convent de monges carmelites, que's deuen regalar, resant exes dues oracions en lo lloch ahont se resaren per primera vegada.

Montanya de les Olives.—Acabèm-hi de pujar. Los arbres que li donaren nom, com a Getzemaní (prempsa de les olives) abrigan encara algún de sos camps y'l clapejan de cendrosa verdor. Corona son cim lo poble de Zeitun; al mitg del poble s'axeca, dintre de les ruínes d'una gran basílica octògona, bastida per Santa Elena, una petita mosquea, dedicada per los mussulmans a Jesús, puix creuen, com nosaltres, en lo misteri de la Ascensió del Fill de la Verge. En lo centre de la Basílica, sóta meteix de la cúpula que, segons tradició, restava sempre oberta, retirant-se per elles metexes les pedres que hi posavan per clòure-la, com per dexar lliure pèls ayres lo camí de Jesús ressucitat, enquadrada entre peces de marbre blanch, se veu impresa en la roca sa petjada divina, mirant al occident. Des d'allí prengué la volada lo Fill de Déu, al tornar-sen als braços de son Pare celestial, y es allí, segons creyença comuna, ahont baxarà lo día derrer dels temps a judicar los vius y los morts, y a pesar lo què hauràn dexat de pols o de perfúm totes les generacions de la terra.

Una vegada al any, lo día de la Ascensió, la mosquea

se vesteix d'esglesia catòlica; ses parets se cobrexen de tapiços, y en lo centre, sobre aquella petjada tan dolça de besar, se col·loca un altar en que los Pares Franciscans celebran un solemne ofici. Després a corre-cuyta apagan los ciris, desfàn l'altar portàtil, despenjan los tapiços; y'l sagratissim temple de la Ascensió ¡torna a quedar, malaguanyat, en mans de moros!

Nos estaríamací tota la vesprada, mes lo clauer, que també es moro, nos trau a fora, cançat d'esperar a la porta que acabassem de besar la Roca y de fer nostres devocions, y fent dringar les claus, que per mi tenían sò de cadenes, nos mostra un panorama que no tindrà parió en la terra.

Al orient, derrera nuhes y desertes montanyes, s'ovira la Vall del Jordà y les fondes aygues del mar Mort, que's dexa veure entre'ls alts y baxos dels puigs y sóta'ls raigs del sol, ardent com un estany de metall fós. Part d'allà crestejan les montanyes d'Arabia, immensos murs que separan los deserts de Moab del actual desert de la terra de Promissió. S'axeca'l mont Nebo entre les serres que'l voltan, nuhes de vegetació y trencades per nombroses y fósques torrenteres. La vivor de la llum vessa sobre llurs costalades aquexa indefinible tinta que tantes voltes admirarem en los paysatges del Líban y en la plana de Balbek. Lo Jordà, mercès als arbres que ombrejan sos màrgens, fà una gran ratlla verda en mitg de la àrida comarca ahont tingueren lloch les primeres escenes de la historia del món. Al nort los monts d'Efraím, coronats per les ruínes y mesquites de Sant Samuel, embrancan ab los de Hebal y Garizím, en lo centre de Samaria. A ponent se contempla als peus la Vall de Josafat, los monuments y plans de la ciutat quals cases se podrían contar. ¡Ab quín dalè s'extén la vista des de'l mont Sión

fins al Calvari, des de'l sitial que ocupà'l temple de Salomó fins a la Torra de David! L'Antich y'l Nou Testament, la historia de cent pobles barrejada ab les cendres d'aquexa ciutat, se manifestan a ma presencia; no permeta'l cel que m'oblide d'aquexa gran pàgina ni de sos divins ensenyaments.»

He copiada aquesta descripció de Mislim, per no privar al lector del magnífich panorama de que'ns priva a nosaltres lo fortissim vent d'aquesta tarda, que abriga a Jerusalèm, la Judea y sos vehinatges ab un núvol de polsaguera; digne mantell d'aquexa terra de ruínes.

Circunscrivint-nos a la ciutat, ¡que tristes reflexions m'inspira lo poch que'n veig! Son temple y edifici més sobirà es lo de Omar, que seu ahont seya'l de Salomó, y la mitja lluna corona la roca Sakhrà, que fóu, segons se judica, lo lloch del *Sancta Sanctorum*, ahont estava guardada la Arca santa. Lo sant Sepulcre se veu petit, insignificant, derrera d'ell, y ¡ay! lo sant Sepulcre no es dels catòlichs. Quatre sectes nos ne pledejan la possesió, y'ls protestants si n'estàn fora encara, no n'estàn gayre lluny. Dos o tres temples seus s'axecan ací y allà com blanchs espectres, y les ruínes del Temple, que estàn en llur poder a les portes del sant Sepulcre, semblan plorar y escruxir-se, al pensar que d'avuy a demà poden veures profanades per los sectaris de Luter. Als peus de la montanya de Sión se mostra orgullosa una gran sinagoga de les moltes que hi ha en la ciutat, y la esglesia de Sant Salvador està tan amagada entre les taulades, que calría'l fil d'Ariadna pera trobar-la d'ací estant. Se senten moltes veus de muezin y poques de campana, y la Crèu, lo signe adorable de nostra redempció, sembla estar a la ombra de la fatídica y aborrida mitja lluna. Jerusalèm, que no volgué per espòs a Jesucrist, es esclava de Mahoma.

¡Oh! si jo pogués fer un crit a la Europa catòlica, si li pogués mostrar aqueix espectacle dolorós: Mira, li diría, açò es obra teva. Tu ets filla de Jesucrist; ets sa filla y sa estimada, puix te dona, tot sencer, lo séu amor, que no sapigué merèxer la ingrata Jerusalèm. Per dirigir-se-t a tu, li girà la espatlla a ella, al morir en lo Calvari y al pujar-sen al Cel en la vehina Roca de la Ascensió. Jesucrist t'ha treta de la barbarie y t'ha feta reyna del món. Ell t'ha feta sa representanta en la terra, segons expressió del poeta Alexandrí, y en penyora del séu amor infinit te féu guardiana de sa crèu, de son breçol y de sa tomba y dels llochs santificats ab sa presencia divina. ¿Per què avuy t'ho va prenent tot? ¿Per què ha donat als cismàtichs lo lloch ahont se tallà l'arbre de la crèu, los convents de Lidda, Sant Elías y Sant Sabas; los sepulcres de la Verge María, de Sant Joseph y'ls de Sant Joaquím y Agna? ¿Per què ha compartit entre les sectes anticatòliques lo sant Sepulcre, dexant-ten a tu la mínima part? ¿Per què'ls ha donat lo breç de Bethlèm, ahont va nàxer, y la roca del Gólgota ahont va morir? ¿Per què dona a la guarda dels fills de Mahoma aquexa Roca de la montanya de les Olives, la derrera cosa que trepitjà de la terra? ¡per ta ingratitut! Bé't pot dirigir a tu la quexa que llençà a la ciutat deicida: *Jerusalèm, Jerusalèm, ¡quantes vegades he volgut congregar tos fills, com la lloca aplega sos pollets sóta les seves ales, y no ho has volgut!*

Nazareth, 7 de Maig.

A mitja tarda del día 2 sortirem de Jerusalèm per la grandiosa y monumental porta de Damasch; mos ulls se posaren en la fonda y negra Cova de Jeremías; ja que

ell, y sols ell ab lo plorós accent de les lamentacions, pot parlar de la Jerusalèm actual.

A quatrecentes passes se troba'l edifici que dedican los Pares Predicadors a Sant Esteve, lo primer predicador que donà, allí meteix, segons tradició, la sanch y la vida per la fè. Han descubert un gran mosaich, prop del solar d'una capella que estaría dedicada al meteix Sant, en lo lloch hont caygué ferit y mort a la gran pluja de pedres. Los Dominichs, segons se díu, hi fan una casa destinada a exercicis espirituals, y en la paret de la horta o jardí a mida que la van edificant, hi posan hermoses capelletes representant los quinze misteris del Rosari.

La tomba dels Reys, que's troba més ençà, consisteix en un fosso quadrat e immens que, segons Fr. Lievin, serví de pedrera a Jerusalèm molts anys. Lo vestibul, sostingut en altre temps per columnes de la metexa roca, s'obre en una de ses parets y està adornat d'un fris de gust delicat, mes incomplert. Allí per una porta de noranta centímetres d'alt s'entra a les tombes, cavades al voltant de cambres, que s'enfonzan, la una derrera de la altra, en la roca viva.

Des de la tomba dels Reys se camina un bon troç per una vía romana, s'atravessa la Vall de Josafat, que acaba un xich més amunt.

Montanya Scopus. — Hont lo gran sacerdot Jaddo sortí al encontre d'Alexandre que s'anava a apoderar de Jerusalèm.

Des d'una altura, al despedir-nos de la Ciutat Santa, resarem, com es costúm, lo psalm:

Super flumina Babilonis illic sedimus, et flevimus cum recordaremur Sion.

In salicibus in medio ejus, suspendimus organa nostra

Y mirant segurament per derrera vegada a Jerusalèm, coronada encara de hermosos murs, li diguerem ab lo Rey Profeta.

Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea.

Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.

Cap ciutat del món fà aquexa impressió al dexar-la, y no obstant, un no sab si es amor, odi o compassió lo que sent per ella, o si sent de una a una exes passions, segons se recorda, de la ciutat que fóu arca de la lley, imatge de la Jerusalèm celestial, predilecta del Altíssim, o de la vila ingrata, cruel y deicida.

El Bireh (antiga Beroth). — Allí Dèvora, asseguda sóta una palmera, judicava'l poble d'Israel. Es aquí hont Joseph y María, tornant de Jerusalèm, s'adonaren de que Jesús no anava ab l'un ni ab l'altre. S'hi veuen ruínes d'una esglesia de tres naus, dedicada a la Verge per los creuats.

Samaria.—Lo primer poble que's troba es Bethel, hont Lot se separà de son oncle y ahont Jacob, fugint d'Esaú, vegé la escala misteriosa que arribava fins al cel.

Allí fóu enterrada Dèvora, dida de Rebecca, sóta una alzina que fóu anomenada Alzina dels Plors. Jeroboàm adorà en Bethel un badell d'or, y quaranta dos noys d'exa població, en lo camí que va a Gericó, foren devorats per los óssos per haver insultat al profeta Elisèu.

Jifna.—La hem vista solament de lluny. No hi ha més que'l lloch de la alzina anomenada Arbre de la Santa Verge. Segons la tradició, la Mare de Déu s'hi aturà venint de Nazareth ab son Fill, y altra volta tornant de Jerusalèm, quan perdé a Jesús, venint des de El-Bireh pera cercar-lo.

Silo (Seiloun) hont Josuè posà la Arca, que hi restà trescents anys, y allà morí'l sacerdot Helí, al saber la mort de sos fills Ophni y Phinees.

Sortint de *Khan es sâoureh* s'oviran lluny, per primera volta, al N. la cordillera de Garizim, y més enllà l'Hermón, gayre bé sempre cobert de néu, com nostre Canigó.

Pou de Jacob o de la Samaritana.—Està en mitg de les ruínes de una esglesieta construhida per Santa Elena. Es de pedra y calç y fondissim, mes sens ayga. Sa boca es d'una peça. Al peu d'ella llegím devotament'l Evangeli, recordant l'hermós encontre de Jesús y la Samaritana. A un kilòmetre del pou passàm prop de la tomba de Joseph.

Ain Dafnah.—En aquest lloch, que està al mitg de la vall, entre dos monts, Josuè posà la Arca, y després d'oferir un sacrifici, fent colocar sis tribus a una banda y sis a la altra, pronunciaren los levites les malediccions contra'ls transgressors de la lley, y les benediccions pera los seus observadors, y tothòm respongué: Amén.

Napluse, antiga Sichèm.—Situada en una hermosa vall entre les montanyes Hebal, vestida en tota aquella vessant de figueres de moro, y Garizím, verdejant d'arbres y camps de blat. De Garizím baxan unes quantes abundoses fonts que omplen de vida y de murmuris ses hortes y jardins, passant sos rechs per dintre la ciutat, que no per açò es més neta que les altres de Palestina, encara que es totalment diferenta.

Hi ha moltes cases de tres pisos y d'ayre monumental com lo tenen ses muralles.

La capella llatina està enclavada dins la rectoría, es molt petita, y ab prou feynes se deu haver vist may plena, puix de 16.000 habitants no n'hi ha més que 60 de

catòlichs, sent gayre bé tots los altres mussulmans. Visitarem lo temple dels grechs units, que es tan gran com desert, y'l dels samaritans, per veure lo famós manuscrit del Pentateuch, que data segons Lievin, de Manassés, açò es, de 300 anys abans de Jesucrist.

Consisteix en una ampla faxa de pergamí que se enrotlla per cada cap en dues broques d'argent. Los cinch llibres de Moysès estàn escrits en caràcters samaritans. Lo pontífice de aquexa estranya branca del judaisme, reduhida avuy a 240 fidels, nos lo trau, perque nosaltres no'ns volíam descalçar, fins a la porta del temple y nos l'ensenya falaguer per dues pessetes y mitja. Li costa més morir a una relligió, per xica que sia, que a deu dinastíes.

Djemeh el-kebir.—Es una antiga esglesia, convertida en mosquea; sa portalada gòtica es magnífica, y té algún parentíu ab la del Sant Sepulcre de Jerusalèm. Se veuen dintre columnes de granit, senceres o a bocins, mes dretes encara, com soldats de la crèu que no han volgut encara tòrcer lo genoll a Mahoma.

Los habitants de Napluse no semblan dels més civilisats de Palestina, y'ls infants que fan, segons lo adagi, lo que veuen fer als grans, corren amablement derrera nosaltres demanant *bakchiches*, a cambi dels fàstichs que'ns diuen.

Des de Jerusalèm a Napluse lo vestit cambía totalment. En Samaria los hòmens del camp van vestits ab túnica blava, com les dones pageses de gayre bé tota Judea, y moltes dones vestexen de blanch com los hòmens en Judea, encara que açò no es rar al voltant de la Ciutat Santa. Lo que fà verament estrany es veure'ls hòmens vestits de llarch, y les dones, especialment en sa infancia, portant calces amplíssimes y desayrades. En tota la Judea

hem vist en les dones tendencia a coronar-se de monedes d'or o plata, mes des de Jerusalèm a Samaria les hem vistes riques y pobres, fins les herbejadores dels camps més apedaçades, ab lo cap voltat de duros de cantell (n'hi hauría quaranta o xexanta) foradats pêl mitg y lligats ab un cordó. Díu que molts són de pilans, anomenats per ells *columnata*, que ells exigían fà alguns anys, dels pobres frares, tribut que les dones fan lluhir sobre son front, trametént-se-l de mares a filles. En Samaria no he vist més exa corona d'argent, encara que, segons me diuen, es sols pera guardar-la millor dins una de drap que'n duhen de la metexa forma.

Lo pahís de Napluse es fertilissim, les oliveres són grosses, tendres y carregades de flor; hi verdejan les pomeres, magraners vermells de flor, les figueres de moro clouen tots los horts y jardins plens de cebes, alls, tomàtechs, meloners, hont se sent remintolar la ayga y cantar los aucells. Lo pahís que trobàm cap a Sebaste no es tan aygós, mes lo retira.

Ací a Napluse com a Ramalà, hem posat en la casa parroquial o patriarcat, com l'anomenan per estar servit per un sacerdot del Patriarca; los dos són del pahís. En les dues rectoríes posan fins los protestants, sent axis que en los dos pobles hi ha pastor protestant, y en lo primer fins una fonda servida per gent de la metexa secta. Açò prova l'ascendent y bon nom de nostres sacerdots.

Sebaste.—Exa ciutat, que Herodes fortificà y coronà d'un mur d'una lleuga de llarch y la aumentà de 6.000 hòmens, donant-los les terres del voltant, no té avuy més que 300 habitants entre ruínes. La de la esglesia de Sant Joan Baptista es considerada per M. Vogüé com la més important de les basíliques cristianes de Palestina. No'n resta més que la senzilla fatxada, l'àbside y la caxa del temple

fins a certa altura, y sobre tot la tomba de Sant Joan Baptista en mitg del temple, coronada d'una cupuleta blanca. S'hi baxa per una escala de vint escalons. La porta es de basalt, mes es fora de son lloch.

Lo sostre està empedrat de petites lloses de marbre. En la paret hi ha com tres nitxos; en l'un jau lo profeta Abdías, en l'altre lo profeta Elisèu y lo tercer es lo de Sant Joan. Hi fóu portat per sos dexebles després d'haver sigut escapsat per Herodes.

Sortint de la vila, a cosa de cinch minuts se veuen dretes, com soldats no cayguts encara en la batalla, setze columnes monolites que diuen al viatger ahont fóu lo grandiós teatre que regalà Herodes a Sebaste. Com recort de Sebaste, guardo una moneda trobada en ses ruínes, ahont se veuen separats per una crèu Constantí y Santa Elena.

Bethulia (Sanour).—Està assentada al cim d'un turonet rodó y deslligat al mitg del plà, a escepció de una llenga de terra baxa que la lliga a la petita cordillera. Tenía hermoses muralles, de que la descoronà Abdallah-Pachà, de les quals, com a florons, li'n resta encara algún troç de torre. Es una ciutat guerrera molt ben situada y en aquell temps difícil de guanyar, puix la pujada per totes bandes es llarga, y solament a colps de pedres podían defensar-se dels sitiadors. La plana es ampla, verda y sens un arbre pera abrigar-se del sol, queací talment crema. Ja l'espòs de la bella Judith, qual ombra apar que volateja encara entorn de Bethulia, morí d'una soleyada en aqueix plà.

Anàm a dinar en Djením sóta unes figueres de ombra espessa y regalada, dins un hort rodejat de cactus.

En Djením se creu que Jesús curà los deu leprosos (*Lluch*, XVII), dels quals un solament li donà les gracies.

No ha pas guanyat gayre en pietat aquell poble, puix de 3.000 habitants que conta, no hi ha més que dues families católiques.

Galilea.—En Djenim dexàm la Samaria y entràm ensemps en Galilea y en la plana d'Esdrelón, que s'estén als peus del viatger cinch hores seguides, fins a dexar-lo al peu de la montanya de Nazareth. Es de forma triangular, y la més gran y hermosa de Palestina. A la dreta, a mitja plana, dexàm la montanya de Gelboe, seca y pelada, coronada de la blanca tomba d'un santó; derrera veyèm lo Tabor, rodó, verdejant y hermós, coronat ab la capella de la Transfiguració.

Nazareth, 8 de Maig.

Un Pare Francescà francès me conta que la Casa de Nazareth sortí d'aquest pahís cap a la Dalmacia, després de la última derrota dels creuats en Sant Joan d'Acre y del horrible fet següent: A Nazareth, que era allavors Seu episcopal, restava encara'l Bisbe, que's vegé voltat de moros qui amenaçavan llevar-li la vida; ell dèbil y de poca fè davant dels mahometans, llençà la mitra y's posà lo turbant, declarant-se apòstata.

Ab la pèrdua de la Casa Santa començaren a ploure sobre Nazareth calamitats sens nombre.

Un fet notable succehí l'any 1622, que vullch notar. Los beduhins de les montanyes de Moab, o de la altra part del Jordà lo passaren un día en sò de guerra, saquejaren tot aquest pahís, y acabaren per la Casa y convent de Nazareth. Volían coronar la festa matant los pobres frares, y anavan a fer-ho, quan los aparegué una gran y hermosa dona, vestida al estil del pahís dihent-los molt enfadada que no tocassen los seus sirvents. Ells s'espan-

taren y arrencaren a fugir, dihent que aquella dona sola era capaça per traure'ls y llençar-los de aquella terra sagrada. Los pobres frares no reberen dany, per intercessió de la Verge María.

En 1885, havent-hi una gran sequedat, les mares mahometanes de Nazareth enviavan sos infantons al temple, ahont cridavan a nostre Senyor: Senyor, donàu-nos ayga.

Nazareth, que significa Flor, es verament la flor de Galilea esbadellada en lo sí de ses montanyes. Exes, per dexar-la asseure a plaher, tenen la forma d'anfiteatre, o millor, d'una grandiosa petxina, en qual conca o ampla boca està asseguda la ciutat y qual columnela o cor es lo Santuari de la Anunciació, en lo fons de la vall ditxosa, triada entre totes les encontrades del món, pera rebre les primeres petjades del Déu fet home.

La forma de petxina d'aquesta vall, axecada sobre los cims de Galilea, fà venir la idea de la perla, y de la maravellosa manera com, segons la poesía, la concebeix.

Quan la conquilla està ben formada y preparada al fons de la mar, a voltes se deslliga de la terra, a la hora de la alba, per una atracció desconeguda, puja fins a flor d'ayga, y allà, obrint-se, copsa una góta de rosada, se clòu com una capsa y guarda en son sí aquell tresor del cel que un día ha de lluhir, com la més estimada de les pedres precioses: axís la vall hermosa de Nazareth apar que s'haja axecada sobre totes, sobre les de Galilea, pera rebre a Jesucrist, veritable y preciosíssima perla del Evangeli.

La esglesia de la Anunciació es de tres naus y senzilla; en son centre, davant l'altar major, se troba una escala de marbre blanch de quinze escalons, y baxat lo derrer, s'es en la capella de la Anunciació. Allí en aquell meteix lloch, sóta aquella metexa volta de roca, l'Angel

donà a María la embaxada més gran que han vist sortir los cels, y Déu se féu home en les entranyes d'una Verge.

Jamay, trobant-me devorat per la set en les montanyes de Catalunya, ni en les planes seques y ardentes de Palestina, posí los llavis en cap font ab tanta ardor com en aquexa pedra, font de tota nostra civilisació, d'ahont ha rajat ab les divines aygues del Cristianisme tot lo bé, lo ver y lo sant que veyèm en lo món. La vida interior que ha poblat en èpoques passades la Nitra y la Tebayda, Miramar y les ermites de nostre Montserrat, y en la present tants convents y monestirs, té aquí sa font; la caritat, que fins en lo descrehiment de nostres díes, avença en la societat y cura continuament les llagues de la humanitat malalta, té aquí son origen. Lo Messías promès en lo paradís a nostre primer pare, lo desitjat de les gents, aquí tingué son primer breçol y baxà d'exes montanyes, com altre Moysès de les del Sinaí, a publicar la dolça lley del amor als desterrats fills d'Eva.

Moltes antigues cases de Nazareth que estàn adossades a la montanya tenen, y ho he vist per mos ulls, alguna habitació sóta la roca, que tal volta en les primeres èpoques fóu la maysó primitiva: donchs d'aquexa part constava la Casa de Nazareth, y fóu la que's quedà ací, al ser transportada per mans d'àngels a Loreto. La tradició, segons lo P. Lievin, díu que l'arcàngel Gabriel, en lo moment de la Encarnació, estava en la casa de Loreto, mentres la Verge se trobava en lo lloch de Nazareth, que estàm visitant. L'altar, que hauría de ser lo millor del món y encara no sería digne del Déu humanat, es de marbre senzill y un quadro representant la Verge en oració mentres l'arcàngel la saluda. Sóta la ara, illuminat per cinch llanties y assenyalat per una creu de marbre, hi ha lo lloch ditxós, que tants pelegrins venen a adorar,

a través de terres y mars, rodejat de la inscripció llatina: *Hic Verbum caro factum est.*

Botiga o taller de Sant Joseph.—Es una senzilla capella, edificada en lo lloch ahont treballava lo Sant Patriarca, ajudat y benehit per lo bon Jesús. Esta capella y la de *Mensa Christi* són catòliques. La taula ahont diuen que menjà ab sos Apòstols, fins després de la Ressurrecció, es una roca plana que s'axeca un metre de terra, y està avuy retallada pera comodidat dels fidels que van a ohir Missa en aquell temple.

Font de la Verge.—Ahont les nazarenes van a cercar ayga, portant sempre la ayrosa ànfora al cim del cap y un xich inclinada. Los grechs han fet una esglesia més amunt, d'ahont diuen que vé la Font, y sóta l'altar hi ha una bóca de pou d'un palm d'ample, d'ahont pouen ayga ab una hermosa galleda pera oferir als devots.

Montanya del Precipici.—Ahir a les quatre de la tarda'ns hi dirigirem per lo fons de la vall, anant contornejant la montanya, fins al lloch del cingle, daltabaix d'ahont volían tirar al bon Jesús los fariseus de Nazareth. Hi ha una cova petita que serviría provablement d'altar en la capella que hi hagué en altre temps, de la qual solament se'n veuen les ruínes; lo meteix que del ermitatge que l'acompanyaría, del qual ne restan troços de paret y dues cisternes, rodejades de espinosos cactus, tamaríus y herbes. Part d'amunt, les roques són tallantes y esquexades de mala manera.

Davant la montanya del Precipici hi ha una altra montanya a la altra banda del torrent de Nazareth, avuy sens ayga. A la metexa altura de la cova d'ací se n'hi veu una altra. ¿Quí sab si també fóu habitada? ¿Quí sab si era tradició popular lo que díu Adricomius, autor del segle XIV, que Jesús, quan *transiens per medium illorum ibat,*

fóu vist en lo meteix moment en la montanya de davant, ahont dexà estampades en la roca ses vestidures?

Des de'l cim de la montanya del Precipici donàm un colp d'ull al pahís. La plana d'Esdrelón se mostra ab tota sa bellesa. Aquí Dèbora y Barac, davant d'un exèrcit de deu mil hòmens, desferen a Sísara que venía ab una armada innombrable y noucents carros armats de falç. Lo torrent Cisón, que's veu allà sens una góta d'ayga, arrocegà sos cadavres per la plana.

Al peu del petit Hermón se veu Naim, y més enllà, Endor, ahont Saul anà, mal aconsellat, a consultar la pitonissa.

Seguint la serra, anàm a coronar la expedició visitant a Nostre Senyora del Tremor. Quan los juheus anavan a precipitar a Jesucrist, díu que la Verge vingué plorant fins aquí, seguint ses petjades, y veyent que l'anavan a estimbar, li vingué una gran tremolor. Aquí hi hagué un convent, quals ruínes y lloch encara es anomenat per los moros Convent de les Donzelles, y una esglesia, l'àbside de la qual enclohía la roca ahont la Verge estava en sa tremolor. La capella que hi acaban de fer los Pares Francescans, n'agafa la gran part: té en l'altar la Verge rodejada de dones compassives del Zebedèu y sos dos fills que l'aconsolan.

Sant Jaume.—Es una capelleta que d'almoynes espanyoles s'acaba de edificar en lo solar meteix del Zebedèu, ahont nasqueren Sant Joan Evangelista y l'Apòstol d'Espanya. Allí hi havía ja les ruínes de una capella de fusta, de la qual quedan dues grosses pedres que's trobaren sóta la ara, col·locades en lo meteix lloch de la nova esglesieta. Al voltant se troban dues o tres cisternes cavades en la roca; potser fóssen de la casa dels Fills del Trò. Una d'elles té dues boques redones y la forma de

dues gerres unides interiorment; mes en les parets de roca y al fons se veuen varis forats per ahont passaría un home, mes no se n'ha tret la terra.

Exa capelleta es a un cantó del poble, que es dels més miserables que's poden veure. En dues cases, o millor barraques, hem vist moldre'l blat ab una mola de mà moguda per una dona, com en temps dels romans; davant la casa tenen lo forn digne de tal molí, ahont generalment se cou lo pà ab fems de bestiar sech. De manera que ja es un adagi: en orient hi ha *campana de carn* (lo muezin) *clau de fusta* y *carbó animal*. En exa capelleta hem tingut la ditxa de celebrar lo día 9 de Maig, quan sols havían celebrat en ella dos o tres Pares Franciscans. En ella he pregat pera Espanya, y he demanat al gran apòstol Sant Jaume que no dexe minvar la fé en lo regne ahont la portà, y ahont rebé la promesa de la Verge de que may s'hi apagaría.

A la àliga dels Evangelistes, que prengué'l vol al cim d'esta montanya, vehina de Nazareth, li he demanat que adresse e illumine'ls camins de la poesía moderna, tan plens de fanch, de pols, de tenebres, de dupte y desesperació.

Per mi, humil cigala dels boscos de Catalunya, grillet que aprenguí a cantar entre'ls terroços de la Plana de Vich, demaní la benedicció per mes pobres cançons y la gracia de saber beure la poesía, una gòta que sía, en la sagrada font del Cor de Jesús, ahont ell begué la més alta que s'ha escrit sobre la terra.

Thabor, 9 de Maig

A la una de la tarda baxàm de les montanyes de Nazareth y, atravessant la plana de Esdrelón, passàm a

veure la esglesia de Naím, que acaba de fer un sacerdot de Nazareth, de cognòm català, Cardona, en lo meteix lloch ahont Jesús ressucità lo fill de la viuda que duyan a enterrar. A falta de catòlichs en la població, los moros guardan la clau del temple que ha vingut a obrir una mora ab son fill al braç. Hem llegit l'Evangeli del lloch y'ns hem encaminat ací al Thabor. La pujada es suàu y la emprenèm per la banda del Nort, verda y ombríua, plena de roures, los primers que he vists en Palestina, garrichs y alzines d'una verdor que encanta.

¡Que hermosa vista y quín día tan clar pera gosar-ne! A Ponent veyèm, per un rebaxament del Carmel, lo mar de Cessarea, y aquesta montanya se'ns aparcix de cap a cap dominant-la tóta lo turó del sacrifici d'Elías.

A mitg día nos tapan l'horitzó les verdes montanyes de Samaria, que'ns amaga lo petit Hermón, que té a aquesta banda Naím y a l'altre Sunàm, la patria de la Sunamitis dels Cantars. La plana d'Esdrelón s'allarga com un tapíç vert des de'l Carmel al Jordà un xich restret al mitg del petit Hermón. A la altra banda del Jordà se veuen de Sur a Nort les planeres montanyes de Moab, a claps emboscades y per tot arrèu incultes; n'es lo terme cap a la banda del Nort lo gran Hermón, altíu y hermós ab sa corona de néu, y dominant per sa cabellera blanca y per sa alçada, totes les montanyes de Palestina. Del Hermón cap ací, los ulls s'aturan a contemplar la montanya de les Benaventurances, lo camp de la Multiplicació dels pans, l'estany de Tiberíades, que sembla mirat des d'aquí, un ferre de llança immens dexat allí per un altre Goliat.

Des de'l Hermón cap a Ponent se veu en ultim terme la montanya de *Saphet* o Cessarea de *Feliph*, que blanqueja alterosa, com Medina Sidonia vista des de la ba-

día de Càdiz. Més ençà se veu la montanya ahont està assentat Canà de Galilea. Tóta aquexa encontrada està atravessada per la carretera que seguexen los mercaders del Cayre y de Damasch, que passa per Napluse y per los peus del Thabor, y'l mont de les Benaventurances.

Tot es bell en esta montanya, tot es bell al séu voltant. La Galilea no es pas pedregosa y estèril com la Judea; com no fóu tan criminal, apar que la maledicció de Déu no l'haja ferida tant de plè, y cabalment lo Thabor està al mitg d'ella, dominant sos millors paysatges, son únich estany, sa plana més gran y ses montanyes més verdejants. A mes, aquexa es la més alta de Galilea, es rodona, tan ben féta com ben col·locada, entapiçada d'herbes y vestida de flayroses plantes y fullosos arbres; no en và la trià entre totes estes Nostre Salvador per pedestal de sa glorificació, com trià l'estèril Calvari per padró de sa ignominia. La paraula plena d'amor y satisfacció de Sant Pere, es la primera que vé als llavis en aquest altar misteriós de Nostre Senyor Jesucrist; *Bonum est nos hic esse*. Sería un dels punts de la terra en que no'm desplauría parar la tenda o almenys perllogar-hi lo sojorn, y dedicar-me a mirar aqueix cel, encara plè de la gloria del Altissim, aquexes valls y montanyes, aquexos camps, riberes y camins, hont son Fill diví, dexà impreses ses petjades.

Tiberíades, 11 de Maig.

Ahir a la tarda férem un viatge al S. del estany, vers ahont lo sagrat Jordà torna a rependre la marxa interrompuda per cinch o sis lleugues del mar. M'ha recordat lo Rose sortint del estany de Ginebra, valent e impetuós com un cavall que's desvetlla cançat de dormir, y em-

prèn de nou la carrera. La del Jordà no es tan forta per ser la terra planera, mes cada any se'n porta cap al mar Mort alguns dels beduhins que's atrevexen a passar-lo nusos, ab lo farcell de roba al cim del cap. Los qui van a cavall lo passan més segurs y millor, mes l'intrèpit animal té que remar de fort y ferm, pera vèncer la corrent calmosa y avassalladora.

A mitja hora curta de la ciutat hi ha una gran tomba d'un juhéu, prop d'uns banys calents, cèlebres en lo pahís. Entre ells y la ciutat se veuen troços de paret enormes que'm fan recordar los del moll de la antiga Empuries, y columnes de granit, fà dos mil anys ajagudes vora la mar, de que serían alguna hora ornament. Es tot lo que resta de la Tiberíades romana.

Aquest matí, a la primera hora, en ales d'una senzilla barca, hem anat a veure lo Jordà Petit, o sía'l punt ahont desemboca baxant d'entre l'Hermón y'l Líban.

De la vehina Cafarnaum no'n resta més que una torre, bocins de grossos marbres y'ls fonaments també de marbre d'una gran basílica, que Lievin díu que estava en lo meteix lloch de la casa de la sogra de Sant Pere, santificada per la presencia de Jesucrist y sa Mare Santíssima. Ne restan grossos capitells, troços de columna y arquitraus de formes grandioses coberts d'herba y de espines.

De Bethsaida no'n resta tant, puix les parets que hi ha són modernes, bé que fetes ab pedres tretes de monuments antichs. De Corozaín, que estava part d'allà de Cafarnaum, encara'n resta menys; solament la terrible malediccíó que'ls caygué a totes; *Vae tibi, Corazain; vae tibi, Bethsaida... Et tu, Capharnaum, numquid usque in coelum exaltaberis? usque in infernum descendes: quia si in Sodomis factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te fortè*

mansissent usque in hanc diem: «¡Ay de tu, Corozaín! ¡ay de tu, Bethsaida!... Y tu Cafarnaum ¿t'afiguras pujar-ten fins al cel? Donchs seràs capbussada fins al infern: puix si a Sodoma s'haguessen fet los miracles que s'han fet en tu, tal vegada Sodoma existiría encara avuy día.» Més ençà hi ha una plana tota plena d'arbres y fonts, anomenada Ona-di-Hamàm (Vall de les colomes).

Entre ella y Tiberíades negreja l'avuy humil poble de Magdala, patria de Santa María Magdalena.

En la primera de exes dues expedicions nos ha acompanyat lo sacerdot Miquel Karàm, del Patriarcat de Jerusalèm, destinat de pàrroco, o millor, de missionista en la terra de Hus, que està derrera'l troç de montanya de Moab, que tením davant. Fà un any que hi obrí la Missió y ja hi té trescents fidels convertits d'entre'ls mil cismàtichs grechs que hi havía. Los grechs, no tenint personal, hi tenen popes beduhins ordenats, que ni saben llegir, de manera que no es difícil péndrels lo govern de les ànimes, que ni saben ni poden guiar per lo camí del cel, mes per açò's necessitan dots especials, com los del reverent Karàm. Es de raça àrabe, del peu del Líban, y a més de son idioma natural parla'l siríach, lo llatí, lo francès y l'italià. Es de gran sobrietat, com lo poble que regeix; fins ha dexat de beure ví, per no fer-se antipàtich als beduhins que, com viuen entre'ls mussulmans, l'aborrexen; es home d'una paciencia propia de races europees, y per ultim d'una amabilitat que roba'l cor. Es de tipo àrabe, y sobre la sotana porta lo mantell blanch y'l turbant, fet d'un mocador negrós, de manera que's pendría per un cheïkh.

Llàstima gran que no hi ha sacerdots per totes les missions que s'hi podrían y haurían de plantar. Són camps vèrgens que esperan lo sembrador de la divina

llevor del Evangeli. Los beduhins semblan dolents, mes no ho són, me deya altre missionista que ha estat entre ells. Seguexen la lley natural, un xich ofuscada per lo mahometisme, y la admiració que tenen per Jesucrist obre fàcilment la entrada a qui'ls va a parlar de sa doctrina celestial. Són, sobre tot, molt senzills, s'admiran del missionista y l'escoltan com si hagués baxat del Cel. Quan lo convidan a dinar a una casa, matan lo moltó més gros del ramat per ell tot sol; en canbi, quan són convidats per ell hi va tota la tribu, avis, pares, fills y néts.

Quan van a la rectoría a demanar-li alguna cosa, encara que'ls diga que no pot donàr-los-la o que no la té, no's donan per entesos, la demanan de nou, y aprés la demanan d'una altra manera y la tornan a demanar sense parar, com fan les criatures. Demanan al pàrroco consell per tot, fins pera sembrar, comprar y vendre, de manera que ha de fer una provisió de paciencia que no s'acaba may.

Canà de Galilea, 11 de Maig.

Sortint de Tiberíades, no's triga a trobar tres tombes a mà esquerra; la una es del doctor Màymon, filosop juhéu, fill de Còrdoba, més conegut en Europa per lo nom Maymònides, y les altres dues són de Bebe-Vriuic, y Jóna-Bénsach, rabins del temps de Jesucrist, que l'aculliren moltes vegades en llur casa de Genezareth, mes no's convertiren.

Se dexa la vall y s'arriba a la gran y hermosa plana de Hatine, y a pochs passos se troba, a mà dreta, vora'l camí, lo lloch de la Multiplicació dels pans. Les grosses pedres basàltiques ahont s'asseuría Jesucrist y sos Apòs-

tols, encara són allí, com si tot just se n'acabessen d'alçar. La terra està coberta com allavors d'herba ufanosa; *erat foenum in loco;* sols falta Jesús y la turba que, al séu voltant, devía cubrir aquexes margenades, a pletes, com la gent en los aplechs.

Montanya de les Benaventurances, es anomenada per los indígenes Kurn Hattine, les banyes de Hattine, per terminar en dues puntes, entre les quals hi ha un planet ahont féu Jesucrist lo eternament cèlebre sermó de la montanya.

Lo colp de vista es immens.

Camp de les Espigues.—Ahont Jesucrist defensà als Apòstols de que, obligats per la necessitat, cullissen algunes e-pigues; recordant als faritzèus que, en semblant cas, Davit *entrà en la casa de Déu y menjà los pans de proposició que li era permès altrement de menjar.*

Canà de Galilea.—La esglesia que'ls Pares Francescans acaban de construir, està col·locada en la metexa casa de les cèlebres y afortunades Bodes ahont Jesús féu lo primer miracle, convertint la ayga en ví. Es la casa de Simó lo Cananèu que segons Sant Ciril, era l'espòs d'aquelles bodes. Davant meteix de la esglesia catòlica los grechs n'axecan una altra, ahont volen col·locar dues grosses urnes de pedra, que diuen ser les del convit.

Les ruínes de la casa de Sant Bartoméu, són propietat dels Pares Francescans, y estàn aprop del cementiri catòlich.

Com en gayre bé tots los pobles importants de Palestina, les pobres ànimes, especialment les dels infants, són disputades a la vera y única Esglesia per los protestants, grechs y mahometans, per tots los medis.

Sortint de Canà dexàm a dreta, sobre una altura, lo poble Mesched, patria del profeta Jonàs, que guarda cuydadosament sa tomba dintre una mosquea.

Nazareth, 13 de Maig

Hem assistit al Mes de María de aquesta població. Davant l'altar, a les cinch y mitja del matí, se reunexen los noys catòlichs, y derrera ells alguns estols d'hòmens y dones, y resan lo rosari en àrabe, menant-lo un minyó de vint anys. La oració del *Ave María*, baldament sía en la llengua de Mahoma, sembla més dolça en esta esglesia, ahont fóu dictada, en gran part, per l'Arcàngel Gabriel, y la Verge'ns sembla que la ha de escoltar millor, més que més quan li tornan a dir llavis d'àngels. Després del Rosari cantan la lletanía, l'*Ave maris Stella*, ab una ayrosa tonada francesa, que desaccentúa, axò sí, les paraules del hermós hymne llatí. Lo Pàrroco, que es espanyol, ha dit Missa mentrestant, y acaba després la funció donant la benedicció ab la vera crèu.

La Verge María des de son altar plè de flors, cullides per mans pures en los jardins de Nazareth, sembla somriure al cant dels noyets y donar-los també la benedicció. Ella's digne benehir-nos també a nosaltres, viatgers que venim a adorar ses petjades en la terra.

Es curiosa la manera de portar-se los orientals en lo temple. Dexant a part los cismàtichs, que's postran fins a tocar de front a terra, s'axecan y se senyan, repetint lo meteix almenys tres vegades; los catòlichs se llevan o no lo turbant o gorra egypcia, s'asseuen en terra o sobre'ls talons y no s'agenollan encara que lleven Déu; mes quan ho fan, se postran fins a terra, besant-la ab gran compungiment moltes vegades.

Les dones duhen aquí, sobre la túnica, un mantell que se sembla a un gambeto ayrós ab mànegues curtes, adornat ab algún dibuix. Quan van al temple se'l posan so-

bre'l cap, mes un colp són a dintre, se l'abaxan fins a les espatlles, dexant veure llavors lo cap ab un mocador com en nostra terra, mes coronat son front ab un segón mocador que recorda'l turbant dels hòmens. Hòmens y dones no saben oblidar la costúm aràbiga de llevar-se les babutxes, que dexan al peu d'una columna, o vora séu, per més que nostres Relligiosos los digan que es vàlida y bona la oració encara que's dugan sabates.

Respecte a la devoció me sembla que, dexant a part honroses excepcions, no entra molt endins del cor dels orientals, sinó que's queda molt per sobre. No són difícils de guanyar, mes són fàcils de perdre. Conexen solament l'exterior de la relligió, miran les cerimonies y coses sagrades en sí soles, independentment de lo què significan; en una paraula, agafan les fulles de l'arbre diví de la Relligió, no les branques y'l tronch. Per açò cambían tan fàcilment. A Bethlèm, per haver los Pares Francescans, no fà gayres anys, fet cambiar lo cementiri en bé de ells, puix lo que hi havía era indecent, y jo'n só testimoni, se féren cismàtichs quatrecents del ramat catòlich, encara que contat y rebatut hi tornaren gayre bé tots.

Si demanan alguna cosa al convent y no se'ls dona, baldament sía una taronja, cambían de relligió, fins que en la nova també tenen algún disgut, que'ls fà tornar enrera. Una esglesia que pague bé sempre serà plena, a excepció de la protestant, que parla poch als sentits dels orientals. Los protestants fan sa propaganda en les escoles, que plantan per tot arrèu, sobre tot ahont poden fer més mal. Centenars de noyes y noys del Líban, estàn avuy en escoles protestants, per ser demà altres tants mestres y pastors; y Déu faça que aquexa fortalesa de la fè catòlica en Orient resistesca a tan fortes bateríes.

Carmel, 15 de Maig.

A poch més de les dues de la nit sortíam avuy de la Ciutat Santa, y per mi la més estimada de Palestina. Passant per davant lo sagrat temple de la Anunciació, hem resat, ben segur per derrera vegada en aquest sant lloch, l'*Ave María;* hem desfilat pêl costat de la abundosa Font de María. Per primera volta la he vista solitaria; cap àmfora omplint-se barrejava sa remor al murmuri de ses aygues, cap nazarena enrahonava sóta l'arch de pedra que abriga la font; cap infant jugava agafat ab les faldilles de sa mare; la rua de camells que havía de partir de Jerusalèm, no bevía encara en lo gran abeurador; les abelles no bugonavan tot festejant les flors de la vora. Dihent adéu a aquelles aygues murmurioses, no'n beguí, perque m'esperava, derrera la montanya, més dolça beguda.

Tot dormía en la vall ditxosa de Nazareth, sinó'l bon Jesús que vetllava, oblidat de tothòm, en lo sagrari, que s'escàu demunt meteix del únich lloch del món que porta escrites exes misterioses paraules: *Hic Verbum caro factum est.*

Des de'l cim de la montanya me girí encara a Nazareth, que ab prou feynes s'ovirava, puix aquesta nit lo crexent de la lluna no lluhía en son cel, ni, gracies a Déu, hi havía qui adoràs l'astre en aquella hora en lo benehit breçol del Verb encarnat. Seguint a les fosques les giragonces del camí, devallàm de la serra a la vall de Zabulón, per més avall del poble de Reineh en direcció del de Sèphoris, patria dels pares de la Verge María, y qui sab si també patria seva. Abans d'arribar a ses primeres cases, nos envía un raig de llum, guaytant des de

la banda del Thabor, la estrella de la matinada, que entre totes les estrelles del cel lluhía com un brillant entre perles. ¡En aquella hora y en aquell lloch, quina imatge més dolça y agradosa pera nosaltres de la Verge María! *Stella matutina, ora pro nobis.* Quan la Verge divina fóu concebuda en Sèphoris, quan nasqué pura, immaculada y hermosa, lo món, com ara y més que ara, estava en les tenebres, los hòmens havían oblidat los camins de la vida, y les valls y montanyes de Galilea, desvetllant-se les primeres a aquell raig de llum nova, se dirían elles ab elles lo que deyam nosaltres tot acostant-nos a Sèphoris y mirant la estrella de l'alba: lo día es aprop.

Lo día'ns ha atrapat dihent Missa dintre de la capella de Sant Joaquím y Santa Agna, feta en lo solar de llur metexa casa en antichs temps, y bellament restaurada per los custodis de Terra Santa. Es de les més senzilles y de les que més nos han agradat de les moltes que possehexen; però es solament una de les capelles de la antiga basílica, edificada per Joseph, governador de Tiberíades, en lo segle quart, y refeta de la destrucció de Còsroes per los creuats. Encara hi ha dreta, entre les quatre o cinch que jauen trencades per terra, una esbelta columna de granit.

Los habitants de Sèphoris no estiman pas gayre, ni potser conexen, la gloria sens igual de sa vila, puix de quatre mil que són, solament n'hi ha quatre o cinch de catòlichs, que ohiren avuy nostra Missa. Los demés són mahometans fanàtichs y de mala geya, mes no tant encara com en temps passats, que no dexavan celebrar la Missa sinó *januis clausis;* mes ni en temps passats, ni en los presents, los Pares de Terra Santa han estat may rebuts d'aquells moros salvatges com solen ser-ho de cristians saturats de civilisació en la Rambla de Barcelona.

En Sèphoris nos hem despedit del amable compatrici nostre, lo P. Vàzquez, que'ns hi ha acompanyat, y'ns hem dirigit cap a Khaipha a través de boscos de roures y terres mitg conreuades, ahont se veyan com en Hattine y Tiberíades, fà dos díes, segadors ab una petita falç al puny, segant l'ordi d'un ròs esblanquehit. En los boscos veyam axecar a dreta y esquerra del camí, vols de tórtores, que deuen ser les perdíus de Palestina. Sentím un aucell que canta y refila molt bé, mes en lloch lo rossinyol, que sols he sentit en les vores del Jordà. Al baxar de la derrera montanya als sorrals de la marina, trobàm lo poble de Chépha-Amr.

Lo sorral que trobàm dues hores més avall es d'altres tantes de llarch, petita mar de la qual les montanyes de sorra són les onades, que pujan y baxan com les de Bagur, empeses y transportades per los vents. Avuy les mou en trebolins de polsaguera abrusadora lo sirocco, o vent de la Africa, mes feliçment no fà més que empènyer nos, puix com lo sol que l'ajudaría a foguejar-nos, nos vè d'esquena. Es una franja deslligada del desert, que va examplant son sient en Palestina, d'ençà que ha merescuda la maledicció de Déu.

Guanyada la vora de la mar, trobàm a esquerra un bosch clar d'agraciades palmeres, y atravessàm lo Cisón, que anguileja per entre elles.

Mont Carmel, 16 de Maig.

A mitg día del més calorós que hem tingut a Palestina, arribàm a Khaipha, poble assegut als peus de la montanya del Carmel, com Monistrol als peus de nostre Montserrat. Lo més notable es sa colonia agrícola prussiana, que conreua admirablement lo troç de terra que

separa la ciutat y la mar de la montanya. Són cinchcents protestants: los católichs llatins no són pas tants, y tenen per pàrroco un Pare Carmelita del Hospici.

En sa hermosa esglesia, dedicada, no cal dir-ho, a la Verge del Carme, hem assistit al Mes de María ab esposició del Santissim. Los noys cantaren al sò de la orga lo *Tantum ergo* y la Lletanía Lauretana, que agrada molt als orientals, tot en llatí, com la *Ave María* en lo Rosari que han dit; lo que prova una instrucció més fonda que en gayre bé tots los pobles de Syria, ahont exos càntichs y oracions se fan en àrabe. Los noys són educats per los benehits Germans de la Doctrina Cristiana, y les noyes per les Dames de Nazareth.

Fins a entrada de fosch no hem sortit de Khaipha, cap al Carmel, de que no hauría de parlar, per no haver-lo vist gayre bé més que a les fosques. No obstant, axís y tot, ¡quina bonica vista! Lo sirocco que'ns empenyía encara, ab sa mà de foch montanya amunt, movía fortament les oliveres y garrofers. Grossos núvols d'amples ales se miravan en la mar, pintant hi immenses y negroses ombres, que feya ressaltar, allà baix, als peus de la montanya, la franja d'escumes de la platja, y a la altra banda de Khaipha la franja de sorra blanca com la escuma que se estén en semicírcol fins a Tolemayda. La montanya negrosa s'esfonza en lo cel blau, com un front de cabell negre en una immensa mitra brodada de pedres precioses.

Lo Carmel es verament digne de la anomenada que té, baix qualsevol aspecte que's mire. Trono de la Verge, a qui la Escriptura Santa anomena *decor Carmeli et Saron*, donà sojorn a sos primers adoradors, y des de son cim vegé Elías axecar d'envers la mar de Tiberíades la boyrina, que envià la pluja feconda y suàu que la terra demanava.

Segons tradició, la Verge en persona hi vingué ab sa santa mare, que hi tenía ramats y una casa pera sos pastors. Dexant a part sos innombrables recorts, lo Carmel es la més hermosa de les montanyes de la Terra Santa; mira per una banda a sos peus totes les de Galilea, y per altra la mar, de que la Verge del Carme es la patrona des de'ls antichs temps. L'enorme far que, pera guía dels navegants, hi ha davant la esglesia, no es més que un símbol. Lo veritable far dels navegants, la Estrella del mar, es María.

Lo superior del Carmel, P. Francisco, es espanyol, com ho fóu lo P. Pròsper del Esperit Sant, que en 1635 plantà en lo Carmel la Orde que li devía'l nom, que ja havía duyt la bandera de sa Patrona y Mare a tots los pobles de la terra.

Lo convent es lo més grandiós de Terra Santa, mes no hi ha tant lloch com sembla, per tenir la esglesia en son centre. Aquexa es d'istil grech, en creu, blanca y illuminada per una gran cúpola; diuen que ocupa'l lloch de la capella edificada per los fills d'Elías *virgini pariturae*. En son centre, sóta meteix del altar major, hi ha la Cova d'Elías convertida en capella del Sant, servint d'altar una roca que li feya de llit, segons ell meteix ho revelà, a principis d'aquest segle, a un Relligiós espanyol. Elías es molt venerat per los grechs cismàtichs, que diferentes vegades se volgueren apoderar del convent, y lo que es més extrany, per los moros, que li tenen un xich d'amor barrejat d'una gran temor. En exa cova santa he tingut la ditxa de celebrar Missa a les quatre del matí, una hora abans de dexar aquexa montanya y sos llochs sagrats sense conèxer-los.

No he pogut veure la cova anomenada Escola dels Profetes, ahont Elías interpretava a sos dexebles les Sa-

grades Escriptures, y ahont diuen que passà alguns díes la Sagrada Familia, venint d'Egypte. No he pogut veure la Vall dels Màrtyrs, regada ab sanch de Pares Carmelites, ni'l Jardí d'Elías, ahont se troban los cèlebres melons de pedra; ni he pogut acostar los llavis a la font que sortí tot plegat d'entre les seques roques als prechs del gran Profeta.

A les nou del matí, seguint sempre la vora de la mar, arribavam a Sant Joan d'Acre. Abans de ser-hi se troba, com en Khaipha, un ríu abundós y un palmar.

Ses muralles són de terra, a la moderna. L'interior està plè d'enderrochs d'edificis antichs, mes no hi ha res monumental; del ample esparó del port, que rebé les esquadres dels creuats, no'n restan més que troços perduts entre les ones, que sepultaren tantes naus, tants braços y cors de ferre y tan glorioses esperances.

A les deu partím cap a Beyrouth, en lo vapor *Iberia*, que té per capità un català del Rosselló, Calixte Sagols, de Banyuls.

Tyro y Sidón, les filles de la mar, passan a nou lleugues de distancia la una de la altra, davant nostres ulls, com fantasmes del temps passat, que surten d'entre les arenes y la mar, digna tomba ahont fóren enterrades.

Una y altra reberen la visita de Jesucrist. En Tyro digué a una dona pagana, que li demanava la curació de sa filla: «Dexàu per ara menjar los fills; puix no cal pas pendre lo pà dels fills y tirar-lo als goços.»

«Es veritat, Senyor, respongué ella; no obstant los cadells menjan sóta la taula les engrunetes dels fills.»

Llavors Jesús li digué: «A causa d'exa paraula, anàu; lo dimoni ha sortit de vostra filla.»

Molts fills de Tyro seguiren a Nostre Senyor, mes no dexaren de cumplir-se les terribles profecíes de Isaías y

Ezequiel. «Oh Tyro, esclama aquest Profeta (cap. XXVII), tu digueres: Jo só d'una perfecta hermosura. Estich assegnda en mitg de la mar. Tos vehins que't bastiren no han oblidat rès de lo que pot embellir-te.

»Te construhiren d'abets de Sanir, ab tos empostissats a istil de la mar. Tallaren un cedre del Líban pera fer-te l'arbre mestre.

»Dolaren (1) les alzines de Basàn pera fer-te rems, evori de les Indies gastaren en tos sients: materials de les illes d'Italia pera fer tes cambres.

»De llí d'Egypte finíssim de diferentes colors s'ha texida la vela per ton pal: lo jacinto y la porpra de les illes d'Elisa féren ton pabelló.

»Los habitants de Sidón y d'Arad fóren tos remers: tos sabis, ¡oh Tyro! te serviren de nàuxers.

»Los ancians de Gebal y'ls més hàbils d'ella te donaren gent pera ton servey...

»Los perses y los de Lydia y los de Libia eran soldats de ton exèrcit, y en tu penjaren llurs escuts y capmalls pera ornar te.

»Los aradians ab llurs tropes eran al voltant de tos murs; y'ls pígmeus que estavan sobre les torres han penjat en la muralla sos buyrachs, pera completar ta hermosura.

»Los cartaginesos que trafiquejavan ab tu, omplían tos mercats de riqueses de tota mena, d'argent, de ferre, d'estany y plom.

»La Grecia, Túbal y Mosoch negociejavan ab tu: duhent-te esclaus y artefactes de coure.

»Ton comerç s'ha estès per totes les illes.

(1) *Dolarent*, del llatí *doleverunt*, se conserva aqueix verb ab lo substantiu, *doladora*, destral grossa que no dexan los serradors de la Guillería.

»Los pobles de Judà y d'Israel també negociejaren ab tu y portaren a tos mercats lo millor forment, balsam, mel, oli y rehina.

»Los vaxells entretingueren ton principal comerç. Tu fores rica y gloriosa en mitg de la mar... mes lo vent de mitgdía t'ha fet bocins, *contrivit*, en mitg de les aygues.»

Beyrouth, 16 de Maig

Sembla, emmallevant la comparació a un gran escriptor de Terra Santa, una agraciada sultana recolzada sobre un coxí vert y contemplant les ones en sa somniosa indolencia. Es una ciutat assiàtica, que's va disfressant o millor se va tornant europea, en sos edificis, costums, trajos, llenga, y sobretot en son moviment. Porta de Damasch y port principal de la Syria, va fent seva tota la vida comercial d'aquexa estensa regió y es d'una crexença maravellosa a pesar de les trabes que li posa, com a tot lo que té vida propia, lo Govern turch.

Es una ciutat antiga sense monuments. Les principals esglesies són: les dels Pares Caputxins, Francescans, Lazaristes, grechs catòlichs y armenis catòlichs.

Lo que es molt digne de visitarse es la Universitat axecada, fà alguns anys, per los Pares Jesuites, per fer cara a la Universitat americana, que amenaçava protestantisar aqueix pahís. Consta de tres principals cossos, la esglesia ab la Universitat a una banda, y'l Seminari en la altra, dividits per dos grans patis y units entre sí per la part d'edifici destinada als Pares de la Companyía y catedràtichs.

Lo Seminari y la Universitat tenen vida independent l'un de la altra; y sos respectius estudiants no's veuen, puix fins pera'ls actes relligiosos tenen capelles apart.

Avuy per ser la festa major de eix establiment, dedicat al Patrocini de Sant Joseph, los he vists plegats en la Esglesia gran, en la benedicció solemne. ¡Quín plaher donava veure siscents estudiants, de totes bandes; de tota color, puix n'hi ha de blanchs y negres, y procedents de totes les relligions: de cismàtichs, moros y fins juheus, agenollats davant del Santissim, fent ressonar ab lo *Tantum ergo* aquella ayrosa y espayosa nau de pedra! ¡Quin entusiasme relligiós denotavan aquelles tendres veus, y quín reculliment se veya en aquelles cares animades al meteix temps per lo foch de la vida y la ardor de la joventut! Després de la funció relligiosa s'han anat a esbargir ab la representació, féta per ells metexos, d'un drama àrabe, en un teatret axecat dins la metexa Universitat, mentres les dones de la ciutat celebravan en lo temple lo Mes de la Reyna de les flors.

En la metexa Universitat se sosté una imprempta àrabe, ahont treballan setanta operaris, estampant llibres de devoció, los únichs que's veuen en Orient, y un periòdich. Una de les moltes obres que s'han publicat, es la Biblia, y altra de les que's publican es la Suma de Sant Tomàs en àrabe.

Entre'ls seminaristes hem vist alguns monjos maronites y altres tants jóvens destinats al ministeri sacerdotal en aquella montanya, baluart de la fè.

La Universitat aquexa es digna de la Ordre relligiosa que la sosté y es, sense cap dupte, la batería més forta que la Relligió catòlica ha parat en Orient contra'l protestantisme.

Beyrouth, com hem dit, no té monuments, mes té historia; però d'ella solament citarèm un fet, no perque sía desconegut, sinó perque s'ha reproduhit en altra forma en nostres díes.

Un cristià que vivía prop de la Sinagoga, tenía un Sant Crist penjat en la paret, prop de son llit. Vengué la casa a un israelita, y aqueix, poch temps després, invità a sos amichs a fer un dinar. Un d'ells havent-se adonat de la imatge de Jesús Crucificat, reptà al nou propietari de mal juhéu y anà a quexar-se als rabins. Aquexos y'ls ancians del poble vingueren rodejats de una multitut, se apoderaren del crucifix y digueren: «Nostres pares l'han cobert d'injuries, fem nosaltres lo meteix.» L'escupiren, li donaren colps y renovaren en quant los fóu possible, tot lo que lo Salvador havía sufert en sa Passió. Mes, quan li atravessaren lo costat, ne sortí sanch y ayga. Havent-les recullides en un vas, se digueren uns als altres: «Los seguidors de Crist diuen que ha fet miracles de totes maneres; portèm-nos-ne aqueix vas a la Sinagoga, y vessèm aquexa sanch sobre'ls malalts. Si lo que contan de Jesucrist es veritat, tots seràn curats.» Se'n dugueren lo vas a la Sinagoga y son contingut féu un gran número de curacions sobre cechs, tullits, leprosos y malalts de tota mena. Veyent açò, los juheus demanaren perdó de sa falta y's convertiren a nostra santa Relligió. La Sinagoga fóu cambiada en esglesia y consagrada a Nostre Senyor Jesucrist.

L'aniversari d'aqueix fet se celebra encara lo 9 de Novembre. De la sanch que rajà del costat de Jesucrist, lo Bisbe de Beyrouth n'envià a diverses Catedrals, en petites fioles, una de les quals se conserva encara en lo tresor de Santa María de Venecia. Donchs, dos cassos que han succehit en Beyrouth, aquexa primavera, denotan que'l fanatisme y quimera dels juheus contra Jesucrist y sos seguidors estàn tan vius y arrelats com may.

Una dona s'adonà de que un juhéu duya dins un sach alguna cosa que's bellugava: «¿Què hi portàu?» li digué.

Ell sense tornar resposta s'arrencà a córrer, la dona cridà y'l juhéu esporuguit dexà lo sach, ahont trobaren una criatura, filla de pares cristians, segurament destinada al sacrifici.

En l'altre succés ja s'havía anat més enllà; los vehins d'una casa en que solían tenir collotge los juhéus, hi sentiren crits d'una criatura; sabent que no n'hi havía cap, s'astoraren, se demanaren uns als altres què podía ser, y anaren a empènyer la porta de la casa; la trobaren tancada. Obligats per maliciosa sospita, la desbotaren y trobaren un hermós infant, lligat en una crèu y ja dessangrat.

En una banda o altra, cada any se beuen la sanch de un infant cristià, y es que están en dupte de si ha vingut lo ver Messías y de si ho es Jesucrist, y per açò, en cas d'haver reyalment vingut, mitjançant aquexa sanch, que fan substancia propia, creuen los cruels fanàtichs fer-se participants de ses promeses redemptores.

En los vehinats de Beyrouth hi ha'l lloch en que, segons una antiga llegenda, Sant Jordi vencé al drach.

Camí de Damasch, 16 de Maig

A les sis de la tarda sortíam en lo cotxe-diligencia per lo camí de Damasch. Com era día de festa trobarem los voltants de la ciutat plens de passejants que anavan o venían de fora, ni més ni menys que a Barcelona en aquella hora. Aquella banda de Beyrouth es bonica, molts d'aquells camps són de regadíu y plens de moreres de fulla ampla y de vinyes pampoloses y verdes.

Una gran pineda cobreix aquells cims, que'ns recordan lo Tibidabo y Sant Pere Màrtyr, y baxa fins als peus de la ciutat. Exos cims són més llunyans y alterosos

que'ls que fan de espatller a la ciutat dels Comtes, y estàn coronats de pobles; y són lo repèu de les montanyes del Líban, que anàm escalant calmosament, fent tortes y marrades, y mudant cada hora de cavalls. Lo paysatge cambía a cada plech de serra, dominat sempre per la-cresta nevada. Chtora es la estació de mitja vía, ahont arribàm nit enllà; a la tornada vegerem a la grisa claror de la lluna, que aguaytava los verdosos prats per entre'ls dos rengles de pollancres alts y hermosos de la carretera. L'aneroyde de mon estimat company de viatge, lo Dr. Almera, marca en algún punt la altura de 1880 metres sobre'l nivell del mar, es dir, que hem pujat a la altura del Montseny. Baxant de la montanya se troban troços de pahís de gran aspresa y ariditat; mes, al arribar a la plana, lo ríu Barada, que s'acosta tot plegat a la carretera, cambía la decoració, vestint de verdor les dues vessants de sa hermosa riba y acompanyant al viatger admirat a les portes metexes de Damasch. Lo pollancre y los saules són los arbres que hi dominan, fentse ovirar entre'ls derrers una varietat més petita, com parenta del sàlich, de fulla esblanquehida, carregat de flors, xiques y grogues, de flayre regalada. Un brot que'n prenguí a la tornada, des de'l cotxe, dessóta la casa ahont morí Abd-el-Káder, al passar per lo peu de sos jardins, ha dexat en ma cartera la regalada olor del cinamóm. Hermós siti escullí per passar los derrers anys de sa vida y pera morir lo gran guerrer. Des d'allí lo Barada, dividint son curs, ne dexa esmadexar algunes branques per lo rost de la serra, y com los rechs són obra mora, dexan, descuydats, escapar la ayga per tots cantons, en improvistos saltants, com arreglats per la mà de la naturalesa.

Damasch, 17 de Maig

Lo secret de la llarga y sempre ufanosa vida de Damasch està en sa posició geogràfica, y en la ayga, que des d'una gorja del Líban li baxa'l ríu Barada, y que, dividida en mil rechs y canals, la refresca, fertilisa y embelleix maravellosament.

Una tradició posa en aquest oasis lo Paradís terrenal, y'ls àrabes, en llur entusiasme, fins assenyalan l'endret d'hont Déu Nostre Senyor prengué la terra pera formar lo primer home.

De bona arribada no'm fà pas la impressió que esperava; los carrers estàn plens de fanch, per acabar de ploure; lo primer que he vist, tot anant al convent dels Pares Francescans, es lo firal dels àsens y després lo dels cavalls.

Los Francescans són tots espanyols, y'ns reben, com solen en tota Palestina, ab los braços y'l cor obert, ni més ni menys que si fóssem germans séus. Sa esglesia fóu feta després de la matança dels frares y cristians del any 1860, en que fóu devorada per les flames la antiga; la axecà lo venerable P. Enrich Rico, valencià, que ha passat 55 anys en Terra Santa; y com lo Govern turch no'ls donava temps, fóu axecada sense arquitecte ni mestre d'obres, y lo que es mes estrany, sense plan. La roba de la sagristía porta la marca de Espanya, y la joya y adorno principal del altar major es un gran quadro, regalat per D.ª Isabel II, representant la cayguda de Sant Pau, quan sentí la veu de Jesucrist que li cridava: «Saule, Saule, ¿per què'm persegueixes?»

La primera sortida (tant se val), la fem al teatre d'aquexa gran escena, hont llegím lo capítol IX dels Ac-

tes dels Apòstols. Rès la recorda allí en aquell sorral assoleyat, avuy convertit en cementiri cristià, sinó lo signe de la crèu sobre les tombes de marbre d'alguns catòlichs que's fan enterrar allí. Que aquexos marbres y aquexa crèu sían penyora d'algún monument que l'esdevenidor axeque en aquell lloch, d'hont l'enemich de la Esglesia que anava a Damasch, «no respirant sinó amenaces y mort contra los dexebles del Senyor», s'axecà Apòstol de les gents.

18 de Maig

Avuy celebràm Missa en la casa de Sant Ananías, de la qual ne resta una cambra subterrànea, convertida en capella pêls Custodis de Terra Santa. La volta que la cobreix, de tan vella, fumada y rosegada pêl temps, talment sembla de roca. Al primer toch de campana han acudit a la Missa los vehins, que fins los moros tenen per advocat de la vista al Sant que la tornà a Sant Pau, fent caure de sos ulls com escata: *tanquam squamae.*

No ha sigut tan afortunada la casa de Sant Pau, *in vico qui vocatur Rectus,* recta encara avuy, bé que no tan adornada com en temps dels romans; puix està convertida en mosquea anomenada *Mosquea de Judas.* Lo santó per un *bakchiche* dexa entrar-hi los cristians a vèure-la y a pregar, y'ls ensenya una piscina antiga, hont díu ell que fóu batejat lo gran Apòstol, y serveix avuy ¡malaguanyada! pera les ablucions dels mussulmans.

Un quart recort guarda encara aquesta ciutat de Sant Pau, al qui's refereix en los versicles 32 y 33 del capítol IX de sa carta segona als Corintis:

«Sent jo a Damasch, lo governador de la provincia posat per lo rey Aretas, tenía centinelles a les portes de

la ciutat pera agafar-me: mes per una finestra me baxaren del mur en un cove, y axís m'escapí de ses mans.»

Aqueix mur de sòlida fàbrica romana se conserva encara, y s'ensenya'l torreó des d'hont baxaren al Sant.

La Companyía de Jesús ha adquirit la casa de Sant Joan Damascè, de la qual ne restan un arch y la cambra hont nasqué. En ella volen fer una esglesia, que estarà molt ben situada en lo cor meteix del barri cristià.

¡Aqueix gran Sant, gentil flor de Damasch, trobe rebrots de santedat en sa patria, tants segles ha dominada per la mitja lluna, y, benehint-la des de'l cel, logre sa difícil conversió!

Passant per davant d'una petita mosquea, lo drogman catòlich que'ns acompanya'ns mostra dintre, per una finestra, no sé ab quin fonament, lo sepulcre de Sant Simó Stilita.

Serà una tradició, com la de que en la Gran Mosquea guardan la testa de Sant Joan Baptista dins una caxeta d'or.

La Gran Mosquea ocupa'l sitial d'un gran temple que estava voltat d'una altíssima columnata, de la qual ne restan dos fragments: un d'ells, que era portal, se pot veure encara ab ses tres columnes per banda, y són més altes que les del carrer del Paradís de Barcelona, tenint una immensa arcada, que's pot veure encara des de'l bazar dels argenters, y més d'aprop, des d'uns terrats ahont pujarem.

Sobre'l temple romà edificà la esglesia cristiana Arcadi, fill de Teodosi, en 395, mes los mussulmans se n'apoderaren y la convertiren en mosquea en 705. En una de ses portes, folrades de bronze, se veu encara un càlzer gravat, de peu petit y curt, y d'ampla copa, semblant a un d'antich que'n tenen a Nuria. En sa copa llisa

estàn gravats dos càlzers petits de la metexa faysó, que no sé lo que poden significar.

Sobre la porta del E. se veu, acompanyant una crèu, aquesta inscripció grega: «Ton reyalme, oh Crist, es un reyalme etern, y ton regne dura a través de totes les generacions.»

Un dels tres minarets, lo més semblant a nostres campanars, s'anomena *Medinet Isa* (Minaret de Jesús). ¿Tornarà a ser la mosquea temple de Jesús? Déu ho sab; mes ara com ara, nostra santa Relligió avença poch, si no recula, a Damasch; puix per lo fanatisme de sos habitants, n'han fugit molts catòlichs y cristians de totes sectes, des de les matances del any 1860, y ara viuen en un barri a part, prop de la muralla per hont fóu despenjat Sant Pau, preparats a seguir-lo al axecar-se'l primer cap de núvol de la tempesta. No obstant lo fanatisme mussulmà minva cada día. En mitg del gran pati de la mosquea, sostinguda per dos rengles de columnes, hi ha una caseta, hont creuen los moros que's conservan los vasos sagrats y tot lo tresor del temple cristià, tal com fóu desat allí al pendren possesió.

Lo sepulcre de Sant Joan està dins la antiga basílica; es de marbre cobert de seda brodada y voltat d'una balustrada de bronze daurat.

Anant a veure'l barri Meidan, en l'example de la ciutat, passàm pèl costat de la mosquea Djamat es-Senâmyeh, que té un gentil minaret cobert de rajola verda.

Es notable lo convent dels dervitxes y la Mosquea ahont se aplegan cada dijous a fer ses estranyes evolucions.

Té dos amples patis rodejats de columnes de marbre. En un d'ells, voltat de habitacions gratuites pera'ls pobres, ahont se'ls reparteix menjar cada día, hi hem vist

una noyeta de catorze anys, circasiana, tàcitament destinada a la venda per sos metexos pares!

La tomba de Saladí està en una petita mosquea; era de fusta ricament treballada fà quatrecents anys, com la de son visir, que li fà costat; mes sos descendents han tingut lo mal gust de desfer-la pera cobrir-la de marbres molt richs, però sense art. Està abrigada d'un gran tapíç, y en lo capçal hi ha un gran turbant vert y una bandera vermella.

Seguint lo Barada, avall, cap a la ciutat, se troba, vora un carrer, un plàtano de dotze metres de circunferencia. Diuen molt seriament los mussulmans, que'l plantà'l profeta Alí, al peu d'una font que féu brotar de terra d'un colp de llança. Ne diuen l'Arbre Sant, y al vespre li fan llum ab una llanterneta triangular, que penjan en ses branques.

Visitarem dues cases, una cristiana, y altra juheua: llur porta forana y lo corredor d'entrada són senzills y pobres, com qualsevol altra del carrer; mes era una careta lletja que amaga una hermosa cara. Lo corredor dóna a un pati enrajolat de marbre, ab un bell sortidor en mitg, que dexa caure ses aygues en un safretget voltat de testos de flors, de palmiços y rosers mitg ombrejats per algún taronger o desmay. En una de les quatre parets pintades o cobertes de marbres s'obra un estrado, cobert ab volta de punta y rodejat d'un divàn. Eix aposento ne té un altre a una banda, enrajolat y aparedat de marbres de diferentes colors, ahont la agraciada ratlla arabesca juga ab les colors d'or y plata y pedres precioses, que adornan també y enriquexen maravellosament lo trespol. Lo sostre es de desigual alçaria; en la part baxa, que es pera'ls esclaus y criats, hi ha també una piscineta, ahont brollan un o dos raigs d'ayga, omplint de murmuris la

habitació, y en la altra, cobert de tapiços de Persia y de brodats orientals, seuen los senyors fumant lo narghilé o prenent cafè en taces petites com closques de avellana.

Es digne de veure, per sa situació, lo cafè d'Hamara; està rodejat com una illa de les aygues del Barada, a la altra banda de les quals se veu lo troç més bonich y monumental de la muralla, féta per los moros y adornada de rètols del Coràn, en caràcters cúfichs.

Les costums y vestits orientals se conservan aquí ab alguna puresa. Les dones, com les de Jerusalèm, van cobertes ab un gran mantell blanch y s'amagan la cara ab un vel. Lo trajo dels hòmens es tan bonich com variat; he vist alguns beduhins, que no deuen ser pobres, vestits de pells de gacela. Díu que ses dones y tots los de sa tribu van vestits axís.

En los bazars de tapiços de Persia, sederíes, pites y brodats de Damasch se veuen coses sense preu y bellíssimes. En les robes, com en los mobles y en les habitacions, combinan la ratlla en infinites variants, trayent-ne efectes maravellosos.

Prop de la Gran Mosquea, hi ha'l bazar o carrer dels tapins o xinel·les. Lo drap o cuyro brodat està clavat a una sola de fusta de caoba, que descança sobre dos travessers, més o menys alts, segons la dignitat de que gosa en la casa la dona que'ls compra. N'hi ha d'un palm y mitg d'alt, de manera que hi deuen caminar com sobre xancles. D'incrustacions ramejades de nacre no'n vullgàu més.

Abans de dir adéu a la ciutat, volguerem vèure-la des de'l Salgíe, punt que des de'l repèu d'una montanya domina de cap a cap aquella fèrtil y hermosa plana, veritable oasis, per lo qual deuen sospirar los àrabes atravessant los deserts de la Syria.

Sortirem a les sis del vespre en diligencia, ahont trobarem lo més petit dels fills d'Abd-el-Kàder, en qui saludarem respectuosament la ombra del séu pare, tan gran en les guerres d'Alger contra'ls francesos, com en la matança de 1860, protegint, amagant en sa casa y amparant ab sa bandera y ab son nom als cristians perseguits.

Desgraciadament sabía ell tan poch de italià y francès, llengues en que provarem de parlar-li, com nosaltres d'àrabe, llenga ab que'ns responía. Mes no dexà de complàurel nostre respecte y admiració per son pare de qui parlavam, cabalment al passar per sóta la hermosa casa de camp ahont morí.

Egypte, 19 de Maig.

Nos embarcàm en Beyrouth en lo vapor *Minerva*, del Lloyd austríach. En ell trobàm lo Patriarca de Jerusalém, qui venía de Xipre, ahont havía anat a refer, després de Pasqua, sa salut perduda. Nos parlà de ses vintiquatre missions, cisjordàniques y transjordàniques; del fruyt que trauen sos missionistes en aquesta part de Palestina, que havía sigut cristiana, y ahont hi ha races anteriors a la dominació aràbiga, que tenen com dèbil recort del Evangeli barrejat ab certa veneració a Mahoma. Se planygué de la falta d'obrers en sa gran vinya, la primera y més immediatament plantada per Jesucrist. Nos féu participants de ses esperances per l'esdevenir de aquell pahís, y de sa temor de que ab la civilisació europea vingan la corrupció y lo dupte a trencar-les-hi en flor. Nosaltres li diguerem l'afecte ab que guardavam y duyam a Europa la palma que reberem de sa mà lo diumenge del Ram, abans de voltar per tres vegades, davant séu, lo

Sant Sepulcre. Nos ne despedirem en Jaffa, rebent sa benedicció.

Lo día 25 arribarem en lo meteix vapor a Alexandría. havent tocat lo día abans a Port Said.

Alexandría, 25 de Maig.

Arribàm al convent de Santa Catarina després de les dotze, y es l'únich día del viatge en que no he pogut celebrar la Santa Missa.

En la ciutat dels Ptolomeus no hi ha rès que recorde sa biblioteca de 500,000 volums, ni son Gimnasium. De son célebre Pharum, que donà son nom a tots los altres, y estava construhit en figura de torra, que s'aprimava a cada pis, fins a la altura de 400 peus, díu que se'n veuen alguns bocins al fons de la mar, en díes de bonança.

Son monument més notable es la columna dita de Pompèu, però axecada en honor de Dioclecià. Sa alçaria es de 30 metres; la de son fust, de granit rogench y allisat, es de 22 metres, per 9 de circunferencia.

Allí meteix hi havía'l Serapeum o temple de Serapis, sens igual, després del Capitoli de Roma, y fóu lo lloch hont se dona la derrera batalla entre'l Cristianisme naxent y ja amo del món, y'l Paganisme agonitzant. Mentres los dos partits estavan ab les armes a la mà pera embestir, se llegí lo decret imperial que manava la destrucció dels ídols. Són interessantes les vistes del Canal del Nil, de les mosquees y la del port y jardins coronats de palmeres.

Lo temple de Santa Catarina es gran y espayós, y té en son altar major un gran quadro de la Santa disputant ab los doctors del Paganisme.

Allí's predica y s'ensenya la doctrina cada festa, en

maltès, italià, francès, àrabe y en alguna altra llenga, per altres tants Pares Francescans, que servexen de pàrrocos a les diferentes nacionalitats. Entre ells hem trobat tres espanyols, un d'ells de Barcelona, únichs que hi ha en la ciutat, exceptuant una familia.

26 de Maig.

A mitgdía, sortím d'Alexandría per lo primer camí de ferre construhit en Orient.

La terra es pelada y trista, y aquí y allà sóta una capa de ayga salobre, per hont devegades se fica lo tren y s'arrocega com una formidable serp de ayga, que'ns ne volgués fer alguna.

Després lo paysatge s'anima y la naturalesa del Delta comença a insinuar-se: la plana s'allarga y se estén per totes bandes sens lo límit de una montanya grossa ni xica, dividida com un mosaich, en horts verdosos, prats humits y arrossars estanyats, que llauran los brúfols negrosos ab ayga fins a genolls, com lo fellàh mitg nú que'ls agullona. Es la primera vegada que veig eix animal, gayre bé anfibi, posat per la Providencia aquí, hont lo bou, y sobre tot lo camell, company del àrabe, són inútils. Passa les hores de repòs pasturant en lo prat, revolcant-se en lo fanch o nadant en lo canal, hont se veu trayent solament un troç de cap pera respirar. Té les dues banyes caygudes enrera, y no sé si diga planes sobre la esquena, mes son coll es tan flexible que, quan embesteix, abaxa'l cap, cap a son pit, y arriba a aplanar ses terribles banyes sobre la terra, podent-ne cullir un mocador.

No's veu ja un brí de blat en los camps, tot està ajagut sobre les eres, ahont los brúfols o'ls bous, o uns y

altres en bona companyía, lo baten ab los peus y ab un ròcech que fan seguir, ahont hi ha quatre rengles de rodetes de ferre, que esgranan la espiga, trinxan, esmenussan y molen la palla, dexant-la com lo boll o pallús de nostres eres. Demunt de aqueix ròcech hi ha un sient hont seuen còmodament, dirigint la roda, los eugassers d'aquest pahís.

Les eres estàn al peu del poble, que no sol ser gran, y'l poble al peu del canal, com lo nen al peu de la mamella, y les criatures del poble s'hi rabejan davant la porta de sa casa de fanch del Nil, hont la mare cou lo frugal dinar dels batedors.

Los canals són innombrables y s'esbrancan en rechs y regarons, formant quiscún una malla de un filat immens estès sobre l'Egypte.

Per aquí, veig que's fà de la teulada de les cases, cambra dels mals endressos, posant-hi los cistells y mobles espatllats y tot lo que fà nosa a dins, fins part de la palla, com si no fossen prou pobres y fastigosos de si aquells casinyots de fanch sech.

Nafr el-Zaïat

Un quart d'hora lluny està Saíz, cèlebre en la historia d'Egypte. Guarda entre ses ruínes un mur de 70 peus d'altura y 50 de gruix. En ella hi havía un monolit que, per dur-lo d'Elefantina, hi estigueren empleats, tres anys de seguida, tres mil hòmens: mes jo no'n faig esment, ni per lo mur del temple de Neith, hont se celebravan los misteris d'Osiris, ni per lo monolit, sinó per haver un dels seus sacerdots contat a Soló l'enfonzament de la Atlàntida.

Cayre, 23 de Maig

El Kâhirah, la Victoriosa, se pot anomenar la Damasch de mitgdía y la perla d'Orient. Està assentada a la vora del Nil, en la punta del Delta, als peus de la montanya de Mogattam, ahont està enfilada sa ciutadela, que sembla tenir un peu en los jardins d'Egypte y un altre en sos deserts, com per vetllar-lo tot.

Té sa part antiga, arabesca, oriental, de carrers estrets y torts, de cases que avençan sobre'l carrer, tocantse y fent pont ab les de davant, de portalades precioses, y tot dominat per los 400 minarets d'altres tantes mosquees, la gran part de marbre, los més ben tornejats, alts, prims y ayrosos, que han axecat los sectaris de Mahoma. Té bazars de robes y mobles, bé que sos productes no tenen la originalitat y bellesa dels de Damasch; mercats, cafès a milers, hont los àrabes passan les hores fumant lo narghilè, cantant y enrahonant eternament, com si no tinguessen rès que fer; hi ha 70 banys públichs y 300 fonts o cisternes.

Les mosquees y moltes cases estàn ratllades de blanch y vermell, responent a la varietat de gent y de trajos que's bellugan a sos peus: lo negre llustrós de Nubia, al costat de son amo, marxant del pahís; lo fellàh humil, torrat pêl sol, derrera'l soldat inglès blanch com un paper y rós com un pà de pessich; lo portador d'ayga ab son bót negre y degotant a la esquena; lo criat del cònsul que a cavall fà apartar la gent davant la carroça; la fellahina vestida de blau y la ciutadana ab son mantell negre, que li dona apariencies de fantasma.

Heliòpolis

De bona arribada anarem a veure'l Sicomoro de la Verge, encara que està dues hores lluny. Belles són les mosquees del Cayre, altes y grandioses són les Piràmides, mes per nosaltres són més bells y més alts los recorts de la Sagrada Familia en la terra dels Faraons. Jesús, aqueix infant que entrà en Matariyeh, en braços de sa Mare, es més gran que tots ells; més que'ls Menés, Sessostris y Ramsés, y més durador que les 30 y tantes dinastíes dels reys de Egypte; Ell d'una ditada les esborrarà totes ab sos temples, palaus y ciutats immenses; d'una halenada farà caure sos ídols, y únicament los dexarà per tomba la piràmide de Khèops.

Al estrém del carrer Mouski se troban les dexalles de la ciutat o ciutats antigues, de les quals sols ne quedan munts de terra cuyta, en forma de petites montanyes d'una hora y mitja de llarch. Tota la ciutat del Cayre, díu lo P. Jullien, ab ses quatrecentes mosquees y sos palaus sens nombre si fós tirada a terra, no formaría pas un munt com aquexos de que parlàm.

Arribats a *Matariyeh,* nom que significa ayga nova, lo primer que veyèm es lo pou miraculós; la ayga no surt com alguna hora a flor de terra; s'atura a tres metres sóta, y sent més alta que'l Nil y no plovent en lo pahís per donar-li vida, es considerada com la única veritable font d'Egypte. Veuse aquí lo que'n díu la Venerable Catarina Emmerich, veyent arribar la Sagrada Familia a aquest lloch: «Ells no trobavan ayga en lloch y s'assegueren afadigats al peu d'un montícol de sorra. La Santa Verge pregà a Déu, y vegé una abundosa font sortir al séu costat y regar la terra al voltant. Lo troç de terra

que regà fóu maravellosament benehit; fóu tot seguit cobert de verdor, y'l preciós arbre que produheix lo balsam, s'hi multiplicà en gran manera. Aqueix lloch fóu cèlebre temps després, com a jardí de balsam.» Lo balsam n'ha desaparegut, mes no lo recort de Aquell qui s'hi compara ab exes boniques paraules: «Com lo balsam aromàtich he féta olor.»

Los bisbes coptos cullían en aqueix jardí lo balsam que entra en lo crisma. Lo Sicomoro de la Verge que, segons tradició, s'obrí pera oferir-li amagatall, veyent-la perseguida, no es gayre lluny de la Font. Segons lo P. Jullien, a qui devèm alguna de aquexes notes, lo troç que's descartà del arbre, pera donar refugi a la Verge, caygué en 1656 y fóu conservat com una reliquia en la sagristía dels Pares de Terra Santa, en lo Cayre. Son ample tronch està aplanat de la banda de N. a S., com si no restàs més que la meytat del arbre, té set metres de circunferencia, vuyt de alt, y's decanta cap al Nort com fent reverencia al infant Jesús, que de la banda del Nort vingué a aquexes terres. Aquexa circunstancia, unida a la de ser arbre fruyter, me fà venir a la memoria la hermosa balada relligiosa que'm cantava la mare en temps y en un poble ¡ayl ben llunyans:

De la tronca sortia la rama,
de la rama naxia la flor,
de la flor naxia la Verge,
de la Verge'l Redemptor.

L'arbre maravellós està voltat d'una cleda enramada de flayrosos gessamins. Ses branques (en axò y en sa bellesa sembla imatge de la Verge, plantada en lo jardí de la Esglesia), ses branques són tan baxes que se'n pot abastar lo fruyt y les fulles ab les mans; ses fulles són tan ver-

des com si l'arbre de dos mil anys acabàs de cumplir dues primaveres.

Lo Sicomoro havía sigut donat a la França, mes s'es quedat propietat del Kedive; no obstant, los Pares Jesuites han posat un peu en lo jardí y n'han presa possesió, edificant sobre una Cova de Lourdes, una capelleta a la Sagrada Familia.

L'hermós quadro del altar representa la Verge asseguda sóta'l Sicomoro; Jesús des de sa falda la mira somrihent y ab sa maneta li mostra una font que acaba de sortir de terra en agraciat brollador, hont Sant Joseph omple una ànfora egypcia. Als peus de la Verge hi ha una manta estesa ab lo cabacet de les provisions, la carabassa y'l gayató de viatge, y al séu voltant algunes flors, que són sempre les companyones de María. A una banda's veu l'obelisch d'Heliòpolis, y més lluny les Piràmides.

Sóta la mesa del altar hi ha un ram de flors fresques y demunt, mentres nos agenollavam, han anat a posar-s'hi dues aurenetes, tot cantant, com si les flors y'ls aucells sabessen, ja que'ls hòmens ho ignoran, que avuy es la festa de la Sagrada Familia en Egypte.

A les cinch del matí, en Alexandría n'hem dit sa Missa, especial d'aquest pahís, y a les cinch de la tarda besàm ses petjades, tot recordant lo mot del Evangeli de Sant Mathéu: «Se retirà en Egypte, ahont s'estigué fins a la mort de Herodes; perque's cumplís lo que digué'l Senyor pêl Profeta: L'he fet venir a mon fill de Egypte.»

Lo quadro de la Sagrada Familia se troba en tots los temples, fins en los cismàtichs, en totes les capelles y en totes les cases cristianes, y confesso que no me l'he tret de la memoria en tot l'Egypte. En aquexes planes sense fi, abrasades per lo sol o arrosades per lo Nil, llaurades

per lo brúfol o escombrades per lo terrible simoún, en sos jardins y en sos deserts, sempre la meva imaginació ha vist, allà de allà, al ultim terme del horitzó, la silueta, tan cercada dels pintors de la edat mitjana, d'un sant vellet tirant lo ronçal d'un jument y sobre d'ell la Verge portant son Fill als braços, com la havía vista Isaías en figura de boyra misteriosa: *Lo Senyor pujarà sobre una broma, y entrarà en Egypte.* Mes en lloch se veu com aquí, vora la Font hont se féren passar la set, sóta l'Arbre hont s'ombrejaren y en lo sorral afortunat que ab sa benedicció convertiren en jardí. En lloch se veu com aquí lo bon Jesús assegut en los braços de sa divina Mare, com en son millor altar, ja ovirat també per Isaías: *En aquell temps tindrà lo Senyor un altar en mitg de Egypte.* ¡Que hermosos recorts! Aquí trauría'ls braços dels bolquers Aquell qui'ls havía d'estendre en la crèu; aquí donaría'ls primers passos Aquell qui n'havía de donar tants per la Redempció del món; aquí articularía'ls primers mots aquella veu divina que havía de desvetllar la humanitat adormida y devía ser escoltada per los estrems de la terra. La oració que m'es vinguda als llavis y al cor, agenollat davant del quadro de la Sagrada Familia, es un versicle del hymne de Zacarías: *Per les entranyes misericordioses de nostre Déu, qui ha fet que aqueix sol naxent vingués a visitar-nos de dalt del cel, per illuminar als qui jauen en les tenebres y en la ombra de la mort.*

A la ombra del Arbre sagrat, en son día, no hi hem trobat més que dues dones del pahís, la una nos ha semblat mora; vora la Font y en los jardins les colles de gent s'hi empenyían, y les carroces plenes anavan y venían del Cayre sense parar.

A duescentes passes del Arbre de la Verge hi ha lo

Sicomoro de Sant Joseph; son tronch es buyt y de set metres de circunferencia.

Heliòpolis, la ciutat del sol, en quals ruínes diuen que habità també la Sagrada Familia, es a un quart de hora.

En les dependencies de son temple, centre dels conexements d'aquelles èpoques llunyanes, hont estudiaren Moysès y Plató, vivían 10.000 persones. Tenía davant dos rengles de esfinges de granit, de 22 peus d'altura, axecades per los primers Faraons.

Ne resta solament l'obelisch de 20 metres d'altura, tenint-ne 3 de base, sóta terra, sobre un pedestal de 8. Es lo més antich d'Egypte.

Cayre, 24 de Maig

De bon matí passàm lo gran pont del Nil, que obren cada mitgdía pera donar pas als barcos, y'ns dirigím a les piràmides de Gizèh, per una carretera, bona y còmoda, mes despullada de tota poesía; sería més bonich veure acostar aquexos gegants d'una raça perduda, per entre palmeres mal sembrades, ací y allà, des de les sinuositats d'un camí ramader; mes la carroça, axís anomenan los cotxes en Egypte, ja'ns ha dexat als peus de la piràmide de Khèops, la reyna de les cent piràmides, que dretes o per terra senseres o mitg arruinades, hi ha encara a Egypte. Al veures de sobte als peus d'aquexa montanya de pedra, la única axecada per la mà del home, un sent com una estranya impressió de terror y de fret, diferenta de la que fan les altres montanyes alçades, pastades, amotllades y vestides per la mà de Déu. Lo rey que ha pastada aquexa ab sanch de sos vassalls, apar que ab les mostres de son poder y de sa grandor hi haja

posat també quelcòm de la petitesa humana. La ànima d'aqueix formidable cos no es un Déu ni un idol, ni un *sancta sanctorum*, ni un sagrari, són ses metexes cendres; ¡mes quina sepultura aquí vora'l ríu que ha vist caure y sepultar tants pobles e imperis! ¡quín túmol alçat a la gola del desert, com desafiant-lo ab ses feres y vents y tempestes! ¡Quín guayta pera veuren venir lo simoún que ha d'escombrar de pols y de gent aquexa terra tantes vegades!

De bona arribada y al enfilar-nos piràmide amunt, me vé'l recort de la montanya de Montserrat; ahont he pujat lo día d'avuy, alguna vegada, y avuy Déu ha volgut que'n tinguessem la Missa y lo rés, que m'hi han fet volar lo cor que hi sab bé'l camí y l'hi tinch presoner encara. Les llexes y grahons de rochs enormes d'aquí me retrauen los grahons y llexes d'allà plenes d'eura y arítjol; de vegades, allargant la mà a un penyal, m'estranya no trobar-me-la perfumada de romaní, y al girar me enrera pera reposar, m'apar que tinch de veure los cims de Vacarisses y Sant Llorenç del Munt, y que ha de ser lo Llobregat lo ríu que's presenta á mos ulls, com una peça de satí blau, mitg esquinçada y ab ses filagarces y flochs estesa sobre'l Delta verdós.

Los beduhins àgils que m'ajudan a pujar, arrencan mon esperit de la montanya catalana, estirant-me y empenyent-me cap amunt, y començant-me a parlar del *bakchiche* de la manera més prosaica del món. Se puja per la banda del E. y sempre per lo meteix lloch, de manera que'l camí es conegut y fressat; los escalons són d'alçada desigual, mes les pedres de quiscún seguexen al meteix nivell en les quatre cares del edifici. No estàn axís alineades les pedres en la cara que dóna a fora; y a axò hauràn contribuhit la naturalesa de la pedra, les

pluges y'ls vents; y tal vegada ja foren posades axís pera rebre altra crosta superior de pedra que la revestía, presentant la superficie uniformement llisa, com se veu encara en la part alterosa de la segona piràmide, que ha sigut menys maltractada. La altura vertical de Khèops es de 137 metres; la de la faç, midada sobre'l plà inclinat, de 227. Son cim està escapçat d'una vintena de metres, de manera que forma un petit replà, des d'ahont se gosa d'un espectacle sens igual.

Davant tením estesa la verdosa plana, estreta aquí, que rega'l Nil, dexant-hi córrer y esbadiar en ríus y rierons ses aygues benehides. La clapejan petits pobles y ruínes, y la domina, des de la altra riba, lo Cayre ab sa estesa de cases coronada de minarets. A aquesta vora del Nil, a mà dreta, s'adressa un rengle de piràmides, la d'Abourach, les d'Abousir y les de Sakkaràh, digna capçalera de les ruínes de Memphis. Totes elles, com les que tinch als peus, miran la conca del Nil des de'l desert, que omple tot lo restant del horitzó, net, escombrat, sens un arbre ni una boyra, dividit solament per montícols de formes indecises y arrugues de sorra, com pera aplegar més los raigs y la escalfor del sol, que se'n puja a mitgdía.

Vista la piràmide, encara que a corre-cuyta, per fora, la anàm a veure per dins. S'hi entra per una rampa de un metre 20° de alçada, y d'una inclinació regular. La porta es de 20 metres d'altura. La galería, al arribar a les arrels de la piràmide, se bifurca, una branca s'enfonza uns quants metres en la terra, no se sab per que. Herodot parla d'un canal que duya la ayga del ríu al interior de la piràmide, mes no se'n troba rastre; altre puja uns 25 metres fins a una galería molt més espayosa, que's bifurca també, y de ses dues branques, la una conduheix, a peu plà, a una cambra anomenada de la Reyna; la altra

de 5 metres de llarch, la més difícil y perillosa, continua la rampa de la segona galería, cap amunt, y dona a un vestíbul de 5 metres de altura, 10 de llarch y 5 d'ample, anomenat Cambra del Sarcòfach. Aquí hi havía la momia reyal. Les dues estàn fetes d'enormes peces de granit; les galeríes de caliça molt compacta, que sembla marbre, y tot lo restant està treballat y ajustat d'una manera admirable.

Com un goç a la porta de sa casa, davant la piràmide de Khephren està arrupida la misteriosa esfinx de roca viva. Sa cara humana es, des de la barba al front, de 9 metres, y de 57 sa llargada des de la cuha fins al estrém de les potes de davant, que ara s'acaban de desensorrar. Colles de noys y noyes, separats, prosseguexen encara en lo treball, per donar-se ayre cantant lo cap de colla com una lletanía sobre Alà y responent lo chor ab un mot també d'alabança a Alà o'l séu profeta. Ab cantichs semblants los negres de Cuba s'ajudan en los més penosos treballs.

A duescentes passes de la esfinx, més baix que ella, totalment sóta'l nivell de la terra, està'l misteriós Temple de granit descobert per M. Mariette. Té tres cambres y es fet de pedres enormes d'alabastre y granit: alguna de 5 metres de llarch.

Entre exos dos monuments se n'acaba de descubrir un altre, no menys estraordinari, consistent en una cavitat sepulcral oberta en la roca, uns 10 metres fondo, quals parets, tallades també esteriorment, quedan independentes, formant un edifici quadrangular de roca. En elles, a mitja alçada se veu lo nitxo y fins la caxa d'un dels difunts allí soterrats.

Sortint de les piràmides, anavam a visitar lo Musèu de Boulag, tan notable com elles. Lo vegerem a vol d'aucell

y axò y sobre tot lo estès y complicat del assumpto, nos dispensa de dir-ne rès, no de manifestar la admiració per un poble, que a través de tants segles, nos ha dexat tantes mostres de sa manera de ser, de sentir y de pensar. Entre les momies conegudes de tres y fins de quatre mil anys, mostran la d'algún dels Faraons, del qual se poden veure la estatura, les dents, los cabells, lo posat y fesomía, com de una persona que s'acaba de morir. Entre'ls mobles, utensilis y obgectes d'aquelles èpoques s'hi veuen vestits, sandalies, pintes, tamborets, vasos, cadires, una escombra, un nivell, cordes, armes de sílex y ferre de tota mena, anells, arracades y joyes d'or y pedres fines y, lo que es mésestrany, grans y fruyts, ordi, blat, llí, rahims, etc.

Ab recança sortím de Boulag, ahont se podría passar un mes sempre veyent coses noves, y nos dirigím al Cayre Vell ahont una tradició col-loca una habitació ahont la Sagrada Familia visqué alguns anys. Santa Elena hi féu construhir una esglesia, mes no'n queda rastre; solament se pot contemplar lo lloch, dins un soterrià, ahont la Verge posava l'Infant Jesús. La volta està sostinguda per vuyt columnetes, y al fons hi ha un altaret ahont en altre temps se podía dir Missa; avuy està en poder dels coptes que allí en un recó de la cripta tenen la batejadora, ampla y fonda, puix batejan encara per immersió.

Segons una llegenda piadosa, al peu d'aquesta balma hi havía una palmera que s'inclinà pera oferir sos dàtils a la Verge.

En lo Vell Cayre hi ha la mosquea d'Amròu o de les trescentes columnes. Dues n'hi ha a mà esquerra de la porta; passant entre elles creyan recobrar les forces y la salut los soldats moros malalts en la última guerra.

Una altra se'n veu que té una depressió, causada segons la crehença mussulmana, per una empenta o colp

que li donà Omar, llençant-la per los ayres des de la Meca aquí. Es la mosquea més antiga d'Egypte.

Després de la més antiga, anarem a veure la de Mohamet-Alí, que alguns tenen per la més bella, essent solament la més rica, puix los arquitectes s'han inspirat en les grans mosquees de Constantinopla. Les columnes que sostenen la cúpola y les parets per fora y per dins són revestides de alabastre de tintes pàlides. Més que de mosquea té ayres de basílica bizantina; de manera que's comprèn lo que digué al vèure-la un Bisbe francès: «M'agradaría poder celebrar de pontifical en aquest temple y morir.» Esta mosquea està enclavada dintre la Ciutadela, obra del terrible Salahdin, des de la qual se domina la ciutat com la de Barcelona des de Montjuich. No podèm entrar a la mosquea d'Hassàn, per ser tancada y no trobar-se en lloch lo clauer.

Gam'a el Azhar, *mosquea esplèndida*, es la casa de la oració y la universitat del Egypte y del Orient: 300 professors hi ensenyan a 9,000 estudiants vinguts de les quatre parts del món mussulmà, y molts d'ells són mantinguts y viuen en lo meteix establiment. Aqueix està dividit en un gran pati voltat de columnes, que té en mitg alguns safreigs per les ablucions, a una banda dues mosquees, una d'elles de 380 columnes de marbre, granit y pòrfir, y 1,200 llanties; a les altres tres bandes, sales y corredors, ahont estàn allotjats los escolars, per nacionalitats.

Aquexos estàn asseguts en terra, sobre una estora, ab un full del Coràn als dits, llegint-lo en alta vèu y aprenent de memoria la lliçó, tot donant capsinades enderrerra y endavant sense may parar.

No vegerem més que una aula formal, ahont una cinquantena de dexebles formant quadro, escoltavan lo

mestre que, assegut en terra, com ells, los dirigía fogosament la paraula.

Abans que les últimes mosquees, hem visitat les principals esglesies y establiments relligiosos, acompanyats del P. Plàcit, francescà alemany, que predica en quatre llengues y'n parla algunes més, entre elles la espanyola. Es home sumament amable, de molts conexements y qualitats. Havía sigut oficial d'exèrcit, y quan s'entusiasma encara'n té quelcòm: n'era capellà en la guerra contra França, y ara d'ençà que'ls Pares de Terra Santa s'han posat baix lo protectorat d'aquexa nació, conexent prou bé les intencions del Govern republicà, ha d'entonar cada festa després de la Missa major lo *Domine, salvam fac rempublicam nostram*, y quan lo Cònsul hi assisteix de gala, té que repetir tres vegades, cantant, la deprecació.

Al costat meteix del convent de Francescans hi ha dos o tres frares del meteix Orde reformats, y sa capella es la dels pobres coptes convertits al Catolicisme. En l'altar hi ha un hermós quadro de la Sagrada Familia arribant a Egypte; los ídols cauen de sos pedestals, y'ls obeliscs metexos y les piràmides semblan tremolar de pòr. Lo pintor, conexedor de la senzillesa dels coptes y de que'ls faría bé, col·locà entre les palmeres, rebent la Sagrada Familia, los Sants que ells més estiman, Santa Catarina, Sant Francesch y Sant Antoni.

Los coptes, com díu M. Isambert, són lo resultat del barreig de totes les nacions que han dominat l'Egypte. Un troba en les velles estatues y fins en les momies alguna cosa de sa fesomía. Era un poble nombrós, mes s'ha anat fonent ab l'àrabe, y avuy no'n restan més que uns 150,000, 10,000 dels quals viuen en lo Cayre. Tots són cristians, mes de la secta d'Eutyches, axò es, no regone-

xen en Jesucrist més que la naturalesa divina. Són molt ignorants y, per tant, fanàtichs. Mes, se'n pot traure partit, y ¿quí sab si en la disolució en que estàn los reyalmes mussulmans, han de tornar al ramat de Jesucrist?

Confesso que he tingut un plaher immens al visitar los Pares de la Companyía de Jesús d'aquesta ciutat, quan he vist desfilar entre'ls jóvens que educan pera'l sacerdoci, vuyt o deu coptes. ¿Quí sab si seràn lo grà de mostaça del Evangeli, que's torna un gran arbre? ¿Quí sab si d'aquexos jóvens ha de sortir l'apòstol de sa raça?

Una altra milicia té'l Catolicisme en lo Cayre, y es la dels Germans de la Doctrina Cristiana, que tenen sempre, y ja fà trenta anys, un miler de noys, entre catòlichs llatins y de tots los ritus orientals, cismàtichs, grechs, coptes, armenis, abisinis, y protestants, moros y juheus. A tots obligan a apendre la doctrina y moral cristianes, y no són poques les vegades que un israelita o un mussulmà se'n porta'l premi, y com generalment los noys hi aprenen primera y segona ensenyança, tornan a la casa de sos pares ab l'esperit format per Jesucrist. Aquexos noys van a omplir les oficines y primers llochs del Estat; l'un es oficial d'exèrcit, l'altre jutge, lo altre pachà, y encara que no's passan als cristians, cosa difícil aquí, ja que s'hi oposan lleys y preocupacions terribles, portan alguna cosa de Crist a una societat que no'l coneix; apagan lo fanatisme de falses relligions y sectes desencaminades, y preparan lo camp y l'auditori als predicadors del Evangeli. No puch parlar de totes ses conquestes; solament diré que un dels Germans més estimat de la Congregació es fill d'una de les principals families del Cayre, y que un jove metge sortit d'esta escola, sent moro encara, batejà moltes criatures mussulmanes, *in articulo mortis*, obrint les portes del cel als altres, abans que a sí meteix.

No puch callar una escena que'ns contà, tot sopant en la taula, lo Superior. Un día repartí estampes als noys cristians; un estudiant moro s'ho mirava, y mirava al meteix temps una estampa que li quedava, representant a Jesús, lligat a la columna y tot llagat, dexant llambregar en sos ulls la esperança de que li donàs. Veyent que no li donava, se li acostà respectuosament y li demanà. «¿Què, tu que ets mahometà, li digué lo Superior, me demanas la imatge de Jesucrist? ¿Sería tal volta pera fer-ne befa?— *Mon fraire*, vos no'm conexèu, li respongué, dexant humitejar sos ulls de llàgrimes, y al meteix temps arrencant-li la estampa de les mans y besant-la; ¡vos no'm conexèu! ¿Jo mofar-me de mon Déu y Senyor?» y tornant-la a besar se la'n portà a casa seva. Jo sentí també humitejar mos ulls al sentir-ho contar, y ara que ho escrich fredament m'humitejan encara. Jesucrist es en nostres díes y en nostres pahísos llençat ingrata y cruelment de moltes ànimes, mes troba refugi, trono y altar en moltes altres en terres més agrahides. Preguèm y esperèm.

Les Germanes terciaries de Sant Francesch, les del Bon Pastor y les Dames de la Llegió d'Honor, cuydan de la educació d'alguns centenars de noyes, especialment de les òrfanes.

Bona companyía'ns tenía cercada la Providencia pera les dues o tres travessíes que hem hagut de fer en nostra pelegrinació a Terra Santa. Hi arribarem per primera vegada ab la del P. Eusebi Farnezin, visitador de la Ordre Francescana en Palestina, que nos dexà edificats no solament ab sa conversació continua de les coses del cel, sinó fins ab ses maneres y ayre de sant: ab ell tinguerem la ditxa de anar per mar des de Port-Said a Jaffa, y per terra des de Jaffa a Jerusalèm. La segona vegada que passarem per Jaffa, veníam des de Beyrouth ab lo Pa-

triarca de Jerusalèm, ànima pura, tranquila y hermosa, que, dedicada a evangelisar de nou la Palestina, hi passa fent bé a tots com Jesucrist, *pertransiit benefaciendo omnes*. Venint d'Espanya a Port-Said, gosarem de la companyía gratíssima e inoblidable de dotze Pares Caputxins que anavan a cristianisar les Carolines, un dels quals fóu cridat a rebre lo premi de sa abnegació y sacrifici abans d'arribar al terme de son viatge, morint a la entrada del mar Roig, quatre díes després de despedir-se de nosaltres.

Ara de retorn a Espanya, nos toca encara companyía millor, la d'un màrtyr de la fè, l'Il-lm. Berrio Ochoa, vicari apostòlich del Tonkín Central, decapitat per la fè en 1861.

Los sis sacerdots que'ns ensopegàm a bordo del *Isla de Luzón*, celebràm cada día lo sant sacrifici de la Missa sobre ses cendres, posades en un receptacle canònicament sellat y col-locat sóta la ara del altar, pera tenir-les més presentes al pronunciar aquelles paraules del Introit: *Quorum reliquiae hic sunt*. Sobre l'altar, a dreta y a esquerra del Sant Crist, tením dues fotografíes de quadros del séu martyri. Son inseparable company era nostre compatrici, lo P. Almató, a qui anomena *angelical* la biografía del Bisbe de Centuria, que s'acaba de publicar.

¿Donchs, per què no venen plegats a la mare patria, després de morts, los qui no's dexaren en vida? ¿Per què'l pare torna sense'l fill? ¿Per què Catalunya no reclama les reliquies de son ilustre màrtyr, lo P. Almató, com Vizcaya les del P. Berrio Ochoa? La vinguda d'aquest y son passatge per nostra terra creyèm que despertarà la memoria del altre, y ses cendres adorables vindràn a honrar lo poble ditxós que'l vegé nàxer.

Diada de la Ascensió de 1886.

Gracies a Déu estàm de tornada; lo Montseny verdós ab algún floch de néu encara sobre son front s'ha dexat veure fà estona derrera'l Mont-Negre. Sóta la serralada dels Tres Turons y Burriach se veuen los pobles de la costa afilerats vora la ayga que'ls dona vida. Lo Montjuich espadat nos mostra son dors de monstre marí, y no trigan a ovirar-se los campanars, palaus y murs de la ciutat estimada que seu en sa falda gegantina. Som a casa nostra, de tornada del viatge que més desitjava nostre esperit. Pera'l cristià y pera'l sacerdot que vé de Palestina, ¿quín altre viatge pot haver hi interessant? Hem anat a cercar quelcòm més que lo que acostuman a cercar los qui navegan, quelcòm que val més que l'or y la plata, y ho hem trobat y ho portàm. Vením carregats de recorts preciosos d'aquells que no se oblidan: fins les imatges dels divins personatges de la Historia Sagrada nos van seguint. ¡Dolça escayençal al embarcar-nos en Suez trobarem en la capella del barco lo quadro de la Sagrada Familia, que en Egypte trobavam y veyam per tot arrèu, y davant d'ell hem dit Missa tots los díes fins a Barcelona, ahont la Trinitat de la terra tindrà dintre pochs anys tal volta, lo temple més gran y més hermós que té en lo món. Ab tan bona companyía y, sobre tot, ab tan bona guía com arribàm avuy al port de la patria, pogàm atravessar la mar de la vida, y, lliures de totes ses tempestes y esculls, arribar al port de la patria celestial.

DISCURSOS

DISCURS

que pera donar començament a les Academies Literaries tingudes en la Font del Desmay pêl cercle de jóvens vigatans entusiastes aymadors de la llenga y de les glories catalanes, digué lo dia 17 de Juny del any 1867.

Amichs meus: Hermosa per demés m'ha semblat la idea d'aplegar-nos sovintet, ara que som en temps de vacança, los afectats al bon nom de nostra terra, pera parlar una estona de ses cançons, de sos hèroes, de son passat y de son esdevenidor, y ab sa escalfor fer reviure'ls assaigs poètichs que en no pas tan llunyanes estiuades celebrarem.

Mes la idea de venir-hi a la ombra d'un desmay la trobo tan hermosa, que'm sembla devallada del cel pêl camí dels somnis falaguers.

En quin sitial millor podrían venir a plorar los fills d'una reyna sense corona ni ceptre? Als dexebles del gran poeta qui féu llegat de sos dictats a les ànimes tristes, quin altre los ne convindría? Y nosaltres, petit tany de la tribu del gran Ausias, arrelat tant de poch en la Montanya, ¿ahont podèm fer sentir millor nostres sospirs que a la destrenada y cayguda cabellera d'un desmay?

Si cap vaga fesomía podèm trobar encara en nostre naxent esbart, jo diría que es un rastre de melancolía, que pera reparar-lo cal sinó llegir les més conegudes composicions de quiscún de nosaltres; y'ns vé de la poe-

sía popular, que, plena de vida y de sentiment, se passeja per nostres camps y vilatges; de nostres passions, y pot-ser (lo que més bonich fóra) de la sanch de nostres venes. Algún de nosaltres, la primera vegada que volgué versejar, fóu pera modular y dexar sortir a fora'ls sospirs que li feyan mal, reclosos en lo pit: altrament, si'l sentiment no li hagués duyt, tindría de fer encara la primera poesía; y de tots vos diré (bé que ja ho hauréu reparat) que'ls més bonichs cants són los més tristos, y, dels més bonichs, les posades més bones, si volèu, són aquelles en que hi ha dexat caure més llàgrimes.

Veritat es que versos de fer riure han sortit també de nostres plomes; però podèm dir ab orgull que són ben pochs; y'l qui més afectat hi siga, no hi es tant que li raque pendre ab los altres la fresca a la ombra del desmay y pèndrel y tot per segell del esbart si se'n parlava.

Mes, encara que'ns apleguèm sóta ses branques, no haurèm pas per axò de regar ab llàgrimes ses arrels cada día. Ben vingut sía aquell qui ho sàpiga ferl Per ma part li donaría lo primer sitial de la rodona; però no compto que hajàm vingut no més pera açò, pus per cap de nosaltres ha sigut tan carregós lo viatge de la vida que no l'afalague'l recort d'alguna dolça reposada, ni es tan mústech l'arbre del esdevenidor que no'n quede alguna flor o fulla de les garlandes que somnía veure-hi penjades.

Y, aprés, que no es pas tota de dol y de tristesa la inspiració que'ns escalfa aquí a la ombreta.

¿No es la remor d'una abundosa font, amichs meus, no són les dolces refilades del rossinyol, no són sagrades musiques dels boschs les que's barrejan ab los sospirs de nostres arpes, y ab elles ressonan pèls recons d'aquesta capelleta de ramalles que'ns fà pensar ab les que's veuen lo día de demà en les placetes dels pobles vehins al pas-

sar-hi ab sò de musiques y cants la processó de Corpus, d'aqueix santuari de la naturalesa, que apar aquí alçat, ensemps que pera cantar, pera pregar a Déu?

Guaytàu per entre ses enramades pilastres cobertes de fulles y verdor, y veurèu amples esplanades de xexes y forment que, com pèlach d'onades d'or, se gronxan remoroses, y en ses vores lo segador que hi rema, al drinch de la falç lluhenta, cantant una cançó. Y en les partions de les esplanades veurèu rengleres de pollancres y sàlzers ramalluts que us dexaràn endevinar per hont baxan y per hont s'escorren tots los ríus y rierons de la plana; y entre ells, si seguíu ab la vista aquell en que's rentan les mans vostres germanes de Vich, vos acompanyarà fins a sos murs, hont s'aturarà un punt vostra ullada vagarosa pera contemplar les torres a qual ombra vareu nàxer, y passareu, ben segur, sense adonar-vos-ne, la riallera aubada de la vida.

Jo no oviro pas lo campanar del méu poble com vosaltres, però sento a vegades les sagrades veus de les campanes que tocaren a bateig quan badí'ls ulls a la llum, y que tocaràn a morts, si a Déu plàu, quan los acluque; y ja no m'anyoro, ans s'omple, com lo vostre, mon cor d'afalagament y se despertan en ell sons melodiosos.

Axecàu més los ulls, y veurèu un cèrcol de monts que, estufant ses llargues vestes de verdor, se donan les mans, y com un doble rengle de gegants de conegudes fesomíes enrotllan y vetllan esvalahidors nostra plana, lo cistell de flors, lo breçolet d'or penjat entre cel y terra, en que plaguè a Déu posar-nos a tots pera ésser-hi breçats per mans d'àngels, que tals són encara, gracies a Déu, y axò ho podèm dir ben alt en nostre segle, tals són encara les mares de montanya; lo què fà que les filles

ho sigan també d'ànima, com ja'n són de cos; pera veure y parlar ab aquexes tots los díes, somniar-hi totes les nits; y algún, ditxós d'elll, pera morir entre sos braços tal vegada. Veurèu lo vell Montseny que, mitg amagant sa blanca testa entre les bromes, com lo gegant de la faula, apar que serva'l cel demunt de ses amples espatlles. Veurèu l'aspre Puigmal encara més acimat, los turons de Bellmunt, de Gurb y'ls de Cabrera. Y no seràn pas tots tristos los recorts que us faràn venir. No, no! Que us diràn que, aprés que cent generacions d'hèroes catalans que's bellugaren y moriren ab gloria a sos peus, de molts segles abans que'l gran Otger fés sentir en ses sotalades los crits de llivertat als *nou Barons de la Fama*, afins que l'hèroe montanyès del any vuyt li tornà a fer sentir, encara no s'ha refredat gens, encara bull com may la sanch catalana en parlant de llivertat y patria.

Sí: ab lo meteix dalè ab que cercaren los Barons de la Fama la ombra de la bandera del primer, nostres avis, ab lo trabuch al coll, s'aplegaren sóta la d'en Manso; y adés, ab lo meteix coratge y ardiment, seguiren lo comte de Reus als camps de la Africa'ls minyons de la barretina vermella, com era'l meteix lo llengatge ab que'ls atiava a la lluyta y la sanch que cercolava per ses venes.

Vos diràn que la nació catalana té les arrels tan fondes com elles en la terra, que víu ab la seva vida, y que, com elles, si ha de morir un día, no morirà sinó ab lo món.

Tot açò'ns diràn, y coses millors encara, a la primera pregunta que'ls fem des d'ací als munts y les cingleres de nostra terra.

Però si quiscún de nosaltres, com un infantó que obre la gabia a un aucellet presoner, etgegàm y dexàm volar a la seva nostres cors, que'ns ne contaràn allavors de

recorts aquexes clotades y afraus, aquexos passeigs y torrenteres! Que'ns ne diràn de coses la cambra o llogaret en que tots sols parlàm ab lo nostre esperit en los capvespres, l'amich fidel o la falaguera nina! Allavors, com per art d'encantament, obriràn les roques pera ensenyarnos sos més amagats secrets, y les serres y plans nos obriràn los llibres d'or de ses recordances.

Cada fulla de ses arbredes que rodolarà per l'herbey nos mostrarà escrit un somni que'ns escapà prenent la fresca o passejant sóta de la ombra, y cada halè d'ayre'ns ne durà un de nou. Allavors nostres cants, encesos en divina inspiració, brollaràn a dojo vestits d'amor y jovenesa: y al rèbrels entre melodíes d'aucells y fulles y ayres regalats, la armoniosa volta d'aqueix temple de la naturalesa se mitg obrirà, tal vegada fent decantar ab balandreig suàu los arbres que l'enraman, pera dexarlos passar y espargir-se pêls ayres espayosos; y en la terra nostres avis, si cap perdut ressò va a despertar-los en ses fredoroses tombes, se gojaràn, o, si altre no, no's donaràn vergonya de tenir-nos per néts; y en lo cel lo gran Déu del qual l'ull llambregant apar que'ns aguayta rioler en lo del sol, benehirà nostres cantades.

¿QUI COM DÉU?

Romanç llegit a la ombra de la Font del Desmay en lo derrer aplech que hi féu la colla de jóvens montanyesos anomenada esbart d'afectats a la llengua y a les glories de la patria. (1)

> **Primer que ta fè, oh patria, s'esborraràn tes serres**
> **que arrels hi té tan fondes com elles en lo món:**
> **poden tos rius escórrers, venir al mar tes terres,**
> **no l'ull però aclucar-s'hi del sol que may se pòn.**

D'ENÇA que, exida com un ou del caos,
la terra (aqueix terròs al cel penjat)
clogué'l rovell de foch que la cobría
dins ses bullents entranyes y closcà;
a Déu, que del no-rès la sòn trencà-li,
a glops irada escup en mil volcans,
y encara'l cel ríu pur, com si infantívola
badàs l'albor primera son ull blau.
D'ençà que es níu de serps Babel soperba,
cent vegades la torre dels Titans,
dreta demunt ses replegades runes,
tragué dels núvols part-d'amunt lo cap;

(1) Aquesta poesía fóu corretgida per l'autor qui la enclogué en son volúm dels *Idilis y Cants mistichs*. Va publicada en la pàg. 76 del volúm I d'aquestes obres.

y un estel, sense pendre-li cent voltes
rodà en pols a son buf pèl pedregàm.
Y'l llamp un home li pendría, en cendra
pera esvanir Santjaume y l'Escurial,
y ell asseures per ídol als cimboris
cayents de Covadonga y Montserrat,
padrons d'antigues glories, que torrejan
del cel d'Iberia hermós com a pilans?
May! No sentíu? S'hi emmela ab més canturies
y música y olors l'halè de Maig,
com si a la Verge que hi té níu, a fer-li
l'amor baxassen angelets a esbarts,
y ab sistre d'or a dir li que no taca
d'una llenga'l verí son lliri blanch,
ans roch tirat al cel (ella l'ature!)
sovint engruna al tirador lo cap.
L'apedrega un séu fill, y, pobra mare,
l'Espanya ha com un cor debategat:
—¿Per çò't doní la llet, malaguanyada,
perquè'm pegues axí a lo que més àm?
Si ets foll, rosega mos recorts y glories,
de mos hèroes los ossos de gegant;
vet aquí, si tens set, vells que exalaren
les àligues de França al estripâm,
vèrgens que ploran ton delicte y torçan
pot-ser quan vola a corsecar-te'l llamp,
sants ministres que'l copsan ab son càlzer,
ab ell per got mesura-ten la sanch;
però al Déu de mos fills, al de tos pares,
al que ab dos mons un día'm féu tan gran,
fill de la pols que hi llauras, no li tires,
perquè infónga-li una ànima, ton fanch.—
Massa fà d'aborrir-li exa paraula

quan no s'atura un trist moxó a escoltâl:
creya la volva traure a Déu y ser-ho,
y s'es perduda en ses metexes mans.

Déu! Qui com ell? Llença al no-rès un ***Fiat***,
y bellugan los mons examenats,
séns cap sortir del cercle immens que'ls dóna,
fent girar al entorn l'etern compàs;
y per donar al caos y desésser,
esperan tots que torni-ls a parlar.
De bon principi alçaren-se'ls arcàngels
pera pendre-li'l ceptre, y encenalls
los fà d'un foch de çofre ardent sa ullada
que'ls tira a milions a daltabaix.
Un día l'ayga tot s'ho traga ab l'home:
sols de les serres queda'l rosegall,
y ara, més carn impura al ensumar hi,
debatega de sorra ab sos lligams;
trona sa veu als núvols, y miràu-la,
ni moure gosa de son llit lo cap.
Les bromes féu per espargir la pluja,
com d'or arruxadores voleyants,
les toca, y són de pólvora, y Pentàpolis
se n'entra en fum y flama, trons y llamps.
Que es fort son braç com de batents exèrcits:
quan son trò ronca,'l cop de mort ja es dat;
dels vents y la maror ell té les brides
e, immensurable, en la buydor no hi cab:
tant sols s'encabiría al cor del home,
de son amor als truchs sempre barrat.
Dexa, serè, de segles y niçagues
l'etern fluix y refluix debategar,
y a torrents los etgega, cendra'ls traga,

com la rosada del matí'l sol alt;
què fan-li'ls rierons que van y vénen,
al que mesura en son palmell les mars?
Ni minva al dar la creació com perla,
ni al rengolir-ho tot xarbolarà;
com fulles té exa, terres criaría,
de son ser una góta sens buydar:
que es clau y tomba d'infinits possibles,
sa ullada'l jorn, sos jorns eternitats.
Ferma sosté a la gola del abisme
la terra, cerclà'l cel de diamant,
d'or la cadena, de que'l cech d'Esmirna
somnià veure l'univers penjat,
no era de zafirs presos al Empiri,
ni d'estrelles y sols un enfilall,
sinó son braç que'l lliga, y té ses rodes
perquè no s'esgarríen pêls espays.
¿Què es aprop séu l'astre rossench que abriga
com ab mantell d'or fí l'immensitat,
ab l'aurora per trono, l'hemisferi
per corona, la llum per rossegall?
En voliors de sol volva perduda,
cor quiscún, llantia de regions més grans,
que's portan, montan, rodan y s'empenyen,
sempre empenygudes d'altres mons s exams,
y quiscún d'ells en cada grà altre'n porta,
hont, sens perdres la ment, no dóna un pas.
Y ¿què són tots, sinó la pols que axeca
sa planta per les víes eternals?
De més bells somniàu-ne, ahont se donen
l'un derrera altre cent abrils les mans,
hont sempre sía alba naxenta, y riguen,
ab lo rey de la llum, cels estrellats;

los temps, sos genis y ses llums los dexen,
ses flors de boniquesa més galans
de lluhir a sos peus sería indigne,
si de la flor de tot se'n feya un ram,
pus tot lo ríu dels segles ho arrocega
com llot a insondejable eternitat.

Sols rebutja, ay de mi!, ma góta d'ayga,
que al sol frissosa's fòn lluny de sa mar.
Estols de núvols, albes y celisties,
bellugadissa d'astres flamejants,
qui us pogués esvanir y assoleyar-se
de plè als ulls que m'ombreja vostre esclat.
Corrèu mos jorns, passàu d'una riuada;
portes del día etern, estrontissàus;
bàdat, oh Cel, del Infinit parpella;
deserts de llum y d'ombra, fèus enllà;
ja que no pot mon pensament capir-lo,
poguessen-lo mos ulls emmirallar,
la calitja esquexada que'ns l'emboyra
blavós son cortinatge arrebossat.
Però, per què l'anyoro? Quan escapsa
dins la tempesta, ab ales d'huracà,
les massa altives serres, no'l veig córrer
de foch en carro tronador montat?
¿D'estels no'l miro en les ruxades trèmoles,
y en les de perles y or al clarejar?
¿No'm miran sol y lluna riallosos,
com a nines gentils de sos ulls blaus,
de nit y día oberts sobre la terra,
brevol hont gronxa'ls adormits infants?
¿Per ventura podría, sense vèurel,
obrir los meus, del univers mirall?

Si acluco'ls ulls al sol etern, me'l sento
dins de mi en l'escalfor que fà cantar,
y en lo cor y en la ment que rès omplena;
y per ses ales es estret l'espay.

Oh! Alçàu los ulls, vèusel allí aparèxer,
ab los cels y sa gloria arrebossat,
ajup sa esquena'l firmament, y'ls cingles
suhan de pôr tot abaxant-li'l cap,
ses arrels tremolejan, y ab ses ales
lo serafí s'amaga enlluhernat.
S'enutja, y'l cel se romp, trona y llampega,
s'estimban les cingleres fumejant,
tremeix natura y sotraqueja'l caos,
glatint l'encara no romput rodàm.
Si ríu, ponent y llevantí's junyexen,
y amanyagan les ones braholants,
lliga ab iris l'oratge, y saltarejan
com anyellets les illes de la mar.
Mes rogallosa com del torb, jo sento
la vèu que ha de cridar-me a Josafat:
—No'm vullgas veure bé, fill de la terra;
quan me veja ta mare finirà,
ne tens de sobra d'aqueix món per córrer,
com los basta mon puny a tots plegats.—
Façás, Senyor, vostre voler; dexàu-me,
però en la creació transparentâus,
de vos mon pare dolç parlar ab ella,
assaborir eix nom y sospirar.
Nom que ací ab flors la primavera ensenya,
pêl llamp escrit lo núvol allà dalt,
y més amunt al front del cel, en llibre
de lletres d'or que no s'esborran may,

pus ab son dit, perquè hi llegissem, feu les-hi
de perles al sembrar-lo com un camp.
La cantan los inferns y les esferes
ab terratrèmols, músiques y brams,
saltant los aucellets de brosta en brosta,
de cascata en cascata'l torrental,
lo terbolí batent-se ab les boscuries,
y ab ell renilladores tempestats,
ab ays, canturies y bullicia'ls hòmens,
y ab vèu de trons, onades y volcans;
y axí quants sers duu presoners cada astre,
penjat com gabia d'or en son palàu.

¿Sinó per l'amo del buch rós que'n cuyda,
per qui mel rajaría lo brescàm?
Féta cor de ses obres pera aymar-lo,
pendenta de son ull la terra bat,
y ab batements d'amor sembla que díu-li:
«¿Què fíu, mon Déu, perquè m'estimes tant?»
com encenser mentres flayreja y fuma
davant del cel son lluminós altar.
Com préssechs d'or que en son gentil brancatge
remòu de verge ab petonets suaus
l'halè de la tardor ayre blanissim,
trèmols gronxant-se entorn del Increat,
a son respir los astres giravoltan,
y'ls mons rublerts de vides y vessant
pêls soleys de la gloria melodíes
de que'n degota un rajolí ací baix.
Oh! L'univers es una lira angèlica,
penjada al soli d'or del Eternal,
genis divins la polsan, y son càntich
barrejan als arpegis emmelats,

que'ls cels a ríus d'un a altre se trameten,
ab estrellades resplendors y maigs;
la natura s'hi adorm, y somniosa
dant lo pit a sos éssers, y breçant,
mitg rihenta d'amor ses armoníes
llença també y sa música als espays.

Quan s'hi sadolla l'ànima y s'hi anega,
qui sent la gemegor d'eix cor de fanch?
Cànte-la ella la gloria del Altissim,
que jo a sos peus la lira vullch trencar.
Blasfemador, escóltala, y la llenga
que a son Déu escupí,'t mossegaràs.

DISCURS PRESIDENCIAL

DELS JOCHS FLORALS DE BARCELONA DE 1881

Avuy, primer diumenge de Maig, y punt per punt en aquesta hora, fà vintidós anys que al mitg d'una rodona de venerables figures de nostre renaxement, se plantava l'arbre benehit de Déu de la institució dels Jochs Florals. «Lo matarà una gelada», deyan los desconfiats: «lo trencarà la primera ventada que vinga de llevant o de ponent», deyan los qui ab mals ulls s'ho miravan; y ni les gelades l'han aturat de florir, ni les ventades de granar. «Demà tocaràn a morts — deyan altres—per eix nin per qui ab tanta alegría tocan a bateig.» Y les campanes no hi tocaren, y l'infant hermós, breçat en un vell escut de nostres comtes, crexía cada jorn més ufanós, y de la arpa que'ls trobadors li donaren per joguina, com la mel d'un rusch, vessavan les cançons per elles metexes, y cada mes de Maig reverdía ab més ufana en son front la corona gentil de roses y englantines. Lo nin s'es fet gran. Ja es hora de portar-lo a volar ab los excursionistes pêls cims de les altes montanyes, fites de sa heretat immensa; ja es hora d'obrirli full per full y de llegir-li ratlla per ratlla lo llibre de ses glories; ja es hora de fer passar davant sos ulls, un per un, tots los retrats de sa passada grandesa.

Aqueix més ferreny y de salvatge aspecte que baxa dels Pyrinèus, vestit de pells y duhent a la espatlla la massa que sembla emmanllevada a Hèrcules, es Otger. Aquell qui més ençà, cenyit ja son front ab la corona de comte, embesteix los moros, abrigant son còs ab lo primer escut de les barres, es Jofre lo *Pelós*. En aqueix qui, voltat d'hòmens de paratge, baxa com altre Pelay de la Covadonga catalana cap a la reconquesta de Barcelona, d'hont, esperonat per la llança d'Almançor, ne sortí no fà gayre, trobant en lo Besòs son Guadalete en la trista jornada de Matabòus. prou fà de bon conèxer a Borrell primer. Eix altre qui'l segueix, ab lo còdich dels *Usatges* en una mà, y la espasa en la altra, es Berenguer lo Vell. Sa mirada vasta, sos cabells blanchs, sa fesomía més tranquila y reposada, fan recordar més a August que a Cesar. D'un y d'altre sembla tenir quelcòm exa figura que s'atança magestuosa ab corona de rey y espasa al cinte, derrera Borrells y Berenguers, com un diamant al cap-d'avall d'una cadena de perles: no cal que us diga son nom.

Quan los mariners catalans tornan en ales de la llevetjada, a la anyorada terra de sos pares, abans que cap altra montanya, sobre les espatlles del Tibidabo y Montalegre, sobre'ls cent braços del Montserrat, més alt que'l marlet de Sant Llorenç del Munt, demunt lo rabassut Montnegre o la espatlluda serralada de Montgrí, oviran, com si sortís a escomètrels mar endins, lo Montseny, cap-blanch com l'avi de la familia, mes dret, magestuós, gegantí y inderrocable. Axí, al girar los ulls a nostre passat, per demunt les arpes de nostres trobadors, per sobre'ls capells de nostres cavallers y les corones de nostres comtes y reys, més gallart que les palmeres d'Elx, més fort que les oliveres mallorquines, més alt que'ls

faigs y roures del Pyrinèu, nos apareix la figura geganta de Don Jaume. Ell domina totes les altures: axí, lo campanar d'una sèu, dexant enrera en sa volada'ls drachs de pedra de les gàrgoles, les imatges triomfals de les cornises, los àngels de les cresteríes, les fletxes y espigues dels pinacles, enfonsa en lo cel sa agulla sobirana.

Despengèm lo quadro, si us plàu, pera mirar lo més d'aprop, y permetàu que en exa bréu estona sols vos parle d'exa gentil figura catalana que'm té robat lo cor.

Cada hèroe d'aquexa gloriosa galería y cada dinastía d'hèroes es una estrella o una constelació, si volèu, del firmament moral de nostra patria. Aqueix es lo sol, que des de sa sortida l'omple de gom a gom de gloria y resplendor.

Cada pas del gran rey des de son breçol de roca de Monisó fins a sa monàstica tomba de Poblet, es lo cant d'una epopeya que, més que en les obres dels poetes, llegím en les planes de la historia, y, més que en les planes de la historia, en lo mapa de la antiga Catalunya, trocejat per nostra mala sort. Era un diplomàtich de cap d'ala o un sabi llegislador de cap de brot? Era un rey magestuós a la faysó de Carlemany o un hèroe llegendari a la faysó de Rotlàn? Era un Aquiles que no ha trobat encara son Homer o un gegant de nostres rondallaris qui traspassava a cada pas una montanya, y que sempre arribava ab son braç allà hont arribava ab la vista? Los poetes vos diràn que era tot axò; los historiadors de dintre y de fora casa vos confessaràn que ell es lo geni de nostra nacionalitat, y son regnat de sexanta anys la temporada més gloriosa, pera no dir lo segle d'or de nostra historia; y'ls linguistes afegiràn que fóu, ensemps que'l séu més gran propagador, lo Dant de nostra llenga.

Un esculptor del segle XIII (y axò es idea d'un alt

poeta y sabi bibliòfil que va a donar a llum lo *Libre dels feyts* del Conqueridor) prengué per patró sa gallarda figura al entretallar ab rústech cisell la imatge de Davit que, al costat de Moysès y entre profetes y apòstols, està a la dreta de la portalada de la Sèu de Tarragona. Los borceguins li arriban als tormells, son mantell imperial està près ab rica agafa en mitg del séu pit, un ample cinyell de que penjan la espasa y l'estoch lliga a son còs sa llarga cota, y una rica corona niellada estreny sos cabells, que cauen a rulls per ses espatlles; y, pera retratar millor a nostre amat rey, fins se descuydà de posar-li la arpa.

No faltan hòmens de lletres que afegexen son reyal nom al costat dels de son pare y son avi a la llarga filera de trobadors del séu temps, que, junt ab los sabis y capitans de sa host, fóren sa cort y companyía més aymada. Mes, si algún assaig poètich borronejà en sa jovenesa, restà oblidat entre ses obres de més seny, y, si alguna *tensó* o *serventesch* entonà en sa tan llarga com aprofitada vida, no sortí de la tenda de campanya, que era son palàu predilecte, o bé quedà ofegat pêl trò sempre rodolant de les batalles, que eran son natural element.

Si Don Jaume no festejà la musa catalana, fóu son heralt gloriós que li obrí les portes de sos estats y li donà les ales del séu entusiasme, pera volar ab ell de montanya en montanya y de reyalme en reyalme. A sa testa, donchs, que coronan en agraciat enllàç la palma del historiador y lo llorer del hèroe, no cal plànyer les fulles d'or del arbre de la poesía patria, puix es en son regnat, a la escalfor del séu patriotisme, y qui sab si a sa influencia personal, que fà en nostra terra sa primera aparició.

En efecte, la literatura provençal, mare y mestra de les primeres d'Europa en los nous temps, estava agonitzant ab la fantasiosa nació que li donava vida, mentres

Catalunya, més pràctica que somniadora, més avesada a manejar la espasa y lo trident que la arpa y la lira, anava crexent per mar y per terra, formant ab ella, purificant, enfortint y examplant sa llenga, cada día més tractívola y suàu, més forta y vigorosa, juntament ab aquell jove rey qui, prodigi de bon seny, de sabiesa y d'energía, la havía d'extendre per la terra. Ell, que vingué de vora Provença a regir la unió de nostre crexent reyalme, podía molt bé haver-ne portada la llevor de la poesía al camp de nostres lletres, y Pere Cardenal y altres trobadors, ab qui en germanívola amistat vivía, pogueren ésser l'empelt que, aplicat al arbre ja llavors ufanós de nostra llenga, n'havía de treure abans de gayre tan gentil brotada d'inspiració.

Lo Conqueridor li obrí nous y inmensos horitzons cada día, fent fugir los moros ab sols lo renill del séu cavall. Avuy li dóna les florides illes Balears, demà examplarà sa terra ab les fruyteres planes de Valencia; y si en aquelles, y a la ombra del rey, segons vol la tradició, naix nostre més gran filosoph, en la altra no trigarà a cantar-hi nostre més gran poeta y sermonar-hi nostre més gran predicador. Llull, Ausias March y Sant Vicens Ferrer són les noves fites del reyalme de Don Jaume, són los plançons més primerenchs de sa reyal plantada.

En prova de la volada que prengueren les ciencies en sos estats, a la seva ombra augusta, al costat del illuminat autor de la *Ars Magna* y del *Blanquerna*, que bé hi escàu la del sapientissim compilador de les *Decretals*, Sant Ramón de Penyafort! Aqueix nom tan català del *confessor de reys y de papes*, omple tot un segle, y sa obra colossal, *ingens*, com li díu Clement VIII en la butlla de sa canonisació, quasi quasi es per si sola tota una ciencia. Don Jaume l'havía près per confessor y per director

de son esperit. Llàstima que no sempre s'avingués a sos sabis concells, enterrossant alguna vegada ses ales d'àliga en les fangueres de la terra, com ho dexa prou entendre la balada popular de Sant Ramón! (1)

Y com una de les principals preocupacions del Conqueridor, díu en Tourtoulon, era la de fondre en una que valgués per totes les diferentes llengues de sos estats, lluytà valerós y no dexà pedra per moure pera extendre son domini, com si volgués ab sa vèu màgica fer brotar de les ruínes de la llenga d'oc una nació que tingués a Barcelona per capital y al Mediterrà per la primera de ses provincies.

Ab aqueix fí en 1258, ab les primeres ordinacions de la policía marítima (si no manà sa redacció), inspirà la idea del primer llibre del *Consolat de Mar*, que ha si-

(1) Veuse-la aquí.

La Mare de Déu—un roser plantava,
y d'aquell roser—va nàxer una planta:
nasqué Sant Ramón,—fill de Vilafranca,
confessor de reys,—de reys y de papes.
Confessava un rey—que en pecat estava;
lo pecat es gran,—Ramón se n'esglaya.
—No ploréu, Ramón,—que'l pecat s'acaba;
si no'm perdonàu,—ne perdrêu l'Espanya.—
Ramón se'n va al port—a llogâ una barca.
Lo barquer li diu—que'l rey li'n privava
de podé embarcar—capellans ni frares,
ni'ls escolanets—de la cota llarga.
Sant Ramón beneyt—ja'n va fé un miracle:
tira capa a mar—per servir de barca,
y lo gayatet—per arbre posava;
ab l'escapulari—gran vela n'alçava,
y ab lo sant cordó—bandera molt panta.
Montjuich lo veu.—bandera assenyala,
tots los mariners—surten a muralla:
—Jesús! Que es alló?—Es galera o barca?—
No n'es vaxell, no,—ni galera armada,
que n'es Sant Ramón—que ha fet un miracle.
Santa Caterina—tocan les campanes.

gut traduhit a quasi totes les llengues d'Europa y es inderrocable fonament de nostra llegislació mercantil; y ell meteix, com altre Cesar, manejant tant bé la ploma com la espasa, emmotlla nostre nadíu idioma a la precisió llegislativa en los *Furs de Valencia*, lo condensa y arrodoneix en los aforismes filosòfichs del encara inèdit *Llibre de la Saviesa;* y, per últim, en sa *Crònica*, de la qual verament se pot dir, com de pochs llibres, que tot es or, lo pasta y'l torç, l'aprima y ductilisa a son voler, en gràfiques imatges y delicades pintures del séu temps, y sobre tot en naturals y bellíssimes frases, ab que'ns dexa entreveure, sense adonar-sen, los sentiments del séu cor, tan senzillament gran. La idea de la Providencia que vetlla'l món com una mare'l breçol dels séus fills, guía'l pensament del reyal historiador pêls metexos castells o vilatges, monestirs o camps de batalla, hont havía guiat los passos del soldat de la fè. Exa fè cristiana, que no entra may en una ànima sense engrandir-la, y com més l'engrandeix sol dexar-la més humil, tenía la seva tranquila y serena en mitg dels combats y tempestes de la vida, com la ayga del estany de Lanós, que posada en un fons dins les altes montanyes de Carlit, los vents més esvalotats no arriban a remoure.

En ben pochs llibres primitíus veyèm, com en son bellissim *Comentari*, la veritat rumbejar-se al costat de la més alta poesía, y, séns donar-sen compte l'autor, mirar-s'hi tant d'aprop y festejar-s'hi tant sovint amorosament la historia y la epopeya. Victories verament portentoses que donarían la immortalitat a un guerrer de més curta mida, són contades allí en dues paraules, y fets extraordinaris d'aquells que solen omplir ab sa anomenada tota una llarga vida d'hèroe, s'amagan modestament derrera una frase humil, com una pedra preciosa derrera un grà

de sorra, si no quedan oblidats per qui tantes pedres fines té pera enfilar en lo texit d'or de sa maravellosa vida. «A nou anys—com díu Balaguer en sa *Historia de Cataluña*—se vesteix lo perpunt de guerrer; a onze mana exèrcits y fà en lo maneig difícil de les armes sos primers assaigs; a vinticinch compta a un rey moro entre sos palacians; ab sols la terror que inspira son nom, conquista un pahís; tres regnes, l'un derrera l'altre, naxen per ell a la llum y a la vida de la civilisació cristiana; no sent grat de la corona de León; oblida y no fà cas de sos drets al trono de Navarra; guanya reyalmes pera altri, com lo de Murcia, y li'n restan prou pera compartir entre sos fills y dexar-los reys a tots; los prínceps cristians lo prenen per jutge en ses desavinences; lo Papa li dóna sitial y l'escolta en los concilis, y'l tría entre tots los reys pera capità d'una creuada a Terra Santa.» Lo cel meteix sembla obrir-se en rius de llum pera coronar son regnat ab lo descens de la Verge de la Mercè, celestial redemptora de catíus, que ab lo dolç ofici d'obrir presons y rompre cadenes envià sos fills a totes les ciutats de Morería, posant-los sobre'l pit, pera distintíu, al costat del adorable emblema de la redempció, signe de la catedral de Santa Crèu de Barcelona, les may com llavors triomfantes barres catalanes. Si exos apòstols de la caritat no haguessen anat a rompre sos grillons en Alger, la Espanya no comptaría entre sos escriptors l'immortal autor del *Quijote*. Ara, si volèu saber lo secret de tanta sort y ventura, ell meteix vos lo dirà en tan curtes com sentencioses paraules que han quedat com aforisme entre'ls historiadors: «Déu estima'ls reys que estiman a sos pobles.» Verament Don Jaume estimava a sos pobles, y a Catalunya entre ells ab tot lo cor; may més cap prínncep nos ha donades tantes proves d'estimació y afecte,

mes tampoch, per ara, cap altre rey dels nostres ha sigut axecat per la mà de Déu a la gloria del Conqueridor.

Ell no es pas un hèroe de ferre, com los d'algunes cançons de gesta y antichs poemes del nort; sa espasa sí que era de ferre, com vos ho dirían prou los sarrahins que'n fugían; son capell es de ferre, son escut y sa cuyrassa també són de ferre, mes lo cor que abrigan es un cor d'home. Es un cor de rey com cap n'hi haja per sa estimada terra, un cor de fill per la santa Esglesia, a la que dedicà dos mil temples, los uns presos als moros, y los altres axecats d'arrel per aquells exams d'artistes y obrers que com abelles de la fè seguían los passos dels conquistadors, ab seus y monestirs, consagrant y tornant a Jesucrist les terres arrencades a Mahoma. Es un cor de pare amorós per sos vassalls, un cor de germà per sos amichs, un cor tendre y plè de compassió per sos enemichs, y més vos diré, un cor d'infant pera'ls aucellets y altres sers inferiors al rey de la creació. Llegíu, sinó, aquell tan conegut passatge de sa crònica, quan en lo fort de ses conquestes, al llevar la host, un matí escolta les quexes d'una pobra aureneta que ha fet son níu vora l'escut de sa tenda, y mana que no la desfaçan encara, «fins que ella se'n fós anada ab sos fiyls, pus en nostra fè era venguda». Poques vegades en lo món los sers més petits s'han vist tractats tan noble y amorosament per un home tan gran!

De la amor que tenía a nostra parla benvolguda, què més vos ne diré? En català s'enrahona ab lo rey de Castella, en català escríu al Kant de Tartaria y al soldà de Babilonia; y, trayent del séu modest breçol exa dolça llenga, li lleva, pera fer-la literaria, los volquers que li estretejavan, la enjoya ab les perles dels dialectes del mitg-día de França, y la parla ell meteix en les Corts de Çarago-

ça, extenent-la ab son exemple per Aragó, Murcia y Oriola, com ho podèu llegir ben clar y català en los documents que d'aquells ditxosos temps hi restan, pugna (encara que ab no gayre sort) pera fer-la entrar, al costat del llatí, en los tribunals y en los «studis generals» de Valencia y Barcelona; y la passeja triomfant al séu costat, como una reyna y enamorada, que en sa dolça illusió veuría créxer en l'esdevenidor ab sa estimada Catalunya y arribar a ésser la llenga de mitg món.

La idea era verament enlluhernadora, lo pensament era gran, mes fóu fruyt que no arribà a madur, cayent abans d'hora ab l'arbre gegantí que li donava vida; los somnis eran dignes del més català de nostres reys, mes lo vent de la sort adversa'ls esbullà, com un vol de papellones d'ales daurades. La florida y vasta heretat, com lo vel del temple, fóu esquexada pêl mitg, y la Catalunya de part d'allà del Pyrinèu quedà de França, y la de part d'ací quedà d'Espanya, séns comptar lo que'ls segles s'emportaren ríu avall. Mes lo jou d'or ab que, en hora millor, los braços del gran monarca junyiren les que foren provincies de son immens reyalme, no s'ha pas ben romput, puix les uneix encara nostra hermosa llenga. Extrenyèm, donchs, aqueix lligàm entre elles, aqueix dolcissim lligàm d'amor, que han afluxat tres segles de guerra y de dissort, però que may ha de trencar-se, com Déu nos tinga de sa mà. Pera arrencar la llenga a un poble, cal abans arrencar-li la vida.

Es veritat que, derrera'l Pyrinèu, los fills d'en Joan Blancas ja aprenen de confegir, de llegir y fins de resar lo pare nostre en llenga francesa, y que en exa banda no l'aprenen pas gayres en català; mes cors encesos d'amor a la antiga patria comuna hem sentit batre allà com ací, y en lo Rosselló com en Valencia, en la alta

Cerdanya com en l'estol de les Balears, esbarts de rossinyols saludan la aurora de nostra renaxença literaria.

La ombra augusta del gran rey a qui, ingrats, no hem axecat, no diré un obelisch davant de Santa Clara, antich Tinell Major, hont reuní les Corts Catalanes abans de volar a la presa de Mallorca, ni una estatua de cent palms al cim de Montjuich, o'l Tibidabo, ni menys una estatua de cent canes esculpturada y feta ab cisell gegantí, del Cavall Bernat, de Montgròs o d'altre dels més alterosos marlets de Montserrat, que's vegés des de les Balears, Valencia y Aragó, sinó ni una historia (1), ni un monument, ni un poema. L'hèroe immortal a qui no hem dexat dormir en pau en son humil sepulcre, únich troç de marbre que guardava son nom, vetlla amorós encara ab la llenga catalana'ls pobles que la parlan, y desensopeix y desvetlla ab son nom y ab sa halenada poderosa'ls càntichs que dormen en les arpes y'ls cors que dormen en los pits.

Montpellerins, fills del mitg-día de França, catalans de part d'allà del Pyrinèu, vostre compatrici Don Jaume vos lliga als catalans d'Espanya ab doble y estret parentíu de sanch, sinó es prou lo parentíu de gloria, com l'anomena en Tourtoulon. Fills d'Aragó, vostres pares, agermanats ab los nostres, seguiren sa bandera triomfant en trenta batalles campals, a la conquesta de la perla

(1) Lo sabi provençal M. Tourtoulon ha soplert a bastament la falta d'una historia de Jaume I, guanyant ab ella un honrosissim accèssit en un concurs del Institut Francès, no concedint-se-li'l premi per oferir sa obra més interès pera la historia d'Espanya que pera la de França. La hermosa traducció castellana que se'n publicà a Valencia en 1874 es atribuida al eminent poeta D. Teodor Llorente.

Ademés, es esperada la publicació d'un poema sobre la conquesta de Mallorca, compost pêl mestre en Gay Saber don Damàs Calvet, que n'ha donat ja a conèxer algún bellissim fragment.

del Mediterrà, y a redimir ab sa sanch la no menys hermosa perla del Cid.

Prou se'n recorda Valencia de quan prop de sos murs una sageta mora se li clavà a la testa, hont encara avuy se li pot veure l'esvoranch, y trencant-se-li a la primera estiragaçada que per arrencar-la donà, y exugantse la sanch que s'adollà per sa cara, «venía rihent, per tal que la host no se n'esmayàs». Y Mallorca, ¿com se podría oblidar de quan lo rey moro se la enduya mar endins en una barca de flors, y'l rey gegant, que ho vegè des de'l Pyrinèu, en dues gambades atravessant la terra y la mar, agafà'l rey moro per la barba y, robant-li tan hermosa y malaguanyada presa, de la gentil cativa ne féu la regina de les aygues? Ell, unint lo nom de Catalunya als de França y Castella, dóna sa filla petita a Felip *l'Atrevit* y sa filla major a N'Anfòs *lo Sabi*, y per ell tenen encara tots los sobirans d'Europa sanch catalana en ses venes.

Ell agermana y fà encaxar amistosament la musa d'Ausias March ab la Musa de Mistral, recordant-los que en son amor, com en lo foch de la metexa llar, s'escalfaren abdues; y Zorrilla, lo gran poeta castellà de nostre temps, a qui'ns plau de veure honrant ab sa presencia nostra festa, pot regonèxer en nostre Don Jaume la ombra del hèroe a qui ha dedicada sa derrera obra poètica. Si, com diuen del Cid, no obtingué victories després de mort, n'obtingué en sa derrera malaltía, fentse portar en llitera al camp de batalla. Com la del hèroe castellà, sa espasa's deya *Tizó* y no donà menys terribles colps als sarrahins, ab la sola diferencia que lo que ell guanyà una vegada, la Espanya y la relligió may més ho tornaren a perdre. La *Tizona* del Cid y'l *Tizó* de Jaume I són les dues plomes d'or ab que Castella y Catalunya han escrit ses dues colossals y glorioses epopeyes.

Un mot d'un trobador del séu temps afegirèm encara, com a punt final, a nostre humil discurs: «Era — nos díu en Matéu de Guercy en sa sentida elegía a la mort del Conqueridor — de poques paraules y de grans fets.» Y ¿quina altra definició daríau vosaltres de la raça catalana, de que es ell, ensemps que'l rey més gran, lo tipo més perfet y la més hermosa y gegantina personificació? Sía, donchs, ara y sempre, son nom nostra bandera; sía sa llenga, sa sanch y sa fè, nostra fè, nostra sanch y nostra llenga; y'ls fills de Catalunya, d'exa terra que ell examplà ab sa espasa y ab sos braços a la mida del séu cor, podrèm creure que l'esperit del gran rey víu entre nosaltres, ab més rahó que del fantàstich rey Artús ho creyan los antichs bretons. No! Puix nostra may prou estimada Catalunya víu encara, Don Jaume no es pas mort.

DISCURS

llegit en lo Certamen Catalanista de Valls, celebrat lo 25 de Juny de 1886.

Bella per demés es la festa anyal que dedicàu a la poesía lo día de vostre Sant Patró. Hermosa festa y hermosa diada la de Sant Joan, posada entre la primavera y l'istíu, entre les flors pera aplegar-ne tots los perfums y'ls níus dels aucells, pera aplegar-ne tots los càntichs, y ab los dels aucells los dels segadors y les espigoleres, los del mariner que rema y del dallayre que dalla, los de les maduxeres y les floristes, los del sacerdot en lo temple y'ls vostres, oh poetes, en exos Jochs Florals.

Es la primera vegada que'ls presencío y la segona que'm trobo entre vosaltres y aquesta en un sitial hont estaría millor qualsevol dels amichs que'm rodejan.

La altra vegada que passí tornant de Poblet y anant a Santes Creus, me n'aní ab lo cor plè de perfúm d'una ànima enamorada de Déu, que acabava de volar a sos braços. No cal anomenar-la puix tots la heu coneguda. Valls fóu lo gerro d'aquexa flor divina, que'l cel tragué en poncella encara del mon, perquè anàs a florir a la Gloria; Valls fóu l'estoig d'aquexa perla, que Déu trià

per sa corona: Valls fóu la mística cel-la d'aquexa Santa; que tal volta la Esglesia no trigarà a posar en sos altars.

Altra impresió tinguí d'un genre ben diferent y única en la vida, puix los Xiquets de Valls no són en lloch més. Tornant de sos treballs, vespre enllà, axecaren davant nosaltres un castell, no de fusta com los que alçà Don Jaume en la conquesta de Mallorca y Valencia, ni de pedra picada, com los que nostres antichs comtes donavan per barret a cada cim de ses montanyes: sinó un castell de carn humana digne de les races primitives. A mi'm semblà veure una representació de la torre dels Titans.

Al voltant d'un home, primera pedra del edifici, se'n lligavan altres que, com ell, semblavan tenir les cames, los braços y les espatlles de ferre. Quan la rodona fóu prou macissa, se'n formà una altra demunt y lo formidable edifici, que tenía dos pisos arribà a cinch y l'*enganeta* se enfilà al cim com un angelet que devía coronar aquella columna de la superbia humana, segons frase de vostre compatrici y mon amich Oller. La gegantina torre se posà a caminar, com un monstre de cent cames, y acostant-lo al balcó, l'enganeta axerit vingué a caure rialler en mos braços.

Altre recort més antich guardo d'aquesta ciutat benehida. Quan estudiava Teología en la ciutat de Vich, feya, Déu m'ho perdó, al meteix temps mon aprenentatge poètich. Desitjant sortir del ou del Seminari, me passà per la barretina escriure una poesía per enviar als Jochs Florals de Barcelona. L'assumpto me'l donà la població de Valls, que triguí molts anys a conèxer, ab la Historia de sos moços de la Esquadra, per altre nom encara més simpàtich a vosaltres, los Minyons d'en Veciana, que han sigut tres cents anys los defensors de nostres llars,

los hòmens de confiança del pagès català y'ls hèroes de nostres montanyes. La novetat y bondat del assumpto féu ovirar mon humil romanç, que'm valgué un *accèssit* y'l triomf primer y major de la meva vida.

La poesía dels Minyons d'en Veciana, m'obrí la porta al mon de les lletres catalanes, me féu determinar la vocació y a ella dech, mes no tant com a vostra benevolença, la presidencia d'aquest torneig literari.

Poetes premiats, perdonàu-me aquest esbarjo, per l'agrahiment que dech a la ciutat que us corona avuy a vosaltres ab llorers més tendres y ufanosos. Que exos llorers no's mustiguen may y que criden nova inspiració y noves corones a vostres fronts.

Lo certamen de Valls es una gran nota del concert de certàmens anyals de Catalunya; es una bella plana de nostra flora poètica. Una gran armonía se compòn de totes les notes y l'iris se compòn de totes les colors.

No vullch pas dir que l'arch de Sant Martí haja sortit, ni tinga lluch per sortir, ara com ara, per nostra estimada Catalunya: lluny d'axò. ¿Quan sortirà? no ho sé; mes sí us diré que'ls poetes hi poden fer molt, animant ab sos càntichs, illuminant ab ses idees y unint, sobre tot unint; ne tením molta necessitat a casa meteix. Recordèu que'ls noms que sonan més fort en los cercles enemichs de nostra avuy tan combatuda industria, són noms catalans. Fem com los Xiquets de Valls, que com més alta volen fer la torre, més fortament se lligan ab sos braços en lo fonament del edifici.

Unim-nos bé, lliguèm-nos de braços y de cor al voltant de les sagrades banderes de la patria y de la fè y després alcèm la torra de nostre catalanisme fins al cel, si volèu.

DISCURS

llegit en lo certamen catalanista de Sant Martí de Provençals lo dia 11 de Novembre de 1886.

Per la vigilia dels Jochs Florals de la primavera vinent farà vint anys que jo atravessí per primera vegada aquexa hermosa plana barcelonina, tan oberta y diferenta de la de Vich, d'hont acabava de sortir, com un pollet del ou. ¡Quina impressió'm féren aquexos camps, no se si diga jardins, que verts y florits s'escalonavan, de fexa en fexa, des de la mar al Guinardó, enquadrats per les blaves ones y la montanya y per sos dos altres respectables vehins, lo Besòs y Barcelona; aquexes masíes que's tornavan barris, aquexos barris que's tornavan pobles, inflats pèl vent de la civilisació, que bufa, sempre més fort, de la banda de ponent! Vegí les portes de vostra antiga y hermosa esglesia parroquial, adornades ab les ferradures del cavall de Sant Martí; vegí lo Palàu dels Comtes de Provença per mal nom la Torre del Fanch, ab ses finestres gòtiques, interessants y belles encara que mitg espatllades; ab ses dues palmeres que li fan costat, una a cada banda de portal, aconhortant-la del oblit dels hòmens y de la mudança dels temps. A mitg-día vegí, y també per primera vegada, les serenes ones del Mediterrà, a ponent una altra mar, mes d'onades blanques, que anava pujant, pujant, amenaçant

abrigar abans de gayre tot aqueix plà ab una marejada d'edificis; y podèu pensar si me'n dirían de coses una y altra.

Jo anava vestit mitg d'estudiant, mitg de pagès, y qui m'ho havía de dir llavors que un día, dexada la barretina pêl solidèu, vestit de capellà, presidiría, gracies a vostra amabilitat, un dels certàmens ab que vostre jovent lletrat festeja cada any la bella musa catalana.

Que bé fèu, jóvens poetes de Sant Martí, d'entusiasmar vos ab ella vosaltres, y d'entusiasmar ab vostres poesíes a aquest poble laboriós, que d'agrícola's torna industrial, retirant-se dels amples y sanitosos camps pera encofornar se en la fàbrica, hont se respira l'ayre viciat y se veuen lo cel y les terres y la mar per les enllorades vidrieres d'una finestra esquifida! Les cançons ajudan a treballar. Si hi hagués entre vosaltres algún llaurador, si hi hagués alguna dona del temps en que filavan al torn, vos ho diría millor que jo. Qui canta, sos mals espanta; mes a poch a poch: de les cançons bones vos parlo, que de les dolentes Déu nos ne guart, puix són pitjors que taca d'oli. Les cançons, passant pêls llavis, alegran lo cor y apar que l'adorman en ses penes, com lo cant de les mares adorm los infantons, y sortint a fora, com un aucell de son níu, escampan ab ses notes melodioses la alegría en la casa y en lo vehinat, fan oblidar los ressentiments, ofegan les rancunies, lligan los cantadors y'ls qui'ls escoltan ab una misteriosa cadena de simpatía, y, parlant al jovent de sentiments nobles, l'allunyan de la taverna y del joch y d'enemichs pitjors, fent-li girar los ulls vers la llar sagrada de sa família. No cregàu que sía faula del tot lo que'ns díu la mitología d'Orfèu, qui cantant amansía les feres, emmenant-se-les encisades derrera séu, y que tocant la lira edificava les ciutats, com per encantament.

La poesía es una blanca y hermosa filla del cel que, compadida dels pobres fills d'Adàm, baxa de tant en tant d'aquelles serenes altures a ajudar-nos en nostres afers, a encoratjar-nos en nostres empreses, a aconsolarnos en nostres tribulacions, dexant-nos ses metexes ales pera volar, sobre totes les miseries humanes, cap allà dalt, ahont volan les flayres de totes les flors, los sospirs dels malalts y presos, les llàgrimes del pobre, les almoynes del rich y les oracions de tots los qui creuen, aman y esperan.

Trobadors que m'escoltàu, no vullgàu tacar la càndida vestidura del àngel de la poesía, no vullgàu carregar de pols de la terra ses ales pures que us han de portar pèls ayres, no vullgàu exalar aqueix aucell del paradís, fent li dexar ses nadiues regions del infinit y de la eterna bellesa, hont s'esplayava, pera tancar-lo en la esquifida gabia de nostres carrers y places, y menys pera fer-la esterrejar en los fastigosos níus d'aranya d'innobles habitacions, en les fangueres del vici.

La literatura francesa s'esforça en escampar y comanar a ses vehines aqueix abominable contagi. Mes, suposat, y es molt suposar, que a ella li convingués entregar a exa filoxera'l séu camp, ja vell, gastat y cançat de donar esplets en tots los rams de les lletres, ¿per què nosaltres hem de voler-la al nostre de les lletres catalanes, que verdeja encara en tota sa primerenca verdor; quan la flor en lo prat y lo fruyt en l'arbre esperan una mà benehida de poeta que'ls cullga; quan tením tots los hèroes per cantar, totes o gayre bé totes les costums y tradicions pera aplegar, totes les mines literaries pera explotar, y tota la incomparable epopeya de nostra historia pera escriure? Què diríau d'un vinyader que, dexant perdre en lo celler lo ví ranci, anés a beure la ayga tèrbola y podrida del safreig de rentar la roba?

Riquíssima, plena, abundosa de tot es nostra estimada Catalunya; de grans tresors la omplí y de bellissim cel la cobrí Déu. Pera cantar-la, donchs, no anèm a emmanllevar la arpa al diable.

La nostra literatura es estada la més pura d'Europa, fins que, adés, literatures velles, que han dormit en tots los hostals y begut en totes les tavernes, han vingut en mala hora a fer-li mals averanys de sa ignocencia y virginitat, mal aconsellant-la, com aquells tres vellots de la Biblia mal aconsellavan y volían fer pecar la casta Susagna.

Los provençals, de qui tal vegada molts de vosaltres sóu descendents, sinó que ho diga'l nom de vostra patria, tenen com sabèu prou, una literatura, germana bessona de la nostra, ab la qual navega de conserva, lluytant ab los vents del unitarisme, avassalladors y tirànichs a França com a Espanya. Y mirèu com sos timoners han procurat guardar-la sana, creyenta, allunyant-la de la corrupció y de la incredulitat, parentes de la mort. Lo pròlech del últim admirable poema de Mistral, la *Nerto*, es una professió de fè y d'espiritualisme, y sa alta inspiració, com en la *Mireya y Calendàu*, són una penyora del esdevenir de la literatura provençal, mentres la francesa veu caure sa musa des de les altures de *Les Harmonies* y *Les Orientals* al carro de les escombraríes de Zola.

No dexèm rebaxar ni prostituir axí dues literatures jóvens y virginals, y ja riques y ufanoses, que tal volta pera quelcòm de bò les guarda la Providencia, en nostres temps de decahiment y de nihilisme literari. No'ns juguèm ni gastèm en trajos de moda aquest dot que'ns dexaren nostres avis, puix n'haurèm de dar compte rigorós a nostres esdevenidors.

Lo renaxement poètich en Catalunya y Provença es

providencial, nos deya, no fà gayre, a París, l'autor de *Mireio*. No posèm, donchs, entrebanchs a la mà de Déu que les ha desvetllades a un temps, quan dormían, fà tres-cents anys, una a cada banda del golf de Lyó.

Perdonàu-me, senyors, la digresió; mes vostre nom provençalench ne té la culpa si he sortit un xich massa enfora d'aquexa hermosa plana.

Jóvens poetes de Sant Martí, vostra hora es arribada! Cantèu la patria, la fè y l'amor; afinèu vostres veus y fèu que un día vostres avis, que deuen jaure en lo cementiri de la Sagrera, digan, al sentir vostres cants: «Se semblan als que sentíam al acompanyar dona Dolça de Provença a emmaridar-se ab lo comte Berenguer de Barcelona.»

LO LLIRI DE GRACIA

Discurs llegit en lo Certamen organisat per l'«Ateneo graciense» celebrat lo día 17 d'Agost del any 1896 en lo Teatre Lírich.

Miràu los lliris del camp.
JESUCRIST

Ab sos lleons y torres
miràu l'escut d'Espanya,
miràu l'escut de nostra Catalunya
tenyit ab sanch de nostre primer comte,
mes en lo téu es més hermosa, oh Gracia,
ta blanca flor de lliri,
dels jardins de la terra la més bella,
dels jardins de la terra y de la gloria.

Miràu-lo en camp d'atzur com gallardeja!
Les altres flors, corteig de sa hermosura,
voltant-lo com a un príncep,
apar que s'agenollen a les plantes
del qui es son rey magestuós y noble.
Son tronch gemat s'enfila com un ciri
séns inclinar la testa,
de lluminosa néu aureolada.

No axí la fresca rosa
que trau lo cap en totes les orgíes;
no axí'l clavell que, noya finestrera,
mira al carrer, ni'l gessamí que puja
a escorniflar lo mirador per dintre.
Totes les flors tenen un ull en terra.
Com si no'n fós, lo lliri sols se bada
per la banda del cel, del cel que anyora:
diríau que es germà de les estrelles.

Ses fulles són petites:
tot en lo lliri es flor, tot ell es ànima.
Bé n'es d'hermós de fora!
Per dintre, donchs, n'es més: es un incendi.
Sa nívea cara es de puresa símbol;
son cor, de caritat; gentil corona
de fils d'or hi texexen los estàmens.

Es un cràter de gebre
que a raig a raig flames d'amor respira.
Es lo càlzer més pur que té la terra
per oferir al cel la seva aroma.
Es lo vas més condigne
de copsar les rosades matineres
per l'ara perlejar-ne del Altíssim.
Apar un front de verge
que d'entre les espines
d'aquest món trist a altre millor s'arbora,
o un esperit de blanca vestidura
que axeca vers l'empiri la volada.

Sabèu quin llavi ha fet son panegírich?
Jesús, Jesús meteix, en l'Evangeli:

—*Miràu*—nos díu—*los lliris blanchs com crexen;*
no treballan ni filan,
y Salomó, en sa gloria,
no anava pas ab més esplèndit trajo.
Mes no'n té prou d'aqueix elogi tendre:
l'Anyell diví, que entre exes flors pastura,
prenent-les per sa imatge benehida,
—*Jo só lo Lliri de les valls,*—exclama.

Oh Lliri de les valls, ceptre d'evori
del més ditxós imperi,
cor en poncella, angèlica penyora
d'un paradís d'amor y d'ignocencia!
Oh símil de Jesús y de María,
de genollons en terra jo t'adoro!

Exa es la flor que sobre'l pit rumbejas,
vila feliç, d'Espanya la segona;
mes, ¿qui te n'ha fet dó, sinó la Verge,
la Verge immaculada de qui ets filla?
Del cel a Ella li baxà l'Arcàngel,
Déu vos salve—dihent—*de gracia plena;*
y a tu qui te la dóna
es del cel y dels àngels la Regina,
ab un troç de son manto per bandera.

Oh! Sías-li agrahida!
Guarda ton Lliri celestial, oh Gracia!
Per estoig ofereix-li de tes filles
lo pit, sos cors aletejants per gerro.
Cultiva aquexa flor; ab exes armes
segella tos palaus y casalicis;
enflora tos altars ab exa rúbrica;

ofereix-li per quadro
la serena blavor del hemisferi.

Floreix com aqueix Lliri y esbadellat
del Tibidabo en l'espayosa falda
que t'ha donada'l Criador per trono,
y víu segles y segles de sa vida,
entre'l Putxet d'ombrívoles pinedes,
y'ls Agudells altívols
que't fan de grandiós amfiteatre,
entre'l Coll, lo Carmel y Bonanova,
místiques fonts ab que'l Senyor t'abeura.

LLEGENDA DE LA CREU DEL MONTSENY

Treball llegit en la vetllada que la «Asociación de católicos» dedicà al Excm. e Ilm. senyor Bisbe de Barcelona D. Joseph Morgades y Gili la nit del 15 d'Octubre del any 1899.

Fa una cinquantena d'anys que l'apòstol de Catalunya, Mossèn Claret, seguía d'una a una ses ciutats, viles y pobles, sembrant per tot arrèu la sagrada llevor del Evangeli. Anant per un camí una vegada vegé que unes males mans havían aterrada una crèu de terme, d'aquelles tan primorosament esculpturades, que sembla talment que hi hajan treballat los àngels. Caygué de genolls en terra, abraçant y adorant aquelles pedres, que havían sigut quatre-cents anys la guía y'l consol dels viatgers, havían sentit tantes oracions y exugat tantes llàgrimes. «Crèu santa, crèu de Jesucrist,—exclamà.—A qui feyas nosa, tu, en aquesta vall de dolors? Es possible que mans cristianes t'hajan tirada a terra? Es possible que t'hajan trocejada'ls hòmens ingrats que has vingut a redimir, los fills crudels a qui has donat la vida?» Des d'aquell día féu pensament d'axecar una crèu en alguna altura, des d'hont la vegessen los caminants bons y hont no arribessen les pedres dels dolents.

Baxant de la plana de Vich vegé l'alt Tagamanent,

hont son amich Balmes havía pujat a pensar uns quants díes tot sol, entre'l cel y la terra. Li vingué la idea de plantar la crèu allí dalt, mes li semblà que sería solament la crèu del camí de Vich. Arribant al plà de Barcelona, pensà coronar ab la desitjada crèu lo cim del Tibidabo; mes, per la que ell somniava plantar, trobà que era una peanya poch alta. Missionant pêl Vallès, se fixà en Sant Llorenç del Munt; mes vegé que estava dominat pêl Montserrat, com aquesta sagrada montanya, que també ullà, estava dominada per la Verge María y consagrada a Ella. Predicant als pobles del Empordà volgué acimar la crèu en lo Puig Neulós o en Santa Magdalena, mes ho dexà córrer al recordar que no la veurían los de Lleyda y Tarragona. Evangelisant los pobles del Camp de Tarragona, resolgué plantar la en l'Albiol; mes, com la veuràn los de Girona y de Vich? Portat, com Sant Pau, d'un poble al altre per l'esperit de Déu, se trobà un día a la metexa soca del Montseny y se digué tot cofoy a si meteix: «Vetaquí un bon pedestal per la teva crèu.» Dit y fet: s'hi enfilà ab uns quants llenyatayres de Viladràu, aterrà un abet, y aquella montanya, que es lo cap de totes les montanyes catalanes, abaxà humilment lo front y se dexà coronar ab la crèu del Salvador.

Aquella enorme crèu que jo havía vista y adorada fà trenta anys, encara que plantada y benehida per un sant, se féu vella, y caygué esbocinada per la néu del ivern y pêls temporals del istíu. Vos, Excelentissim Senyor, fóreu providencialment lo plantador de la nova, donant-vos de bon grat la montanya un altre abet, lo més alterós que li quedaría.

Coronada que fóu la soperba montanya, quedà enorgullida de si metexa, com si en una estona hagués cres-

cut cent braces. Cent braces, dich? Per meytat havía crescut pera'ls hòmens, y sobre tot pera Déu. L'espadat cingle del Far vegé, avergonyit, en lo Montseny un far més lluminós que'l séu. Lo Montserrat, que, ab tot y ésser bon troç més baix d'estatura, moralment li era superior, ja no'l senyorejava com abans. Si l'un era'l camaril esplèndit de la Verge María, l'altre era'l pedestal magestuós de la crèu de son Fill; si Montserrat hagués dit: «Jo só la montanya del Carmel», Montseny li hauría respost: «Jo só'l Calvari.»

Y quin Calvari més hermós! Puig-lagulla, la Arola, Sant Miquel dels Barretons, són los guíes del séu camí; l'altívol Montsoríu n'es no més que un guarda-rodes; lo Plà de la Calma per un costat y'l Coll de les Pregaries per l'altre, són los grahons de sa grandiosa escalinata; la Riera Major, que atravessa la Guillería, duhent lo tribut de ses aygues al Ter, y'l ríu Tordera, que desemboca en la mar, són dues fonts de la metexa montanya.

En una de ses coves s'extasiava a la edat de vuyt anys lo místich vigatà Sant Miquel dels Sants, y en altra feya penitencia Sant Segimón, qui per aquelles aspreses havía dexat la corona de Duch de Borgonya.

La primavera'l guarneix y engalana ab totes ses flors y extén per ses vessanes tapiços més bells y virolats que'ls que's penjan pêls carrers de Barcelona lo día de Corpus. La tardor aboca en sa falda tota mena de fruytes, des de la castanya de les fredes ubagues al rahím que's daura ab los raigs del sol.

Mes quan la montanya es bella de debò y se fà dir senyora de totes les demés es al cor del ivern, quan la néu la enmantella ab son mantell d'armini immaculat. Allavors la nit y'l día deuen jugar a qui la abrigarà ab més fines randes de gebre; a qui penjarà ab sos amples

braços més canyelons de glaç, que s'entrelligaràn en mi teriosos calats de claustre gòtich; deuen jugar a qui li posarà més belles arracades y texirà pera son front més riques corones. Cada matí deu estrenar noves joyes que no arriban al vespre, desfetes per una ventada; y cada nit deu fer rajar sobre ella devassalls de pedrería que fà tremolar una ullada de sol. Qui la pogués veure llavors! Y que'n dèu ser d'hermosa! Dèu semblar una crèu de brillants sobre un repèu de marbre blanch, o sobre una montanya d'alabastre. Dèu semblar que l Hermón o'l Liban, sempre acurullats de néu, s'han humiliat a demanar al Gólgota lo signe sagrat de nostra redempció. Allavors que'ls hòmens no hi fan nosa, com deuen baxar los àngels a acompanyar la crèu solitaria! Com deuen cantar pera aconsolar-la aquell hymne del Divendres Sant, que sembla talment obra seva:

Crux fidelis inter omnes
Arbor una nobilis,
Silva talem nulla profert
Fronde, flore, germine.

Déu Nostre Senyor fins del mal ne treu bé. ¿Qui li havía de dir a aquella crèu, que Mossèn Claret trobà a bocins a la vora d'un camí, que's veuría alçada com Jerusalèm *super omnes colles* sobre tots los puigs, turons y serralades, pera dominar-los a tots com a ceptre del nou Salomó, pera senyalar-los a tots y a nostra metexa patria ab lo dit del meteix Déu? Los hòmens la havían arrencada d'un camí de la terra y Nostre Senyor la havía axecada sobre molts y molts altres y a mitg camí del cel. A quants viatgers pot guiar des d'allí dalt! A quantes encontrades pot presidir! A quants pobles pot predicar, veyent extesa a sos peus tota la terra catalana, des de

les montanyes de Valencia a les del Rosselló, y des de la Malehida a les tres illes de Mallorca!

La crèu plantada per vosenyoría es, donchs, la crèu de Catalunya, es lo més alt y acimat símbol de la nostra fè que hi ha en tota ella; y'l símbol de la nostra fè es lo millor floró de la diadema patria, com ho ha dit nostre jove poeta Boloix:

La Crèu es la corona de nostres quatre països.

No us extranyèu, donchs, Excelentissim Senyor, de que la que vos plantareu tinga sos devots entusiastes; de que aquell arbre sagrat, que es lo del Paradís, tinga sos aucells cantadors; de que aquella bellesa tinga sos enamorats y aquell *labarum* tinga sos adoradors, entre'ls quals tinch la honor de comptar-me. No fà pas gayre que pujarem en devot romiatge a besar ses plantes y a soplujar-nos a la seva ombra benehida.

La crèu es també un penó *vexilla regis prodeunt*, y'l que vos arborareu al cim de la torre més alta del castell de nostres montanyes es ensemps l'estandart del rey dels segles y'l penó de la terra; donchs permetàu que cerquèm la dolça escalfor de sos plechs, que'ns apleguèm a la seva ombra regalada, y allí escoltèm les amoroses lliçons de la Esposa del Crucificat.

Ella ab sos peus nos ensenya l'abím del infern, hont podèm caure, y ab son cap nos mostra la patria eterna del cel que lluminosa y esplèndida'ns espera. Mes, ab son cap alt apar que'ns diga: «Estimèu a Déu», y ab los braços extesos: «Estimèu als hòmens»; apar que aquells braços, vistos y contemplats a travers de les llàgrimes, se confongan ab los de Jesucrist, dihent-nos a tots des de'l Calvari aquella paraula del Evangeli tan sabuda

com mal compresa y pitjor seguida: «Amèu-vos uns als altres com jo us he estimat a tots.»

Sí, Excelentíssim Senyor: quan nosaltres entonèm la:

> Crèu sagrada,—crèu amada,
> vine, vine a nostre cor,

que es lo cant de la nostra senyera, si vos nos dihèu, com lo vostre antepassat, lo bisbe de Barcelona de la «Cançó dels Segadors», avuy tant de moda:

> Aquell que'ls va benehir
> ab la mà dreta y l'esquerra,

y'ns preguntèu:

> Hont es vostre capità?
> Ahont es vostra bandera?

nos girarèm al nevat Montseny, allí us mostrarèm la Crèu de Jesucrist, abrigada ab lo vel negre de les boyres, y us respondrèm:

> Allí es nostre capità,
> allí es nostra bandera.

DISCURS PRESIDENCIAL

dels Jochs Florals de Lleyda celebrats lo 13 de Maig de 1901

Des de que en los Jochs Florals de Barcelona coneguí, fà molts anys, l'inspirat poeta y estimat amich en Lluís Roca, tenía desitg de conèxer aquexa hermosa ciutat, corresponent a la seva afectuosa invitació. Aqueix falaguer somni de noy no he pogut vèurel complert fins a ma vellesa; més, ay! lo poeta que m'hi esperava pera ensenyar-me les seves innombrables belleses ja no hi es: sols ne trobo les fredes despulles que jauen sóta la llosa del sepulcre.

Mes, no: la seva arpa no es pas enterrada ab ell, puix la sento encara sonar y la veig en les mans d'aquexos poetes novells.

En lo níu d'antany
hi ha moxonets enguany.

A ells los toca, donchs, cantar, y a mi'm tocaría solament escoltar, si vostra benevolencia no m'hagués posat immerescudament en aquest sitial, des d'hont es costúm dir quatre paraules.

Mes tot just arribat a aquesta fèrtil ribera del Segre, què'n podré dir? Què podré dir de Lleyda si la veig per

primera vegada? Y com gosaré parlar de vostra maravellosa Catedral antiga, si encara no m'he pogut donar lo plaher de visitar-la?

Passèm, si us plàu, a espigolar al camp de vostra historia, que es més avinent pera mi, y d'entre ses daurades pàgines rellegím-ne no sía més que una, la del regnat de Jaume I.

Què us ne diré? Si com a home nasqué en la allavors catalana ciutat de Montpeller, com a rey sembla gayre bé haver nascut en la vostra, puix aquí pér primera vegada, en 1214, fóu jurat per sos vassalls; aquí, allavors meteix, les Corts Generals y vostre bisbe Berenguer d'Erill, qui era un de sos concellers, l'encomanaren al maestre dels Templaris, Guillèm de Monredón, gloria de ma terra vigatana. Aquest se l'emportà al vehí castell de Montsó, d'hont lo lleó, trobant la gabia estreta, no trigà a sortir pera empunyar, a la tendra edat de nou anys, ab sa metexa mà'l timó del Estat qui havía de pujar lo reyalme d'Aragó al punt més alt de sa historia.

Ell estimava a Lleyda com a la segona ciutat y cort de Catalunya. A més del prelat, sos prohoms eran del séu concell.

En ella fundà uns estudis que fóren lo llevat o, en altres térmens, lo planter de la Universitat fundada per son nét Jaume II, d'hont sortiren dexebles com Felip de Malla, qui a 18 anys era ja catedràtich en la Universitat de París, Alfons de Borja, qui pujà al soli pontifici, y Joseph de Calasans y Vicens Ferrer, que pujaren més amunt encara, al soli de la més alta santedat.

Aquí, alguns anys desprès, se determinà y resolgué, davant lo Llegat del Papa y'ls nobles d'Aragó, la arriscada empresa de la conquesta de Mallorca. Quan ell, passant de les paraules a les obres, arborà la bandera de

la gran creuada, s'hi allistà a més córrer vostre sabi y valerós bisbe ab la flor de vostres avis, y alguna valentía devían fer en la Illa Daurada quan lo Conqueridor, al compartir les cases de Palma entre'ls séus valents soldats, ne donà 226 als hòmens de Lleyda.

Mes los hòmens de Lleyda no hi reposaren pas gayre: bon capità tenían pera aturar-se a dormir a mitg camí de la jornada. No havent cullit prous llorers en la conquesta de Mallorca, anaren a cullir-ne en la presa de Menorca; y volent-ne encara un feix, volaren, en seguici del séu bisbe, a guanyar-lo en la presa d'Ibiça. En lo setge d'aquesta ciutat vostres avis, que tenían tant bon cap com bons braços, idearen y féren un enginy de guerra, que ab les grosses pedres que hi tirava arribà a rompre lo mur. Al vèurel obert, s'hi rebateren los més valents del exèrcit, mes davant de tots hi entraren los lleydatans, y un d'ells, anomenat lo *Xich*, fóu qui plantà primer lo penó de les barres en lo marlet més alt de la muralla.

No havent-hi més illes a conquerir pera Déu y pera'l regne en la mar, que des de llavors se digué catalana, lo gran rey posà'ls ulls en la seva terra, y ab braços de gegant volgué examplar-la per la banda de ponent, a despesses dels sarrahins.

Lo valor de vostres passats anava crexent a cada nova lluyta que emprenían com a soldats, y no pas soldats de reraçaga, sinó davanters d'aquell rey que guanyà trenta batalles campals y escombrà de moros la meytat d'Espanya, com la tramontana escombra de núvols lo firmament.

En 1237 l'acompanyaren al setge de Burriana, y un any després al de Valencia. Fins ara lluytaren com a hòmens valents y enginyosos, mes aquí lluytan com a hèroes llegendaris, fins a esportellar lo mur de la ciutat

cativa dels sarrahins; fet que resta consagrat ab la cèlebre dita popular, *Lleyda l'ha foradat,* axò es, Lleyda hi ha obert portell.

En totes les grans jornades del Conqueridor vostres avis anavan davant, mes la ciutat que'ls era mare no's quedava enrera y cuytava a enviar-los apotecaris, especiers y marxants, com ell meteix ho recorda en sa Crònica.

Don Jaume era agrahit. Los moros, fugint d'ell a rodolons y a empentes cap a Andalusía, creurían que era un home de ferre, mes los cristians sabían prou que era un home de cor, y com a tal, volent pagar a Lleyda tants sacrificis de sanch y de vides, li demanà mil donzelles y mil jóvens dels qui hi restavan, pera repoblar Valencia ab una niçaga tan valerosa; y aquexa, segons alguns, fóu la soca de la noblesa valenciana.

Catalunya, des de llavors, pogué dormir més segura, puix los valents de la vora del Segre que la defensavan per la banda dels Pyrinèus, allargaren son mur de defensa fins a la mar.

Valencia també fóu agrahida: recordant la sanch que corre per ses venes y veyent en sos fills y filles algún rastre de vostres fesomíes, alguna vegada, al endreçar-se a Lleyda, la ha saludada ab lo dolcissim nom de mare.

Lo Conqueridor, després de rentar y fer cristiana ab les aygues del baptisme la moresca ciutat del Turia, després de consagrar a la Verge María la major part de ses mesquites, arrenca de son escut la mitja lluna minvant y li dóna, trayent-sel de son braç, son propri escut de les quatre barres, y, desitjant florejar-les ab alguna cosa més, ho demana a Lleyda, qui amorosa li dóna un esqueix de son Lliri.

Mes, ara pregunto: d'hont li vé a Lleyda aquexa tan hermosa com poètica divisa?

La tradició díu que l'escut de vostres avis n'estava sense, y ells, a semblança del comte Jofre *lo Pelós*, ne demanaren una a son rey. Aqueix, escayent-se en mitg d'un prat, donà una ullada al voltant séu, y veyent-hi un Lliri, com en aqueix moment se'n veuen tants per aquexes riberes, lo cullí y n'enflorà l'escut de vostra patria.

Qui era aqueix príncep? Ningú ho sab, mes son present era digne d'una mà reyal. Si fós lo rey del cel y terra en persona, de què podía fer-vos dó més valiós y d'agrahir que d'aquexa flor, símbol purissim de la bellesa de sa mare?

Lleyda es la gafa d'or que uneix lo principat de Catalunya al reyalme d'Aragó, aquexes dues primitives meytats del mantell de Don Jaume. Donchs, aquexes dues provincies són relligioses y marianes, ¿qui díu que aqueix Lliri no us fós portat per la mà de Sant Jaume, volent-lo trasplantar de les vores del Ebre a les del Segre?

La Iberia era allavors idòlatra, y, al ser-hi trasplantat lo Lliri blau de Nazaret, se trobà rodejat de les punxes del paganisme, y fóu, com díu lo cantor de Salomó, lliri entre espines. Trobàu extrany que una d'aquexes espines se clavés en lo *pèu del roméu* apòstol, com recorda la tradició? Jo m'extranyo de que no se li clavés al mitg del cor.

Si aqueix Lliri celestial florí en aquexa hermosa terra, quiscún de vosaltres ho sab millor que jo, y tots aquexos plans y montanyes servirían de testimoni. Lo castell de Gardeny guarda encara la imatge que ja'ls templaris hi veneravan en temps de la reconquesta per Ramón Berenguer. Si aquesta fóu la Patrona dels guerrers, los pagesos tenían també la seva, anomenada Nostra Senyora dels Llauradors

Aquí vindràn com l'anell al dit quatre paraules sobre una costúm del plà d'Urgell, que per bonica y piadosa merexería ser coneguda de tot lo món.

Quan, després de dinar, los cullidors d'olives tornan a la feyna, mentres los vaylets se'n pujan a la olivera pera alleugerir-la de sa valiosa càrrega, mentres pera copsar-la'ls cullidors extenen les borrasses sóta del arbre, entonan la primera posada dels Vuyt Dolors de María:

Lo primer fóu gran dolor.

Cantada la primera estrofa, lo cullidor més vell comença un pare-nostre al sant de la seva devoció, a que responen devotament tots los de la colla.

No trigan les cullidores a fer sentir al oliverar lo segón Dolor, que es coronat també ab un pare-nostre resat per l'home segón de la colla.

Després entonan lo tercer Dolor, y l'home que es tercer en edat, baldament sía un noyet de pochs anys, y en defecte séu la dona més vella, resa'l pare-nostre.

Axí's cantan y refilan per les veus més fresques y argentines del plà d'Urgell los vuyt Dolors de la Verge, y les olives cauen del arbre al sò de les alabances divines, creuant-se aquexes en llur pujada cap al cel ab les benediccions que'n devallan.

Y, nuhant ara aquest fil ab lo del discurs, si aquexos verts y ufanosos regadíus tingueren Nostra Senyora de la Horta, quantes y quantes ne tenía la ciutat? Jo sols vos recordaré, de passada, Santa María de Jesús, fundada, segons la tradició, pêl meteix Sant Francesch; Nostra Senyora del Blau, pêl nom escaygut y per la bonica llegenda que la corona; Nostra Senyora del Miracle, esglesia que havía sigut sinagoga y era'l refugi dels juheus convertits. La ciencia cercava la ombra de son

mantell en los dos col·legis que ab lo nom de la Verge tenía vostra famosa Universitat, y fins los malalts trobavan socors y salut en l'hospital de Santa María. Gayrebé tots los misteris de María Santíssima tenían y tenen encara llur temple o llur altar entre vosaltres, coronant-los a tots alta y escaygudament la prodigiosa Sèu antiga ab lo misteri de sa gloriosa Assumpció. Davant del séu altar de marbre, Lleyda feya cremar de nit y día'l ciri anomenat *candela de la salut*, símbol del séu amor per Ella, que no s'ha apagat encara.

Podía Lleyda oferir quelcòm més a la Mare de Déu? Sí, per cert, y fóu en nostres díes, que fundà ab un nou y bellíssim temple en honor séu la Academia Mariana. Per què la fundà? Pera enviar a tot Catalunya y a tota Espanya lo regalat perfúm d'aqueix Lliri immaculat que hi floreix encara. Des de llavors Ella es la turiferaria y ensemps la cantora, y no sé si diga la mestra de capella de la Verge, puix ella es la que prega y obliga a cantarla als trobadors del regne, convidant-los a guanyar exquisides flors d'argent y joyes d'or en lo torneig anyal en honor de María.

Noble ciutat de Lleyda, cap ciutat de Catalunya, llevat de Barcelona, ha sabut portar millor que tu l'escut de les Quatre Barres. Bé fas d'enjoyar-les ab aqueix Lliri, que sembla un papelló del cel posat sobre una flor de la terra; bé fas d'ésser devota de María.

Posada entre dos reyalmes que la tenen per mare, entre Aragó, que víu abraçat ab son Pilar miraculós, y Catalunya, que se sent créxer a la ombra sagrada del Montserrat, tu devías ser la ciutat de María per excelencia.

Canta, donchs, a María; parla de María a aquexa ingrata nació que fóu en altre temps son patrimoni. Re-

corda als de part d'allà del Ebre que als peus de la Verge de Covadonga començà la reconquesta d'Espanya; recorda als de part d'ací que aprop de Montgrony y de Santa María de Ripoll principià la reconquesta de Catalunya. Recorda a uns y altres que la carabela ab que Colóm volà a trobar lo Nou Món de que adés hem perdut la derrera engruna, se deya Santa María. Digas als qui treballan per la regeneració de la patria, que pera refer una cosa no hi ha com aquell que la ha feta, y al Déu que feya la Espanya y que la axecà un día a tanta gloria, la Verge María'l té en sos braços.

Poetes, perfumèu ab la dolça olor d'aqueix Lliri vostres arpes, y vostres càntichs seràn immortals com ell, puix es la única flor que no's mustiga.

Oh lliri que blanquejas sobre l'escut de Lleyda, com la estrella del matí de la seva historia, pòsat també sobre l'escut de Catalunya tota, perfuma-la ab ton halè celestial, y ab un raig del séu bell y gloriós passat embelleix lo séu esdevenidor.

DISCURS PRESIDENCIAL

DEL

CERTAMEN LITERARI DE BERGA

celebrat lo 24 de Juny de 1901

Hermosa diada la d'avuy, y més hermosa festa, com ja ho diuen nostres cançons de la antigor:

> Diada de Sant Joan,
> día de gran alegría:
> fan festa los cristians
> y'ls moros de Morería.

Posada entre la primavera y l'istíu, entre les flors y'ls aucells, pera aplegar-ne tots los perfums y tots los càntichs, y ab los dels aucells los dels segadors y les espigoleres, los del mariner que rema y'ls del dallayre que dalla, los de les maduxaires y les gerderes, los del sacerdot en lo temple y'ls dels infants fent la rodona al voltant del foch.

Avuy cada ciutat y cada poble, cada pagesía o humil maset, axeca'l séu, més gros o més petit, pera honrar al precursor del Messíes.

La ciutat de Berga enguany també ha volgut axecar-li son fogaró, y de tots los endrets de Catalunya li han vingut verder, encenalls y fexina olorosa. Cada prosista

li ha enviat una braçada de brosta, cada poeta sa estella més o menys teyosa, que farà llum tal vegada molts anys.

Vostre fogaró, oh bergadans, es aqueix certamen santjoanench, en que vostra benevolença y la de mos companys de jurat ha volgut honrar mos cabells blanchs ab aquest sitial, en que estaría millor qualsevol d'ells.

Jo, pobre de mi, no'm sé trobar cap mèrit a vostres ulls, sinó, y aqueix es ben petit, lo d'haver sigut un dels primers en parlar de vostre Pí de les Tres branques.

Fà uns setze anys vinguí expressament a vèurel, y, resant y fantasiant a la seva ombra regalada, escriguí aquexos dos versos afortunats:

Preguèm que sía aqueix Pí
l'arbre sagrat de la patria.

Alguna ànima bona'm devía ajudar en exa humil pregaria, puix Déu la escoltà, y, en efecte, lo Pí de Campllonch es l'arbre de Guernica de Catalunya; puix, com tots sabèu, derrerament, en la Assamblea de Tarrassa, sos generosos amos n'han feta voluntaria oferta a la «Unió Catalanista», que no trigarà a pendren possesió.

Alegrèu-vos-ne tots: nostra patria té un símbol gloriós y digne d'ella. Alegrèu-vos-ne, catalans de França y d'Espanya; gaudíu-vos-ne fills d'Ausias March y de Ramón Llull; però, gaudíu-vos-ne especialment vosaltres, fills de la noble ciutat de Berga, qui'n sóu venturosos guardians.

Acostèm-nos-hi, si us plàu; contemplèm-lo y estudièmlo més d'aprop. Lo Pí de les Tres branques es un arbre que parla. «Un arbre que parla»?, apar que'm dihèu tots extranyats. «Sí, y que parla clar y català com nosaltres, encara que ab la vèu isarda de la boscuria, que devegades se sembla a la vèu de les onades de la mar. Escol-

tèm-lo. Té una paraula per al cel y una altra pera la terra; una paraula pera Déu y una altra pera'ls hòmens, com aquells dos manaments en los que s'enclòu tota la lley; y encara'n té una altra pera la terra estimada de nostre cor. Donchs, no sentíu vosaltres també aquexes paraules escoltívoles? No les endevinàu? Díu *Patria, Fides, Amor,* justament los tres mots de la divisa dels Jochs Florals de Barcelona, que han près per seva los Jochs Florals de tot arrèu.

Patria. Mirèu lo tronch del Pí com bróta de la terra d'una glopada; mirèu com s'alça fet una columna de granit. Axís Catalunya s'axecà un día, de sopte, vora la mar, y, sobreixint del cercle de montanyes altívoles, a la primera pitrada tragué'l cap per sobre les terres vehines.

Lo mestre Aguiló, qui al cel sía, no arribà a veure aqueix arbre, mes n'endevinà quelcòm y'l somnià grandiosament confós ab la idea de la patria:

En lo cor de nostra terra
quin arbre s'hi féu tan alt!
D'arbres com aqnest a Europa
tantost pèls dits són comptats.
Ses arrels, que al fons s'endinsan,
s'escampan més que'l brancàm;
sa ampla soca rabassuda
pèl menys, lo menys té mil anys.
Del bell mitg del tronch s'axecan
drets y ardits grossos cimals.

Aquexos són tres, dignes tanys de la enorme soca, y cada un se decanta a ombrejar son troç de la terra.

Un d'ells, cap-alçant sobre'l Pyrinèu, va a fer ombra al Rosselló, aqueix bocí del cor de Catalunya arrencat per la destral de la política centralista; lo segón se'n va a arredossar lo reyalme de la moresca Valencia; y'l tercer

no tenint prou terres en lo continent, se ponta sobre'l mar, y en son sí va a soplujar les illes de Mallorca.

Sa capsada, que piramideja entre terra y cel, es una montanya de verdor, hont víu, sojorna, niua, canta y remoreja tot un poble d'aucells.

Mes no tot han sigut sempre canturies vora séu. En Manso, nostre hèroe llegendari del any vuyt, qui no havía nascut gayre lluny d'aquexes garrotxes, nos podría dir si la àliga napoleònica dexà gayres plomes en l'entrellaçat de sa brosta. Y Déu sab quants aligots, quantes ventades y quins terribles torbs s'hi han de rompre encara les ales!

Ara, si de branca en branca'ns dexàm caure en ses arrels, aquexes són incomparablement més amples. Ja ho deya'l poeta:

> Ses arrels, que al fons s'endinsan,
> s'examplan més que'l brancàm.

Mirèu-les com furgan cap avall, pera fer-se dignes fonaments de la torra titànica que axecan. Tot enfonsant-se en les entranyes de la terra, s'extenen per sóta sa escorsa, dexant-se veure ací y allà sobre la gleba, imitant en axò la fexuga nau, que tira la àncora al fons del mar y ensemps s'arrapa a la terra ab dobles y revingudes amarres. Axí les arrels de Catalunya's veuen aparèxer passades ses fronteres, més enllà de la cordillera pyrenenca, hont des de Lourdes a Montpeller se sent lo ressò de nostra llenga, com se sent per la bandada de sol ponent més enllà de les palmeres d'Elx, y devegades ben endins del reyalme d'Aragó. Y si volèu seguir lo fil de ses arrels per sóta la ayga, vos portaràn a Cerdenya, a Sicilia y fins a les un día catalanes platges de Neopatria y d'Atenes.

Totes les grans cases tenen llur arbre de familia dibuxat en algún pergamí o a lo més pintat en un quadro: donchs aqueix es l'arbre de la gran familia catalana, son pergamí mitg desplegat en lo plà de Campllonch, lo march de son quadro són les dues serralades que'l rodejan y està penjat en una soleyosa vessant del Pyrinèu. No es un arbre dibuxat com s'acostuma, sinó un arbre macís; no es un arbre fet cisell d'un esculptor, sinó víu, plè de força y de joventut perenne, d'aquells que no's dexan pendre una fulla per la mà de la tardor, ni un cabell del cap pêl fret del ivern; es un arbre alletat ab la sahó més pura de nostres camps, ab la saba més vigorosa de nostres montanyes y ab los ríus de sanch del cor de nostra estimada terra.

¿Quina altra nació, quina altra niçaga té un gegant axí de mil anys d'edat y de doscents palms d'alçada, que compte ab sos dits colossals ses antigues crexenses, y'ls grans passos de la seva historia a les generacions que passan? Ja que nosaltres lo tením, agrahím-lo al cel y venerèm-lo; lo Pí de Campllonch es veritablement l'arbre de la patria.

Amor. Es també l'arbre del amor. La ferida del odi, per què no ho hem de dir?, es la més crudel que té nostra estimada Catalunya, es la més fonda de les moltes que té la dissortada Espanya; totes dues n'estàn greument malaltes y ne poden morir y tot, si no'n gorexen aviat. Mes la llaga verinosa del odi no's cura sinó ab les fulles del arbre del amor.

Amèu-vos uns als altres, nos deya y'ns díu encara Jesucrist, y, després de dos mil anys de fer sentir y d'escampar als quatre vents la dolça y amorosa lliçó, la caritat segueix essent la més rara y desconeguda de totes les virtuts.

Donchs la pinassa de Campllonch nos la predica. Nos recorda que som criats, com ella, a imatge de la Santíssima Trinitat, de qui també portàm un símbol de tres raigs de llum dintre nosaltres metexos ab l'enteniment, la memoria y la voluntat; y que, com ne tením la semblança n'hauríam de tenir la amor que's tenen una ab la altra les tres divines persones, simbolisades aquí per les tres branques.

Mirèu-les: elles també s'estiman; surten del meteix tronch, com tres clavells de trenta del meteix brot de clavellina; després, sempre iguals y hermosos, se llençan cap amunt, y allà dalt, aprop dels núvols, s'abraçan amorosament com tres germanes bessones barrejant ses abundoses cabelleres de verdor, y de ses corones de fullatge ne fan una sola d'immensa, lluminosa y verda com un clap de primavera en lo cel blau.

Estimèu-vos uns als altres, apar que'ns tornen a dir; estigàu sempre ben units com nosaltres y serèu forts y invencibles.

Fides. Axí com un arbre que té tres branques no es més que un arbre perquè té sinó una soca, axí les tres Divines Persones són un sol Déu perquè totes tres tenen una sola Naturalesa Divina. Aqueix símil, que ara saben fins los noys de sis anys, lo veyèm escrit per la primera vegada en la doctrina cristiana del doctor Orriols, prevere, estampada l'any 1734 a Cervera. Radicant aquesta ciutat en la diocesi de Solsona, com lo Pí, es de creure que aqueix ne fós l'inspirador, més que més quan ja era conegut y venerat de son bisbe, qui l'indulgencià dotze anys després, en 1740. Lo catecisme d'aquesta diocesi era allavors lo de Vich, d'ell passà al barceloní, al de Tarragona, y a gayrebé tots los de Catalunya. Nostres relligiosos catalans lo portaren a les missions d'Amèrica y

d'Orient, servint-sen maravellosament pera donar alguna idea del inexplicable misteri de la Santíssima Trinitat. A Filipines lo símil del arbre se llegeix fins en lo catecisme de diferentes missions.

Ara veyèu si he fet mal en dir de bon principi que aqueix Pí es un arbre que parla, y si la seva vèu de predicador se sent de poch ni gayre lluny.

Lo que no'ns dirà són les infinides oracions que ha sentides ressonar per sa atapahida volta, venerable y armoniosa com la d'un temple, y plena a vessar de resinoses olors que recordan lo perfúm del encens. Lo que no'ns contarà es lo que li diuen los pastors, llevant-se la barretina quan l'oviran de lluny y arracerant-se devall ab ses beladores ramades.

Qui sab si al fer-hi sentir algún pobre psalmayre o algún fervent sacerdot lo Sant Trissagi, aquest ha pujat a confondres ab lo que'ls àngels deuen cantar amagats com los aucells dintre de sa immensa copa, que de lluny té quelcòm del misteriós triangle trinitari? Oh! Qui sab si en los forts tramontanals de la tardor, qui sab si en les nits blaves del istíu, o en les vesprades negres y tempestuoses del ivern, algún ermità de Çorbera o de Queralt ha vist la gran pinassa coronada de triple resplendor, y ha sentit ressonar per aquella vall pregona, de roca en roca y de montanya en montanya, aquell solemne cant que en la visió d'Isaíes repetían los serafins alternant en jubilació eterna, *Sant, Sant, Sant, Senyor Déu dels exèrcits, plens estàn los cels y la terra de vostra gloria?*

La conexença y adoració d'un Déu en tres persones es lo fonament y la essencia de la relligió cristiana, aqueix es lo misteri d'hont surten tots los altres misteris, y veusen-aquí una imatge encara que imperfecta y humil, puix davant de Déu fins les montanyes són grans d'arena. Com

un brollador colossal, que al sortir de la terra se parteix en tres raigs enormes, de la metexa soca rebrotan tres branques iguals en grandor, en gallardía y en bellesa. Mes, ay! lo símil no es tan perfet com alguna hora.

Un día a un llenyater qui cercava teya li vingué'l mal pensament de treure-la d'aqueix Pí. S'hi acostà, y en mala hora hi enfonsà la destral, que n'arrencà un feix de rehinosa y daurada com no n'havía vista may.

D'aquella crudel ferida no se n'ha curat ni se'n curarà més: des de aquella hora la branca que li vé de munt se'n ressentí y s'inclinà un xich, com si la llaga li fés mal. Axí, si es lícit embrancar un símil ab un altre, y comparar coses tan altes ab les d'ací baix, axí pera reparar l'esboranch que obrí en la naturalesa humana lo pecat de nostre primer pare, la segona persona de la Santíssima Trinitat s'inclina misericordiosament y amorosa cap a la terra.

Oh nobles bergadans, apar que Déu haja encomanat aqueix Arbre a vostra custodia, com a simulacre del més alt y inesbrinable de sos misteris, y que la patria us l'encomane també com a símbol de sa renaxenta llenga, y més y millor encara com a símbol de sa gloriosa nacionalitat, que si era una sola soca en temps de Jofre *lo Pilós* fóu un arbre de tres branques en temps del gran rey en Jaume I.

Ara que la festa del arbre's fà de moda en moltes ciutats y viles, tant-de-bò que un día pròxim los catalans de ponent, los de llevant y'ls de mitg-día pogàm celebrar ab vosaltres joyosament y solemne la gran festa del arbre de Catalunya.

Mentrestant vetllèu-lo, fèu-li companyía al Matusalèm d'aquexes boscuries, que's recorda de vostres besa-

vis com vosaltres d'ahir, y compta les centuries per díes.

Fins avuy era gayre bé desconegut y estava com desat en un replech d'aquexes montanyes, mes arribada es la hora de trèurel a faró. Ensenyèu-lo a qui vinga de per avall ab lo cor rosegat pèl dupte, donèu-li refrigeri a la seva ombra y fèu-li respirar la seva essencia goridora del còs y del esperit. Ensenyèu-lo al qui vinga de part d'allà del Ebre y dels Pyrinèus, y esbrinèu-li'l bell simbolisme que enclòu. Mostrèu-lo a propris y a extranys, y dihèu-los a tots, ben alt, que a Catalunya l'arbre de la Patria es venturosament l'arbre de la Fè, y que l'arbre de la Fè es l'Arbre de la Patria.

L'EMPORDA

Discurs presidencial llegit en lo certamen de la Bisbal celebrat lo dia 15 d'Agost del any 1901.

Fill de les terres alteroses de part d'allà del Montseny, d'hont baxan les aygues del Ter a exa plana empordanesa, la he tornada a veure, gracies à Déu y a vostra afectuosa invitació. Com la anyorava després de disset o divuyt anys que no la havía vista sinó des de'l tren, a vol d'aucell, anant y venint del Rosselló! Y ara que la veig de nou y tinch lo plaher de trobar-me entre vosaltres, com anyoro y trobo a faltar en la colla dels amichs la noble y simpàtica figura d'en Joan Sitjar, qui acaba de baxar a la sepultura! A no haver-ho disposat Déu axí, a ell devíau fer asseure en aquesta cadira, y, encara que sols hagués recitat la *Llegenda de Sant Eloy*, que sempre tenía al cap de la llenga, o millor encara sa poesía *La festa major*, descripció de la que celebra avuy La Bisbal, ja tenía guanyada la primera palma del certamen. Me sembla que'l veig, encara no fà un any, ab son barret de gayrell mitg cobrint sos cabells blanchs, somrihent sempre com un noy que no ha passat cap pena. Me sembla sentir aquella conversa senzilla y poètica, versada ab aquella vèu que sonava a la orella, segons imat-

ge d'en Delpont, com una remor d'aygues de montanya quan resquitllan entre-mitg de penyes y cingleres. Quan lo gran poeta Mistral vingué a Catalunya, al entrar-hi per aquexa hermosa porta del Empordà, tan semblanta a la Provença, trobà'ls dos germans Sitjar de la vall d'Aro y se'ls ne dugué a Barcelona en sa comitiva. Feyan part d'aquell lluhit estat major lo poeta provençal Roumieux, en Rosselló del Vallès, en Victor Balaguer y en Damàs Calvet, l'ilustre empordanès autor de la epopeya *Mallorca Cristiana.* Avuy, excepció feta del cantor de *Mireio*, tots són morts. Y puix acabaren lo viatge per la terra, que Déu los tinga al cel.

Mes la vena poètica no s'ha pas estroncada en aquest pahís, hont fins lo cor s'hi exampla ab la terra y ab l'espay. Altres poetes hi ha hagut y hi ha encara, grat sía a Déu, en aquesta terra, des de que l'Estorch y Siqués donà'l primer colp de tamborí riberes amunt del Fluvià, contribuint a sa manera, ab lo Gayter del Llobregat, al desvetllament de les lletres catalanes; mes, permetàu que us ho diga, la plana empordanesa no ha sigut pas cantada com se merexería.

Un dels poetes companys que ara m'escoltan ha escrit una bella poesía sobre la batuda del blat, aquexa feyna que encara fà moure les forques y voleyar les batolles en gayre bé totes les eres catalanes. Si jo l'hagués vist al compondre les primeres estrofes, li hauría dit: «Ara que hi estàu posat, fèu una poesía que s'ho valga; una batuda més ampla y més gran; fèu una batuda èpica, una batollada de titans. Volèu pèra axò una era més espayosa? Veusaquí l'Empordà petit, que s'obre a vostres ulls. La trobàu encara esquifida? Afegíu-hi l'Empordà gran, des de'ls murs de la immortal Girona a les Escales d'Anníbal, des de'ls Trofèus de Pompeius fins a les Medes,

aquexes illes que prengueren escaygudament lo nom a les *metes* del Colisèu romà.

Los cavalls que hi podríau fer córrer són les revingudes del Ter que hi fan rodolar los roigs palets de la Guillería y les crexences del Fluvià que hi baxan les esllabiçades de Castellfollit: són les allaus que ivern enllà cauen escabellades del Pyrinèu en lo més alt y terraprím de la Garrotxa, y les onades de la mar que pujan escumoses a sa maresma, fuetejades pêl vent de llevant. Mes lo cavall alat o la euga, si volèu, propria del Empordà, no es pas lo vent de llevant plujós, que rebat y estella'ls bastiments sobre la costa, sinó la seca y rufalosa tramontana. Nascuda més enllà de la Crau pedregosa, en lo bell fons del golf de Lyó, arrocega ab ses crins la néu dels Alps y porta en los badíus de son nas lo terrible ruflet del huracà. Al desembocar ferèstega, per la tardor en lo coll de Panissars, un altre poeta empordanès ha cregut sentir-hi la dringadera de les armes, la cridoria salvatge dels combatents, lo sotraqueig dels carros de guerra, l'estimbament de les roques y'ls ays dels ferits y moribonts de la horrible desfeta de Felip *l'Atrevit*. Quan ab tota sa furia, com una eugaçada del Rosselló, se llença a fer la roda del bofarut per exa encontrada, los seus esglayadors renills fan fugir de pôr los ramats d'ovelles; al sò de sa cornamusa fà ballar les garberes, los pallers y les barraques de pastors; lo séu buf aterra'ls caminants, doblega'ls arbres rabassuts com si fossen jonchs, capbussa y fà fer lo rellotge a les fexuges carretes, y, com lo simoún de la Africa, axecant la sorra a espesses nuvolades, fà caminar y transporta ençà y enllà, com a boyes, les montanyes de Bagur. Lo cavall desbocat que ab les crins erissades y a voltes ab ales y tot que figura sovint en les monedes d'Empuries ¿sería tal vegada símbol de la tra-

montana que escrostonava les seves muralles de dos mil anys, com ara galopa demunt del séu sepulcre?

Ara volèu batedors? De batedors ray, sobre tot dels qui baten per la palla, la historia vos ne donarà més que no'n voldríau. Veus-aquí'l reguitzell dels sarts, a qui devèu lo ball cerimoniós de la sardana, y adhuc algún rastre de vostra fesomía; veus allà l'escamot dels etruschs, inventors de la àncora; derrera'ls camites, segons vostre historiador Pella y Forgas, vos venen los indi-europèus, ensemps pagesos y pastors, qui des de ses altes carretes guían pacificament ses grans vacades y llurs immensos ramats de cabres y ovelles.

Si aquexos vos vingueren per terra, vos en vénen d'altres per mar. Vos arriban los rodhis, fundadors de Roses, y'ls grechs fundadors d'Empuries, la Barcelona de la Catalunya oriental. Rodaràn los segles, y a la ciutat grega s'afegirà la empordanesa, o sía la dels fills del terrer, y a la empordanesa s'afegirà la romana, y la ciutat d'Empuries serà com aquells astres dobles y triples que's mouen, rodolan y giravoltan l'un al costat, sinó demunt del altre, tan misteriosa y dificilment d'explicar per l'astrònom.

Volèu més batedors encara? Per aquí passà Anníbal anant a batre'ls romans o a ser batut per ells en ses metexes eres d'Italia. Cent elefants enormes seguexen al que ell munta, jove, gentil y d'atlètica figura. Davant d'ell van cent mil hòmens de peu, y derrera dotze mil de cavall, aplegats de totes les tribus y pobles de part d'ací y de part d'allà l'estret de Gibraltar. May aquexa plana havía ressonat al pas de tantes ferradures; may més les serres d'aqueix amfiteatre havían de sentir tantes llengues barrejades, may més aquexa hermosa terra havía de veures faxada per un torrent d'hòmens y de ferre tan formidable.

Derrera'ls cartaginesos tornaren a passar los romans ab Scipió, qui aportà prop d'Empuries, y poch després aquexes afraus vegeren, esglayades, lluytar en lluyta fratricida les llegions de Cesar contra les llegions de Pompeius.

Quan hagueren negrejat prou los mortífers núvols de la guerra, somrigué l'iris benehit de la pau, y no trigà a lluhir sóta la palla apilada per les centuries en aquexa gran era l'aurífich grà del Evangeli. Bona hora sería aquella pera alçar la batuda d'una vegada, mes la palla del gentilisme era molt llarga y molt espessa encara y no trigaren a venir-hi altres batedors. Vos hi baxà dels Pyrinèus la riuada dels vandals, vinguè després la torrentada dels alans, la dels suevis, la dels goths. Passat que fóu l'aygat de barbres del Nort, vingueren los barbres del mitg-día, com una llagostada de les que la Africa escup de tant en tant a la pobra Espanya. Esporrets mitg nusos y sense altre equipatge que una escudella d'aràm y'l sarró del pà, muntavan uns cavallets petits que volavan la terra. Mes, com una riuada sense desguàç, pêl camí que vingueren, se n'hagueren de tornar empesos per nostres valents montanyesos y per l'exèrcit de Carlemany, de qui us quedà, com un vergarò de batolles dexat en una era, la mangala de Rotlàn, plantada avuy en mitg del plà de Massanet de Cabrenys.

Escorregudes que fóren totes aquexes rierades, com després dels pahorosos cataclismes geològichs apareix la flora primitiva, sortiren a clapejar de vida aquexa plana un sens fí de pobles, y entre ells, com un lliri aprop de la mar, que no era pas tan lluny com ara, aquexa vila hermosa de La Bisbal.

Aleshores los monestirs que, com fortaleses de la fè y baluarts de la patria, havían brotat en temps dels moros, anaren baxant de les montanyes.

Sant Aniol baxà a Tous; Tous baxà a Besalú; Sant Emer bató lo terrible drach que assolava les vores del Estany de Banyoles. Les aloges, que tenían llur palàu platxeriós en les Estunes properes d'aquella vila, fugiren al veure-hi encendre la llum d'una fè més pura y més hermosa. La goja de Carmany dexà la filosa de que sortía aquell fil d'aranya que extenía d'un cim al altre sols pera donar-se l'inútil gust de capdellar-lo a la hora de la alba. *Tonon*, que, segons testimonis fidedignes, era adorat en alguna d'aquexes serres, s'estimbà, y quin daltabaix donaría sa pobra divinitat, que no parà de rodolar des de'l cim fins a la plana, y de la plana al bell pregón d'un estany, hont encara cada primavera's plany y crida ab lo crit del axordador feréstech, del *bruell!* L'estany de Castelló ja no es la entrada del abím com alguna hora, quan era dèu vegades més gran, y'l de Sils ha vist desaparèxer les seves tèrboles aygues per hont entrà al infern lo llegendari Pere Porter. Ha fugit del castell de Carmany l'enorme drach que duya a la boca la clau del gran tresor amagat, y'l poble de Fanals, de la vall d'Aro, ja no veu entrar a la mar vehina un serpent sortit d'un córrech pregón.

L'esgarrifós serpent es ja vençut, y ab lo cap xafat s'està sóta les plantes de la Verge María. Ella, més valerosa que Judit, ha destronat lo déu *Circius* de son altar de roca que li axecaren los romans, y a Ella cada any, pujant a sa alterosa ermita de Requesens, la processó de Figueres va a demanar la sanitosa y benèfica tramontana. Ella, baxant d'aquella alterosa cima para acostar-se a vosaltres, ha posat en la vehina montanya dels Ángels son trono de reyna del Empordà, y a Ella, que es la sobirana també d'aquexa població, devèm l'estar avuy congregats amistosament en aqueix certamen.

Fills del Empordà, Déu ab ses mans divines ha aplanada y arrodonida aquexa terra y la ha creada ben hermosa. Prou se coneix que la feya, com a tota nostra estimada Catalunya, ab gran amor. Per axò nostres pares, agrahits, coronaren los cims del Montserrat, del Món y dels Ángels ab la imatge de sa amorosa mare María. Siàm-li agrahits tambè nosaltres.

Cantèu, donchs a María, trobadors de la patria; cantèu-la, poetes emporitants. Ella, com a aurora que es de nostra gran historia, farà reflorir la terra catalana, Ella farà reflorir l'Empordà, y Ella, per ultim, comunicarà a vostres càntichs quelcòm de la seva bellesa y de la seva immortalitat.

LES FLORS DE SANTA EULARIA

Discurs de gracies llegit en lo Certamen del «Centre Catalanista Sarrianench» celebrat lo dia 4 d'Octubre de 1901.

Bona diada la del Roser de tot lo món pera celebrar uns Jochs Florals, y bonich punt la falda del Tibidabo, y sobre tot lo poble de Sarrià, pera entonar hymnes a la Patria, a la Fè y al Amor. Designat per mos estimats companys de Jurat pera cloure la festa, ¿de què us parlaría jo sinó de vostra gloriosa y immortal compatricia, la bella, la ben parlada, la ilustre filla de vostre Desert, la primera predicadora de Barcelona, que, predicant ab les paraules y ab les obres, la convertí del paganisme a la fè de Jesucrist? Vostra compatricia Santa Eularia me té enamorat, y quan a mi m'ha robat lo cor, bé l'haurà robat a vosaltres, que sóu de sa població y tal vegada de sa metexa familia. Volèu venir a veure-la en sa vil-la romana del Desert, al peu de la font de son nom?

Mirèu-la: veus-aquí una noya que no arriba als catorze anys, agraciada, hermosa, instruida, eloqüent, apassionada y fins enamorada. Però, apassionada de què? Enamorada de qui? De ningú de la terra: sos pensaments volan alt y, no trobant ací baix un obgecte digne del séu amor, se'n vola allí dalt, a la regió dels àngels, y

s'enamora del meteix Déu, que estima ab tot lo séu cor y ab tota la seva ànima.

No contenta d'estimar-lo ella, ne parla a ses companyones, les donzelles d'aquexa encontrada, y, fent terme de comparació dels arbres, de les flors y de les estrelles, los parla de les belleses de Jesucrist y les obliga a estimar-lo també com ella. Aquexes lliçons de doctrina eran senzillament donades a unes quantes noyes, mes la sentí tota la terra catalana. Axí'ls segadors, al donar los primers colps de falç en aquella terra, des d'hont van extenent-se cap amunt fins al Pyrinèu, diuen en poètich adagi: *La campana de Sarrià ressona fins a Puigcerdà*. Mes la comparació es petita, puix la veu d'Eularia ha ressonat més enllà de les fronteres de Catalunya: ha ressonat per tot lo món, y hi ressona encara.

Mes les bones paraules s'acreditan ab los fets; la gran predicadora era també gran almoynera. Com pot estimar a Jesucrist qui no estima als pobres de Jesucrist? Ella'ls fà caritat de lo que té, del pà del calaix, de la fruyta de la horta, de ses joguines de nena, si'n tingué cap, y de ses joyes de donzella. Sa mare al veure-la ab les mans tan obertes pera'ls pobres, tingué pôr de tornar-se pobra també; com si fós la almoyna y no fossen les modes y luxe, y devegades coses pitjors, lo que tira a terra les cases, se posà al aguayt. Al veure-la un día córrer cap a la porta ab la falda plena, li digué:

—Què hi portas aquí?

—Flors,—li respongué ella. Y, en efecte, los fruyts y'ls bocins de pà s'havían tornat una faldada de flors.

Oh! Quines flors aquelles, nades al sol de la fè y esbadellades a la escalfor dolcíssima de la més alta caritat! Si haguessem pogut ser allí pera regalar-nos ab lo séu exquisit y celestial perfúm! Però, què es lo que dich? Ne

volèu veure alguna encara? La volèu olorar? Seguíu d'una a una aquexes cases de beneficencia y caritat, aquexos refugis de la ignocencia, los assils pera'ls pobres vells, les cases de relligió pera'ls qui volen allunyar-se del món, los col·legis hont s'ensenya la metexa doctrina que Santa Eularia ensenyava a les noyes de son temps; totes aquestes institucions benèfiques, tota la resignació, tot lo sacrifici, totes les virtuts que florexen en aquexos camps y montanyes, són flors d'aquella faldada divina. Oh quines flors aquelles! Si'n poguessem haver no fós més que mitja dotzena pera aquexos Jochs Florals! Mes ella'n té encara pera donar. N'estich ben segur. Demanèu-n'hi vosaltres, que sóu compatricis seus, demaneu-n'hi per als pobres y per als richs, per als petits y per als grans, per als d'aquest poble hont volgué nàxer, y per als de la ciutat de Barcelona hont volgué morir. Demanèu-li pera tota nostra estimada Catalunya, pera la dissortada Espanya y (los sants tenen lo cor tan ample com l'Evangeli), demanèu-li pera tot lo món una pluja d'aquexes flors del cel que aconsolan de tantes espines com hi ha a la terra.

RECORT NECROLOGICH

Del Excm. Sr. D. Joaquím Rubió y Ors llegit en la solemne sessió inaugural celebrada per la «Real Academia de Buenas Letras» lo día 12 de Janer de 1902.

Com se'n van los grans hòmens que a mitg segle passat obriren lo primer solch en lo camp del renaxement literari de Catalunya! Quina tristesa fà vèurels sortir d'un a un, y molt sovint de dos en dos, d'aquexos sitials, en que havíam conegut a molts d'ells, los havíam sentit y admirat tantes vegades! L'un día es l'espiritual Coll y Vehí qui surt del rengle, l'altre día es l'Adolf Blanch, autor de *La vèu de les ruïnes*, seguit de son fogós company don Antoni de Bofarull; l'un día es l'autor de la *Mallorca Cristiana*, l'altre són los dos incomparables germans Milà y Fontanals; l'endemà són sos compatricis, los dos Vidal y Valenciano, los qui'n surten l'un derrera l'altre. L'endemà passat los qui'ns dexan són en Balaguer y'l balmista Manyé y Flaquer, que gayre bé sortiren plegats cap al cementiri; y derrerament ho féu l'aplegador de nostres rondalles, D. Francisco Maspons, president que fou de nostra reyal Academia. Déu los tinga al cel.

Era verament una generació sencera y cristiana la que havía sortit de la escola de retòrica y poètica que ensenyava en lo seminari'l doctor Marcè; la contempo-

rania de Vilanova y de Cuyàs; la que havía sentit parlar de música, d'arquitectura y d'arts a Piferrer; la que havía après de pensar en los escrits de Roca y Cornet, de Martí y Eixalà y de Balmes, y havía après de pregar en la escola de mossèn Claret y del pare Mestres.

Déu envià aquexos gegants de la idea y de la fè a la terra catalana pera desvetllar-la del ensopiment en que geya, feya segles; mes, complerta sa missió, se'ls ne tornà, y després, a corre-cuyta, derrera'ls mestres se'n va duhent los pochs dexebles que'ns ne restavan.

Un dels de cap de brot d'aquexa benehida y gloriosa plèyade, a la que ha sobreviscut molts anys, D. Joaquím Rubió y Ors, morí a primers d'Abril de 1899, y aquexa illustre Academia de Bones Lletres, que s'havía honrat cinquantacinch anys comptant-lo entre sos membres més actíus, y una vintena ab sa presidencia, ha tingut la bona idea de celebrar a honra seva aquexa sessió commemorativa, que té ben merescuda.

Agrahint a vossenyoría l'honrós encàrrech que'm féu d'escriure pera ella una impressió necrològica, vaig a començar-la, suplicant a vossenyoría y al respectable y distingit auditori que's digne pendre-la per obra d'un novici en aquesta mena de treballs.

Tinguí'l plaher de conèxer a D. Joaquím Rubió y Ors personalment, puix per son llibre ja'l conexía de temps, en los Jochs Florals del any 1866. Jo considero aqueix día (perdonàu-me aqueix recort personal) com lo día del méu bateig literari, sóta les arcades del històrich Saló de Cent, que'm recordan les dels temples gòtichs. Des d'aquella hora, pera mi d'eterna memoria, lo tinguí a ell, com també al inoblidable D. Marián Aguiló, per mos padrins de baptisme.

¿De quin poeta català del méu temps, que bé podríam anomenar de la segona volada, no ha sigut mestre d'una manera o d'altra en Rubió y Ors, y quin d'ells no s'honrarà de tenir-se per son dexeble?

La escola del malaguanyat Rector de Vallfogona, que, a desgrat d'ell tal vegada, ha fet tant de mal a les lletres y, per lo tant, a la ànima de Catalunya, dominava allavors d'un cap fins al altre'l petit y mal conreuat camp de ses lletres. Lo llengatge d'Ausias March, d'aquell qui havía dit:

Qui no es trist, de mos dictats no cur,

ja no servía sinó pera fer riure y pera contar estiravots entre gent de bona geya. Era l'humil y feyner trajo de casa, que no servía pera endiumenjar-se quan s'esdevenía una festa major o bé una solemnitat com aquesta. Pera cantar los sentiments de la ànima, pera celebrar les grans coses calía un idioma més polit, un trajo més virolat, rumbós y de més llarch y ample ròcech. Balmes y Piferrer, les dues àligues d'aquesta terra, que acabàm d'anomenar, eran nades a Catalunya y ben catalanes, mes escrivían sempre en castellà, com en Cabanyes, en Tió, en Semís, en Cortada y tots los poetes y prosadors d'aquell temps.

Ja en Capmany, en ses *Memorias*, havent de transcriure un elogi del rey Don Martí a la nació catalana, díu que *sería inútil copiar-lo en un idioma antich y provincial, mort pera la república de les lletres y desconegut pera lo restant d'Europa*. Lo meteix Milà, pera cantar en un bell y delicadissim romanç a *Clemencia Isaura, la cigala y la viola d'or* dels antichs trobadors, pera retreure les *corts d'amor*, los *lays* y les *tensons*, los *reys de la arpa* y les metexes quatre *barres* de nostre sagrat escut, se valía

de la llenga de Castella. Ay! Per la de Catalunya, en que predicavan Sant Vicents Ferrer y Felip de Malla y escrivían Desclot y Ramón Llull, havía arribat la ivernada cruel que axona'ls arbres, espampola les vinyes y despulla de verdor les hortes y jardins, donant a boschs y camps quelcòm del aspecte solitari y trist dels cementiris. Una mala-estrugancia terrible li anava llevant les forces, ensemps que li prenía'ls devots. No hi havía remey pera ella: los metges aciençats ja no li trobavan lo pols y la donavan per morta.

Mes, veus-aquí que a la hora més impensada, a principis del mes en que florexen los ametllers en les encara gelades vores del Llobregat, s'hi sentí tot plegat l'espingnet d'una cornamusa tocant ayres y tonades de la terra. Les cançons del Gayter del Llobregat ressonaren ben prompte per tot Barcelona, y, de ribera en ribera y d'afràu en afràu, per tot Catalunya. Tot-hòm les llegí y les trobà fresques, bonicoyes y encoratjadores com un hymne d'esperança, y per tots endrets se sentiren paraules d'extranyesa barrejades ab mots d'entusiasme y admiració. «Ara veyèu,—deyan tots,—y'l català es bò pera tot. Tant serveix pera fer plorar com pera fer riure; es una llenga forta y varonil pera cantar la patria, y ensemps es blana, tendra y amorosa pera axecar hymnes a Déu. Ara veyèu, qui'ns ho havía de dir!»

Aquelles poesíes volaren ençà y enllà de nostre territori, y no's perderen pas totes pêls ayres com los xiscles dels aucells de passa, sinó que fóren sentides y escoltades com un crit de resurrecció per una pila de poetes, que n'eran sense saber-ho ni haver-sen donat compte fins a aquell moment, pera mi'l més important y digne d'estudi de nostre renaxement.

¿Vos heu escaygut may a montanya y en alguna ma-

sía emboscada quan apunta la primavera? La endolada merla, aucell que per ser lo primer de cantar anomenan en la Guillería l'aucell solitari, des d'un xaragall fà sentir tot plegat son xiulet de floviol de pastor; sa cançó es ben curta: no té més que dues o tres notes; mes no triga a respondre-li'l cucut, dihent a vèu alta'l séu nom des dels arbres que borronan. Tot seguit la alosa, l'aucell de Sant Francesch, com si vingués de sentir la seva lliçó espiritual, se'n puja, se'n puja cel amunt, cantant a Déu son hymne del matí. Les intrèpides aurenetes no trigan a arribar del llarch viatge y, joyoses de tornar a llurs níus y de reveure ses rodalíes anyorades, començan frissoses ses anades y vingudes, ses corredices, dances y giravolts de balladora esbojarrada. Lo pinsà piteja en la coromina, lo pigot assahina en la roureda, y la perdíu escotxeja en la ubaga, cercant entre les farigoles un recó pera niuar, y allí baix, al peu de la font murmuriosa, entre la verdissa y'l bosch, lo rossinyol assaja sa primera cançó, la més bonica que'ls hòmens poden sentir en aquesta vall de llàgrimes.

Veus-aquí un símil del primaveral desvetllament dels aucells de nostra renadiua Gaya Ciencia. Al primer espignet de la dolça cornamusa del Gayter del Llobregat respongué ab un alegre repicó lo Tamboriner del Fluvià, allí dalt, entre'ls fajolars d'Olot. Més avall, en la ciutat de Girona, l'erudit D. Claudi Girbal publicà un volúm de poesíes ab lo títol de *Lo Trobador del Onyar*.

Lo ríu Ter no trigà a tenir son *Fluvioler*, qui fóu un humil dexeble del tamborinayre Estorch y Siqués, com aquest era també dexeble de Vallfogona. Lo Ter tingué a més son *Cantor* de vèu més robusta en D. Albert de Quintana, que havía d'ésser anys a venir mestre en Gay Saber.

Com lo nom del Ter estava ja près pêls poetes del Empordà, los de ses riberes amunt, de cap a la Plana de Vich, no pogueren pèndrel per divisa. Un d'ells, trobant en aquella plana un ríu més modest, se titolava humilment *Cantor del Rimentol*, y altre, no trobant en vaga altre instrument de joglar, prengué la samsonia y feya ses dècimes y vallfogonejava ab lo nom de *Samsonier Tocasons*.

Molt abans que aquest ultim s'havía despertat altre poeta de Vich, lo P. Joan Vinader, de la Companyía de Jesús. Trobant-se en 1849 en lo reyalme de Bèlgica, per escayença arribà a les seves mans un volúm de la primera edició del Gayter, y des d'aquell moment una vèu nova s'afegí al magnífich concert dels *Trobadors nous*.

La ciutat de Tarragona, que com un eco sempre respòn amatenta a les grans iniciatives de la terra, també donà sa vèu al nou chor ab son millor poeta, D. Francisco Morera, qui's titolava *Lo Cantor del Francolí*.

Cada ríu de Catalunya tingué abans de gayre son poeta, sonador de son instrument en la novella cobla de la poesía catalana.

Mes no prengueren pas tots ells nom de joglar, ni cercaren pera entonar ses cançons la vora d'un ríu. D. Pere Ventalló, de Tarrassa, se batejà a sí meteix ab lo pseudonim de *Cantor d'Egara*. Y Jaume Subirana, qui des de sa botiga d'apotecari de Sallent animava al jovent a escriure en prosa catalana en pàgines com no se n'escrivían allavors, ni se n'escriuen gayres ara, prengué lo ferreny pseudonim d'*Almogaver del Montseny*.

Los dos poetes historiadors de Catalunya s'arredossaren també quiscún a la seva històrica montanya. Don Antoni de Bofarull s'anomenava lo *Coblejador de Moncada*, y D. Victor Balaguer, molt oportunament ab lo nom

de *Trobador del Montserrat*, firmava sa primera poesía catalana, que fóu cabalment dedicada a la princesa de aquexa sagrada serra.

Molts imitadors tingué en aquella temporada a Barcelona lo *deliciós Gayter*, com l'anomena n'Adolf Blanch, qui en 1850 li dedicà una sentida balada ab lo títol de *La mort de Roudor;* mes, no podent·los estudiar a tots, fixèm-nos solament en dos o tres dels més oviradors.

Lo senyor Pons y Fuster, qui fóu president dels Jochs Florals en 1861, no'n tingué prou d'imitar al restaurador de nostra literatura, sinó que en sa poesía *A la llengua catalana* posa en los llavis d'aquesta un entusiasta elogi séu. Es aquella una de les primeres poesíes alegòriques ab les que'ls poetes catalans de principis del renaxement començan de donar sortida a son desitg de revindicació. La llenga catalana se li apareix vestida de pastora y li parla axí:

Per més que'm vejas pastora
sobre una roca sentada,
ab mocadoret al cap
y la faldilleta blava,
encara tinch los vestits
de quan de senyora anava,
los pergamins de comtessa
y manto de sobirana.
. . . .
y ja que anyellets pastura
la que un dia manà esquadres,
no vullgas saber lo nom
de la reyna abandonada.

Molt cert es que ab mos tresors
podrían bé defensar-la,
mes tu no sabs lo que pot
l hermosura castellana.
. . . .
Sols del fabril Llobregat
en les vores enramades

canta pura, alt y joyosa
una dolcíssima gayta
de mos vassalls lo poder,
dels meus fiels nobles hassauyes,
la dolçura de ma vèu
y'l valor de mes plomades.
Oh Gayter, que't tinch al cor!
Oh bon gayteret de l'ànima!
Content sempre ab mon amor
y ab la corona que't guarda;
Déu te done imitadors,
com ja crech que algú u'aguayta (1).

En Pons y Fuster es, donchs, conquerit per nostre Gayter a favor de nostra llenga, y animós se llença a cantar ses glories

per lo salat Cardouer
y la Sequia manresana.

A la vèu d'en Joseph M.ª Torres y d'en Eusebi Pasqual y Casas, un dels esdevenidors paladins de la democracia, se desvetlla un altre ríu de la terra catalana, lo Besòs. Llegíu, sinó, en *Los Trobadors Moderns*, la poesía *Ilusions tronxades* del primer, y la poesía *A. L.*, del segón, en que fà gala del senzill pseudonim de *Timbaler del Besòs*, ab que's disfreçà en lo torneig de la poesía catalana.

La cobla trobadoresca s'engrandí com arbre plantat ab bona sahó y en millor terra, y'l ressò de sos cants, no cabent ja dintre les fronteres de Catalunya, sortí terres enfora.

Se sentí des de Mallorca, y mossèn Tarongí, qui morí poch després sent canonge del Sacro Monte de Granada, publicà sos versos ab lo pseudonim de *Trobador Mallorquí*. Altre poeta de més vol, D. Geroni Rosselló, en al-

(1) *Los Trobadors Nous*, pag. 348.

gunes poesíes floralesques se posava'l nom de *Cançoner de Miramar*, y en la més llarga y millor de ses obres, lo de *Joglar de Maylorcha*.

En algunes d'aquexes composicions, especialment les de caràcter narratíu y històrich, se veu clarament que seguía de lluny a lluny lo solch obert per les del Gayter, que, com ell meteix confessa, fóren les primeres que llegí, mentres estudiava lleys a Barcelona.

La temor d'abusar de vostra atenció allargant massa aquest discurs, me priva de trascriure la poesía titolada *La Rosa del Panadés*, d'un poeta menorquí, Eugeni Caimaris, que es una veritable imitació del ilustre poeta que estudiàm. Del breçol de Ramón Llull, per ultim, vingué a Catalunya D. Mariàn Aguiló, qui havía d'ésser lo predicador de sa llenga y l'apòstol de sa poesía, y, al posar los peus en terra en lo moll de Barcelona, la primera mà que extrenyía era la del Gayter del Llobregat.

Sa cornamusa se sentí des de Valencia, y'l romàntich Arolas, qui era allavors lo poeta d'aquell jardí d'Espanya, li escrigué que la lectura de sos versos lo tornava a la ditxosa edat en que sa mare'l gronxava en lo breçol; y retrèu aquell vers de la *Oda a la Patria:*

En llemosí sonà lo meu primer vagit

A més, li dedicà un *Cuento de hadas*, que's pot veure en la edició que de ses obres se féu a Barcelona. Son inseparable company en Vicents Boix, derrer historiador de Valencia, pera firmar les poesíes que féu, prengué lo bonicoy títol de *Trobador del Turia*. Aquexos dos poetes havían sigut germans de relligió y eran companys del docte humanista lo pare Pasqual Perez, qui dirigía'l periòdich *El Conciliador*, en que féu les primeres armes altre poeta més assortat, don Teodor Llorente, iniciador del renaxe-

ment de les lletres valencianes. Dexèm-li dir a ell meteix, en la primera nota de son preuat *Llibret de Versos*, com entrà en la nova escola literaria: «La idea de versificar en valencià me la inspirà la lectura del *Gayter del Llobregat* del senyor Rubió y Ors. Estos fòren los primers versos catalans moderns que coneguí, y quedí tan encisat d'aquella nova parla poètica, que no poguí ja traure-mela del cap». Axò meteix díu'en la dedicatoria del exemplar de ses poesíes que li envià ab aquexa endreça: «Al méu primer mestre en poesía llemosina *Lo Gayter del Llobregat.*»

Son segón mestre fóu altre gran poeta català, D. Marián Aguiló, de qui ell y son íntim amich, pera no dir son germà, Venceslàu Querol, reberen la encoratjadora unció en la biblioteca provincial de Valencia. En Llorente portà al dolcissim autor de les *Rimas* a escriure

> En l'oblidada llengа de mos avis,
> més dolça que la mèl,

com havía dit feya alguns anys Vilaroya, qui es l'Aribau de Valencia. Y ells dos hi portaren a Ferrer y Bigué, Iranzo, Labaila y tot lo bell estol del Rat-Penat. L'ultim dels poetes valencians que vinch d'anomenar, en lo pròlech d'unes poesíes que publicà en 1864 ab lo títol d'*Ecos de la Juventud*, confessa sa filiació literaria ab aquexos mots que recordan los de Llorente: «*Lo Gayter del Llobregat* fué el libro que me inspiró el amor á la poesía lemosina.»

Lo Gayter fóu conegut també, y ben aviat, part d'allà les montanyes regalades del Canigó. Després de Mossèn Salamó, autor del popular llibre *La regla de vida*, un dels primers rossellonesos qui escrigueren en català y prengueren en lo segón terç de la prop-pasada centuria la de-

fensa de nostra llenga, es sense cap dupte Joseph Tastú. Donchs, com havía sigut amich de Raynouard, de Francesch Aragó, de Pròsper Bofarull y del bisbe Torres Amat, ho fóu també del Gayter, ab qui, envers l'any 1844, tractà de publicar y ilustrar quelcòm de la antiga literatura provençal. Vuyt anys després Pere Puiggarí, qui abans de la Revoluciò havía sigut novici dels monjos benedictins d'Arles, publicà en la imprempta Alsina de Perpinyà una gramàtica catalano-francesa, y en una apología de nostra llenga féu conèxer al Rosselló'l pròlech del Gayter y una dotzena d'estrofes de la seva *Oda a Barcelona*, traduhides per J. Argiol. Era nebot de Puiggarí'l sabi coronel d'enginyers d'aqueix nom, a qui un excés de modestia no dexà escriure gayre, y, lo que es pitjor, no li dexà publicar rès de lo que tenía escrit. Donchs aqueix era amich entusiasta de Rubió, com ho era també lo bò, lo tendre y patriarcal Justí Pepratx, qui acaba de baxar a la tomba, plorat de tots los bons catalans de çà y de llà dels Pyrinèus.

Entre'ls escriptors y poetes rossellonesos mereix que fem aquí esment de Mossèn Bonafont, rector de Tautaull, qui, havent-ho sigut de Clairà, en consonancia ab la escola catalana, prengué lo cognòm, que jo trobo escaygudissim per un poeta, sobre tot per un rector de fora, de *Pastorellet de la vall d'Arles*. Ell, en Delpont, en Pairet, lo Canonge Boher, y sobre tot lo venerable bisbe Carselade, no seràn pas los últims rossinyols que cantaràn sóta'l Canigó en la llenga de Cabestany y d'Eximeniç.

Més encara, sa cornamusa se sentí des de Madrid, y Antoni de Trueba, qui allavors seguía sense esma la corrent de la poesía de moda pêl camí de la imitació y dels motllos fets, impresionat per aquella musa patriòtica y regional, rompè les trabes que'l lligavan, se conegué a

sí meteix, trobà la naturalesa, y girant sos ulls als recorts de sa infantesa, y volant a son hermós pahís, des de aquell día fóu lo poeta de Vizcaya. De manera que, segóns confessió propria, *El libro de los cantares del ciego Antón* es un tany del llibre de poesíes de *Lo Gayter del Llobregat.*

En Trueba féu més que cambiar de camí en seguici de nostre ilustre poeta, puix traduhí en versos lliures sa oda *Mos cantars*, que vegé la llum en lo primer número de la *Lira Española*, periòdich ahont colaborava en Piferrer. En la nota que posa per capsalera a sa bella traducció, se declara entusiasta admirador del *Gayter*, a qui personalment no conexía, y's dol de que ses produccions no sían més conegudes en les terres de Castella. Féu més encara: no tenint-ne prou d'haver-les apreses de memoria, com confessa ell meteix en la esmentada introducció, no parà fins a escriure en català una estrofa dedicada a Rubió, que us vaig a llegir com a prova de la extraordinaria admiració que per ell sentía:

Comtessa sense corona
te díu Rubió, Barcelona,
plorant de sa lira al sò;
mes corona téns encara,
que si una has perdut, tens ara
altra més bella: en Rubió.

En Rubió, donchs, ja tenía dexebles agambadors, no solament en tots los endrets de Catalunya, sinó també al voltant d'ella, especialment en totes y quiscuna de les comarques ahont se parla la llenga del rey en Jaume. Bona part d'ells, pot-ser la més granada, no rumbeja pas la divisa joglaresca, sinó'l llaut de trobador, puix trobadorench era més que altra cosa lo renaxement queací

puntejava. A en Rubió meteix, encara que's disfreçà de joglar en ses primeres sortides, més que la cornamusa del pastor li esqueya la arpa, que ab l'autor de la *Oda a la Patria* acabava de despenjar del mur sagrat. Una gorra de trobador coronada ab una viola d'or fóu lo guardó que rebé d'aquexa reyal Academia, com a guanyador del primer premi que s'ha ofert a la poesía catalana moderna.

Lo guanyà ab lo *Roudor del Llobregat*, poema en que, seguint un hèroe nat en les vores de son ríu predilecte, se llença a cantar la conquesta d'Atenes y de Neopatria pêls catalans, es dir, lo fet més gran de nostra historia, la veritable y maravellosa epopeya de nostra niçaga.

Catalunya, que havía pujat al cim de sa gloria en temps dels trobadors, sentía y respirava a plaher, com un ayre vivificant, sa poesía renaxenta, que li parlava de sos comtes y de sos reys, fent-los reviure davant ella ab son gloriós passat.

En aquell temps, que podríam anomenar de transició pera nostra literatura, tot trobadorejava a Barcelona.

En 1858 l'incansable Antoni de Bofarull publicava'l valiós llibre *Los Trobadors Nous*, posella, o no sé si diga joyeller, ahont estojaren sa millor inspiració tots los poetes de la terra; en ell surten fins los noms de Roca y Cornet, de Permanyer y de Balmes. Un any més ençà Balaguer imprimía *Los Trobadors Moderns*, llibre en que figuran los noms de gayre bé tots los vells y, a més, los d'algún aucell de la derrera volada, que acabava de sortir del ou. Los joglars de la poesía, donchs, no eran ja una cobla de quatre músichs de poble dels qui van a tocar pêls aplechs y festes majors: eran un vol, eran tot un exèrcit, l'exèrcit de la poesía novella. Sos soldats eran arreplegadiços y vinguts de totes bandes; mes, sense te-

nir-ne esment, havían donada una gran batalla, de la que sortiren guanyadors.

Aquells poetes fluvials havían esparverat y fet fugir com un esbart d'aucells totes les nimfes de nostres rius; aquells cantors pagesívols venían d'esquivar a Diana la caçadora de nostres boschs, d'escombrar de sàtirs banyuts y de peus de cabra tots nostres jardins. Ells arrencaren lo trident de les mans de Neptú, pera tornar-lo a Roger de Lluria y a nostres immortals reys del casal d'Aragó. Ells havían enderrocat lo temple gelador del paganisme, ja socavat per la titànica y ensemps cristiana generació que'ls precedía, y en lo trono de Jupiter hi havían tornat lo Déu del Evangeli, qui es lo Déu d'ahir, lo d'avuy y lo de sempre, com díu Sant Pau.

La freda y glaçadora boyrada del classicisme, que des de tant temps encaputxava'ls pobles d'Europa com un gran sudari, s'esquexava y començava de fondres a les primeres albors del romanticisme, y la naturalesa de nou se dexava veure tal com es, bella y encisadora, sense disfreces de cap mena. L'home'n quedava enamorat y cor-près, y d'aquell amor n'havía nascut gayrebé per totes bandes la nova y flamanta poesía del esdevenidor.

La musa catalana, al obrir los ulls vora'l Llobregat, fóu breçada amorosament per sos primers aymadors, que, trayent-la aviat de sa humil cabanya, la passejaren per les viles y pobles, la pujaren a les lluminoses ermites y als castells emmarletats, que's posaren de moda en la poesía; la presentaren a tots los palaus de Barcelona, y, per ultim, en lo meteix Saló de Cent la pujaren al trono dels Jochs Florals d'hont ella havía d'ésser la veritable regina.

Tot estava a punt a Catalunya, tot estava disposat com per la sabia mà de la Providencia, pera replantar-

hi aquexa gaya y poètica institució dels Jochs Florals, veritable *Desperta ferro* de Catalunya. Ab nostra poesía hi acabava de nàxer també nostra historia, adormida des de la mort de nostre bonissim rey Martí l'*Humà*. La idea històrica jurídica catalana s'havía renovat també ab Santponts. Nostre pensament filosòfich renaxía ab l'autor del *Criteri*, ab Ferrer y Subirana y ab D. Xavier Llorens; nostres monuments, que dexà cobrir de pols y d'oblit una generació ingrata y ignorant, trobavan en Piferrer son entusiasta admirador y no sé si diga son cantor, que tot seguit reclamaren per ells d'un a un tots los monuments d'Espanya. L'Aguiló, ajudat d'en Llorente y d'en Querol, acabava de promoure un assaig de festa semblant a Valencia, d'hont era encara bibliotecari. Y pera presidir nostres Jochs Florals teníam aquí l'autor de *Lo Pros Bernat*, qui era ensemps lo primer aplegador de nostres cançons y'l més sabi y profón escorcollador de coses de la Edat Mitjana, segons son dexeble y hereu Menèndez Pelayo. Quan son amich y company, lo sabi filosoph Llorens, lo sentí parlar en públich y, per la primera vegada, en llenga de sos avis, que parlavan de nins ells dos a Vilafranca, commogut, no pogué aturar que les llàgrimes li baxessen cara avall.

No cal dir que nostre poeta fóu un dels més decidits fundadors d'aquexa institució y mantenedor d'aqueix primer torneig literari. Per ell escrigué lo sabi y ben estudiat Cartell que, gayre bé ab les metexes paraules, s'han tramès d'un any al altre quaranta-quatre Consistoris, convidant-hi *Als experts y honorables trobadors de Catalunya y de tots los territoris ahont nostra llenga es parlada o coneguda*. Y, per ultim, coronà'l frontispici del temple de Gaya Ciencia ab la famosa divisa de *Patria*, *Fides*, *Amor* que, trobant-la immillorable, han

escrit en sa adarga los Jochs Florals de la meytat de les ciutats d'Espanya, algunes fora d'ella en lo continent, y fins a la altra banda del mar los Jochs Florals de Buenos Aires.

Lo prodigi estava fet; la nostra llenga, que havía sigut enterrada, no quatre díes, com Llatzer, sinó quatre centuries, lligada de peus y mans dintre sa tomba, havía resucitat soptadament, y parlava clar y català, y polsava maravellosament les tres cordes de la arpa, cantant los tres amors de son lema. La aurea cadena de la tradició literaria, en mala hora rompuda, s'acabava de confegir, nostra estimada terra tornava a ser la terra dels trobadors, y en sos jardins florían de nou la *viola* y la *englantina d'or* de la Gaya Ciencia.

La fè del *Gayter del Llobregat*, qui s'havía llençat tot sol a la creuada feya trenta anys, havía sigut coronada ab aquell miracle. Aquell día fóu lo día de son triomf, com ho fóu també pera l'autor de la immortal *Oda a la Patria*, y pera l'inspiradissim Aguiló, amich coral de tots dos.

D. Joaquím Rubió era veritablement home de gran fè, y, com aquexa virtut sol créxer al acostar-se a les clarors de la eternitat, en sos últims anys s'havía ensenyorit de la seva ànima, no dexant en ella gayre espay pera'ls altres dos mots del lema floralesch. Vivía pera la fè y pera sa filla primogènita la caritat, que exercitava com a particular y com a president de la Conferencia parroquial de Sant Vicens de Paul.

Al començar aquest senzill parlament vos he dit de quina manera'l vaig conèxer: al clòurel ara, permetèu que us diga com lo vegí per derrera vegada.

Lo día era'l de Divendres Sant y la hora la del Ofici solemne a que acostuma assistir cristianament, com en

millors temps, Deu li pach lo bon exemple, lo cos de catedràtichs de nostra Universitat, de la que havía sigut nomenat rector no feya gayre. Al entrar a Bethlèm ja havía fet les estacions de costúm a Barcelona, y arribà tot suhat, y mes afadigat de lo que calía a un home de vuytanta anys que anava a presidir una funció de tres hores.

Al vèurel malalt y ala-caygut en sa cadira rectoral, son fill don Antoni y sos amichs li suplicavan que abreviés ses devocions y cuydés de la seva salut, que palanquejava y estava a punt de caure. Mes ell, impertèrrit, seguí mot per mot, ab lo llibre als dits, lo *Passio* de Sant Joan; desprès assistí devotament a les tendríssimes escenes del descobriment de la Vera-Crèu y a la adoració de la metexa; mes al adorar-la ell també, ab prou feynes, y mercès al braç de sos acompanyants, se pogué axecar de terra. Després, trèmol y decaygut, acompanyà a Nostre Senyor pêl sant temple en aquella processò trista y sense magnificencia que representa lo séu sagratissim enterrament. En ella'ls sacerdots, vestits de negre, cantan en vèu baxa, mes la orga no gosa obrir sos llavis dintre la esglesia, ni les campanes fora, plorant calladament ab los fidels, ab la ciutat y ab la terra tota, la mort de Nostre Senyor Jesucrist.

Després del ofici vaig sortir a estrènyer aquella mà, ja freda ab la fredor de la mort que se li acostava.

Extranya coincidencia! Aquell meteix

jorn que l'Ignocent
per bé de tots fóu posat en lo pal,

s'havían enamorat Ausias March, lo Petrarca y altre poeta encara més alt, l'autor de la *Divina Comedia*. Los dos primers s'enamoraren d'una dona de la terra: lo

Dant s'enamorà d'un ser angelical, qui després l'acompanyà pêls nou cercles del Paradís, mes ay! cap y a la fí tornant-lo a la terra. Nostre Rubió estava cor-près d'una amor més alta, la de Jesús sagramentat (alabat sía per sempre), que venía d'acompanyar per la esglesia, y es de creure que anava a companyar-lo en lo cel pera no baxar-ne més.

Bon día aquell pera dir a un amich qui se'n va: *Adéu!* Bona hora pera dir-li: *A reveure!*

ARTICLES

LA RONDALLA DE BARBAZAN

Una vegada hi havía en un poble dels Pyrinèus un home y una dona que eran molt vells. No tenían més que una caseta, un hort y una vaca. Mes, pobres com eran, socorrían sempre als qui n'eran més que ells. Un día la terra estava coberta de néu y'l glaç partía les pedres. Tota la gent de la vila s'escalfava, menjava y bevía: eran richs y ditxosos. Cap al tart dos viatgers qui venían de lluny desitjaren fer nit en aquest poble, perque tenían fret y fam; trucaren a una porta, després a una altra y a altres: ningú los volgué acullir ni dar-los menjar. Llençats de per tot, perseguits per los goços enrabiats, los dos extrangers no sabían ahont anar quan s'ensopegaren al cap del poble, davant de la casa d'aqueix home y d'aquexa dona qui eran pobres. Encara no sentí ses quexes, que lo marit tragué lo cap a la finestra per cridar-los y sa muller se n'anà a més córrer a obrir la porta. Sens demanar-los qui eran los féren entrar y seure a la vora del foch; aprés los oferiren llet y castanyes, tot lo que tenían. Mes llavors Nostre Senyor—era ell ab Sant Pere—s'axecà ab lo cap tot resplendent y'ls digué: «Vosaltres sóu pobres y bons; vostres vehins són richs y dolents. Que's faça la justicia de Déu!» Tot seguit la terra tremolà; Jesús y Sant Pere desaparegueren y'ls dos vells caygueren de genolls... L'endemà al

matí, quan volían anar al poble per saber què hi havía succehit, no hi vegeren cap casa; en son lloch vegeren un estany, l'estany que's troba encara avuy entre la vila de Barbazàn y la de Sant Bertràn de Comminges. Cal assistir als pobres.

De *La Veu de Catalunya*, del 25 de Desembre de 1891.

DUES TRADICIONS

UNA DE MAR Y ALTRA DE MONTANYA

Déu fer molts anys d'axò que us vaig a contar. Un bastiment buscava la entrada del port de Tarragona, una nit en que lo temporal batía fortament aquelles costes y no hi havía far per servir de guía als navegants. Era la nit santa de Nadal. Volgué Déu que a la hora de la Missa del Gall alçassen en la Sèu lo salomó ab tots los ciris encesos y que per lo gran finestral o rossetó del temple fós vista per los pobres mariners la lluminaria. Los que facilment haurían anat a embarrancar s'orientaren y arribaren feliçment a port, donant gracies a Déu per aytal benefici.

Díu que en recordança d'aquest fet cada any al temps de la Missa del Gall s'alçava en la Sèu de Tarragona lo salomó encès fins al endret del rossetó, y segons contan los vells, no fà pas molts anys que s'es perduda tan hermosa costúm.

Sóta un estany, lo major de Carrençà, díu que hi ha un xuclador que s'empassa gayre bé tota s'ayga vessanta. Succehí, donchs, que bevent-hi un pastor de Queralps li caygué la bossa; com era ja cap al tart, no pogué pes-

car-la, y guardant-ho per l'endemà, tapà la font del xuclador y féu que la ayga vessàs per la altra banda. No'm saberen dir si l'endemà tornà a cercar-la, mes sí que aquell pastor, sens recobrar la bossa, sortí soldat y anà a parar a Menorca.

Un día, ab un séu company, estava al pèu d'una font, y aquest s'adonà de que dintre la ayga hi havía una bossa de cuyro. Lo de Queralps li digué que la bossa era seva y sinó que miràs a dins que hi trobaría una unça de la cara del Rey. Li explicà lo cas de la font dels cims dels Pyrinèu, y l'altre li donà la moneda com era de bon just.

Lo sortós soldat escampà per Mahó la vèu de que aquella font venía del alt del Pyrinèu, y sapigué que en altre temps la font era molt abundosa y que havía minvat, just y cabal pèl temps en que ell havía desviades ses aygues sóta l'estany de Carrençà. Se presentà al Governador de la provincia y li prometé que faría revenir aquella font si li davan la llicencia.

Donada li fóu, y ell tornant-sen a ses amades montanyes, destapà lo xuclador y des de llavors díu que no s'ha estroncat may més la font de Mahó, per més secades que faça.

Cosa semblant se conta d'una font de Mallorca, de la que ixen, se díu, a vegades fulles y brostes de faig del Montseny.

Són axò llegendetes del poble que cal arreplegar-les totes.

De la *Revista Catalana*, de Janer de 1892.

LO GAFARRÓ

I

Estant aquesta tarda passejant ab lo breviari a la mà per entre les albes del jardí, que feyan molt bona ombra, n'ha caygut soptadament a mes plantes tot xericant un aucellet no plomat encara. He axecat los ulls a la espessa y atapahida brancada y part d'amunt de les primeres grelles, per una escletxa he ovirat un niuet de gafarrons que s'esllenegava. ¿Era que l'arquitecte havía feta la casa massa petita? ¿Era que havía dexat los fonaments massa enlayre o bé que, no comptant ab la crexença de la familia, havía donada poca fermesa y estabilitat a les parets foranes? Problemes eran aquexos superiors a mos conexements en l'art de construir allotjaments en los arbres. Lo cert es que un dels allotjats havía caygut daltabaix del níu y'ls altres devían tenir-ne ja un pèu fora, róst avall, puix entre la brossa voleyanta de la desfeta s'hi veya gran bellugadiça y se sentían crits com de qui demana socors en un perill imminent. L'aucell niual, que estava trèmol entre mes mans, esporuguit, sense poder endevinar lo que li passava, no se si s'hauría sentit gayre de la cayguda, mes no mostrava altre mal que'l de la gana, obrint un devallant de boca verament enorme per un aucellet que cabía en un didal: talment

era tot boca. Los noys de la casa y del vehinat axís que l'han vist ¿ne volèu de festes al pobre aucell caygut? pot ser se recordavan d'haver també caygut alguna vegada de llur breçol y tot era mirar si s'havía fet mal y si caldría retornar-lo ab alguna cosa. Tots lo volían obsequiar y servir, totes les mans lo volían tenir y amoxar; tots los llavis lo volían besar y, trobant-lo enfredorit, tots los cors lo volían escalfar. L'un se'l volía portar dins una gavia que tenía en sa cambra; l'altre tenía pretensions ignocentes de fer-li un níu millor que'l que sos pares li havían fet dalt del arbre; l'altre parlava d'endur-sel a son llitet ahont s'escalfàs y's revingués de la forta sotragada. ¡Pobres aucellets! la amor que us portan los infants quina inventiva té per donar-vos martyris nous y inesperats entre divertiments y joguines! Son afecte tan dolç y agradós per nosaltres, a copia d'amoxaments, vos dona la mort sense remey, mort que després porta dol y llàgrimes y sospirs als qui la han causada!

Abans que hora tan trista no arribés al pobre gafarró ajudat d'una escala de mà, pugí a adobar tant bé y senzillament com sapiguí, son niueró, tapant ab flochs de la metexa brossa l'esportellament que s'hi havía obert ab la esllaviçada y apuntalant-lo ab alguna grella. Després arrencant-lo, vullgas no vullgas, de les geloses mans de sos amorosos butxins, que l' ofegavan a petons, lo pugí ab tot compte a son breçol amagat entre les argentines fulles de la albeta. La vélla, atenta a tots nostres moviments, anava de branca en branca pêls arbres vehins y de tant en tant s'arriscava a fer una volada al méu voltant, cada vegada més confiada y més aprop y ab son píu píu semblava donar-me, a sa manera, lo gran mercès, per haver-li salvat un aucellet, tal volta lo més anyívol y per lo tant lo més estimat de la niuada. Los noyets, que com-

prenen més que ningú la vèu de la amor materna, s'alegran d'haver-se privat generosament d'aquella joguina d'una estona, per la obra de caritat de tornar un fill a una pobra mare desesperada.

Asseyent-me després a la ombra de la metexa alba, reprench lo breviari, que havía dexat de boca terrosa sobre la herba, creyent que'l Déu del amor me perdona l'haver trencat un psalm de les vespres, que avuy eran dels Sants Angels, per estalviar una nit de dol a una pobra familia de gafarrons. Quan al cap d'una estona, refets ja del sust, tornavan a piular los fills y a cantossejar los pares, com si volguessen parlar uns ab altres de la catàstrofe passada, son *xíu xíu* y senzilla cantadiça barrejant-se ab la alegra cridoria dels infants satisfets de la bona obra, me semblava que veus més tendres y pures feyan chor ab la meva, ajudant-me a resar *completes* y a llohar a Déu.

II

Escriguí aquestes quatre ratlles a Caldetes, una de les últimes tardes que he passades en lo jardí de la torre-palàu que nosaltres anomenavam de les Aurenetes, per les moltes y moltes que penjavan llur níu d'argila en son ample ràfach y anavan y venían en alegres evolucions al voltant de la casa, des de les primeres hores del matí, fins a entrada de fósch. Jo que allí tenía també mon níu, me'n trobí un día a semblança del gafarró a la hora més impensada, caygut daltabaix y en mitg del camí ral, com la cisanya y males herbes que hi llençan los pagesos a ser trepitjades y moltes per los peus de tots los viatgers y per les rodes de tots los carros. Mes lo que havía jo fet ab l'aucell desniuat, ho féu ab mi la mà adorable de la

divina Providencia, cullint-me del fanch y salvat del horrible naufragi, duhent-me a aquest níu segur encara que senzill de Santa Crèu de Vallcarca.

D'hores d'amarga soletat bé n'hi he passades, com ho pot compendre qui haja rodolat com jo de la cima més alta a la pregona vall, y de la grandesa a la pobresa. De penes Déu me n'hi ha enviades moltes, mes també m'hi ha donat algún consol. Algunes ànimes bones han passat per allí; les flors fóren amatentes a somriurem en mon hortet, des dels primers díes de primavera, com en altre temps y millor encara; y'ls aucellets han vingut cent voltes al jorn ab ses canturies a omplir-lo d'alegría. Entre ells s'ha dexada sentir més d'un matí la vèu d'un gafarró sóta la finestra de ma cambra, com si en ella dormís l'home més feliç de la terra. Jo l'he pres per aquell que salví en lo verger de la torre de les Aurenetes y aqueix pensament m'aconsola de la ingratitut de molts hòmens.

De *L'Atlàntida*, del 15 de Setembre de 1896.

RECORTS DE MA MISSA NOVA

Lo primer diumenge d'octubre vinent, día del *Roser de tot lo món*, farà 25 anys que la cantí, en la capella de Sant Jordi de mon poble de Folgaroles. ¡Diada felíç de ma poch aprofitada vida, bella aurora de mon sacerdoci, matinada hermosa d'un día que se me'n va a la posta, dexam recordar-te! ¡Dexam aconsolar de les penes presents ab tes dolces recordances! Vullch escriure les poques que me'n quedan, abans que la rigorosa mà de la vellesa me les arranque d'una a una ab los cabells de mon cap, que blanquejarà abans de gayre temps, y quan lo Montseny blanqueja ¡pobres fulles dels arbres!

Era un día serè y hermós, mes era un día d'Octubre. Lo Pyrinèu mostrava ses valls y fondalades sense una congesta de néu, mes sa metexa netedat feya recordar que'ls graners no s'escombran may com lo día abans d'omplir-se; les rouredes que voltan y clapejan lo plà y les pollancredes que s'hi creuan, verdejan encara, mes ja no ab la lluhenta verdor de la primavera. L'istíu ab son mantell de foch havía tramontada la serra y la tardor esgroguehida s'ensenyoría poch a poch de tots los boschs de la plana. Mes lo vent de tramontana que hi feya ja entrada per la banda de Puigmal, arrombollant alguna fulla seca per los camins, no se m'enduya cap

ilusió, ni m'esfullava cap somni. Los aucellets no havían oblidades encara totes ses cançons per entrar en la muda del ivern, ans ne retreyan alguna com los vells retrauen los ardits y gentileses de sa joventut. Alguna flor perduda ací y allà sortía encara a somriure al sol que s'allunyava per totes les coses, sinó per mí, que entrava de plè en la avuy ja llunya y anyorada primavera de la vida.

La capella de Sant Jordi es la gentil corona d'un turonet que rodó com fet ab un torn, s'axeca en mitg de la plana de Vich. Quan en temps primitíus aquexa era un estany, com diuen los geòlechs, lo turó de Sant Jordi devía ser una illa, mirador des d'hont se veuría blavejar d'un cap al altre, com una petita mar interior, que tindrían per mirall digne d'elles les montanyes més altes de Catalunya. ¿Quina raça fóu la que coronà sa esmotxada punta ab un magnífich *dolmen*? ¿Ab quines eynes arrencà aquexes enormes Lloses que semblan vingudes dels cims de la allunyada Sabassona? ¿Per quins camins atravessaren los boschs seculars? ¿Per quins ponts passaren los dos o tres torrents que s'hi entreposan? ¿Aqueix *dolmen* era un altar, era la casa d'un rey o la tomba d'un patriarca? Lo poble senzill, que fà bé de no voler-se trencar lo cap en questions a que'ls sabis no donan resposta, mira aquelles estranyes Lloses y se n'entra a pregar en l'oratori. Anèu-los-ho a dir a mos devots compatricis que quan se posaren los fonaments de la capella de nostre estimadissim Patró, ja tres o quatre mil anys havía que aquelles enormes pedres dominavan lo pahís. Prou féren nostres avis de respectar-les en aquells temps en que eran totalment desconeguts aquexos monuments. Sols la pedra més acostada al temple està mitg ajaguda, com si'l Sant, recordant-se que era guerrer, ab una empenta s'hagués

volgut traure d'aprop aquell padró del gentilisme, que no obstant, dexà gayre bé intacte.

Lo poble lligà ab lo fil maravellós de la llegenda exos dos elements tan llunyans y contradictoris, lo primitíu y lo modern, lo celta y lo cristià.

Díu que una pastora santa de Puig ses Lloses guardava les ovelles en aquells endrets y desitjant resar lo rosari dintre la capella, determinà fer-hi al costat un cortiol, hont pogués tancar alguna estona sa ramada, com si fós lo botó d'aquella immensa roda. D'una a una anà a cercar aquelles Lloses, que duya planes demunt del cap, tot filant per no perdre feyna, y al arribar al cim del turó les clavava a terra totes dretes formant un clos quadrat que podía tancar fàcilment ab una barra travessera o ab una branca. Des de llavors, sempre que volía encomanar-se a Déu tancava allí son escamot d'ovelles y se n'entrava a la capella a explayar la seva ànima en la oració. Axís pogué resar ab més tranquilitat y fer-se més santa encara.

Ma estimada mare m'ho havía comptat axís moltes vegades, y ella, que m'omplí lo cap de tradicions cristianes y'l cor de sentiments, fóu la primera d'arribar a Sant Jordi aquell día ditxós per ella y per mí y la derrera de sortir-ne. Pobra mare! Ses fervoroses oracions me donaren força per pujar al altar per la primera vegada, y qui sab si ajudaren al méu esperit que defallía al acostar-se al més august dels sacrificis. Aquell día fóu de veritable alegría per ella tant com per mi; fóu tal vegada lo millor de sa vida, mes ¡ay! fóu dels últims, puix no trigà pas gayre temps a morir. Sa mort fóu ditxosa y felíç, si la mort pot ser-ho en aquesta vall de llàgrimes y si me'n dolguí y me'n dolch encara, no es per ella sinó per mí, per faltar-me des de llavors les ales de sos prechs y la

amor de la seva ànima. Algún temps després anà a reunir-se ab ella mon pare estimadissim, que des d'un recó del temple seguía ab los ulls plens de llàgrimes los passos y moviments del sacerdot novici, que manejava per primera volta l'encenser y alçava ab ses mans tremoloses la hostia santa, sol hermós de les ànimes enamorades. En la credença, als peus del gloriós Sant Jordi cremavan uns quants ciris encesos per alguns companys de ma infantesa, y uns quants ramells de flors tardorenques barrejavan son perfúm al del encens. La ilustre filla del Comte de Llobregat, néta del hèroe del any vuyt lo general Manso, y les senyoretes germanes Carme y Rosa de Picó, les havían cullides en llur jardí de Torrents, casa payral de mon pare. Les dues germanes no trigaren a mustigarse com aquexes flors y no fà gayres anys se n'es volada ab elles, allà hont les flors no s'amustigan, D.ª Carme Manso. D. Marián Aguiló lo poeta de fantasía tan gran y rica com son cor y mossèn Jaume Collell, que no era mossèn encara, me féren costat, ajudant-me aquest la Missa. Déu los ho pach a exos, a D. Marián y a D.ª Emilia de Picó y a quants m'acompanyaren de lluny o d'aprop, no fós mes que ab una Ave María, fóssen companys de lletres o de jochs dels primers anys, alts senyors o pobres y senzills treballadors del méu poble. ¿Qui sab si a ells só deutor de les moltes mercès que han plogudes sobre mi y que no he sabut aprofitar, com la roca que escup les aygues assahonadores?

Sóta les branques dels ballaners y olms de la Font del Desmay, arbre de Guernica de la poesía vigatana, breçol del Esbart de sos poetes, nos esperava un dinar senzill, mitg de pagès, mitg de ciutat, que no desdigués de cap de les dues menes d'amichs de per amunt o de per avall que m'acompanyavan. L'endemà ab alguns

d'aquests y altres companys aní a celebrar en la capella de *Sant Francesch s'hi moría*, vehina de Sant Jordi, aturant-nos, de tornada, a beure de la ayga del *Pou de vida*, que molts tenen per miraculosa.

Des d'aquells díes, primers de la lluna de mel del méu sacerdoci, fins al día del Roser pròxim vinent, farà 25 anys que celebro, sempre que puch, la santa Missa. Déu no m'ho tinga en retret si no ho he fet ab la devoció que deuría y de tot cor voldría, y'm faça la gracia de dir-la cada día millor. Si pogués recordar en quants temples la hauré celebrada, des de la catedral de Córdoba a Sant Pere de Roma, des de Tanger y la Mora Constantina fins a Santa Edwigis de Berlín, y a la esglesia dels dominichs de Sant Petersburg, des de la Sèu de la Habana que guarda les cendres de Colóm fins a la Cova de Bethlèm y a la roca del Calvari. Que n'he vists d'oratoris y hermitatges, de temples y basíliques! Que n'he vistes de capelles de marbre, d'altars de jaspi, de retaules d'alabastre, de bronzo y d'argent. Que n'he vists de palis brodats d'or, de dalmàtiques de brocat, de casulles rajant perles; mes los senzills ornaments, los altars modests de *Sant Francesch s'hi moría* y los de Sant Jordi són dels que més me recordo, com si'l méu cor s'hi hagués quedat allà hont celebrí lo primer sacrifici. Tant de bò que d'aquell cim no hagués baxat a la plana. Tant de bò no haguessen nascut ales a la pobra formiga; no hauría hagut de trepitjar tantes espines, ni hauría hagut de plorar tantes llàgrimes.

La Capella de Sant Jordi es per mi lo que pèl mariner que navega lo port de la patria d'hont ha féta la primera sortida, y per l'aucell que va pèls ayres lo níu des d'hont ha féta la primera volada. Dexàu-m'hi, donchs, tornar ab la imaginació ja que avuy no puch d'altra ma-

nera. Dexàu-m'hi pensar y parlar-ne y escriuren y rabejar-me en son dolç recort.

Des de son cim oviro sóta'l campanar de Folgaroles la caseta de mos pares: cap a mitjorn, més enllà de la Font del Desmay, veig la pagesía ahont tot conreuant la terra y arrosant-la ab la suhor de mon front, aprenguí de conreuar la poesía; cap al nort veig, sóta'l castell d'Orís, la única parroquia en que he servit com a pastor d'ànimes; veig d'un cap al altre la plana de Vich, l'altívol Montseny y la meytat de nostres Pyrinèus. Lo nom d'aquest turó es tantost de *Sant Jordi* tantost de *Puig ses Lloses*, es dir que en sa cima viuen en intim maridatge la llegenda cristiana y patriòtica y la ciclòpea, les dues fonts de poesía en que he begut ab preferencia. Quan traguí a faró mos *Idilis y Cants místichs*, a algú que volía fer-me escrúpol d'haver escrit La Atlàntida, li responguí que per alguna cosa havía cantat ma primera missa entre un *dolmen* y un altar.

De *L'Atlàntida*, del 1 d'Octubre de 1896.

UNA CARTA

Jesús, Joseph y María
Sian nostra companyia.

Sr. Don Lluís Carles Viada

Mon bon amich: No trobèu estrany que us envíe encara correccions de nostre poemet de Santa Eularia. No havent-men portat de Barcelona altre llibre que lo breviari, ni altre paper que aqueix, m'ha servit d'entreteniment y fins de diversió.

Si algún d'aquests versos tenen poca sabor catalana, pensèu que son escrits en terres de Castella y pensats per aquests carrers vehins de la *Puerta del Sol*, per los jardins del Retiro y de la Moncloa, ahont vaig tot sovint a escoltar lo murmuri de la ayga y a consultar ab los arbres de cent anys, que devegades donan millors consells que'ls hòmens.

En aquexos passeigs, que'm recordan los que feyam l'istíu passat per Pedralbes, Vallvidrera, y los voltants de Sarrià, parlant de Santa Eularia, cercant y adorant les seues petjades, hi vaig tot sol per lo gust de tenir-la a Ella per companya. Y us dich que fins sense parlar me dona los millors consells del món. Si'm quexo de la meva crèu, m'ensenya la seva, y si encara no me'n sé acon-

solar, m'ensenya la palma que val quelcòm més que tot los ceptres dels reys de la terra. Ella'm distràu de la anyorança que sento de Catalunya y d'aquexa ciutat patria seva, que ja vaig estimant també com a meva, y, signant-me cap amunt, m'ensenya una altra ciutat y una altra patria que serà la de tots, eterna y de la que jo no puch estar gayre lluny.

Ella, n'estich segur, ha benehit mos passos y ha conseguida de la Verge de Montserrat, nostra dolça Mare y Patrona, la bona girada que prenen mes coses.

Sentint que mos versos no sían més dignes d'Ella, só de parer que s'estampen, si es possible, abans de sa festa que s'acosta. Si no fossen ben rebuts, ho sentiría per lo nom de la Santa que'ls avalora, puix en quant a mi me'n tinch ja per ben pagat y tots los crítichs no'm poden pendre lo que n'he tret.

¡Visca Santa Eularía!

. . . .

De *El Sarrianès*, del 12 de Febrer de 1898.

LA CAPELLA DE JESÚS INFANT

Amèm al Infant de Bethlèm.
(St. Francesch.)

Tindría pôr de faltar al agrahiment, afecte y amor infinit que dech al Infant Jesús, si no digués quatre paraules de la bella, poètica y cristianíssima festa de la erecció de son altar en la vehina capital del Rosselló, a que, no fà gayres díes, m'ha dexat assistir. Alabat sía per sempre.

Quan lo patriarca dels catalanistes rossellonesos, M. Justí Pepratx que Déu nos conserve molts anys, publicà la edició francesa del *Jesús infant*, tingué la bona idea, anava a dir inspiració, de començar ab lo producte de sos exemplars una capella al Hèroe sagratissim de aquell modest llibre. «*Aquexa capella*—preguntàm ab lo R. P. Monsabré, que'n féu lo pròlech, desprès de predicar en aquell temple,—*aquexa capella ahont se podía erigir millor que en la casa del amable y humil Obrer que fóu lo pare nutrici y lo protector de la Santa Familia?*» Per fortuna n'era rector lo canonge honorari Mossen Francesch Font, qui com a escriptor ha fetes dues obres dignes de ser més conegudes a Catalunya, la *Histoire de Saint Michel de Cuxà* y la *Histoire de Saint Martín de Canigou* (inèdita), y com a rector ha axecades dues grans esgle-

sies, la de Portvendres y la de Sant Joseph, de que parlàm.

Aquell progecte, posat en tan bones mans, fóu una realitat abans de gayre. L'altar es de finissim marbre blanch, d'istil gòtich, com lo temple, y adornat tot ell ab relléus d'un treball exquisit: los de sóta la mesa són les espigues de blat y los rahims, símbol de la Eucaristía. Lo corona una bellíssima imatge de Jesús a la edat de deu o dotze anys, en que verament se hi lluhí l'esculptor de Tolosa a qui s'havía encomanat. Està ab la mà esquerra en actitut de predicar, y ab la dreta signant lo cel com dihent a sos oyents, grans y petits, sabis e ignorants: «Si escoltàu humils mes paraules y sóu obedients a mos preceptes, aquell es lo vostre reyalme.» A més de ser una obra d'art, per sa unció relligiosa inspira fonda reverencia y obliga a doblegar los genolls als qui la visitan.

Axecada que fóu la obra, y a punt d'obrir al culte públich, volgueren que la benehís l'autor del afortunat llibre, com se féu la tarda del diumenge primer d'Advent. Tocava l'orgue y portava lo chor un cech, que passa per lo primer xantre de Perpinyà: la esglesia estava de gom a gom: plena de vehins de tota classe y estament, del artesà al propietari y del pagès al militar. Després de les Vespres solemnes se verificà la cerimonia entre càntichs y alegríes de la maynada, que refilava com los aucells en lo bosch. Lo senyor Rector pujà a la trona y parlà del Infant Jesús ab eloqüentes y ardoroses frases, sortides de son cor encès. Faltava a la benedicció un sacerdot amich, tal vegada lo qui més havía desitjat assistir-hi, lo canonge Boxeda, qui, jove encara y en lo plè de la vida, acaba de baxar a la sepultura. Fill del bell recó del Vallespir, del poble de Prats de Molló, havía heretat de sos pares la amor a Catalunya y lo conexement de nostra llen-

ga, que parlava y escrivía com no fan gayres. Déu li haurà pagat com se mereix. En cambi, hi havía son sabi succesor en lo Col·legi de Perpinyà, Mossèn Pepratx, nebot de M. Justí, iniciador d'aquexa obra.

L'endemà se digué en aquell altar la missa a que assistiren especialment los noys y noyes de la parroquia, ells acompanyats dels germans de la Doctrina Cristiana, y elles de ses mestres, les Filles de Jesús, que acaban de obrir escola en aquell nou barri. Uns y altres havían apresos càntichs nous del Infant Jesús y rivalisaren a cantar-ne més, millor y de més bonichs fins al Evangeli. Allavors, després d'una fervorosa plàtica, Mossèn Font los llegí la poesía *Jesús Infant als infants de Rosselló*, en francès, després d'haver-la llegida jo en català. S'agenollaren tots a un signe del Sr. Rector y'ls doní la benedicció ab aquella hermosa oració del Ritual.

«Oh Déu omnipotent, vos demanàm que us dignèu benehir aquexos noys, per los quals imploràm vostra clemencia; per virtut del Esperit Sant enfortíu sos cors, santificàu sa vida, conservàu-los ignocents y ab los sentits atents solament a les obres bones; donàu-los prosperitat, concedíu-los la pau, donàu-los salut y caritat, ab vostra perfecció y virtut defensàu-los dels llaços del maligne esperit y dels hòmens a fí de que per vostra misericordia pugan arribar al repòs del paradís.»

Continuant la santa missa, sempre al sò d'alegres hymnes, m'esforcí en demanar a Déu per mi la benedicció que acabava de demanar per los noys, fent-la extensiva a sos pares, families y amichs y a aquell hermós bocí de França, branca un día, bella y florida, de la antiga Catalunya; a més m'esforcí en suplicar que tinguessen compliment les paraules del gran orador, lo P. Monsabré, qui parlant d'aqueix altar, en lo pròlech ja citat, díu

a M. Pepratx: «Vostres compatricis hi vindràn a consagrar sos fills al Fill de Joseph, y a demanar per sa maneta divina la benedicció del Sant Patriarca.»

Perque la alegría fós complerta, quan lo joliu y joguinós exàm sortía del sant temple, lo bò del senyor Rector demanà a sos mestres respectíus que aquell día memorable fós per ells de festa en honor del Infant Jesús.

Aquella tarda, M. Vassal, gran devot y propagador de la devoció a les Santes Hosties de Pezillà de la Ribera, me volgué portar a veure-les ab la bona companyía de Mossèn Pepratx y de Mossèn Isart, Rector del petit Seminari de Sant Lluís. Plegats adorarem y sentirem la historia d'aquelles cinch sagrades y maravelloses Formes, que bé podríam anomenar lo Santissim Misteri del Rosselló. L'amable pàrroco nos ensenyà, fil per randa, la rica y espayosa basílica en que està estojat, veritable reliquiari de la millor joya que tenen la terra y los cels. Després me presentà un *album* de firmes y de pensaments, y a falta d'altre millor hi posí la curta deprecació que acabava de fer, de genolls en terra, davant lo Santissim Sagrament:

«Sol de Pezillà, illuminàu a Espanya y a tot lo món.»

Per falta de temps no poguí fer una derrera visita a cap dels castells y anyorats monestirs rossellonesos, ni acostar-me al gegant Canigó, que'ls té gayrebé tots a sos peus, sinó sobre sa falda. Estava coronat y vestit de néu fins al nivell de les serres vehines, que no trigaràn a blanquejar. Sa vista me recordava un adagi que aplican los pastors a un altra montanya dels Pyrinèus: *Capellà revestit escolà espera.* M'haguí de contentar mirant-lo y contemplant-lo des del repèu de la ciutadella, ahont me féu pujar mon bon amich lo catalanista M. Delpont, per en-

senyar-me l'antich palàu dels Reys de Mallorca y sa antiga capella, avuy sala d'armes de la ciutat.

Lo sabi autor de la Historia de Sant Pere Ursèol que víu a Prades, sóta'l Canigó, M. Henry Tolrà, germà del malaguanyat Monsenyor Tolrà de Bordas (qui al cel sía), traductor de mon poema d'aqueix nom, me dedica aquells metexos díes una inspirada llegenda aragonesa, que ab lo títol de la *Madone de Torre-Hermose, A Saint Pascal Baylon* ha publicat la revista *Journal des Pyrinées Orientales*.

Quan l'endemà, ab les llàgrimes als ulls, prenía comiat d'aquella terra estimada, que'm recorda los millors temps de ma vida y uns entusiasmes que ja no tornaré a sentir; mirant, pot ser per última vegada, lo blanch Canigó y la verdosa plana que'l rodeja, me quedava una satisfacció, una alegría, que no m'havía donada cap de mos llibres y que cap poeta de nostres temps ha sentida; la de dexar-hi un altar, y un altar, pot ser l'únich que té l'Infant Jesús sobre la terra. ¡Qui pogués fer sentir a tota ella, ara que vé Nadal, aquelles dolces y hermoses paraules del extàtich Sant Francesch. «Amèm al Infant de Bethlèm!» *Amemus puerum de Bethleem.*

De *El Sarrianès*, del 17 de Desembre de 1898.

LO SENYAL DE LA CREU

La ciencia considera lo món exterior com format de cercles ab los raigs convergents vers un centre comú. La mística no coneix ni raigs, ni cercles, sinó solament la figura de la Crèu. Aquí està la base y son punt de partida; puix es per Aquell qui ha vençut lo món y tots sos encantaments, lo Crist es son tipo y sa norma, y en sa disciplina, l'obgecte de la qual es purificar la ànima, y en son progrés a través de les lluytes que ella ha de sostenir fins que sía vencedora de la mort y en sos triomfs quan ella ha conquistat lo sant repòs de la unió ab Déu, Sacerdot y víctima ensemps, oferint-se a son Pare sobre l'altar de la Crèu. Ell duu, ab aqueix doble caràcter, gravat en lo fons de son ser la impressió d'aqueix signe sagrat, y l'ha comunicat a la mística que purifica les ànimes. Aqueix signe l'ha seguit en sa tomba y ha resucitat ab ell: y són marcats ab aqueix signe tots aquells qui s'abaxan com ell per la humilitat y que ell puja a sí meteix per sa gracia. Per ultim la Crèu l'ha seguit fins al cel y la portarà quan vindrà a judicar lo món. Per ella s'ha de reproduhir en cada home en particular y en lo món en general lo que s'ha produhit en Crist, tipo y mirall del home y de la creació entera.

La mística porta donchs lo segell de la Crèu. Es tam-

bé la Crèu lo que li recorda l'aucell quan en son vol porta lo cap endavant, estén de sos dos costats ses ales y allarga sos peus y sa cuha per digir-se vers lo punt que fixa sa mirada. Li representa també la Crèu lo peix nedant en lo ríu, lo curs del cervo en la montanya y la mística ovira aqueix signe adorable en lo bell fons de tota substancia creada.

En efecte, lo que en cada substancia forma lo centre, y recorda la part alta de la Crèu, mentres los elements múltiples y exteriors que forman com sa vestidura, li representan los peus. Entre'ls peus y'l cap y unint aqueix ab aquells, són posades les dues branques, que estenent son braç de cada costat, unexen lo baix ab lo alt, li representan lo lligàm que uneix los elements mòvils del ser a son centre immòvil, y posan axís la substancia visible en sa vera natura.

Ab axò se pot veure com la mística, ab sa amor per aqueix signe sagrat, se'n serveix en tots los dominis, fins en lo de la psicología y de la fisiología. Es que en efecte los tipos que han servit per la construcció de la natura entera se troban també en la del home: de manera que la figura de la Crèu nos ofereix una fórmula clara y exacta, ab la ajuda de la qual podèm considerar les proporcions qual conjunt forma lo que anomenàm lo còs humà. En lo senyal de la Crèu, que la Esglesia'ns ensenya a fer des de nostra infantesa, tocàm primerament lo front en nom del Pare; desprès lo cor, en nom del Fill; després, portant la mà de baix a dalt y d'esquerra a dreta, tocàm les dues espatlles, en nom del Esperit Sant: y acabàm l'acte tocant lo pit. Considerant més d'aprop aquexa acció, nosaltres veurèm que, com totes les altres, ella se compleix en la voluntat abans d'exteriorisar-se. Donchs no es pas una fórmula purament exterior.

Tot fent-la l'home, no signa pas solament lo còs, mes també signa la seva ànima. Aqueix acte es, donchs, la expressió de la relació que existeix entre l'interior y l'exterior, entre la ànima y lo còs.

La mà tocant de primer lo front, marca ab lo signe del Pare la testa entera, un dels sistemes principals del organisme. Lo cap ab tots los òrguens que conté, es donchs marcat ab lo signe del Pare, y representa al meteix temps lo cel en aqueix món petit del còs humà. Axí meteix quan toca lo buyt del estómach, anomenant lo Fill, marca ab lo signe d'aquest los òrguens, totes les formes que componen lo sistema posat en aquexa regió. Lo cor està situat prop del centre de la vida orgànica inferior. Lo cor y son sistema representan, donchs, d'un costat lo Fill, y del altre la terra. Per ultim, la mà, tocant les espatlles, marca ab lo segell del Esperit Sant, no solament los braços y les mans, que'n són la perllongació, mes també tot lo sistema muscular qui cumpleix los moviments voluntaris del home, qual sistema representa axís en lo còs l'ayre posat en l'univers entre mitg del cel y la terra. Mes, com hem dit, la fórmula exterior no es més que la expressió d'un acte interior que partint de la voluntat, se produheix fora. L'home, fent lo signe de la Crèu, marca, donchs, ab ell la regió espiritual de son ser; lo meteix que l'ànima, produhint aqueix acte fora, ne marca la regió orgànica. Per altra part, com hi ha una correspondencia perfecta entre l'interior y l'exterior, nosaltres podèm trobar en la part espiritual del home la metexa distinció que hem trobat en la part orgànica. D'aquexa manera la part més alta de la ànima, aquella que té son orgue en lo cap, es segellada ab lo signe del Pare. La part inferior al contrari, aquella que més aprop de la carn, està sotsmesa a la necessitat com aquexa, es

marcada ab lo signe del Fill. Y la part mitjansera, aquella que percebeix les imatges que li oferexen los obgectes exteriors, es marcada ab lo signe del Esperit Sant. Y aquexes tres regions espirituals se reflexan en les tres regions orgàniques que l'home toca tot senyant-se.

(Traduhit de Göerres.)

De *La Creu del Montseny*, del 2 d'Abril de 1899.

LO CORPUS EN ARGENTONA

M'es per demés agradable aquest poble. Tres setmanes hà que hi só y no es pas aquesta la primera ni la segona vegada que'l visito; mes, trobant-me bé a casa, no havía seguit, ni tal volta hauría seguit may tant bé sos carrers esbadiats y ses places obertes a tots los vents, com ho acabo de fer avuy, y no pas ab un company qualsevol, sinó ab la companyía de Jesús Sagramentat.

Si no puch, donchs, parlar del poble, per no ser-ne conexedor, tampoch podré dir gran cosa de la processó perque hi anava y los qui hi van són los qui menys la veuen. Més encara, hi anava al costat del celebrant, revestit ab la dalmàtica de subdiaca y per lo tant era una de les anelles de la llarga y virolada y torcediça cadena que, sortida de la Esglesia, semblava que hi volgués lligar lo ramat esgarradís d'aquells barris que s'escampan y fugen cada hú pêl séu cantó.

La gent anava endiumenjada ab la roba millor que tindría en ses calaxeres; les cases s'endiumenjavan també, empaliant ses finestres y balcons de cobrellits y de humils domassos.

Los carrers y les places estavan tan sembrats de flors de ginesta y coberts de capblaus y roselles, que dolía

haver-los de trepitjar; de vegades me feya la ilusió de que'm passejava per un bocí de sembrat o per una tiroya de prada que, retallat ab unes estisores de gegant, algú hi hagués transportat.

Los dos jóvens pabordes, que no sé perque, se diuenací *caps de quina*, anavan al costat de la blanca bandera de la Minerva, duhent en una mà lo cordó y en la altra un bonich ram de clavells que són, com de costúm en aquexa diada, del hort de la Rectoría.

Lo solemne cant *Sacris* alternava ab la musica, y les escopetades ab lo alegre tritlleig de les campanes que voltavan enjogassades en lo campanar.

Les veus y la cridoria dels infants responía al cant del rossinyol que se sentía en totes les arbredes vehines. Jo no entench lo llenguatge d'aquests aucells, ni sabía què deyan los nins en los braços de ses mares, mes me semblava que, en aquella hora d'alegría, en aquella solemnitat y a la presencia divina de la Custodia no podían dir altra cosa que la resposta dels goigs de la Minerva que's cantaren després:

Per sempre sía alabat
lo Santissim Sagrament.

Més amunt he comparat Argentona a un ramat d'ovelles que pasturan escampades per un róst, donchs avuy lo pastor diví ha volgut veure-les a totes y visitar-les, no sé si diga d'una a una. Tots los ulls han pogut veure un raig de sa dolça y lluminosa mirada, tots los llavis han pogut abeurar-se en la font amorosa del séu cor de pare. Aparexía que algún brinet de llum, que algún raig de claror espiritual passava de la Hostia sacrosanta a les ànimes senzilles y obertes a ses influencies divines.

La processó ha fet la meytat del camí a la nit, nit serena y hermosa, brodada d'estrelles y emmantellada ab un mantell de celistia, mes la llum dels ciris avuy era més bella per mon esperit que la de les estrelles, y la celistia de la terra aventatjava a la del cel al entorn del sagrat tabernacle, y semblava emplatayar y argentar aqueix poble ditxós y a la rica naturalesa que'l rodeja; y com li esqueya allavors, a parer méu, lo bonich nom d'Argentona!

Allà y en tots los pobles del món, y en la terra com en lo cel, avuy y

Per sempre sía alabat
lo Santíssim Sagrament.

De *La Crèu del Montseny*, del 4 de Juny de 1899.

PASSIÓ DE NOSTRE SENYOR JESUCRIST

SEGONS SANT JOAN

En aquell temps: Sortí Jesús ab sos dexebles a la altra part del torrent Cedrón, ahont hi havía un hort en que entrà ell y sos dexebles. Judas, que'l trahía, sabía també aquell lloch, perque Jesús hi anava sovint ab sos dexebles. Judas, donchs, havent près una companyía de soldats y ministres dels pontífices y faritzèus, vingué a eix lloch ab llanternes, atxes y armes. Mes Jesús, sabent tot lo que havía de succehir sobre ell, s'avençà y los digué: ✠ A qui cercàu? C. Li respongueren: S. A Jesús de Nazareth. C. Jesús los digué: ✠ Jo só. C. Estava ab ells també Judas, que'l trahía. Tan bon punt Jesús los digué: Jo só, se féren enrera, y cayguéren en terra. Altra vegada los interrogà: ✠ A qui cercàu? C. Y ells diguéren: S. A Jesús de Nazareth. C. respongué Jesús: ✠ He dit a vosaltres que só jo: si donchs me cercàu a mi, dexàu anar aquests. C. Perque se cumplís la paraula que havía dit: No n'he perdut cap dels que vos me donareu. Simón Pere tenint una espasa, la desenveynà y ferí al sirvent del pontífice: y li tallà la orella dreta. Aquest criat s'anomenava Malchus. Mes Jesús digué a Pere: ✠ Torna la espasa a la veyna. Lo càlzer que m'ha donat mon Pare he de dexar jo de bèurel? C. La cohort, los tribuns y'ls

ministres dels juhéus agafaren a Jesús y'l lligaren, y'l duguéren primerament a Anàs, puix era sogre de Caifàs, qui era pontífice aquell any. Caifàs era qui havía donat lo consell als juhéus, de que calía que un home morís per lo poble. Anavan seguint a Jesús Simón Pere y altre dexeble. Aqueix dexeble era conegut del pontífice y axí entrà en l'atri de sa casa ab Jesús. Mes Pere estava a fora en lo portal. Sortí l'altre dexeble, qui era conegut del pontífice, parlà ab la portera, e introduhí a Pere. Donchs, la sirventa que guardava la porta, digué a Pere: S. No ets tu també dels dexebles d'aquest home? C. Ell respongué: S. No ho só. C. Los criats y los ministres s'estavan al foch perque feya fret y s'escalfavan; y Pere també estava dret y escalfant-se. Lo pontífice interrogà a Jesús de sos dexebles, y de sa doctrina. Respongué-li Jesús: ✠ Jo he parlat públicament al món: jo sempre he ensenyat en la sinagoga y en lo temple, ahont concorren tots los juhéus; rès he dit ocultament. Perque'm preguntas? Interroga als qui oigueren lo que jo só parlat: puix ells saben bé lo que jo he dit. C. Y havent dit axò, un assistent dels ministres donà una bofetada a Jesús, dihent-li: S. Axís respons al pontífice? C. Respongué-li Jesús: ✠ Si jo he parlat malament, dona testimoni del mal; mes si he parlat bé, perque'm ferexes? C. Y Anàs l'envià lligat al pontífice Caifàs. Simón Pere estava dret y escalfant-se. Digueren-li donchs: S. No ets tu també un de sos dexebles? C. Ell ho negà y digué: S. No ho só. C. Digué-li un dels sirvents del pontífice, parent d'aquell a qui Pere havía tallat la orella: S. Donchs no't vegí jo ab ell en l'hort? C. Ho negà Pere altra vegada y al punt lo gall cantà. Portaren després a Jesús des de la casa de Caifàs al Pretori. Mes era de matí: y ells no entraren en lo Pretori, per no contaminar-se, a fí de poder menjar la

Pasqua. Pera axò Pilat sortí a fora y los digué: S. Quina acusació portàu contra aquest home? C. Li respongueren dihent: S. Si aqueix no fós un malfactor, no te l'hauríam entregat. Los digué Pilat: S. Donchs Prenèu-lo. vosaltres, y judicàu-lo segons la vostra lley. C. Los juhéus li respongueren: S. A nosaltres no'ns es lícit matar a ningú. C. Perque's cumplís la paraula de Jesús, qui digué, indicant de quina mort havía de morir, Pilat entrà de nou en lo Pretori y cridà a Jesús y li digué: S. Ets tu lo Rey dels Juhéus? C. Jesús li respongue: ✠ Díus axò de tu meteix o altres t'ho digueren de mi? C. Replica Pilat: S. Só jo per ventura juhéu? Ta nació y los pontífices t'entregaren a mi: què has fet? C. Respongué Jesús: ✠ Mon reyalme no es d'aquest mon: si d'aquest món fós mon reyalme, mos ministres haurían lluytat perque no caygués en mans dels juhéus: mes mon regne no es d'aquí. C. A les hores li digué Pilat: S. Donchs tu ets rey? C. Jesús respongué: ✠ Tu ho díus que jo só rey. Per axò he nat y per axò he vingut al món, a fí de donar testimoni de la veritat: aquell qui es de la veritat, escolta ma vèu. C. Pilat li díu: S. Què es la veritat? C. Y havent dit axò, sortí ab los juhéus y'ls digué: S. Jo no trobo en ell causa alguna. Mes es consuetut entre vosaltres de que jo us deslliure un près per la Pasqua; volèu que dexe lliure al rey dels juhéus? C. Aleshores tots ells tornaren a cridar: S. No aquest, sinó a Barrabàs. C. Y Barrabàs era un lladre. Aleshores Pilat prengué a Jesús y l'açotà. Y'ls soldats entretexint una corona d'espines, la posaren sobre son cap, y lo vestiren ab un mantell de porpra. Y venían a ell y deyan: S. Salve, oh rey dels juhéus. C. Y li donavan bofetades. Altra vegada Pilat isqué a fora y los digué: S. Veusaquí que jo us lo trach a fora, perque conegàu que jo no

trobo causa en ell. C. Isqué Jesús donchs portant la corona d'espines y'l mantell de porpra. Y Pilat los digué S. Veusaquí l'home. C. Axí que'ls pontífices y ministres lo vegeren, cridaren, dihent: S. Crucifícal, crucifícal. C. Pilat los díu: S. Prenèu-lo vosaltres y crucificàu-lo; que jo no trobo en ell causa alguna. C. Respongueren-li los juhéus: S. Nosaltres tením una lley y segons aquexa lley deu morir, perquè s'ha fet fill de Déu. C. Quan Pilat oigué aquesta paraula, tingué més pôr. Y tornà a entrar al Pretori: y digué a Jesús: S. D'ahont ets tu? C. Mes Jesús no li tornà resposta. Y Pilat li díu: S. A mi no'm parlas? No sabs que està en mon poder lo crucificar-te y que tinch potestat per deslliurar-te? C. Respongué-li Jesús: ✠ No tindrías cap poder sobre mi, si no se t'hagués donat de dalt. Per axò aquell qui m'ha entregat a tu, té un pecat major. C. Y des d'aquell punt Pilat cercava com deslliurar-lo. Mes los juhéus cridavan dihent: Si'l dexas anar no ets amich del Cèsar, puix tot aquell qui's fà rey, contradíu al Cèsar. C. Pilat, al sentir aquestes paraules tragué a Jesús a fora y segué en lo tribunal, en lo lloch que's díu *lithostrotos*, en hebréu *Gabbatha*. Era lo día de la preparació de Pasqua, envers la hora de sexta, y digué als juhéus: S. Aquí teníu al vostre Rey. C. Mes ells cridavan: S. A fora, a fora, crucifícal. C. Pilat los digué: S. Crucificaré jo a vostre rey? C. Respongueren-li los pontífices: S. No tením altre Rey que'l Cèsar. C. A les hores los l'entregà perque fós crucificat. Y prengueren a Jesús y'l tragueren a fora. Y portant la crèu, anà caminant envers lo lloch anomenat Calvari, en hebréu Gólgotha: allí lo crucificaren y ab ell a dos altres, un a cada banda y Jesús al mitg. Y Pilat escrigué un rètol, y'l posà sobre la crèu. Y l'escrit era: Jesús Nazarèu, Rey dels Juhéus. Aqueix rètol fou llegit per molts dels juhéus;

perque lo lloch ahont fóu clavat en crèu era aprop de la ciutat; y estava escrit en Hebréu, en Grech y en Llatí. Los prínceps dels sacerdots deyan a Pilat: S. No escrigàu Rey dels Juhéus: sinó que ell meteix ha dit: Jo só Rey dels Juhéus. C. Respongué Pilat. S. Lo que he escrit escrit està. Havent donchs los soldats crucificat a Jesús, prengueren sos vestits y'n féren quatre parts una per cada soldat y la túnica. Mes la túnica no tenía costura, sinó que era de un sol texit, de dalt a baix. Digueren-se l'un al altre: S. No la partím, sinó tirèm la sort y vejàm de qui serà. C. Perque's cumplesca la escriptura que díu: se partiren mos vestits y sortejaren ma túnica. Y axò es lo que féren los soldats. Estavan al pèu de la crèu de Jesús sa Mare y la germana de sa Mare, María Cleofas y María Magdalena. Havent vist Jesús a sa Mare, y lo dexeble que estimava, que estava allà dret, digué a sa Mare: ✠ Dona, veusaquí los vostre fill. C. Després digué al dexeble: Vetaquí ta Mare. Y des d'aquella hora la tingué lo dexeble com a seva. Després d'axò sabent Jesús que tot estava complert, perque's cumplís la escriptura, digué: ✠ Tinch set. S. Hi havía allí un vas plè de vinagre. Y ells posant al voltant del hisop una esponja molla de vinagre, li aplicaren a la boca. Jesús, axís que hagué près lo vinagre, digué: ✠ Tot està consumat. C. Y inclinant lo cap entregà son esperit.

Los juhéus, a fí de que no quedassen los cossos en la crèu en lo dissapte, puix era la Preparació, y aquell día de dissapte era un gran día, suplicaren a Pilat que'ls trencassen les cames y'ls traguessen d'allí. Vingueren donchs los soldats y trencaren les cames del primer y del altre que havía sigut crucificat ab ells. Y havent vingut a Jesús y veyent-lo ja mort no li trencaren les cames, mes un dels soldats ab la llança li obrí lo costat, y al instant

li isqué sanch y ayga. Y'l qui ho vegé ha donat testimoni; y son testimoni es ver. Y ell sab que díu la veritat perque vosaltres ho cregàu també Puix aquestes coses succehiren perque's complís la escriptura. Y no trencaren un os d'ell. Y també altra escriptura díu: Mirava a aquell que traspassaren.

Després d'axò Joseph de Arimatea, qui era dexeble de Jesús, ocultament per temor dels juhéus, suplicà a Pilat que li dexàs recullir lo còs de Jesús. Y Pilat ho permeté. Vingué donchs y dugué sen lo còs de Jesús y l'amortallaren ab los aromàtichs ab teles, com acostuman los juhéus enterrar. En lo lloch ahont fóu crucificat, hi havía un hort, y en ell un sepulcre nou, en que no havía sigut encara enterrat ningú. Allí, donchs, per causa de la Parascebe dels Juhéus, perque estava aprop del Sepulcre, posaren a Jesús.

De *La Crèu del Montseny*, Dijous Sant de 1900.

DIUMENGE DEL RAM

Bon sant, bona vigilia. Ahir feya plaher passar per la Rambla de Catalunya, des de la plaça d'aquest nom, fins al carrer de la Diputació, estava feta un lloredar. Part d'amunt l'arbre estimat dels hèroes y dels poetes estava tot a una banda; aquí se n'alçava una garba, allà una altra, mes les garbes se tornavan verdices y les verdices bosch espès y seguit, que no cabent en una cara de Rambla se'n passava a la altra apilotant-s'hi y estenent-s'hi en parades interminables. En alguna d'elles tal vegada lo llorer era vingut de les costes del Masnòu o dels soleys de Garraf, puix estavan les branques ja clapejades de ses blanques flors primerenques, que donan una dolça varietat a la gran olor que les fulles despedexen.

Axí com les esmeragdes s'unexen ab l'or en los joyells de la Argentería, lo bosch de llorer se lliga ab lo doble palmar que sol arribar plaça de Catalunya avall fins a Canaletes. Y allí meteix y amunt y avall, entre'l groch y'l vert y la color cendrosa d'algunes mates d'olivera que s'hi barrejan, les pageses d'aqueix voltant cuytan a texir palmices per los noys, lluytant en competencia unes ab altres per texir-les y guarnir-les millor.

Allí veurèu palmons de tota mena y de tota mida; ne veurèu de grans, de petits y de mitjansers. Los uns són fets en forma de torçuda columna salomònica; altres en forma de doble y triple sortidor, que dexa anar ses

aygues d'una petxina al altre. N'hi ha de tres, de quatre y fins de vuyt pisos, com diuen les guarnidores. Entre elles qui té més traça per entrellaçar, qui per guarnir; la una té més habilitat per guarnir lo tronch, com si diguessem lo vestit; la altra més pentinadora que modista, té més bones mans pera combinar les fulles més altes o sía la cabellera, que torç, esbadía y entrellaça en rinxos, trenes y tirabuxons que l'ayre fà voleyar. Entre'ls grossos palmons n'hi ha que són obres d'art, però les mans més delicades sembla que's lluhescan més en les petites, entre les quals hi ha veritables rams de monja y enlluhernadores penjoyades d'argenter.

Mes en aquella exposició de rams si hi faltan medalles d'or y d'argent no hi faltan visitadors, ni en aquella fira firetayres. Tot Barcelona passa y torna a passar per aquell carrer de palmes y s'acorriola pacient per entre aquelles verdices de llorer, aturant-se a contemplar-los ab la curiositat y l'entusiasme dels infants y la major part de la gent no s'acontenta de respirar-ne la bona olor que se sent de bon troç lluny, puix les rimes de verder s'apriman fins a desaparèxer, com ses vehines les rosses y vincladices filles d'Elx.

Mes aquexes palmices y aquelles branques de llorer sagrat hi ha que veure-les avuy: ahir estavan sense vida, ajagudes en terra, esperant la mà del comprador; avuy estàn dretes, enjoyades y totes ab sos rahims de dolços y sos rosaris de çucre candi que lluhexen als raigs del sol com pedrería. Avuy estàn axecades y plenes de vida en les mans dels nins y de les vèrgens, com una esperança de premi, com una promesa de victoria en les batalles que'ls esperan, y arrelant-se en aquelles mans pures, caminan ab elles ufanoses cap al temple.

Quan allí los fà tremolar la frisança abans de la be-

nedicció, les mou y agita l'entusiasme en la augusta cerimonia; si aquells palmons y aquelles brostes poguessen anyorar, no anyorarían ells la palmera d'ahont fóren esquexats, ni elles anyorarían lo lloredar nadíu, ni al sentir los joyosos crits de *Juli* dels infants, anyorarían la xerradiça dels aucells que allí'ls desvetllavan a cada trench de día. Aquexos llorers n'haurían d'estar contents d'haver sigut tallats per honrar al fill de María, aquexes palmices se n'haurían de tenir per tot ditxoses de poder victorejar al Messíes. ¿Quin sabi, quin hèroe, quin rey o conquistador n'ha sigut més digne d'ençà que'l món es món?

Los noys, es veritat, no capexen gayre la grandesa y sublimitat del acte, ni saben prou lo que's fan, com tampoch ho sabrían los noys dels hebréus, *pueri hebraeorum*, que avuy fà anys li sortiren a camí quan baxava de Bethphagé cap a Jerusalèm y esquexant les branques dels arbres y llevant-se les sobrevestes les estenían en la vía. Mes los noys de Barcelona, com aquells, a cents y millers, venen a rebre y victorejar al Messíes, y sos crits de: *lo Ram, lo Ram, lo Ram de la Passió: obríu, obríu, obríu que volèm entrar*, encara que no sempre caygan ajustats a la gravetat de la cerimonia, a mi'm sonan com a traducció més o menys lliure dels crits dels petits hebréus: *Ossana filio David; benedictus qui venit in nomine Domini.*

La entrada del Rey de Israel a Jerusalèm fóu ben senzilla, com observa'l Vescomte de Wals; no hi entrà muntat en superba carroça, sinó en un humil jument; per recordar que hi entrava en nom del senyor, no s'hi axecaren archs de triomf. ni cap obelisch portat d'Egypte y miràu com la memoria d'aquella entrada ha quedat escrita en tots los cors. Los incidents més petits són recordats com si ho acabés de contar un testimoni de vista,

y no obstant fà aprop de dos mil anys. Déu no necessita bronzos ni marbres, ni burí per escriure los recorts y ensenyaments que vol perpetuar; son dit es lo burí, y la planxa de marbre ahont los grava, es lo cor dels hòmens y sobre tot lo cor dels infants, que encara que sembla impossible es lo menys esborrable llibre de la tradició.

Perdonem ara lo llegidor un recort personal d'aquesta diada. Lo diumenge de Rams de 1896 trobant-me entre'ls pelegrins de Jerusalèm, en la solemne funció que's fà en la basílica de Santa Elena, rebí de mans del venerable patriarca un palmó com los altres sacerdots y ab ells derrera'ls simpàtichs relligiosos Francescans, voltarem en devota processó lo Sant Sepulcre de Nostre Senyor Jesucrist. Aquell palmonet, esquexat no feya gayre del arbre, era verdós encara y no tenía pas aquexa grogor que tenen los nostres, puix los orientals no saben de encaparutxar (com diuen a Elx) les branques de la palmera, per guardar-les del ayre y del sol y per donar-los axís la rossor que ací les fà tan agradoses. No obstant, preferint-la a la més gallarda y hermosa que s'ha venut en la vigilia dels Rams y a la que han guarnida y engalanada millor les pageses de Sarrià, jo a través de terres y mars, la portí a Barcelona com una preuada reliquia de Terra Santa, fins que en díes de tempesta, que no vullch recordar, la vegí desaparèxer. D'ençà que la he perduda la estimo més que abans, y'm dich jo meteix alguna vegada, no podent traure-me-la de la memoria: ¿Qui sab si aquell palmó era esqueix d'alguna palmera néta o bes-néta de la que's dexà esbrancar, avuy fà anys, per los fills dels hebréus en lo gloriós triomf del Messíes per tenir la sort de besar sos peus?

De *La Crèu del Montseny*, de 2 d'Abril de 1900.

SANTA METCHILDIS

Lo primer diumenge de Pasqua de Ressurrecció rebí carta del sabi eclesiàstich Dr. Euringer, Pàrroco de Ossmarshausen, prop de Augsburg, demanant me, com a devotissim que es del Sagrat Cor, llicencia per imprimir la traducció alemanya del *Somni de Sant Joan*, feta per la inspirada poetissa Clara Comner. Un amich méu qui vegé la lletra, me féu adonar de que justament aquell día meteix de la cap-vuytada de Pasqua, la alemanya Santa Metchildis, una de les que figuran en la processó de Sants del *Somni* entre Santa Gertrudis y Santa Llutgarda, havía tingut una gran revelació respecte al Sagrat Cor de Jesús. Acostant-se lo mes que la Esglesia li dedica, volguí donar-la a conèxer y a assaborir als catalans devots del Sagrat Cor, traduhint-la mot per mot de la obra de la Santa, *Llibre de la Gracia Espiritual*, capítol dinòu. Mes abans de obrir lo llibre inspirat conegàm a qui l'ha escrit, no sía més que per quatre mots de ploma barruera.

¿Quí es Santa Metchildis? Dant la anomena *Matelda* en son Purgatori, ahont li sent entonar, ab vèu melodiosa, *Venite benedicti patris mei*. Quan en la primera part de la *Divina Comedia* Dant consultà a Beatríu, aquesta lo envià a *Matelda*, qui té lo encàrrech de explicar-li y de tràurel de totes les dificultats espirituals. Mes qui la co-

neix solament per la Divina Comedia no la coneix prou ni gayre.

Nasqué a Hackeborn, en 1241 y a la edat de set anys fóu posada per sa mare en un convent de monges benedictines, en que, a son temps, fóu mestra de novicies y sobre tot mestra de cant. Dotada d'una hermosa vèu que conservà fins a sa vellesa y de la gracia de saber donar a les melodíes de la pregaria la expresió de la pietat intelligenta, era la cantora del monestir, secundant-la y suplint-la alguna vegada en tan bell y angèlich ofici la metexa Santa Gertrudis, la Santa Teresa alemanya qui floría al costat de ella en lo meteix convent. Més de una vegada per sos càntichs si no tingué lo aplaudiment dels hòmens que no la conexían, tingué'ls del Espòs diví a qui solament ella'ls consagrava. Quan s'estava morint, en la esglesia del convent celebravan la festa de Santa Elisabet de Thuringe y Santa Gertrudis veya com les paraules del ofici de la Santa del cel eran aplicades per los àngels y per les divines persones metexes a sa amiga moreneta, la santa de la terra. En sa entrada en la Gloria lo Senyor la saludà com a sa estimada *Filomena* o rossinyol y la establí com a profetissa de les alabances divines. Dels admirables llibres que'n dexà escrits ne trauré solament la revelació promesa, com qui per donar idea de un gran jardí ne mostra sols una flor.

«Lo día octàu de la Resurrecció de Jesucrist vegé de nou la sobredita casa (parla del palàu del Cel), y al voler-hi entrar, trobà dos àngels a la porta, ab les ales esteses en amunt, de manera que's trobavan per los extrems y llençava un sò molt suàu com de una arpa; tanta alegría'ls donava la vinguda de la ànima que esperavan. La ànima axís que entrà caygué als peus del Senyor, saludant y adorant ses llagues vermelles. Havent arribat a la

llaga del Cor, la trobà tota oberta y llençant un gran vapor com de una flama encesa. Lo Senyor rebent la ànima ab gran benignitat li digué: «Entra y segueix lo Cor diví de llarch y de ample; la llargaria representa la eternitat de ma bondat y la amplaria significa la amor y lo desitg que he tingut eternament de la teva salvació. Segueix-lo de ample y de llarch, axò es, pren-ne possesió, puix tot lo bé que hi trobaràs es téu.» Després halenà sobre ella, y digué: «Reb lo Esperit Sant.» A les hores aquella ànima benaventurada, plena del Sant Esperit, vegé sortir de tots sos membres com uns raigs de foch, que esbadiant-se, anaren a progectar-se sobre quiscuna de les persones per qui ella pregava. Axís que hagué combregat ella vegé son cor fós y format com una sola massa d'or líquit ab lo Cor de Jesús, qui li digué: «Axís estarà unit ton cor eternament segons ton desitg y ta delectació.»

Ditxosa y mil vegades ditxosa la ànima qui fóu merexedòra de tan divines y sobiranes promeses; ditxós monestir de Helfta, que vegé alternar plegades en son temple dues ànimes com no n'ha tingudes gayres la terra: ditxosa la Alemanya de aleshores que bevía en los metexos pits de Jesucrist una sabiesa molt diferenta de la que's beu, des de la Reforma, en ses Universitats! Que lo Sagrat Cor de Jesús tinga compassió d'ella y també de nosaltres.

De *Lo Pensament Català*, del 27 de Maig de 1900.

DESPEDIDA DEL MAIG

Avuy lo Maig fà la última somrisa y lo mes de María se despedeix de la terra ab la agraciada festa de la Verge del Amor Hermós. Digna despedida aquexa del temps de les flors, dels càntichs a María y de les primeres comunions. Los séus devots no's despedexen pas de sa dolça Mare. ¿Què farían, ni ahont anirían sens Ella? Donan solament l'adeusiàu a les seves flors y a les tendres y regalades funcions d'aquest mes de gracia y benedicció y ensemps lo més alegre, florit y cantador dels dotze mesos del any.

Les relligioses del col-legi vehí tenen per patrona a la Verge y bé la han festejada tots los matins y tardes aquesta primavera; bé n'han cullides de flors per son altar. L'esbart de les monges y l'esbart de les colegiales bé li n'han cantades y refilades de cançons y n'han feta sentir de musica en sa capella.

Ella s'està dintre sempre amagada, com una pedra fina en son estoig. ¿Per què una vegada al any no ha de sortir a fora, a veure y a ser vista dels vehins que la anyoran, a rebre lo tribut de ses pregaries y a reclamar la gala de son entusiasme, en cambi de ses mercès y benediccions? ¿Per què la Reyna de les flors no ha de donar una passejada anyal per lo jardí que floreix per Ella y solament per Ella?

Los preparatoris de la festa començaren fà tres díes. Avuy la bellugadiça s'inicià a punta de sol y encara dura. Tot va en doyna en lo convent. Los caminals del verger són escombrats de nou y nets com una plata, los rengles de boxos que'ls vorejan són retallats com per unes estisores de barber. Les fulles seques, si n'hi ha cap, són arrencades del brot y llençades lo meteix que'ls pecats de la conciencia. Les amples mates de margarides, les hortensies y malves reyals estàn regades d'ara tot just y mostran encara alguna góta de rosada en sos càlzers com una llàgrima d'alegría. Una garlanda de verdor texida aquest matí per les novicies, lliga l'un ab l'altre los fruyters del passadís. Les ufanoses acacies del fons del jardí estàn en lo bò y millor de sa florida, com si haguessen guardat per aquest día totes les seves joyes, com si tinguessen esment de que a la seva ombra s'axeca l'altar de María. Miràu-vos-lo allí, sobre una taula senzilla coberta d'un domàs vermell s'alçan quatre columnes de verdor que sostenen una lleugera mitja taronja de fullatge, com los pilans esmaltada de flors. Axò es l'humil tabernacle que espera la imatge de María.

Al caure la tarda tot està a punt. Los acorts de la cobla de musichs esclatant dintre la capella del convent, diuen que la Verge devalla de son retaule y vola cap al verger en ales de la amor de ses filles.

La processó comença. Una crèu alta daurada va tot davant entre dos escolans ceroferaris, vestits de blanch ab la valona blava. Seguexen de dues en dues les noyes més petites, des de cinch a deu anys, vestides de blanch, ab un ciri en una mà y un ramellet de flors en la altra. Precedides d'un penó de la Verge seguexen les que aquest matí han tingut la sort inefable de fer la primera comunió. Van totes vestides de color de la innocencia, ce-

nyides ab un llaç blau, llureya del col·legi. Orna son cap una corona de lilàs y de roses blanques, com a místiques desposades del Anyell diví.

Lo ciri encès que duhen en una mà, es símbol de la amor que li tenen y'l lliri de Sant Antoni que duhen en la altra, es símbol de la exquisida blancor de les seves ànimes. Derrera d'elles venen ses companyones més grans, alternades ab les relligioses; y al callar la musica fan sentir les cèliques estrofes del *Ave Maris Stella.* Després venen dues noyetes de sis anys ab lo vestit y les ales dels àngels. Duhen penjada al coll una panereta de flor de ginesta y fulles de rosa, que escampan a voliors davant la sagrada imatge, que segueix magestuosament portada per les quatre combregantes més fervoroses. La posan en son trono de fulles y allí les més llegidores li endressan poesíes, les més devotes li dirigexen oracions y després totes plegades un càntich del que jo no sento sinó aquexos versos:

Adeusiàu, María
María, adeusiàu.

Acabada la cançó de despedida, passan totes les colegiales per davant de la Verge, besant sos peus y hi dexan son lliri o son ramellet de flors.

Al veure acostar d'una a una a la santa imatge aquexes innocentes criatures, sobre tot les que avuy acudiren a la sagrada taula, me sento pujar als ulls llàgrimes de satisfacció barrejades ab llàgrimes de pena, y mentres mon cor prega sento bullir per mon enteniment aquexes reflexions:

¡Que n'es d'hermós lo día de la primera comunió! Lo sol d'aqueix matí ha sigut més esplendorós, la seva llum ha sigut més serena y daurada. Mes ay! també se n'ha de

anar a la posta com los altres días? ¿Y també la ha de seguir la fosca nit? ¿En honor del santíssim Sagrament del altar, no's farà una escepció per ell? ¿Al menys no dexarà en lo cel y sobre tot en lo cel de la ànima més rastre que'ls altres días? ¿Aquexa blancor immaculada y aquexa alegría sa germana bessona, duraràn gayre per estes noyes? ¿Aquexes corones blanques lluhiràn gayres matins en sos fronts de verge y aquexos lliris olorosos trigaràn molt temps a caure mústechs y esfullats de ses mans, avuy blanques y pures com ells? ¿Aquexos àngels hermosos ho seràn molts anys al sortir de aquexes muralles benehides, que són per ells les muralles del paradís? Hòmens o dones criminals, los qui de ploma en ploma arrencareu les ales de la innocencia a aquexos àngels, no teníu perdó de Déu; sóu més cruels que'ls assessins y'ls tigres del desert. Mes ¿en lo naufragi tan general de les ànimes, no trobaràn aquexes en casa de sos pares o tudors una arca de salvació, que les abrigue dels ayres malèfichs y pestilencials de la terra? Senyor, Senyor, ¿per què aquexa hermosa edat de la infantesa, que Vos estimàu ab preferencia, no ha de durar en l'home tant com ell meteix? O millor, ¿per què l'home no ha de ser vostre fins a la fí, com ho es en lo començament? ¿Per què la joventut, la virilitat y la vellesa no us han de cantar y d'estimar, com la infantesa y la adolescencia? ¿No sóu Vos per ventura lo criador de totes elles? ¿Aquell qui ha criada la planta no es ben digne de la flor, y qui es digne de la flor no es merexedor també de sos fruyts?

¿No sosteníu Vos ab la metexa mà al nin qui dóna lo primer pas al baxar de la falda de sa mare, y al vell acaducat que dóna lo derrer al peu de la sepultura? ¿No sóu Vos lo Déu del matí, del mitgdía, del vespre y de totes les hores? Donchs ¿per què totes elles no us han d'entonar

sos càntichs en consonancia l' un del altre, y per què lo càntich d'aquesta vida no ha de consonar y de fer una metexa armonía ab lo càntich de la altra?

Jesús sagramentat que avuy heu pres possesió d'aquexes ànimes, obra de vostres mans, o no sé si diga de vostre Cor, y estimant-les ab excés avuy meteix les donàu a vetllar y encomenàu a vostra dolcíssima Mare, la Mare del Amor Hermós, guardàu-les en lo viatge de la vida per Ella y per Vos, que són les amors més veritables, les més dolces y hermoses de la terra.

Després lo sacerdot qui presideix la festa, fà a corn d'altar una senzilla plàtica alusiva a tan poètich acte, parlant de la Verge a aquelles petites vèrgens y de la Mare de Déu a les seves filles.—No n'hi ha prou, los díu, de portar flors a les seves plantes; les flors del camp y del jardí són lo símbol de les flors del camp o del jardí de la vostra ànima. ¿Y quines són aquexes flors? La obediencia a vostres pares y a vostres mestres, la caritat que heu de tenir unes ab altres y sobre tot la amor que heu de tenir al bon Jesús, qui avuy ha baxat del Cel per fer-se un altre petit cel en vostres ànimes.—

Finida la plàtica, la bella processó desfà son curs anguilejant per lo jardí, entre dos rengles de ciris encesos que lluhexen com estrelles en la fosca. Los solemnes acorts de la Marxa Reyal acompanyan a la Reyna dels Angels a son trono humil, dintre la capella del convent, cap ahont s'emporta a oloroses garbes les roses y lliris de les combregantes, juntament ab sos cors. La derrera nota que m'arriba d'allà dins, són los dos versos de la despedida que repetím los de fora:

Adeusiàu, Maria,
Maria, adeusiàu.

Mes de Maig alegre, festós y rialler, adéu. Mes de María, lo més bonich dels mesos, mes de les flors y de les cançons, mes dels lliris y de les roses, mes dels Angels y de les Vèrgens, adéu: mes a reveure. Si quan tornes baxar en la primavera vinent a la terra, nos ne trobas fora, que't pugàm celebrar en lo Cel, continuant allí los hymnes a María, que han de ser lo goig y la alegría dels elegits per tota la eternitat.

Adeusiàu, María
María, adeusiàu.

De *Lo Pensament Català,* del 10 de Juny de 1900.

RUYSBROECK

AL RNT. MOSSEN ENRICH PLA Y DENIEL
EN LO DÍA DE SA MISSA NOVA

Lo nom d'aqueix místich belga, generalment anomenat l'Admirable, no es gayre conegut entre nosaltres; sa vèu de *violí del Esperit Sant,* com l'anomena un contemporani séu, ha sonat molt poch en orelles catalanes. Solament lo conexen alguns devots de Meterlinck, per la traducció que publicà fà nou anys, en francès, de *L'Ornament de les noces espirituals,* que passa per la millor de ses obres.

No obstant lo sabi Dionís lo Cartoxà díu parlant d'ell: «Hi ha un prodigi sobre tots, un prodigi nou que s'ha complert entre nosaltres. Aqueix prodigi vivent es Ruysbroeck l'Admirable. Era un home ignorant que solament no sabía llatí y escrivía en llenga vulgar les més delicades y fondes veritats, ab una sabiduría tal que'ls més grans doctors de teología no gosavan obrir la boca en sa presencia... Jo l'anomenaría lo doctor diví. Ell no tingué altre mestre que l'Esperit Sant.»

A la edat de onze anys començà l'estudi de la gramàtica a casa d'un vell sacerdot, y ja aleshores tot sovint se sentía illuminat per alguna llanternada de la inspiració de Déu, qui s'anava formant un temple digne en aquella ànima innocenta. La seva mare, que era viuda,

veyent-lo tan inclinat a les coses divines, se féu relligiosa, tal vegada per fer una vida més semblanta a la del séu fill, per estar més aprop d'ell en esperit, encara que separada per les parets del monestir y per tenir-lo, com díu l'adagi, si més lluny dels ulls més aprop del cor. Passat algún temps ella morí en lo claustre, mes ¡ay! abans de pagar ab ses oracions y penitencies l'últim deute dels que contragué ab la divina justicia fora d'aquells murs sagrats, des de la presó del purgatori s'aparegué diferentes vegades a son fill, demanant-li si trigaría gayre temps a celebrar lo sant sacrifici.

Cap y a la fí arribà lo día tan desitjat de sa Missa nova: al venir de celebrar-la, sa mare se li aparegué de nou, mes ja no voltada de flames sinó auriolada de llums, felicitant-lo y felicitant-se ella metexa per haver sigut deslliurada del purgatori ab aquest sant sacrifici y per volar-sen al Cel.

Bella fóu la entrada de Ruysbroeck en lo sacerdoci, però fóu millor encara la seguida. No féu lo que'n diuen en lo llengatge del món una carrera lluhida, puix no passà de vicari en Santa Gúdula de la ciutat de Brusseles, única parroquia en que serví. En la humilitat, en la senzillesa y sobre tot en la més alta contemplació s'escorregué sa vida de ministre de Déu fins a la edat de sexanta anys.

Allavors cançat de tractar ab los hòmens y desitjós de conversar millor ab Déu, ab alguns companys seus se retira a un asceteri de la Vall Verda. En aquella venturosa soledat son esperit se rejovení com la àliga, per volar a les altures de la esplendor eterna.

No's pot llegir aqueix passatge de la vida de Ruysbroeck sense pensar ab nostre gran Ramón Llull, fugitíu de la cort del Rey de Mallorca, fent aspra penitencia

en les aubagues de Miramar y dintre d'una Cova, que s'ensenya encara als pelegrins, escrivint aquelles obres que per la extraordinaria elevació de ses idees, per sa orientació de sempre cap a Déu y per l'aleteig del séu amor, tenen tants punts de semblança ab les del solitari de la Vall Verda.

Sa manera habitual d'escriure era més digna d'admiració que fàcil d'imitar. Tan bon punt sentía en son interior la guspira de la inspiració, dexant a sos companys en la ermita, se n'anava tot sol al mitg del bosch y allí escrivía aquelles pàgines inimitables sobre l'amor diví, que semblan arrencades dels llibres de sant Dionís l'areopagita. Allí ahont se li estroncava la font de la inspiració dexava la obra, que no reprenía fins que li rebrotava la llum de dalt. Esperant sa tornada, sovint passavan díes, setmanes y mesos, y allavors se posava a escriure de nou, encara que no tingués cap recort de lo que abans escrivía. Y sempre, sempre la segona part lligava ab la primera, com les estrofes d'un poema, y com les pedres picades d'un edifici habilment estudiat per l'arquitecte. Es que l'arquitecte d'aquell edifici espiritual y l'autor d'aquell poema o tractat místich no era Ruysbroeck sinó l'Esperit Sant. Puix com ho digué diferentes vegades en vida a sos companys, y'ls ho tornà a dir en la hora de la mort, no posava may la mà a la ploma sense sentir lo raig del Esperit diví y una presencia singular de la Santíssima Trinitat, de que era també devotíssim com nostre Doctor illuminat.

Veusaquí un passatge que pinta de mà de mestre a Ruysbroeck en l'estat extraordinari a que'l pujava sovint sa ardenta y enlayrada contemplació.

Mogut per Déu, com se solía trobar, una vegada se n'entrà en la negra boscuria. Quan fóu un bon troç en-

dins ahont ja no'l pogués veure persona humana, s'assegué al peu d'un arbre a meditar. Axecat al cap d'un moment per la dolçor divina, tingué un accés d'esperit y l'arrobament li durà més estona de lo que solía.

Los germans l'esperavan frissosos en l'asceteri: passà una hora, ne passaren dues contades de góta en góta per la clepsidra, y anant a caure la nit sortiren a cercar-lo tots ells, cada un per son cantó. Lo cercaren de primer per los voltans de la ermita y no'l trobaren. Aleshores se llençaren a més córrer bosch endins per tots los camins y viaranys, aprofitant les derreres llums del día.

Entre'ls germans n'hi havía un de més aprofitat en la divina escola y per lo tant més estimat del mestre. Aqueix lo cercava ab més dalè, esperonat pèl desitg de trobar-lo y per altra banda la fervorosa oració donava dalit a sos peus y ales a son cor. Los cors que estiman a Déu s'estiman també y s'atrauen l'un al altre. Tot plegat allà d'allà vegé una resplendor estranya: s'hi acostà llestament y quan fóu a la envista vegé un arbre tot illuminat des de la soca fins al cap de brot del cimeral, y al entorn del arbre un gran cercle de foch que'l rodejava com un fosso rodeja un castell. Estranyat de tal maravella y tremolós d'emoció s'hi acostà més encara, gayre bé no gosant trepitjar les herbes ni respirar, de pôr de interrompre lo silenciós misteri. Al ser més aprop del arbre vegé assegut a la seva soca y arrobat en èxtasi a aquell a qui cercava. Quan tornat en sí per sa vèu amiga y ajudat per sos braços s'axecà de terra, segons son historiador, tenía l'ayre d'un home ubriach. ¿De quin ví hauría begut en mitg d'aquella selva? Dexèm parlar a ell meteix.

«La ànima que ha estat davant de Jesucrist sent la dolçor, y d'aquexa dolçor naix un plaher castissim, que es

la abraçada de la amor divina a la ànima. Prenèu tots los gustos de la terra, fonèu-los en un sol plaher; abocàu-lo tot sencer sobre un sol home; tot axò no es rès comparat ab la fruyció de que jo parlo, puix es Déu qui raja al fons de nostre cor ab tota sa puresa y la nostra ànima se n'omple fins a vessar. Aquexa experiencia es la sola llum que pot mostrar a la ànima la espantosa miseria d'aquells qui viuen sense amor.»

A MOSSÈN ENRICH PLA

Vos no hi viviu pas sense amor, oh mon reverent y bon amich, puix per amor als hómens y per donar-los bon exemple dexàu sos plahers, ses ilusions, sa fortuna y tot lo de un món que us somreya, vestint-vos d'una pobra sotana de sacerdot; y per amor a Déu pujàu al Calvari. (Axís he sentit que anomenavau l'altar, y teníu rahó.) Que quan ne baxèu tingàu l'ayre d'un ubriach de la sanch del Anyell diví, com lo contemplatíu de la Vall Verda.

La circunstancia de que pujàu al altar per primera volta, orfe de mare, com ell, m'ha obligat a escriure y endressar-vos aquest article en honor séu. Si, com la seva mare, la vostra estigués detinguda en la presó del purgatori, que vostre primer sacrifici li sía lo preu del rescat y la clau del paradís. Entre les mil enhorabones que rebrèu, sobre la meva que es cordial, sobre la dels volguts amichs y sabis mestres, sobre la dels germans estimats, sobre la de la germana relligiosa de Jesús María, sobre la de vostre bonissim pare, que Déu vos guarde molts anys, jo us desitjo la felicitació de vostra mare des del Cel.

De *Lo Pensament Català*, del 5 d'Agost de 1900.

LA ADORACIÓ DELS PASTORS

QUADRET LÍRICH EN UN ACTE, MÚSICA DE E. MORERA

ESCENA PRIMERA

CHOR DE PASTORS *cantant des de dintre*

Com ull que s'amaga en la serra
lo sol s'ha aclucat;
y la nit dexa caure a la terra
son vel estrellat.
En la volta del cel enflorada
la lluna somríu,
¡Oh! pastors, pleguèm la ramada
y anèm al pletíu.
Mes no sentíu
quina olor
de roses de pastor,
de lliris y violes,
clavells y julioles?
¿Per què, per què exa nit
Cels y terra han florit?

ESCENA II

ELIEZER, BENJAMÍ, NATAN

ELI. ¡Oh quina nit tan hermosa! Lo cel està més serè y les estrelles més parpellejantes; miràu quina

de nova n'ha sortit a la banda de Bethlèm. ¡Com nos aguayta y somríul L'Hermón de testa blanca no'ns envía sa halenada de gel, vençuda aquesta nit per los tebis ayres del Jordà. Los blanchs todons passan a voladuries per sobre la pleta. ¿Sentíu la merla com xiula per la verdiça?

(Se sent un altre cant)

BEN. Es una cadernera.

(Se'n sent un altre.)

BEN. y NAT. Es lo rossinyol.

ELI. Lo rossinyol de les nits de Maig, canta y refila en una nit de Desembre? Aquexa nit s'ha de cumplir algún gran misteri sobre la terra.

Rabadans meus, volèu vetllar ab mi aquesta nit?

BEN. Volèu vetllar gayre estona? .

ELI. Fins que'l cor me diga prou, y no serà pas abans que l'Orient se tenyesca ab les vermellors de la auba.

NAT. Les parpelles se'm clouen. Vaig a despenjar lo gambeto d'aquell pí, y fins a la auba.

BEN. Eliezer, jo vetllaría de bon grat ab vos, mes la sòn me bat. Déu nos dó bona nit.

ESCENA III

ELIEZER

Déu nos la dó bona. Dormíu y reposèu com vostre ovelles..

(Pausa fins que la orquesta parc.)

No, aquesta nit no podría tancar los ulls. En la font llunyana de Bethlèm se senten murmuris de goig, en los arbres dels camps de Ruth se senten batements d'alegría: diríau que la arpa

del pastor Davit s'hi desvetlla y sospira! Dins de mi meteix m'apar sentir una vèu que de baix en baix me díu:—Vetlla y espera.—Si: jo vetllaré y esperaré, fins que a Déu li placia. La nit no es feta per dormir, com diuen los mundans; la nit, sobre tot aquesta nit, es per vetllar, per contemplar a qui la ha feta! Oh nit, hermosa nit. ¿Que es lo que'ns portas emmantellat ab ta blavor serena? ¿De què es signe la estrella que resplendeix sobre Bethlèm? ¿De quina flor nova y sobirana són aquexos perfums may sentits?

Música

¿De quín nou astre són aquexes llums que atravessan lo cel? ¡Mes, què veig? De sopte ne devalla una figura lluminosa cap a mi! Los genolls me tremolan. ¡Pobre y rústech pastor! ¿Què li podré respondre?

ESCENA IV

L'ANGEL.—ELIEZER

(Aparexent.)

No tingas pôr. Vinch a donar-vos lo goig d'una gran nova. Lo Salvador del món ha nat en la Ciutat de Davit.

(L'Angel desapareix.)

ESCENA V

ELIEZER.—BENJAMÍ.—NATAN

ELI. Benjamí, Natàn, desvetllàu-vos tot seguit, que a Bethlèm ha nascut lo Messíes esperat.

NAT. ¿Com ho sabèu?

ELI. Ara meteix m'ho ha dit un Angel.

NAT. Eliezer, vos sóu molt bò, mes com sols pensàu ab lo Messíes, haurèu somniat sa vinguda; dexèu-nos dormir.

BEN. No ho hà somniat, puix no ha clòs los ulls en tota la nit. Jo, al despertar-me, si no he vist l'Angel he vist lo rastre de resplendor que dexava per l'espay.

NAT. Mos ulls estàn plens de sòn encara; dexèu-me dormir una estona.

CHOR D'ANGELS. *Interior*

Gloria a Déu en les altures:
pau als hòmens de bon cor.
Oh! veníu, ànimes pures,
a adorar al Criador.

(Natàn, després d'haver escoltat lo chor extasíat, s'axeca de colp.)

NAT. Perdonàu-me, Eliezer.

ELI. ¿De què? Fill méu. Aquell qui vé a perdonar-nos a Tots es nat a Bethlèm. Anèmlo a veure.

(Se'n van.)

Mutació

(Aparició del Naxement en lo que s'hi ven al majoral Eliezer y als rabadans Benjamí y Natàn adorant a Jesús.)

ESCENA ÚLTIMA

CHOR DE PASTORS

(Atravessant la escena van a adorar a Jesús.)

Anèm—a Bethlèm
a veure'l Messíes:
Anèm—a Bethlèm
y l'adorarèm.

FI

De *Lo Pensament Català*, del día 10 de Febrer de 1901.

LOS GUITARRERS DE LA CISA

Qué són guitarrers, me dihèu? Aquexa metexa pregunta mot per mot fíu jo ahir al sentir aquexa paraula per primera volta; mes abans de satisfer vostra curiositat parlant-vos de la cosa, conegàm lo lloch ahont la vegí.

La verge de la Cisa es la gentil patrona dels quatre pobles de la costa de llevant, Vilassar y Premià de Mar y de Munt. Asseguda entre aquests dos en la montanya, s'està de cara a les ones, en que papellonejan de matí y de vespre a tall de gavines les barques de sos fills. La Mare des de dalt los mira barquejant, parant y trayent les nanses y les palanques, tirant l'artet petit, o arrocegant l'art gros cap a la platja y fà que de vegades sían lluhents del peix que'ls cal per guanyar-se la vida. Ells des de baix la miran a ella, s'hi encomanan, encara que no tant com se mereix, li envían de tant en tant alguna Ave María y la reclaman sobre tot en los díes de tempesta y en les hores de perill.

Les presentalles que tapisan les parets del santuari diuen prou la amorosa correspondencia que hi ha entre la Mare y sos fills. Aquesta es present del patró d'una barca cabussada pêl temporal, aquella es d'un mariner d'un vaxell de guerra que en cruel batalla s'enfonsà; la al-

tra es d'un noyet de Premià que s'anegava; la de més enllà es d'un de Vilassar que mar enfora passà terrible naufragi. A tots y a mil y mil d'altres la Verge donà la mà y los portà a la terra, y los vegé l'endemà agenollats a sos peus, arruxant-los ab llàgrimes d'agrahiment y d'amor.

Verament la Verge de la Cisa es la mare dels mariners d'aquexes platges. Cada día los camins de la plana vorejats d'ufanosos alochs de flor morada, avuy en sa florida, n'hi veuen pujar algún a demanar-li mercès o a donar-li les gracies per les ja rebudes; y allí li fan resar alguna missa, li cantan los goigs y li encenen algún ciri devegades tan llarch com ells, mentres esgranan a ses plantes lo sant rosari.

La Santa Imatge fóu trobada en un xórrech part d'avall y a ponent de la capella, vora meteix d'una font fresca y regalada, símbol misteriós del bé que venía a fer sobre la terra.

L'edifici porta la fetxa de mil set cents quaranta y tants y està rodejat de verts y ufanosos garrofers, arbre que Déu regalà als soleys com un clap d'ombra de la aubaga. Algún día davant de la capella hi havía dos rengles de xiprers que ab sos braços alts cridavan al viador afadigat o perdut al suàu redós del Santuari, mes caygueren fà pochs anys, y no de vellesa sinó al colp de la destral del llenyatayre que es per los boschs de nostra terra la dalla de la mort.

Ara los arbres que hi restan, llevat de un pí descomunal que hi ha part d'amunt, són més modests dexantse veure entre ells, encara que no arriba a ser arbre, l'espigó de la etzevara, que més enllà de la costa, a Mataró, anomenan *penquer*, com anomenan *penques* a ses fulles, y més ençà de la costa, envers Badalona, anomenan més agraciadament etzevarers. Que bonichs són, que gallarts

y magestuosos: semblan talment los canalobres del altar de la Mare de Déu. Ara meteix han fet l'esclat; tot just s'acaban de obrir les seves flors, que aflotonades en ses gegantines espatlles recordan les xarreteres d'or que duyan los capitans de nostre exèrcit fà alguns anys.

Aquexes flors són molt cercades per les criatures per jugar *a bailarins*. Les obren, si són poncelles, les agafan pêl mànech y donant-hi petits colps, fan moure los estàmens, que saltan cama ençà cama enllà escambellers, mentres ells los diuen tot cridant: *balla, balla, baylarí*. A Badalona prenen al baylarí per un texidor que salta en son teler texint la peça y li diuen tot colpejant: *tix, tix, texidor*. A la flor metexa que compran y venen per agulles o cèntims li donan l'estrany nom de *tix, tix, texidor*. Quan aquexes flors són seques encara són motíu de joguina per los noyets, per la fressa que fan dintre sa capsa com los llovins dins sa tavella.

A la hora del sol voltan aquexes flors un exàm de abelles rosses de mel, que fan al séu voltant un murmuri semblant a un arpegi suàu y adormidor. ¿Serà per aquexes remors que ací en aquest poble los donan lo nom de guitarrers? A més d'axò algú li troba una llunyana figura de guitarra que jo m'esforço en veure debades, a no ser que l'etzevarer se cabusse de manera que son pèu represente lo mànech de la guitarra o encara millor de la viola.

Altres creuen que's díu guitarrer per la forma de ses flors, que estàn posades al cap d'amunt del tronch a faysó de clavíes de guitarra.

Respectant aquexes opinions, jo só de parer de que aqueix nom no es una senzilla figura poètica, sinó expressió de la realitat; axò es que aqueix espigó, que serveix avuy humilment per afinar les navaxes, en altre temps

servía per fer algún rústech instrument de corda. Aquexa fusta es flonja com un cotó y facilíssima de tallar en tots endrets, y en ella los pastors d'aquexes masíes o los noys del poble obrirían una petita caxa de bandurria, hi posarían demunt los bordons, dels que algún podría ser molt bé un fil de pita arrencat a les fulles del meteix etzevarer, y ja tindrían una guitarreta rústega y boscarola per demés, però que no'ls hi hauría costat cap diner. En los musèus se veuen instruments musichs axís de fusta blanca com aquexa, fets a tall de ganivet per los indis de la Amèrica y de la Assia.

De guitarrers uns anys n'hi ha més que altres, y l'haver-se escayguda alguna quineya, de les que sovintejan en nostre pahís, ab alguna anyada seva, haurà posat en los llavis del poble aquest malestruch adagi que no té altra esplicació:

Any de guitarrers
any de guerra.

Si la guerra ha de ser com la del día d'ahir en que tinguí lo plaher de vèurels y de sentir-los guitarrejar al bés del ayre y al rum-rum de les abelles, a les plantes de la Verge de la Cisa, acompanyat de mos bons amichs de Vilasar de Mar y de Dalt, si axò es guerra, ni may que hi haja pau.

De *Lo Pensament Català*, del 11 d'Agost de 1901.

ABRAÇANT LA CREU DEL MONTSENY

Verament la Crèu de Jesucrist sempre es hermosa y en totes bandes es escayenta y gran. Al començament d'una carta o d'un escrit se pot pendre per una invocació; a la vora d'un camí se pot pendre per una guía; a la capsalera del llit, per una guardiana celestial. Al cim de la barraca de Valencia, que's recorda del temps dels moros, apar que diga: «aquesta casa es cristiana»; coronant lo frontispici d'un temple, «aquesta casa es santa».

La Crèu carregada sobre una ànima es un signe de predestinació; sobre un pit, sía d'un pobre moribón, sía d'una verge del Senyor, sía d'un penitent solitari, sembla talment un signe de possesió.

Mes una Crèu com aquexa, plantada al cim d'una montanya, que es lo pit de nostra estimada terra, me sembla no solament un signe de possesió, sinó també de la presencia de Déu sobre d'ella, y ensemps un acte de fè, d'esperança y de caritat de nostra patria.

Més encara, me sembla veure quelcòm de qui l'ha creada y redimida, com si diguessem la ombra o la figura sagrada de Nostre Senyor Jesucrist extenent-li'ls braços amorosament, com pera abraçar a sos fills, cridantnos a tots a una patria millor quan sens acabe lo viatge per aquexa.

No'm guanya ningú en amor a Catalunya, mes vullch estimar-la avuy, vullch estimar-la demà, vullch estimar-la sempre. Vullch que aqueix amor no s'acabe ab una vida tranzitoria y fonediça, com la néu d'aquesta montanya crucífera, sinó que desitjo estimar-la també des de allí dalt, ahont l'amor del home, unint-se ab l'amor de Déu, com una guspira al sol, es d'eterna durada.

De *Joventut,* del 12 de Setembre de 1901.

PERPETUINES

I

ENTERRO DE JUSTÍ PEPRATX

Déu lo tinga al cel, al bò, al lleal, al estimadissim amich de la meva ànima, y Déu que es bon pagador li done la paga del bé que m'ha fet en aquest món de miseries. En les derreres hores de sa vida, des de son llit d'agonía se recordà encara de mi, y encomanà a son fill, qui fins heredà lo nom de Justí de son pare, que tan bon punt entregàs la ànima al Criador me'n donàs avís. Al rèbrel jo, a mes córrer prenguí'l tren per vèurel encara una vegada. Mes ja no poguí satisfer mon piadós desitg; sols vegí la seva caxa que era de fusta fina, però senzilla, y estava, com de costúm, coberta d'un vel negre, en que's veya blanquejar una grossa crèu. Demunt la de drap n'hi havía una altra de flors, rosades ab les llàgrimes de son fill y de sos néts, y també una corona de perpetuínes. Una y altra fóren tretes de sobre'l bagul al dúrsel-ne los enterradors, per haver disposat lo difunt que no hi volía flors ni ornaments de cap mena.

L'enterro fóu verament extraordinari: des de lo prefet al humil treballador, allí hi havía tot Perpinyà; sobre tot la gent de lletres y la que estima aquell hermós pahís, que es un bocí, y un bocí del cor, del nostre.

Ab la crèu alçada tot davant anava la comunitat par-

roquial presidida per lo reverent mossèn Isart, eloquent orador ja conegut dels catalanistes, puix féu lo sermó quan se celebrà la famosa festa de la Verge de Banyuls.

No hi faltava representació de les poques ordres relligioses d'hòmens que hi ha allí, los pares Caputxins y los germans de la Doctrina Cristiana; ni les ordres de dones, les *sors* del Bon Pastor, vehines seves; les germanes de la Caritat, les Caputxines y les Trapenses.

Després venían les quatre societats de les que lo difunt havía sigut membre, duhent sos quatre principals socis un drap negre en que hi havía una gran crèu funeraria. Los draps venían estesos l'un derrera l'altre, portat quiscún per sos quatre bechs, entre dues fileres de respectables senyors.

Després venía lo cotxe de morts, ab son bagul que groguejava sóta'l drap negre, y derrera seguía son fill plorós y sempre ab lo barret a la mà, son gendre y sos néts, mossèn Pepratx, dignissim nebot del difunt, sos parents y després sos amichs en rocegall interminable.

Arribats que fóren a Sant Joan, que es la Sèu de Perpinyà, se baxà lo cadavre del cotxe, y entrant-lo en lo temple lo posaren dins un túmol, o millor capella ardent, coronada de molts rengles de ciris. Allavors se cantà, ab molt bones y afinades veus, un ofici de difunts. Després mossèn Isart, acompanyat dels acòlits, féu la absolta, donant les voltes de costúm al fèretre, primer ab l'hisop y després ab l'encenser. Després los enterradors tornaren lo cadavre al cotxe mortuori y l'acompanyaren a pèu al cementiri.

Un colp allí l'hagueren posat en lo sepulcre de la seva familia, mossèn Pepratx donà les gracies de part d'ella, als acompanyants, dedicant al difunt algunes escayents y piadoses frases.

Al dexar-lo en aquella modesta sepultura, sortint del cementiri, jo'm recordava de que ell meteix m'hi havía acompanyat la primera vegada que'l vegí, y llevant-se'l barret davant d'ella, me demanà ab los ulls amarats de llàgrimes que resàs una absolta per son fill major, que estava enterrat allí pochs díes havía. Des d'alguns anys reposava allí també sa virtuosa y simpàtica esposa. Déu los haja acullits a tots en sa santa gloria.

Jo dech a M. Pepratx la primera traducció en vers de ma *Atlàntida*, que ab la en prosa de M. Savine ha fet conèxer a la França en sis edicions consecutives, sent la derrera la de *Hamelin Frères*, Montpeller, any 1900. Li dech també una bella traducció en prosa del *Somni de Sant Joan*, y una altra de ma trilogía dedicada a *Jesús Infant*. Ell era molt devot del Infant diví de Bethlèm, y no tenint-ne prou de endreçar-li la traducció d'un llibre li dedicà un preciós altar de marbre, que es lo joyell de la parroquial esglesia de Sant Joseph de la estació.

A mes li dech una valiosa traducció de les *Flors del Calvari*, y, lo que val més encara, lo haver sigut lo méu consol en la època terrible en que les vaig cullir.

Nos havíam conegut en los díes serens de la meva vida, en la època que'l món calificaría de felíç, en que jo resava sempre los misteris de goig y sovint podía resar los de gloria; mes quan per disposició de la divina providencia me tocà resar los de dolor, que encara reso, no'm dexà pas resar-los tot sol. En ell trobí en la hora de la tribulació un amich fidel, afectuós y constant d'aquells qui no's dexan tòrcer per cap ventada ni per, les que arrencan los arbres de soca a arrel.

En la hora de la *Cena* ray, en la hora del Tabor se'n troban molts d'amichs afectuosos, mes al apuntar la fosca en l'hort de Getsemaní, al bufar l'ayre fret de la banda

del Calvari, se'n van d'un a un o de dos en dos, y l'home's queda sol, com lo bon Jesús en la crèu. La crèu, vinga en la forma que vinga, té sempre pochs amichs. Un d'aquests pochs fóu per mi M. Justí Pepratx, ànima verament catalana, noble, sencera y cristiana de debò, adornada de moltes virtuts, sobre tot de la més rara: la caritat. Pensant ab ell me vé a la memoria aquell adagi del segle catorze que he llegit no sé ahont:

Amich lleyal
castell reyal.

La amor a Catalunya y a nostra llenga que tenía M. Pepratx merexería capítol apart, y sols es comparable a la amor que li tenía son antecesor lo venerable coronel Puiggarí, y li té son succesor y prelat lo mil voltes honorable monsenyor Carselade. Era un bon català y un bon cristià tot en una peça.

II

A LA MEMORIA D'EN JOSEPH SERRA Y CAMPDELACRÈU

Lo desmay de la Font de Morgadés, tornavèu de les primeres cantades del Esbart de Vich, ha rebudes enguany dues fortes destralades ab la mort de nostres estimats companys en Francesch Masferrer y en Serra y Campdelacrèu.

En Serra, més que cap altre poeta de la esbullada colla, podía haver-lo près per divisa, y ell meteix en sa romàntica joventut, ab sos cabells llarchs y ab sos ulls amarats de llàgrimes, podía ser comparat a aqueix arbre que en lo Rosselló anomenan saule plorador.

Ditxosament los arbres cambían de fulla y'ls hòmens cambían d'amors. Lo segón, ultim y veritable amor del poeta de «Primavera trista», fóu, després de Déu, la ciutat de Vich. Molts cors la han estimada y la estiman encare, mes ningú com ell. Per en Serra totes les coses de Vich, a més del propri, tenían una altra valor, la de ser vigatanes. Per Vich y solament per Vich eran tots sos treballs; de Vich sos enrahonaments; per Vich tots sos entusiasmes, tots sos pensaments, y tots los seus somnis.

Si baxava a Barcelona per consultar un llibre, per estudiar un pergamí del Arxíu de la Corona, l'anyorament lo'n treya totseguit y se'n tornava a Vich a voltes sens acabar la feyna. Una sola vegada en la vida s'allunyà del cloquer del Bisbe Oliva. Y ¿per què fóu? Fóu per anar a Atenes a estudiar de soca-arrel lo famós Temple de Hèrcules que'l Cel acabava de regalar a Vich, com per fer·lo content. Mes, ben segur que lo Partenón y'ls monuments d'Atenes sols li servían per admirar y estimar més los monuments y belleses de Vich.

Aquesta ciutat valía per ell més que Atenes, y que Roma y tot; era una ciutat sagrada de la que ell hauría besades d'una a una totes les pedres.

Vich ha tingut hòmens grans en la seva historia, y fins alguns en nostres temps; ha tingut guerrers, grans bisbes, sabis, sants, arqueòlechs, poetes y artistes, mes no havía tingut cap enamorat com en Serra y Campdelacrèu.

Jesucrist, qui estimava la ciutat seva, fins a plorar a sa vista, li haurà premiat aquexa gran amor a la ciutat nostra, acullint-lo en la Jerusalèm celestial.

De *Lo Pensament Català*, del 5 de Janer de 1902.

LO JESUSET DE LA RAMBLA

(DEL PORTAL LATERAL DE BETHLÈM)

Les flors són les amigues més íntimes dels aucells, y los aucells apar que estigan més a plaher entre ses amigues y companyones les flors. Uns y altres són los fills predilectes de la primavera y surten al meteix temps. Diríau que les poncelles esperan la cançó dels aucells per esbadallar-se y florir, o bé que'ls aucells en lo jardí esperan la sortida de les primeres flors per entonar-hi les primeres cantades. Sembla talment que's busquen los uns als altres, y que afectuosos se criden a la soledat perque ningú'ls destorbe lo plaher de sa agradosa companyía.

Y ¿quín auditori més propri y falaguer per aquexos rústechs cantors que lo d'aquexes senzilles camperoles? Y, per altra banda, ¿elles a qui, després de Nostre Senyor, poden mostrar millor les seves gales y bufoneses?

A tots los jardins ahont vajàu, a totes les boscuries ahont entrèu, a totes les afràus de la montanya ahont pugèu, sempre trobarèu aquexes hermosures al pèu d'aquexos trobadors, y com en les quatre parts del món, a la Rambla de Barcelona s'escauen ells a la envista d'elles. Allí meteix ahont acaba la Rambla de les flors

comença la dels Aucells, com per fer muntar plegats al cel les aromes y les cançons. Mes la poètica encaxada d'aquexes dues branques del arbre de la bellesa, ¿sabèu qui la presideix? Donchs la presideix una hermosura més alta, una bellesa d'un ordre superior, que es lo cap de brot y l'esmeral diví de totes les belleses, l'infant Jesús de Bethlèm.

Miràu-vos-lo que hermós; apar que vullga sortir de son ample y grandiós march de pedra per ensenyar á la multitut que passa, la Crèu que abraça amorosament com a única y veritable joya que ha trobada en lo món, qual globo trepitja ab una gracia indescriptible. A sos peus té un capet de serafí, y devall en lo meteix llindar del portal aquexes lletres: *in nomine Jesu omne genu flectatur* y al voltant del quadro tres grans cors que flamejan encara, y eternament flamejaràn d'amor per nosaltres miserables pecadors, los cors més grans y més purs de la humanitat: los de Jesús, Joseph y María.

Donchs la Rambla dels Aucells se clòu punt per punt als peus d'aquella axerida y venerable Imatge, ahont naix y s'allarga cap a mitgdía la Rambla de les Flors. Si'ls aucells y les flors tinguessen un brot de seny, estarían tots joyosos de tan bon principi y de tan bona fí. Mes tant sens esma y ignorants com ells n'están los hòmens, pochs dels quals al passar per allí en torrent perenne e impetuós s'adonan del infant Jesús que'ls mira, trayent lo cap en sa finestra de Bethlèm.

¡Pena'm fà l'haver-ho de dir! Los aucells que aletejan dintre sa gavia y les fl rs que s'esfullan en sos testos tenen més miradors qu la sagrada efigie de qui'ns ha creat a tots: a ells per viure o bé per cantar una estona, y a nosaltres per viure y cantar les seves alabances eternament.

Allí, a ses metexes plantes, ahont cabalment s'escàu lo centre de Barcelona, cada matí se donan cita lo poble de les flors y lo poble dels aucells, formant-se amunt y avall de la Rambla com per fer parada davant son Déu y Senyor.

Allí comparexen aucells de tota mena: los d'Amèrica des del guacamayo de trajo virolat y d'ayre de carnestoltes, fins als fredolichs bechs-de-coral que al ivern se posan ab bona armonía, uns al costat dels altres com los dits de la mà, per resistir la fredor de nostre clima; des de la xerrayre cotorra fins al sinsont de vèu de rossinyol.

D'aucells hostes de nostres boscuries no'n vullgàu més; però los més abundosos són los que fan més llàstima, los cantadors: lo pinsà que piteja y fà la girada, la merla que xiula, la perdíu que escotxeja, la mallarenga que garla, lo canari de Vich que refila de bò y millor, lo passarell que's desenvermelleix tot baxant del Pyrinèu, mes que no oblida pas les tonades y'ls ayres de follía que hi ha apresos

Ab los aucells de bona vèu se barrejan devegades los de bonich trajo, com los beneficiats y canonges ab los soxantres y contralts en lo chor de la Sèu. Hi surt lo texidor, que en lo Rosselló anomenan mitjayre, per semblarse a una petita barretina, o millor a una mitja mal texida: la merla blava, la gralla verda, la més virolada de les mallerengues, que en alguna banda anomenan bisbet; lo canari de montanya, l'oriol daurat y la abellerola que, llevat del botiguer, són los aucells més endiumenjats y bonichs de nostra terra. Allí's trauen a venal la garça endreçadora y avara, al pèu del cu-cut que posa son ou, puix no sol ser més que un, dins lo níu d'un altre aucell; lo gamarús, que per son ayre pensívol, en lo camp de Tarragona l'anomenan filosoph, surt devegades al pèu del

pago reyal vanitós y enamorat de sí meteix; lo colóm bosquetà rucuador aprop del butxí que penja los escerpins en los tarongers, y la rústega tórtora al pèu de la puput, que per sa hermosa cresta, ses plomes virolades y trajo enlluhernador y per la farúm de les immundicies de que víu, es una imatge perfecta de les dones de mal viure.

Allí tot sovint se veuen los aucells tot just sortits del níu, si no ab lo níu y tot, crueltat que m'esborrona, fins per uns quants cèntims, s'hi veu lo pobre rossinyol, en paga de cantar en nostres jardins y boschs la cançó més hermosa que 'ls hòmens han sentida des del paradís.

¡Pobres aucellets! Al costat de sa presó, més o menys bonica y daurada per defora, ahont esclaus viuen y moren, veuen vendre, sens poder protestar, altres presons per sos germans y tal volta per sos metexos fills que restan lliures encara en son bosch nadíu, y fins los llaços, teles y filats per agafar-los y los bossarrons per fer-los presoners. ¡Pobres aucells! si poguessen parlar, ne dirían de fresques de la llivertat que corre per la terra.

Matineres com los aucells, y més ben endiumenjades encara, s'afileran Rambla avall ses amigues les flors. Les més surten de sóta les artístiques taules en que han de ser exposades, altres de les botigues vehines, ahont passaren la nit, pagant lo lloguer ab bona olor que traspua al carrer. Altres arriban en carretons y cotxes de jardiner, entre plantes de fulla sempre verda de que venen atapahits. Cada florista arriba ab son ample cistell acurullat de rams ja fets y arrodonits o bé de flors tot just cullides, que ajagudes esperan la mà que les destría, esbrosta y després les col·loca en los vasos de llauna o en les grosses floreres del aparador.

Quan a mitg mes de Juny florexen los lliris de Sant Antoni, los hi duhen les floristes en grosses paneres redones, que posades sobre sos caps tenen la forma de amples corones ab flors de lliri per florons.

Les flors cullides, los rams y les toyes per vendre lluhexen y fatxendejan sobre les taules; mes les plantes que venen a la fira ab arrels y tot, com si diguessem ab les espardenyes terroses, s'afileran y's forman terra enllà, quiscuna en son grumoll de fanch humit encara, en sa caxeta de fusta, o en son gerro plè de terra, com si ha guessen fet seguir ab les mans de son arrelàm un retall de son jardí. De gerros n'hi ha de totes mides y fassons, des de la torratxa antiga que prové de les clavellineres de les masíes, fins a la d'ivernacle petita com una closca de nou y redona com un didal de la costura. Aquexa es l'humil breçol d'un brí de menta o moradux o d'una d'exes mil plantes de nom estrany que'ls vergers del Nort envían als de Mitgdía per amagar la cruesa del ivern. Aquelles són lo test d'un bargalló, disminuit parent de la palmera, d'un roser florit repenjat a un olm de quatre palms, d'un llorer o d'un cedre.

En lo bò del mes de Maig algunes d'aquelles parades són veritables cascades de flors y devassalls de verdor que semblan rajar y abocar-se al cor de Barcelona. Al passar distret per entre'ls dos rengles de plàtans que s'abraçan allí dalt part d'amunt de les cases, y's clouen en atapahida volta gòtica, m'he fet la ilusió de veurem tot plegat dins un temple immens fet de brancalades de fullatge, que té a cada banda una renglera d'altars fets de rubins, zafirs, esmeragdes, topacis y de tota mena de pedres fines. Mes les flors, com ses germanes les ilusions, passan depressa y de ram en ram, y de toya en toya desaparexen com per art d'encantament abans del mitg-día,

hora en que també han près la volada gayre bé tots los aucells.

Des de un balcó vehí, centenars de vegades he vist arribar y formar-se a les primeres hores del día aquexos dos pacífichs exèrcits a les plantes del Jesuset de la porta de Bethlèm, com per demanar-li la benedicció, desitjós de que'n plogués una góta sobre mi. Centenars de vegades lo contemplí a Ell meteix cor-près de sa gentil figura, y enamorat d'aquella nota mística d'altre temps, escrita en una plana borrosa y perduda entre'l rebombori de la Rambla com una perla en un sorral. La Imatge estreny entre sos braços una crèu y sembla oferir-la afectuós als transeunts, qui desconexent-la com la desconeix tothòm, no mostran pas tenir gånes de rebre-la.

També semblava fer-men present a mi d'una manera especial, y jo, desconexent-la com los demés, tampoch anava depressa a allargar-li los braços. Al anar-men de sa vista fà nou anys, m'acompanyava sempre lo recort d'aquella Imatge y de sa Crèu de pedra, símbol de la que per mi estava tallada expressament per les metexes mans de la Providencia. Aquella Crèu pesa sobre mi de bò y millor y'm féu doblegar les espatlles algún temps, y l'Infant diví no m'ho tinga en retret, ans m'ho perdone, si no la he sabuda portar tant bé com devía. Mes ara veig clarament que derrera d'ella tenía amanida y a punt la medecina de mos mals, puix no en và lo mot Bethlèm vol dir casa de pà, ahont se pasta cada día l'aliment de la meva ànima.

Ara, quan entrant y sortint d'aquell temple miro aquella Crèu en tan bones mans, me venen a la memoria aquexes valioses reflexions del Pare Almeyda.

«Sía en hora bona, ànima meva, que ja tens lo que cercavas. Solícit anava derrera de la veritable dolçura y

del consol ab que Déu alegra a sos amichs en aquest món y té reservat per los fills predilectes de son cor, y aquí tens lo que volías. Aqueix conhort, aquexa dolçor, aquexa bresca de mel, Déu la tenía amagada en l'arbre de la Crèu, y ara que Ell meteix t'ha posat en braços d'ella, aprofítat y recull la bresca celestial de dolçura y consolació que hi está depositada. Mil passatgers cercavan aqueix tresor, mes cap d'ells ha arribat a sospitar que Déu lo tingués amagat aquí. Una bresca de mel que Samsó trobà en la boca d'un lleó mort, donà pèu a un enigma que atormentà set díes lo magí de sos amichs. Més difícil d'esbrinar es aqueix altre enigma de la bresca de mel amagada en l'arbre de la Crèu.

Del *Boletin de Conferencias de San Luis Gonzaga de Nuestra Señora de Belén*, del Juny de 1902.

LA ALZINA DEL PASSEIG DE GRACIA

Filla de les montanyes, ¿qui t'ha plantada aquí a la vora d'un passeig y en mitg del examplament de la ciutat? Ben segur que ningú. Ets un recort de les antigues boscuries que baxavan del Tibidabo, una borla del seu mantell de setí vert que arribava fins aprop de la mar. La Providencia t'ha dexada en mitg de la nova Barcelona pera recordar-li que fóu un prat, com los empressayres de les víes fèrrees dexan un montorull de terra de cada desmont, com a testimonis de la feynada feta, que díu als viatgers: mirèu ahont eram y ahont som.

Mes, ¿no t'anyoras aquí tota sola? ¿No trobas a faltar les teves germanes que estàn lluny d'aquí a la altra banda de Collcerola o del Montseny, renyides ab aquexa civilisació que't migra, t'escanyoleix y't deshonra?

¿No anyoras aquelles immenses ramades d'ovelles que devallavan mandrosament de la collada, com una congesta que esquitlladiça rossola y camina envers la plana? Elles cercarían la teva ombra amparadora y'l téu patriarcal redós y ab sos bels planyívols te donarían lo «gransmercès».

¿No anyoras aquells pastors que semblavan fets de la teva fusta, ab los esclops ferrats als peus, ab la barretina al cap y coberts ab la samarra feta de la pell del bestiar de llana que pastura? Allà tu fores la seva amiga y confi-

denta; tu'ls farías de casa, tu serías la seva llar. En les llargues y adormidores pluges del ivern tu'ls farías de sopluig; y en los temperis del istíu los servirías de parallamp y de cabanya, mentres ells acurrucats passarían lo rosari, o de genolls en terra demanarían misericordia al Altissim.

Pobra filla de la afràu, ¿com t'avindràs tu a la tirànica moda ciutadana? Aquí tots los arbres, inclinant lo cap una vegada al any al llenyatayre, com les ovelles a la estisora del tonedor, se dexan tondre y esporgar dels bróts sobrers o no sobrers, per la destral cruel. Aquí no's permet que un branquilló puge més que l'altre, ni que un arbre axeque la cresta del séu cimeral, o estenga'ls braços de ses branques més que l'arbre vehí. Aquí no's permet que'ls arbres tingan gróps o berrugues, ni que prengan males geyes impropries dels arbres civilisats del jardí.

Y tu, bosquerola com ets, ¿sabràs seguir, punt per punt, totes aquexes molestoses etiquetes? Y si les sabesses seguir, ¿ja podría ab la teva enverdiçada cabellera la podadora, que es la pinta del esporgador? Arbre montanyench, ¿ja sabràs formar entre'ls arbres de viver? Almogavar indòmit, ¿ja sabràs posar-te de filera ab aquexa tropa de plàtans, novella, polida, endiumenjada y fatxandera?

Tots aquexos atletes de parada han sigut y són encara criats ab biberón; cap d'ells bèu, com tu, la llet y la força de la mamella de la mare terra; ¿y tu't resignaràs a abeurar-te, com ells, ab la ayga d'una *manguera?* La manguera que t'hauría de regar a tu es la dels núvols, es la del temporal que trona, udola y llampega baxant dels Pyrinèus. ¿Quina saba trobaràs tu en aqueix passeig empedrehit y arenivol? Ton camp es un altre; ton camp es

una vessant de montanya, ahont pugas enfonzar les arrels fins a les entranyes de la terra. Lo regaró que haurías de veure als teus peus es un xaragall cobert d'espessa verdiça; los sients que hi haurías de tenir són los màrgens herbosos; tos vehins hauríán d'ésser los penyalars y les cingleres. A tu no't convenen pas los ayres pestilents de la ciutat; respirarías millor al ayre lliure de la aubaga. Allí te'n faríán d'afalachs los tramontanals de tres díes; te'n diríán de coses les llevantades de vuyt díes y vuyt nits. Allí la tempesta escabellada't breçaría entre sos negres braços y'l rúfol torb te cantaría la non-non com una mare a un noyet de quatre mesos que s'adorm.

Aquí sempre serás una forastera, una estranya, un arbre de rès, mirat de regull per tots los partidaris de la simetría y del uniformisme. Aquexa costúm que tens de guardar les fulles d'un any per l'altre, aquí no es seguida per gayre bé ningú. Si vols que t'ho diga clar, axò fà pobre. Aquí'ls arbres menys luxosos, fins los més estalviadors, estrenan un vestit de fulla verda y flamanta a cada primavera, y ells metexos faràn córrer que no tens sinó un trajo per presentar-te al públich. Axò de ser jove a cent anys, axò de no envellir may, aquí tampoch s'estila entre'ls arbres. Los del Passeig, fan com los hòmens que van amunt y avall a la teva ombra: viuen depressa y corrents, y a vint y cinch anys són vells, y a trenta són decrèpits. Tu arribas a la vida ara tot just, y ¿quantes vegades los vegeres cambiar en aquexa vía? ¿Quantes los veuràs cambiar encara si't dexan envellir? Mes si crexes gayre, si examples gayre ta copa, no't dexaràn pas morir de vellor..... te faràn la corretgeta.

De *La Veu de Catalunya*, del 10 de Juny de 1903.

LO CORNAMUSAYRE

Vaig a donar l'adéu a la companyona de ma vida, la dolça poesía. ¿Per què cantar? ¿Per què escriure? Mos dits s'han evellit sobre les cordes de la arpa y ja's cançan de servir; la arpa metexa, la derrera volta que la he polsada, entre murmuris y sospirs neguitosos me semblà que'm deya prou. Vaig, donchs, a donar-li la derrera abraçada y a penjar-la ahont espere que vingan a polsar-la dits més tendres y inspirats. Prou ja de versos místichs, prou de poesíes guerreres; prou d'hymnes a la patria; prou de càntichs a la fè. Adeusiàu, cançons de primavera; ja no emmelarèu mos llavis altra vegada, ja no farèu batre les ales del méu cor. Lo maig y abril tornaràn mil y mil vegades, però no tornaràn ja per mi; portaràn molts cistells de flors belles y oloroses, mes totes les abocaràn en altres hortes. Los arbres de mon jardí no tornaràn a florir, los gafarrons que hi niuavan cada primavera no hi tornaràn a niuar y los rossinyols que hi cantavan no tornaràn a cantar. La grisa tardor ha esfullat mos roures y mos ametllers, y les arbredes s'han vestit de dol, y les montanyes, emblanquides avuy per algún brí de gebre, esperan esferehides la néu del ivern què s'acosta. Les corrandes de caramelles, los set goigs de la Verge que cantí de porta en porta fà tants anys lo Dissapte

Sant, desprès del toch de Gloria, volaren lluny, lluny y per no tornar. Ma Pasqua es passada fà temps y sols espero celebrar en lo cel aquella Pasqua que no s'ha d'acabar may més. Si allí's canta, allí hi tornaré.»

Axò'm deya jo a mi meteix fà una estona, amarguejat per les onades de la vida, doblegat y abatut per los vents de la tribulació. He sortit de una cambra reclosa y ofegada, y travessant la Rambla, gran y remorosa arteria de Barcelona, enfilí'l carrer de Tallers, per lo cantó de la ciutat en que se veuen més aprop la verdor dels camps y la blavor de les montanyes, y sobre tot la del cel aconsoladora. Desitjava respirar ayres purs y lliures, y traurem d'aprop l'*espleen* que provinent de diverses causes, que voldría oblidar, s'anava ensenyorint de mi y'm lligava de peus y braços, de còs y d'esperit.

Passant Tallers amunt, per davant del carrer de Valldonzella, vegí sortir-ne un gallego de barba blanca y figura venerable, coronada per la montera, tocant maravellosament la enserrellada cornamusa, ab les caramelles o gralles demunt la espatlla, com s'estila en les vores del Miño. Me sembla que sortía poch content d'aquell barri treballador en que les seves tonades no haurían sigut gayre enteses y ab prou feynes sentides. Quan, decantant-se per lo carrer de Tallers amunt, vegé en les finestres del Hospital militar gorres de quartel, sa fesomía s'animà, sospitant que tal volta hi hauría allí algú que l'entengués. Reinflà la cornamusa que s'amagría per moments y abaxava esllanguida l'espinguet y tocà un d'aquells ayres que, germans de la *Muñeira*, fan plorar als anyoradiços fills de Galicia. No sé si n'hi hauría algún que ploràs, mes a mi aquella extranya y melancòlica armonía me feya tornar als temps ditxosos de la infantesa, me retreya los senzills contrapassos de la plaça

del méu poble y'l vell cornamusayre de gambeto y barretina vermella que aclucà'ls ulls sense que ningú volgués apendre son ofici; me recordà mos pares y mos germans, que al cel sían, y mos companys que jauen aprop d'ells, en lo meteix cementiri, y'm vingueren les llàgrimes als ulls.

Lo pobre joglar, després de tocar la tonada potser millor de son repertori, axecà'ls ulls a la finestra del Hospital per si'n baxaría, sinó una paga, una mostra d'agrahiment, una almoyna, que per petita que sía ajuda a esperar-ne una altra als pobres de Jesucrist. Mes endebades. Ni del Hospital ni de les cases vehines n'ha baxat ni una trista moneda de cinch cèntims. Lo que n'ha baxat es un crit de *fuera, fuera!* que ha fet girar estranyats a uns noys que venían d'estudi, y ha fet barbotejar a uns bastaxos que carregavan una conductora, y a mí m'ha fet extremir de pena y indignació.

Lo cornamusayre no es pas de fusta: prou s'haurà adonat del insult, que li ha caygut com una pedra a sobre'l cap; prou l'haurà sentit una punyida en lo fons de la seva ànima; mes, avesat a la lluyta de la vida y fet de petit a les males anyades, ha seguit Tallers amunt inflant la cornamusa y sense mudar de tonada, talment com si hagués sentit ploure, esperant tal volta que al girar la cantonada se li giraría tambè lo vent de fortuna.

Aquell acte de fermesa era una reprensió per ma debilitat. Aquell home tan senzill que provablement no sab de llegir, té més conexement del món que jo y per axò'l tracta ab lo menysprèu que's mereix. La seva serenitat impertorbable'm dexa avergonyit y confós, més y millor que si m'hagués llegit un capítol de la Imitació de Jesucrist.

Jo he presa aquexa inesperada lliçó com a vinguda

de les mans de la Providencia, y sense necessitat de veure camps y montanyes me n'he tornat a casa curat del *spleen*, penedit d'haver-me volgut despedir de la poesía, innocenta companya de ma vida que tant bé m'ha fet, y ab ganes de reconciliar-me ab la lira si algún raig d'inspiració Déu m'envía en ma vellesa. «Coratge, donchs, avant y fora», m'he dit a mi meteix.—«Cantèm encara: qui canta sos mals espanta. *Exurge gloria mea; exurge psalterium et cithara.*»

De *Joventut*, de 7 de Janer de 1904.

PROLECHS

EFEMÈRIDES VIGATANES

per D. Joaquím Salarich y Verdaguer. Precedides d'un Pròlech de Mossèn Jacinto Verdaguer, Pvre. Vich, Estampa de Ramón Anglada, 1882.

Bellíssima y gloriosa corona de recorts té la antiga capital de la montanya catalana, la de propris y extranys tan estimada y de mi tan anyorada ciutat de Vich, y qui dupte d'axò, prengas la pena de passar los ulls per estes Efemèrides que un de sos més entusiastes fills, l'erudit Dr. Joaquím Salarich, acaba de col·leccionar en lo present llibre, després d'haver-les esgranades de set en set, com les denes de la corona dels Dolors, en les planes sempre ab plaher llegides de *La Veu del Montserrat.*

La primera idea que m'ha acudit, al fullejar-les ara de nou, es que des del bisbe Gothmar, lo primer qui tingué la ventura de portar en sos braços y'l qui col·locà en lo millor trono del món a la Moreneta de Montserrat, Princesa de Catalunya, fins a la providencial fundació del Sant Institut dels Fills del Cor de María per l'apòstol modern de nostra terra, l'arquebisbe Claret, sempre los grans hòmens d'Ausona han sigut les grans figures de la relligió, sempre sos millors hèroes de la fé.

Un historiador contemporani, al donar compte del moviment científich del segle x en Catalunya, dona'l primer y'l segón lloch a dos bisbes de Vich. Lo primer es Attó, de qui vingué a pendre lliçons lo monjo de la Auvernia, Gerbert, tornant a sa terra tan plè de doctrina y conexements en tots rams que l'arribaren a tenir per mago; sent lo cert que introduhí en Europa, segons lo P. Florez, lo gust per la física y les ciencies exactes, devent aquest triomf extraordinari a nostre sapientissim prelat.

Son aprofitat dexeble, al cap d'alguns anys, ab lo nom de Silvestre II tingué la honor d'asseures en lo Soli Pontifici. Son succesor Joan XIII, en 971 elegí a nostre Attó primer arquebisbe de Vich, al trasladar-hi la Sèu metropolitana de Tarragona, llavors en poder dels moros.

Lo segón fóu Arnulf, gran lletrat, molt expert, especialment en llenga, ciencies y literatura sarrahines.

Al bisbe Arnulf no trigà pas gayre a succehir, mes ja dintre'l segle xi, Oliva, l'arquitecte que axecà la portalada de Santa María de Ripoll, que 800 anys de pluges, néus y tramontanes no pogueren aterrar; l'inspirat sabi que hi escrigué ab lletres de pedra lo gran poema de la relligió que la má sacrílega del any 35, armada de ferre y foch, y les onades destructores dels barbres moderns no han pogut esborrar; y axò que alçà aquell admirable edifici com a Abat, y no'ns resta ni un troç de marbre, ni un mal dibuix de la malaguanyada Sèu antiga de Vich, que féu com a bisbe.

Seguint de grà en grà les efemèrides de nostre Episcopologi, dues ne veyèm més avall que nos fan l'efecte de dues epopeyes dintre dues estrofes.

Urbà II concedeix lo pali a Berenguer per haver lograt la conquesta de Tarragona. Lo bisbe Sant Bernat

Calvó assisteix y firma ab lo rey en Jaume primer la rendició de Valencia.

Entre exos succesos més oviradors, que podríam dirne les perles de tan valiosa cadena, altres se n'hi barrejan que, si no són tan grans, no són indignes de ser enfilats en ella.

Algún que ha fet cantar o millor diríam plorar la musa popular, com la mort d'en Bach de Roda, sentida en son temps per tot Catalunya; y altres com la del immortal Balmes, sentida y plorada en nostres díes per tota la Europa sabia, com si talment se li hagués post lo sol al mitg del día.

Los noms ilustres dels sabis jesuites Pratdesaba, que morí en 1810, dexant una llarga serie d'obres en varis llengatges, y Gallissà, anomenat pêls italians Sant Agustí mut, y presentat per lo Cardenal Mattei a Sa Santedat Pío VI, com al home més sabi del món, s'hi succehexen als de Callís, autor dels dos tractats *Directorium pacis et treguae y de sono emisso* (sometent), y al d'en Bernat Serradell, a qui l'autor atribueix lo tan celebrat Testament que ha fet conèxer, no fà gayre, en son *Cançoner gòtich*, nostre amich y mestre D. Mariàn Aguiló.

Mes, segons documents publicats ab lo títol de *Apuntacions de bibliografía Catalana*, en lo Calendari Català de 1875, y altres que'n devèm a la bona amistat del erudit D. Andreu Balaguer, fóu imaginari lo fet del Testament; lo compongué lo frare Bernat de Vinclera en 1419, com si fós un fet reyal, si bé ho era lo personatge otorgant, puix en 1435 existía en Vich y tenía ja filles casades un ciutadà de la metexa, corder d'ofici, anomenat Bernat Sarradell.

La ordenació de prevere del beat Oriol en la esglesia de Santa Clara, se registra derrera la predicació de

Sant Vicents Ferrer en lo Mercadal, plaça Major que'ls amichs del temps passat celebran com la millor de Catalunya. Al bateig de D. Guillèm Cassador, bisbe d'Alger, Auditor de la Rota romana, secretari de Lleó X y embaxador de Juli II en la Cort espanyola, autor, entre altres obres, del *Breviarium Barcinonense*, succeheix lo naxement de Sant Miquel dels Sants, qui ab los gloriosos màrtirs vigatans, Sants Llucià y Marcià, són la gloria més pura de la ciutat de Vich, los diamants més resplendents de sa corona.

Com no tot es or en la més rica mina, ni tot sol ser grà en la espiga més ufanosa (dexant a part algún defecte de llengatge) no totes les efemèrides tenen prou vàlua per lluhir al costat d'aquexes, mes l'aplech que pot créxer ab nous estudis es molt digne de la justa anomenada del autor de la *Historia y Episcopologi de Vich*, de la *Guía cicerone de Barcelona a Vich*, de la nova narració de costums *Lo Castell de Sabassona*, etc., etc., y no duptàm que'ls amants de les lletres y de la terra nadiua fullejaràn com nosaltres ab plaher aqueix llibre escrit a la escalfor del més pur y ardent amor a la patria, que tot ho embelleix.

Amor de patria que lo gel dels anys ni la forçada ausencia a terra de més benigne clima que'l de la Plana han pogut esmortuir, ni minvar tan sols, en lo cor sempre jove y sempre entusiasta del benemèrit *Cronista de Vich;* ans al contrari se pot ben dir que ab los anys s'aumenta y ab la ausencia s'aquilata, com ho provan les sentidíssimes frases que, per vía de nota y de dedicatoria, posa l'autor al capdevall d'exes Efemèrides.

Al nostre *Esbart* ofereix lo ramell de les històriques recordances de la vella Ausona; y en grata correspondencia nos plau dir al Sr. Salarich que ningú ha d'apro-

fitar-se millor de sos laboriosos y pacients treballs d'investigació que l'estol de jóvens vigatans que, sóta la ombreta dolça de la *Font del Desmay*, tants y tan bells ensomnis han descabdellat, en montanyeses rimes, dels alts fets y nobilíssims personatges de la historia patria.

De la fredor del inventari historial ne fà brotar brillants guspires la inspiració del poeta; y qui sab los generosos pensaments que dexondaràn en més d'un de nostres bons trobayres les glorioses memories en est llibre breument consignades.

POESÍES D'ARTHUR MASRIERA

de la Companyía de Jesús, ab una Lletra-Prefaci de Mossèn Jacinto Verdaguer. Barcelona, Llibrería Católica, 1893.

A D. AGUSTÍ VALLS Y VICENS

Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas. Inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia quœ habuit et emit eam. Math. c. XIII, 45 et 46.

«Lo reyalme del cel es un símil com un home que negocía ab perles fines. Ovirada que n'ha una de gran preu, se'n va, ven tot lo que tenía y la compra.»

La promesa que us fíu, díes passats, portat per la ben merescuda y ben pagada estimació que tením los dos al autor del present llibre, de posar-hi quatre móts de capsalera, m'ha tingut uns quants díes capficat, sentint-me pobre d'esperit y sense una idea que s'ho valga de cullir de terra.

Avuy, cançat d'esperar a qui no vé, m'he dit a mi meteix: tal vegada no cercas les idees allà hont són? Per què no les vas a pouar en la mar de la Sagrada Escrip-

tura? Los pescadors de perles han de fer molts cabussons al pregón de la fonera marina per trobar-ne una, mes nostre company vos ho diría millor que jo, si's fulleja gayre l'Antich y encara més lo Nou Testament sense exir-ne les mans plenes. Esperançat jo ho anava a fer quan Aquell qui, en exes planes benehides, ha dit: *Trucàu y se us obrirà, demanàu y se us donarà*, m'obre la porta y'm surt a camí abans de trucar y'm dona a la bestreta lo que volía demanar-li, fent que'm tornàs a la memoria, o millor, posant-me a les mans, com al sortós marxant, la preciosa *margarita* del Evangeli de vèrgens que acabava de dir en la santa missa. Al veure que'm venía com l'anell al dit y sobre tot al trobar-la tan oviradora y sobiranament hermosa, m'he sentit enlluhernat com los pagesos d'Empuries, quan tot llaurant derrera lo parell de bous, sobre les torres y palàus de la gran ciutat soterrada, veuen devegades, sobretot en díes de tramontana, lluhir y guspirejar als raigs del sol una àgata o cornelina grega d'aquelles que fan parpellejar als antiquaris.

La pedra preciosa que'm serveix de lema me fà pensar ab una altra també preciosa, de que vos meteix me féreu adonar. ¿Vos ne recordàu? en lo Ante-Consistori de Casa la Ciutat. Més d'una volta des d'allavors, he pujat per aquelles escales expressament per anar a contemplar aquell bellissim Nom de Jesús en lletres gòtiques, que corona les barres catalanes y la crèu de Sant Jordi, escut de Barcelona.

Aquexa tan bonica com adorable pedra embellía en altre temps l'oratori de la casa que era, abaix, a peu plà de la plaça de Sant Jaume, y al ser aquest transportat al primer pis, pujà al séu seguici, y més durable que la capella, quan aquexa fou enderrocada en temps més fredorosos per la fè, se quedà aferrada a la paret, com la firma

sagrada e inesborrable de Jesucrist que hi hauría baxat del cel tantes vegades, e invocat en aquells temps més sovint per prohoms y concellers, aniría cada punt des del Consistori al Saló de Cent, que està a deu passes, a portarlos bones idees y ordinacions y a sembrar bones llevors en lo camp del municipi que'n té tanta fretura.

En los falaguers díes no pas gayre llunyans de nostra Exposició Universal, com si aquella rúbrica daurada fós un místich imant per Nostre Senyor, tornà a baxar amorosament al Ante Consistori, convertit de nou en capella provisoria ahont ohía la Santa missa la reyal familia de Espanya.

Donchs aqueix es lo relligiós y patriòtich emblema que'l llibre porta; l'escut de Déu sobre l'escut de la Patria. ¿Ha trobat ni trobarà jamay millor divisa nostre Renaxement? Lo nom de Jesús sobre les Barres catalanes, no es solament un emblema y una gentil corona, es un símbol en que, si aquí m'es lícit espigolar en la liturgia del Dissapte Sant, *terrenis coelestia, humanis divina junguntur;* es un aucell del cel que baxa a covar sóta ses ales d'or lo cor de nostra patria. En altres temps quan ab aquexes amoroses ales s'abrigava més y millor lo cor de Catalunya, feya sentir sos batements per tota la terra: braços de Déu semblavan talment los de Jaume Primer y de Roger de Flor, guanyant reyalmes a Mahoma, y lo meteix Jesucrist semblava parlar en llenga catalana a regnes y nacions per boca de son llegat *a latere*, Sant Vicens Ferrer. Digàu-me ara, si l'ha sabut triar per son llibre de poesíes lo Pare jesuita que anomenavan alguna hora n'Arthur Masriera.

. . . .
. . . .

No l'haurà oblidat ningú que l'haja conegut y trac-

tat com jo, en sa botiga, tan plena d'afecte com faltada de claror, núm. 22 de la Argentería. Aquella tenda era més que un reposador, y axò que avuy l'esperit no'n troba gayres, més que un arbre d'axopluch, era un veritable arbre d'ajoch per los aucells de la poesía. Ara no us pensesseu pas que fossem nosaltres los únichs parroquians, puix no s'hi hauría pas fet la barba d'or; mes com tota mena de gent ne sortía contenta, anava sempre plena d'anants y de vinents y a més d'axò hi sovintejavan los encàrrechs de dintre la ciutat y de fora, entre aquests per ser de confrares tant de cap de brot, recordàm los de Pepratx, Zorrilla y Mistral.

Llevat d'axò, la moneda d'aquell bescambi era la poesía. Allí se sabía quin romanç surava y quina oda patriòtica anava a fons en los Jochs Florals. Allí's cotisavan los versos del un y la prosa del altre y s'hi tastavan lo quadret de costums y la noveleta que anavan a sortir y'l recull de poesíes que s'anava a estampar, com se tasta un cistell de picapolls que duhen a la plaça. Allí a la vista de les corones y palmes y rams de llorer d'or y d'argent, que guanyats ab la punta de la espasa en los torneigs literaris, tenía penjats, aprop de les joyes venedores, lo mestre argenter, sense fil de barba encara; nos animavan a rompre una llança en la pròxima lluyta, a la que'ns empenyía y esperonava ell meteix sempre ben enrahonat, sempre amable y ab lo cor vessant de caritat y d'amor per uns y per altres.

De vegades, a mitg escatir, o en lo bò y millor de la poesía que encetavam nosaltres o que'ns esgranava ell meteix de la seva cullita, ab la estrofa en lo bech, se n'havía d'anar dexant-nos una estona, per ensenyar un llací a un fadrí enamorat de marina, o unes arrecades de pam a un pagès de montanya qui venía a enjoyar la

seva nuvia, un berganci de campanetes a un infantó que plorava en braços de la dida o una corona de plata a unes pabordesses.

Del mostrador, axís que se'n podía escórrer, se'n tornava cuytós ab nosaltres, sempre jolíu y rialler, y les joyes que'ns ensenyava eran les de sa abundosa y rica fantasía.

Si no era filador d'or y d'argent, era filador, gran filador de poesía, y per fer-ne bones fusades y per afaisonar-la millor, sortía tot sovint a estudiar en lo gran llibre de la naturalesa; li plavía admirar les joyes de la creació en lo gran taulell dels camps y en los espayosos obradors dels boschs y de les montanyes, y allí, davant les obres de Déu resplendentes y hermoses, se devía dir extasiat: «Tant meteix les perles de la rosada del matí tenen més lluhentor que les dels collarets que jo enfilo.» Des de Torroella de Montgrí, ahont anava a estiuejar y des de les pinedes del Tibidabo y Collcerola, ahont jo meteix havía tingut lo plaher d'acompanyar-lo, anant a visitar a Sant Medí, degué veure sortir les primeres estrelles, algún cap al tart y degué pensar: «¡Tant meteix los brillants de la joyería del Criador tenen més orient que'ls de la meva!»

Y dels esplèndits aparadors que té lo cel a part de fora, passant ab lo pensament als aparadors misteriosos e inaccesibles de part de dins, guiat per la Aliga de Patmos. (a qui havía volgut dedicar un poema), devía afigurar-se la celestial Jerusalèm, tota ella empedrada d'or fí y transparent, com nos la pinta lo cap. 21 del Apocalipsis; edificada sobre fonaments de tota mena de pedrería; zafir, calcedonia, esmeragda, sardònica, sardi, crisolita, beril, topaci, llapis-làçuli, llacci y amatista; rodejada d'un mur de pedra jaspi: ab dotze portes que són dotze perles, en

mitg de la Ciutat l'anyell diví que n'es lo Sol clarejant, ab la diadema de rey ab la que lo vegé lo profeta Davit (Psalm. XX-4) quan cantava: *Vos heu posat sobre son front una corona de pedres precioses*. De les ales d'eix somni de poeta lapidari, cayent enlluhernat per la divina resplendor a la terra fosca y plena de la ombra de la nit, devía esclamar ab tots los qui nets de cor miran la estrellada: *heu quam sordet terra, dum cœlum aspicio!* y, qui sab si aquexa jaculatoria, digna de Sant Agustí, fóu la clau d'or ab que Sant Ignaci obrí a nostre bon amich lo cancell de la Companyía!

Los miracles de la gracia són amichs de la foscor y del silenci, com les violetes del ombríu; mes lo cert es, que soptadament, sense fer-ne esment a gayrebé ningú, trepitjant nostres vanitats y vanagloria literaries, dexà'l frach dels salons per la humil sotana de jesuita y estimant-la *super aurum et topazium*, tirats per la finestra los de sa tenda, se n'entrà en una pobra estancia del antich Monestir de Veruela y començà a anomenar, des d'aquell día, al gran fundador de la Companyía nostre pare Sant Ignaci; no sospitant que, abans de gayre, morint-se-li lo pare propri, no n'havía de tenir d'altre en la terra.

Perque'l sacrifici fós complert, no se'n portà rès de quant volía; tot ho dexà defora; sa anyorada Barcelona, sa familia y sos amichs qui eram molts y de cor l'estimavam.

Un d'ells, lo més intim, que sóu vos meteix, permetàu que retrega aquest recort al lector, ne prengué comiat ab un romanç que's publicà en *La Renaixensa* ab lo títol de «Adéu al poeta». Si no us desplàu, dexàu-men traure aquexos versos, no per ser vostres, puix estimàu més que la llum de la publicació les ombres delitoses del verger de Ramón Llull y de Sant Joan de la Crèu, sinó

per referir-se a la girada de full de nostre amich a vocació més alta y espiritual.

. . . .
. . . .

Ja qne'l qui't donà la lira
al séu servey te demana,
síga-li un soldat valent,
mostra qne ets de brau niçaga.
Y quan lluny, ben lluny d'aquí
vajas fent-ne ta creuada,
quan no arriben may a tu
les aures de nostra Patria,
que al menys la memoria d'ella
sía sempre ta companya.
Sérva-li un recó en lo cor
ahont la tingas ben guardada,
y vindrà, vindrà aqnell jorn
en qne veyent ta constancia
Déu li dirà a n'el poeta:
—Torna, torna a festejar-la.

Donchs la profecía s'ha complert ab la publicació del present llibre, y'm tinch de desdir de que al claustre no se n'hagués duyt rès, com he escrit més amunt. No se n'hi portà los alzinars de Llevaneres, ahont trobaría *La ginesta d'or*, que anyoràm en aquesta col·lecció, ni les platges de Caldetes, ahont trobà *Les perles catalanes*, únich fascicle de prosa que'ns ne queda; ni sos llibres, ni sos premis ab tanta de suhor afanyats; fins dexaría aci, a punt de enterrar, sos bells somnis e ilusions; mes se'n portà la Harpa y veuseaquí en aqueix llibre sos últims cants en bona companyía ab los primers ja fà temps coneguts y assaborits del públich.

Com los sons melodiosos d'una lira de sis cordes, les poesíes d'aqueix volúm se esbadían en les sis divisions que seguexen: *Harpa Sagrada; Romanceret històrich y popular; Ayres de Pagesía; Esperances y recorts; Cançons e hymnes* y *La visió de Sant Lluís*.

Lo sagratissim nom de Jesús, que enjoya com segell d'or la coberta del llibre, es lo títol de sa primera poesía, y no content l'autor d'escríurel en gayrebé totes les planes, mostra en ella'l desitg de gravar-lo en planxes de bronzo y ferre verge al front de les torres y castells y de buydar en les altes penyes *lo nom del rey de totes les afràus*.

Més que pariona, germana d'aquexa es la oda *Al Sagrat Cor de Jesús* que llegirem fà dos mesos en son novell Missatger per primera volta. L'autor des de la cima de Puigmal, mira a Catalunya y exclama, dirigint-se després a Jesús:

¿Aquelx jardí que aquí a mos peus verdeja
es vostre níu d'amor?
¿L'infern que a tantes races senyoreja
no ha corgelat eix arbre que rumbeja
de vostra fè la viroiada flor?

Cor de Jesús, oh Cor amorosíssim!
miràu a vostres peus
a Catalunya, lo verger riquíssim
que heu escullit pera plantar suavíssim
l'arbre d'amor que ha de salvà'ls fills seus!

Copío aquesta última posada per resplendir-hi compendiats en breus mots les dues grans amors que han dictat aqueix llibre, la amor a la patria y la amor a Jesucrist. Aquesta amor, la més dolça, la més alta y sobirana de totes, es verament la ànima del llibre, y escalfa y fà aletejar singularment les poesíes escrites en lo rasser del claustre: *A la mort de Sant Joseph*, *Les dues corones*, *Sant Joan Berchmans*, *La cadira d'argent dels reys d'Aragó*, digna d'un místich que ha sigut argenter y, sobre tot, la bellíssima pregaria dirigida a la Verge des del *Coll del Alba de Tortosa*.

La amor a Catalunya no guspireja menys en ses poe-

síes primerenques, ahont revíu l'esperit català més sanitós y de bona mena: *Als germans del Rosselló, La escola d'Alsacia* y los bellíssims *Goigs en llahor del gloriós Sant Jordi,* que acaban ab aquesta posada, que'ns plauría sentir cantar als devots que visitan sa capella de la Audiencia lo día de la tradicional Fira de les roses:

¡Vetllàn per la patria amada
per la seva llivertat;
per la Fè, ben arrelada,
per la Santa Germandat;
y si arribàs lo gran día
de salvar-la combatent,
Patró de Cavallería
¡vetllàn per la patria mía
y per son renaxement!

La descripció de *La tallada del bosch* es de primera, com la alegoría tota que s'enclòu en exes dues boniques estrofes:

Per çò, quan tot sol faig via
per un bosch espès, florit,
dich, signant ab melangía
l'arbre gegant revellit:

—Déu te guart de les lleys noves,
de tempestes y mestrall
—Déu te guart dels braços jóvês
qne ara esmolan la destral.

En lo romanç *L'Almirall de Mallorca,* ¡que agradós y simpàtich presenta als ulls del bon català y del bon cristià lo llegendari general Barceló, quan després de resar a la Verge del Carme,

PATRONA DELS NAVEGANTS,

cenyint ab la ampla faxa d'almirall y ab la mangala de pom d'or a la mà, surt cap al Arenal de Palma,

mira vers Cala-Figuera
y'l vell se posa a plorar.
Veure enfront li sembla encara
los penyals de Gibraltar;
clou lo puny allí altra volta
y, oblidant sos noranta anys
lo séu cor frissós se'n vola
mar endins adelerat,
tot guaytant les veles blanques
que navegan per lo Cap.
. . . .
Tots los qui passan s'aturan
ab lo barretó a la mà,
y aprop, la mar de ses glories
¡ni sols gosa a murmurar!

Si Nostre Senyor no'ns hagués escassejat les dots de crítich en tanta manera que m'apropío l'adagi de la plana de Vich: *quan no n'hi ha al canti, no'n raja pèl broch*, m'entretindría en esbrinar les belleses literaries de la *Visió de Sant Lluís*, que es la flor més ufanosa del ramell, y'n florejaría, per mostra, algunes estrofes d'alta inspiració, endressades a la Moreneta de Montserrat, mes una ploma barroera y novella en aquexos camins, no sabría sortir-sen y per altra banda l'únich pròlech y ensemps lo millor, que jo podría escriure, era donar la abraçada de benvinguda al séu autor en nom de nostres companys.

Sía, donchs, ben tornat al camp de nostre renaxement lo Pare jesuita, germà nostre estimadíssim, Arthur Masriera, que anyoravam, fà vuyt anys, en nostra llar, y hi torna avuy, imatge viva del marxant de pedres precioses, que havent-les venudes totes comprà ¡ditxós d'ell! la vera Perla fina del Evangeli que es Nostre Senyor Jesucrist.

LA VIDA AL CAMP

Poemet bucòlich-popular ab un Pròlech de Mossèn Jacinto Verdaguer, 2.ª edició. Barcelona, F. Giró, 1902.

SR. D. RAMÓN MASIFERN.

Mon bon amich y confrare: Acabo de llegir vostre jolíu *poemet bucòlich-popular* LA VIDA AL CAMP. Sent-ne jo fill, havent-m'hi criat y havent passat en ell lo primer y lo millor terç de la existencia, ¡podèu pensar si l'he llegit ab plaher!

En aquella *Séga* que descrivíu tant bé, me sembla que jo hi portava un rem, y m'apar que'm parlàu de la era de ma estimada masía, quan dihèu en *La Batuda:*

Ja l'era està a punt
ben llisa y ben neta;
ja l'era està a punt
¡bon batre'ns espera!
Que si baterèm?....
Déu m'ajut, moreta,
que si baterèm
ab eix sol que's lleva
Lo dia es hermós
ni un núvol negreja:

¡Cigales, cantèu,
cantèu fins al vespre!....

¿Qui no coneix *La Font de la Roureda* y no ha begut *aquells rajolins que van corrent*

pèl mitg de l'herba
fent collarets de cristall
de plata y perla?

¿Quí no ha tastat en aquesta *Verema* un rahím d'aquells que vos voldríau guardar per omplir *la boteta del recó* de *bon ví*

de most de malvasia?
Ell es lo gran remey
pèls anys y les fadigues!
Quan dèbils y abatuts
per la vellesa trista,
quan roncaràn los vents,
quan les nevades vingan.....
ell es qui'ns donarà
més força y alegria,
més foch de joventut,
més bon humor y ditxa.....
¡Cada xarrup d'aquells
allarga un any la vida!

Aqueix ví, aquexa malvasía, jo trobo que es una bona comparança y lo millor símbol de la vida del camp, que enforteix y dona dalit al cos y ensemps alegra y vigorisa l'esperit. En ell trobarèu vells de setanta anys freschs y jòvens, com en la ciutat veurèu a dotzenes, noys de setze anys vells, acaducats y en lo derrer camí. Allí entre los pagesos

.....s'hi veu l hom robust
y sà com un cor d'alzina;
no hi encorva'l pes dels anys,
la vellesa es jovenívola.

Llegíu-los-hi ben alt als pagesos los versos que'ls dedicàu en la *Endressa,* dignes de ser llegits de pagesía en pagesía y de poble en poble per tot Catalunya:

Bon pagès que a vila vas
y ton lloch nadíu oblidas,
no veus que vas a la mort...
mentres fuges de la vida.

Lo predicar lo retorn al camp, al terrer nadíu y a la vida tranquila del mas als qui ilusionats se n'allunyan, es no solament una gran obra de caritat y de pietat cristianes, sinó també una obra de patriotisme. Sí: Catalunya guanyaría tant com la relligió si fós possible aturar la emigració de les montanyes, y encara més si'ls ríus de gent que vénen cap avall poguessen girar-se cap amunt. Mes apropiant-nos una paraula del gran Ramón Llull: *Si la ayga que ha en costuma que descarrega a enjús, ¿quan serà la hora que haja natura de pujar a ensús?*

Antigament tot nostre Pyrinèu estava poblat: seguíu ses conques y afràus des del Cap de Crèus a la Malehida y per tot veurèu enderrochs de masos y en molts endrets ruínes de pobles y vilatges. Allà entre'ls abets aprop dels pastos del herch y entre los penyalars de granit, sóta la caverna del ós, nasqueren y se criaren los hèroes de la reconquesta. Mes passà'l torb dels moros, vingué'l bon temps, y com les aygues de la fosa de la néu després del ivern, la gent començà a baxar a riuades cap al plà. Donchs la torrentada de gent encara corre, y ara més que may, dels boschs cap al poble y del poble cap a les ciutats enlluhernats com les alobes per los mirallets d'una cultura més refinada en que no es pas or tot lo que lluu.

Mes, trist es haver-ho de dir, que també hi troban dos per tres la fí de les alobes. En los hospitals y en los me-

texos carrers se suma lo trist resultat de totes les fantasíes y enlluhernaments que despoblan les montanyes.

Jo meteix me penedesch moltes vegades d'haver-ne baxat.

Felicitant-vos per tan bella y bona obra, dexèu que acabe y avalore ma prosayca lletra ab los primers versos de vostre poemet:

Com la vida de pagès
no n'hi ha pas de més tranquila;
ditxós qui la pot gosar,
sols aquell sab lo que es vida.

Janer de 1897.

NERTO

POEMA ESCRIT EN VERSOS PROVENÇALS

PER FREDERICH MISTRAL

Y TRADUHIT AL CATALA PER MOSSÈN JACINTO VERDAGUER

PROLECH

Lo diable porta la pedra.

A MA ESPOSA

Escalar les cimes ab la faxa a la cintura, y cantar, los cabells al vent, lo pit tot nu y movent los braços, quan lo matí y la rosada escarrabitllan y donan plaher, mos cars lectors, axò es pà y mel. Mes quan lo sol ardorós va a pendre allà dalt la devallada, los transports y crits d'alegría s'apagan ab lo día de Déu.

Donchs, no us extranyèu pas si jo lligant la garba a ma faysó, vos conto avuy una novela en vers joyós y familiar. En lo camí Ramader (1) del clar pahís de la Tarasca, a Mont-Major, en lo Trau de les Bruxes, en altre temps la he recullida, y la poso en vers aquesta primavera.

Encara que hi figure lo diable, mos bons amichs, vos asseguro que no vullch ni fantasmejar, ni gallejar, ni trunfar-men. La bona gent de la encontrada m'ho ha donat com a cosa certa; mes lo públich avuy día, escolta ab extranyesa lo que se li conta de Llucifer; y molta gent, que'l diable té encastada ab sa força, riuràn y faràn morros si jo'ls parlo del Banyut.

Mes, què se li endóna a Mestre Mosca (2) de la guerra insignificant que se li faça negant-lo! No atura pas al

vell bergant d'estar-se al pèu de la gatonera y de parar la seva trema. S'estima més que'l neguèm y que'ns ne rigàm tranquilament, y estima més que l'home visca abandonat a tot etzar y perill, puix d'aquesta manera lo pobre foll néda de dret vers lo xuclador.

Creure, condúu a la victoria. Duptar, veusaquí'l dormitori, y'l peix dins lo barril, y la croca dins lo ríu. Una volta la ayga es encrocada s'agafa'l peix a cistellades, y quan lo poble ha perdut la fè, l'infern abranda sos fochs.

Jo ho veig: vosaltres me dirèu que'l bugader de la ciencia ha rentat totes les galledes del llot del vell món salvatge. Me dirèu que la llum ha desniuat los follets de llurs clapers y de llurs garrotxes. Ah, pobres beneyts! Lo Maligne (3), al pèu del Arbre de la Ciencia, nos esperava pacient des de Adàm. Tingàu-ho per entès: es lo capiscol dels sabis.

En fí, espedregar lo viarany ahont gemegant, l'home s'encalla; no menjar lo pà tan moreno y sortir de la negra polsaguera de la miseria y del mal viure, axò, certament, es una redempció. Mes d'axò no n'hi ha prou. Com digué un sabi rey antich, mentre veuré les criatures, per una lley de la naturalesa, nàxer, créxer, després desflorar-se y finalment morir entre dolors, jo vers més alt deslliurament elevaré ma esperança, puix la veritat d'ací baix es que tot no es més que vanitat.

Que es aquest món? Una escomesa entre'l Crist de les profecíes y'l dimoni renegat, qui ha fet lo mal y'l pecat. Lo diable es fí: quan juga, juga y pren les cartes que estàn de sort. Si pert, torna jugar. Milers d'anys hà que fà l'envit a Déu. Antany, quan s'armà la gran partida, díu que jugavan a palet ab les roques commogudes que s'estimban de les montanyes; y si algú no ho vol pas creure, que vaja a Leberoun (4) a veure la pedra tirada

per Satanàs. Aquella lluyta de titans creyèu que fóu acabada? Tot just se començava.

Lo diable es un company alegre. Pèl mes d'Abril, sobre l'herbey cerca les dances entremaliades. Les entrevistes, la mà ardenta, lo joch d'*amagar amagar*, a falta de cosa millor, li donan plaher. Lo floviol, la cornamusa, axò l'atràu, axò'l diverteix; y quan gemega lo violí, para la orella amatent. Lo diable es una bona peça, ama'l riure, ama la alegría, les carnestoltes y'l brugit; al diable li agradan los bons coxins, la olor de roses y de murtra; les belles robes escotades y la fantasía de la joventut, que marxa ab lo cap plè de vent. Mes, sobre tot, li agradan les joguines que fan caure d'esquena als més valents y presumits dins les flames del infern; lo joch, que cría los renegadors, los goluts, los deshonests, los plagues, los ganduls, los usurers, los estafes; lo joch, que mena, per mals camins, al precipici, a la disbauxa; lo joch que fà descristianisar; que fà créxer la ortiga y la calsida sobre les cases enrunades; lo joch que fà'ls parricides.

Gentils lectors, ab tot axò'm sabría gréu que agafesseu pôr: si'l monstre es fí, no es pas l'amo; y per aquell qui vol lluytar hi ha sempre medi de vencer-lo. No us recordàu pas de la rondalla que'ns contava la aviona? Díu lo conte que quan lo preufetayre de dolentes intencions bastía'l pont de Gard, s'havía reservada per son compte la primera ànima que passaría per demunt ses arcades. Pera sortir-se de tan mal tracte li etgegaren una llebre (5). La jugada s'es feta cèlebre. Lo diable, que estava al aguayt, li clavà les urpes al moment. Afiguràu-vos com arrufaría'l nas quan s'adonà de la befa! De la quimera que'n tingué, l'esclafà sobre la muralla. Encara's veu a la altra banda del pont.

Ah, lo murri! Rès l'emmascara; rès li fà rès: desorde-

nat y mal ordit es son treball, com los rosegalls de les rates.

Mina la terra, trava'l carro, remena'l llot, remòu lo vesper, va ab sos dolents paperots a fumar la lley divinal Mes lo sol fón la roina, y'l sol y la pluja rentan lo pont (6) y corre'l diable al abím. Axò, que sembla mentida, com lo núvol de la faula, sovint respòn a la veritat. A pesar de tot, lo pont es dret, y'l mal esperit que's revolta ha fet de manobre pera'l Senyor. Brilla, oh Sol! Estàm ab Déu! Dones, paràu vostres davantals.

I

LOS BARONS

A SA GENTIL MAGESTAT DONA ELISABET DE ROMANÍA

Castell-Renart (1) ab ses torres, allí banyeja, al cap d'un serrat. Mes lo castell, que avuy jàu a terra sense marlets ni porticons, ab les mates de farigola, salvia d'Aragó y morelles, que hi florexen en primavera, en lloch de les dames d'altre temps, ab lo llangardaix que roda sobre algún bocí de muralla, mentres que lo vent entre'ls pinatells fà musica, lo castell ab ses torres coronades que senyorejavan la plana, alçant al horitzó'ls tres punyals de son escut, era allavors encara imponent sóta la capa del sol: los papes regnavan.

En Pons, lo senyor tan poderós, jàu malalt en son llit, les mans en crèu; Nerto (2), sa róssa pubilla, està assegu-da a la espona. Per allà baix, de tant en tant, sóta les teulades de la fortalesa, se sent un cavall que renilla.

—Pobre Robin!—díu lo malalt, alçant los ulls al trespol.—Cridas ton amo! Mes, ay!, sobre'ls estrebs no'l duràs pas gayre més!

Ell té rahó, a fè de Déu! Lo rey dels metges, lo juhéu en Mardoquèu, que a cavall de sa mula baxa allà pêl caminet, adés, ha dit brandant lo front:

—Açò es un mal que serà llarch.

Per la finestra coronella, la matinada se veu lluhir, alegrament illuminant aquell qui jàu sobre'l llit, lo drap del cobrecel y'l soberch parament de cordovà. Mes l'alt Baró pressent que no's llevarà més; y tot plegat, ab vèu forta, enrogallada y fonda, tràu defora'ls criats, y ab sa filla, tot sol, se confessa de sa vida.

—Ma filla—díu,—Déu me convida a comparèxer al tribunal de la eterna sentencia, y d'un rosech que tinch al pit cal que't conte la historia. Oh Crist! Oh Crist condemnam! Més que Judes, més que Mahoma, he merescut l'infern que brama, puix de ma sanch he venguda la ànima! Ah! pobra bella! Talment es negra ma trayció, que de perdó m'he fet indigne. Farà tretze anys per Sant Estropi que Isnart de Mourmeiroun nos reuní alguns barons pera traure de ses garrigues los llops de Ramón de Turena (3). Sabs? Aquell gran pillastre, lladre de camí-ral, crema-convents, que en ses sortides tot ho feya anar a foch y sanch, y que passava sobre les masíes y castells com les pues d'un rampí. Quan s'hagué batallat prou ab la espasa y la ballesta, y quan los Tuchins (4), escombrats, al fons de les valls y sobre les carenes hagueren girat cuha, dins sa masía de Bacalàn, Isnart nos galejà nou díes. Tots los matins, fins a mitg-día, corríam per la aubaga, tot bornant, o en lo prat creuavam les dagues. Aprés nos entaulavam, y l'hipocràs, d'olor de farigola, a dojo rajava dins los gots. Quan sortíam, farts del festí, sobre'l terrat, los sequins d'or, au!, se jugavan a tres daus. Quan la fortuna no vol riure!... Ella m'anava, si primer mal, després pitjor. Devían haver-me embruxat... Mes del bell fons vejas de sortir! Joguí follament y perdí tot lo que vaig arriscar. Donchs, entre onze hores y mitja nit, ab la broma baxa en los ulls, jo me'n venía

per la montanya. Ah, Déu! Lo cap se m'obría! Havía perdut tot lo que tenía! Desesperat, més mort que víu, rodant com un boig, m'esgarrif no sé hont. Havía perdut mon esparver, mon cavall, mes oliveres, mon mantell vermell de Florença, totes mes illes de Durensa, mes deveses de Castell-Renart, mon noble escut de tres punyals, los joyells de ta difunta mare, los barnats de derrera la porta... No'm restava més que l'afront y la crèu que tinch sobre'l front. Y com un vol de tàbachs negres que s'aplegavan a mon seguici, esferehint-me ab son *zum-zum* y fuetejant-me ab sos bóts, tots los mals pensaments me perseguían a llançades. «Noble espellifat, vés a anegar-te! Jugador, vés a estimbar-te! Lo captiveri, la fam, lo sarró, allà baix t'esperan, y l'escarni demà va a escupir-te la cara! Baró arruinat, has quedat nú y crú!» Mes si en lo camí, per etzar, ab son or a la faxa, s'escaygués de passar per aquí un marxant... Qui ho sabría? No hi ha ningú enlloch... Ah! Tirar-se-li al demunt, ferotge, y degollar-lo com un anyell! Ay, infelíç! Y ma filla! Oh! Aprés surt lo llop, quan té fam!... Vinga'l diable ab pecunia, y vendré, si cal, ma filla!

—Pare!—cridà la filla.—Tinch pôr! Vendre sa filla, pot fer-se?

—Oh!—cridà en Pons.—Pots malehir-me. Encara no havía, en mon desvari, llençat lo mot de venda; encara sento les esgarrifances; allí baix sento un cruximent de dents ab un llarch escarritx que no sabía pas d'hont venia. Veig un gros núvol que cobría ab la seva ombra tot l'areny. Soptadament, la lluna surt de la negror, y davant méu veig enlayre, sinistre, una gran roda que voltava y que ab son cercle ombrejava gayrebé cent canes de terra. Los ulls lluhents com dos gresols, lo cos ajupit, entercada la cama, y ab sos dos braços empenyent la

barra, un personatge malcarat feya grinyolar l'enginy espantós.

«—T'han, donchs, pelat com un secall!—me díu aquest tot alegroy.—Ah, mon amich! Qui juga pert. Mes, pera un *guapo* decidit, nafra d'argent no es pas mortal.»

Y, fent-me tals rahons, lo rodayre burleta feya sempre voltejar la roda del póu... (5) Mes la esferehidora sinia, ira de Déu!, vet-aquí que vomita, a bell raig, a grosses moles, los sequins d'or y les dobles, que trincavan al raig de la lluna... Me sento rebullir la sanch.

« —Aquexa terra que trepitjas—me díu,—mira, es una clapissa d'or y d'argent. Oh! La màquina! Si jamay l'home la imagina, se podrà riure de Déu... Donchs, bé: pactèm? Tot axò es téu, y dins tretze anys jo vindré a cercar ta genitura.» Estrenyguí, jo que't parlo, aquella mà, y, miserable, traydor, m'arronso a la perola de la infernal dinerada. La mala-passada del diable, que't conto axís breument, passà com un llampech. De ta rahó era un eclipse, podràn dir-me. Mes l'argent, batut de nou, trincant, flamant, que'm cremava la mà! Lo veig, lo manejo encara, y'l sospeso... Ardent de febre, ubriagat, tot seguit, com un foll, torno a jugar. Los dits se'm bellugavan. Anèm! Foch de Déu! Ja tinch diners! Mil florins! Qui para'l colp! Y, *sas!*, los daus van a galop! En menys d'una hora me vegí tan rich como lo rey moro.—

Mes Nerto, ab ses trenes d'or, descolorida per un defalliment, en sa cadira està mitg cayguda com una morta. Al cap d'un moment, los dolços ulls closos, resta immòvil. Aprés, quan la sanch ha revingut, s'alça esblanquehida, s'esquexa la gonella, y, tot xisclant, ab ses ungles esbulla son cabell rós y crida:

—Sóch del diable! Maledicció! Sort esgarrifosa! Jo què faré? Ahont aniré? Ahont, oh Déu méu! Me salvaré?

D'aquell qui tresca per les tenebres sento ja la mà gelada que m'agafa pèl clatell. Ay! Vola-ten lluny de mi, bella innocencia de donzella! Mon dolent pare m'abandona a les tentacions del infernal, y no veuré més lo jorn del alt. Ara, adéu, donchs, ma capelleta, hont pregava tan senzilla tot contemplant en los finestrals los sants y santes vermellosos que resplendían en plena gloria! Va a venir sobre mi, ara-bans-ara, quelcòm d'horrible, y vaig a caure del clar mitg-día al negre ubach... Gran Santa Marta de Provença, prenèu, pobre de mi, ma defensa, vos que en lo pahís de Tarascó havèu vençut l'horrible drach! Alguna esglayadora tramontanada va a portar-me a la condemnació, y'l terrible bofarut ja vé d'amagat sobre mi. Mare de Déu, Verge immaculada, Santa María poderosa, que si us plau, avuy, com en altre temps, podèu trepitjar Satanàs, Verge María, a mon adjutori, oh!, veníu corrent, que estich perduda! Veníu: a vós m'entregaré, y'm faré vostra del tot... ¿Serà possible que al diable m'hajan venuda en matrimoni? Sóch batejada! No ho vullch pas! Pare, pare, m'enganyèu!

Ab ses trenes que belluguejan y ab sos cabells onejants, la donzelleta fà extrems de plors, de crits y de transports. Pobra filla del castell! Ella la reyna de la plana, agraciada scns parell! De qui parlavan los pagesos? No més de Nerto. Era tan galana noya! A voltes entrava dins les cases:

—Déu hi sía! Què fèu de bò? Roda'l fus, Damisela Babet? Comare Jana, sóu llogada? Me faríau servey pera la bugada... Sóu vós, Nanón, que heu pastat? Lo pà es ben llevat y cuyt. Y la Martreta, quan combrega? Si va essent tan bona minyona, jo la pendré pera cambrera.

Y de cap a cap del carreró sa blanca mà treya sempre alguna pesseta de sa bossa.

—Lo pare es un vell llop-cerver, es un busca-bregues; mes la donzella del cabell rós —deya la gent,—val un imperi.

Tenía, cal dir, la cara més fineta del voltant; y la colla de fadrins del barri, en farandola, li havía ja plantat lo Maig. Cap d'ells jamay li havía dit allò que'n diuen floretes. Tant solament vers sa torreta'ls galants del entorn, des de Segonau (6) a Mont-Ventour ben sovint estavan al aguayt. Vers lo sol quiscún se gira, y quan la Verge es a sol-ixent, tots los ulls van vers ella: es la poncella de la vara de Jessè, que cada mà n'es amiga: mes la poncella s'acaba d'obrir y ningú gosa cullir-la.

Al mirador de sa torra, Nerto, pera respirar l'ayre fresch, o bé pera guardar-se del enuig, devegades anava a badar un xich. Y, dins l'atzur, la tendra baronessa deya aquí ses cançons tot mirant les aurenetes que's posavan al penell.

Era passat lo temps d'alegría, lo temps d'amor, aquell bon temps en que venían de castell en castell a dir versos y galejar los trobadors! Lo monocordi ja no espargía sos dolços acorts a la claror de la lluna. Un segle havía que en les alteroses cambres de la comtessa covava un núvol de tristor: los gallarts cantadors ja no hi eran, y la llum s'hi era desminuida.

Nerto, feta de petita a aquella vida retirada entremitg dels marlets colrats de son castell acimat, vivía soleta ab sa tía dona Sibila. Mes en tant son plaher era de llegir, que, pera instruir-la y regir-la en tota cosa bona y bella, la sabia dona tots los díes li feya dir de cor un troç del *Breviari d'Amor* (7).

Ah! Lo bell llibre! Feya esment, en cada vers que engrunava, dels aucells, pexos y les besties que en terra són; de la virtut maravellosa de les plantes, de les pedres

precioses, lo zafir, la pedra d'imant que atràu lo ferre de les mans; y aprés lo camí de Sant Jaume, los dotze signes de Zodíach, la estrella de la bella cuha, la Serena, la nimfa Eco y'ls vuyt vents de la rosa marina; y aprés lo punt de la doctrina, Eva, nostra avia, y son espòs, los àngels bons y'ls dolents, la plena alegría del Paradís, y les dèu penes dels damnats; y aprés, per fí, l'Arbre d'Amor, recomenant lo bon humor y la cortesía tan escayenta a les damiseles ben nades y que tenen requesta dels amants. Illuminat d'or y de blau, si'n tenía de flors y de vinyetes, lo pergamí! Ab les imatges, Nerto se complavía d'allò més; y quan veya en la pàgina una polida verge, axerida, rosseta y un xich descolorida, l'ull blau, la boca carmesina, tenint un brot de gessamí (8), ab dos versos escrits dessóta:

—A aquexa me retiro del tot: no es cert, ma tía?

Y, endormiscada, dona Sibila, tantost li responía:

—Noya poch vista, ma bella filla, noya cercada: axò vol dir aquest ram.—Y tornava a donar capsinades.

Lo baró Pons, sempre en guerra, no estava gayre en sa llar: un día d'ací, demà d'allà, no feya més que córrer.

De la Provença a la Limanya, de la Romanya a la Gasconya, part d'allà dels monts, part d'allà dels mars, ara en Sicilia, ara en Piamont, no hi havía may una estocada, una colcada guerrera, una barreja, una batalla, una destroça, sense que Pons no hi anàs y s'endugués pel o ploma. Portant lo pès de sos remordiments y cercant la escomesa de la mor en lo més espès de la lluyta, corría sempre a la perdud. .

Trist, emmantellat, quan retornava a son castell, hi pujava al crepúscol, y, aprés que descolcava de son cavall sóta'l porxe, la gentil Nerto li corría davant a fer-li festes.

Mes ell, sempre girant lo cap, la rebutjava ab tristor, ensemps que de sos ulls regalavan dues llàgrimes.

—Veyent la filla, plora sa esposa—deya la gent.

Mes lo baró, amagant lo neguit que'l rosegava sóta aquella mirada ferotge, donava ordres a sos vailets; cinch o sis díes feya brugit, y, aprés, de nou passava la porta. Nerto deya:

—Pare: donchs, que dessús la terra ja may tindràn fí exes lluytes?

Ell respongué:

—L'home de pau fà son ofici, y l'home noble víu en guerra.

Un jorn, no obstant, d'envers Grenoble, era tornat tant fet malver, que s'ajagué en lo clot del llit... Y lo senyor Pons, sentint venir la última hora de sa carrera, abans de partir pera'l gran viatge ho havía dit tot a Nerto.

—Ma filla: en tal desgracia, al cor me resta una esperança,—lo pecador digué;—hi haurà pot ser un camí de salvació. Veig, certament, que per tal crim jo dins l'infern cal que'm rostesca sense esperança d'absolució... Mes tu, innocenta penyora de mon abominable pacte, hauràs de caure envolta en les angoxes de ma desventura! Ah! M'es axò més aspre que la mort! Vés vers lo Papa, lo Sant Pare, escampador dels grans perdons: ell té les claus del Paradís, y'l Senyor no li contradíu... Axò sí: hi haurà prou treball ab la polvora que's consúm entorn dels barris d'Avinyó, prou treball hi haurà, no dich que no, pera enfilar-se fins a la roca, ahont la Esglesia penja sa llantia y penetrar dins lo torrelló ahont lo Papa s'encastella, puix Boucicaut ab ses tropes, o llemosines o d'enllà del Loire, estretament y sense afluxar, tenen assetjat dins son palàu a Benet tretze, que a la França res-

pòn des d'allí dalt a tota ultrança, tot fent ploure rochs y sagetes sobre'l clatell de sos soldats. Contra la sapa, contra l'incendi, se defensa bé aqueix vell Papa! Hauría degut embarrar-me ab ell... Ara es massa tart, malany de Déu! Mes vaig a dir-t'ho: hi ha una drecera que ningú sab. Des de davant lo mur d'aquest castell surt un soterrani, una llarga cova pregona y estreta que passa per sóta la Durensa, pera desembocar en la gran torra del Vaticà avinyonench... Es la salvació! Recorda-ten! Lo Papa Climent y dona Joana, quan era estadanta del castell, hi ha cinquanta anys, d'amagat feren obrir aquest cau pera que per sóta terra lo Papa pogués fugir en cas de guerra. La reyna Joana, aprés, confià la clau del passadíç y'l secret a la nostra familia; y pot ben ser que allà dalt nostre Sant Pare, rodejat y hostilisat com es des de fà quatre anys y onze mesos, y separat de tot lo món, estiga tip d'aquest llarch setge, y pot ben ser que, no conexent aquest camí de salvació, ell passaría lo Purgatori pera trobar una escapatoria. Creu-me, Nerto, hi cal anar! Mes, pera anar millor guiada, mena-ten Diana la llebrera: te servirà de guiatge. Y si hi hagués sóta les voltes alguna bestiola per etzar (pot un saber-ho?), una salamandria o una serpassa ab sa roncadera, ben segur Diana t'advertiría y a més li torcería'l coll. Quan hauràs caminat mitja lleuga, si'l passatge no's nega, sentiràs una tronadiça ab un espantós rodolament que roncarà sobre ta testa com lo brugit d'una tempestat. No tingas pôr, camina tranquila: es la remenamenta dels còdols que'l furor de la Durensa ab ses aygues escorredices remouràn amunt sobre tu. Per fí, quan dins lo trau xafogós hauràs caminat prop de dues hores, veuràs que'l passadíç s'arbora, y, aprés, un raig que baxarà menut, menut, pera fer-te claror. Al Papa diga-li que fuja y que

per refugi prenga Castell-Renart. Los provençals d'un salt se posaràn al costat séu; y lliure podrà llegir a tot lo món lo llibre de la Esglesia... Ma filla, vés a Avinyó! Tot fent memoria del nostre nom, pren lo coratge dels nostres avis! Afanyat a conjurar la tempesta... Vés, no esperes la derrera hora, puix van a cumplir-se'ls tretze anys.

Tot sanglotant, lo vell s'atura. Nerto, ab les mans al cap, surt de la cambra. Dona Sibila debades vol saber lo què li fà perdre'l seny. Nerto reclama sa pelliça folrada d'una pell d'anyell.

—Pugèu tots sobre'ls marlets! Pregàu!—crida com una folla.—Pregàu per mi!

En açò, vola a la torrella hont hi havía la clau penjada en lo claver. Entre'l ferretàm embolicat cerca la clau segellada ab l'escut pontifical. Entra com una dayna de porta en porta; per ses cambreres se fà dur la llebrera, que saltereja al séu entorn. Desapareix en los recons d'una escala que caragolant-se devalla; tràu lo forrellach de la portella del soterrani; en la foscor, dins l'ayre gréu, al raig d'una llanterna sórda, ella, esglayada, s'entafura; ella, commoguda, fà sa vía, y la llebrera va davant.

II

LO PAPA

A LA COMTESSA DE TOLOSA

Feya uns setanta anys que, lluny de Roma abandonada, lo Papat havía vingut a establir-se a Avinyó. Avinyó prompte havía agafat ales veyent-se la capital del món y del pontífice-rey. Tot lo que creu en Jesucrist havia fidelment girat son carro vers lo sojorn del séu Vicari. Les nacions bevían al Rose. Los Prínceps de la Esglesia havían bastit habitacions principals en les vores de la Sorgo y en les eres. Après dels burgesos, aprés dels nobles, se veyan barrejades les cases ab ses llanties y canaleres y ses teulades a la genovesa. Les esglesies ornades de sants, les capelles y'ls oratoris, d'aquí y d'allà n'hi havía a milers. Sempre tritllejant sobre la vila, lo bronzo de cent cloquers campanejava gayament. Y illuminades, al cor de la nit lluhían les Vèrgens de les cantonades.

Mes lo palàu pontifical los guanyava a tots. Encavallat sobre la aspra Roca, lo castellàç que toca'ls núvols acimava dins lo cel, sobre la esquena de ses arcades, la quadratura prodigiosa de les set torres de pedra dura que

retreyan adreçant-se una maysó de gegants. Lo monument s'emmirallava en lo ríu que rodolava a sos peus, senyorejant des de sa altura la plana immensa del entorn, y en les flors de les grans finestres venían a cruxir les busaroques, y'ls martinets a grossos vols s'ohían cridar entre'ls marlets.

Escamarlat sobre'l Rose abundós, com un camí d'archs de triomf, un pont de pedra, alt com no n'hi ha gayres, y llarch com pot-ser no n'hi ha cap, junyía França y Provença. Y tenint sos murs nous y flamants pera defensa y per corona, la vila, plena com un ou, podía dir: *unguibus et rostro*, y davant de tot-hom fer mostra d'aquest acudit de son aligot, que té les claus entre ses urpes.

Los llevantins hi trafiquejavan; hi colcavan los cardenals vestits de porpra; los roméus de Sant Antoni o de Sant Bartoméu cantavan fort pêls carrers; los barquers y aventurers, frares de totes colors, excomunicats qui ab gréu dolor se donavan colps al pit, gent de guerra y de marina que's batían al hostal, era un embroll, un xivarri com no n'hi ha gayres enlloch.

Tantost los cavallers de Rodes pujavan gallarts, la Calada (1), ab llur crèu de vuyt puntes brodada en blanch sobre l'osberch; tantost, en una farandola queya, de morros, un predicador de perdons... Hauríau trobat penitents de totes menes vestits de sach, y flagellants, tots sanchnosos, qui ab llur corda de tres nusos espelliçavan llurs esquenes.

—Ah! Carn golosa, carn traydora, te destroçarèm, te destroçarèm!

Y, au!, colps de fuet sobre'ls ronyons.

Aprés, los doctors xerrant de ciencia; aprés, los italians parlant de Rienzi (2); aprés, enfollits per sa jovene-

sa, los col·legials tranquils a les belles dones finestreres deyan versos cap-al-tart, deyan los versos amorosos en que'l Petrarca féu lluhir sa immortal avinyonesa... Veusaquí la embaxada espanyola! Fèu lloch! Lo senyor Veguer acompanyat de sos arquers! Los diputats del rey d'Hongría! Visca la princesa María! Visca'l Papa Benet! Oh! Quina calor! Oh! Quina set!

—Adeussiàu, dona Miquelassa!

—Ah, compare Eusebi, que llassa estich! Dexèu-me pendre mon ventall... Enlloch s'està tant bé com a casa.

—Qui vol taronges de Mallorca? Sindria fresca! Enciamades y coques!

—Ay! M'han esquexat lo faldellí!

—Jo he perdut mos rosaris...

Y cridories y simulacres, alertes, embranzides y devegades algún juhéu que fuig allí baix esferehit.

—Lo pellingot! Lo berret groch! A la juhería! Que s'encaue!

Cinquanta noys li van derrera; y simulant, pera trunfar-sen, la orella d'un porcell ab una gaya de sa bragueta, li crida'l vol d'esparverats: *Vet-aquí la orella de ton pare!*

Sobre tot axò, movent temperi, y elevant sa vèu imperiosa, lo mestral formidable, altrament dit lo ventterral, de lloch en lloch, de les altes comes queya ací baix com una tromba; y dins l'espay blanquinós la revoltosa tormenta hauríau dit, quan desenteulava, que passava l'halè de Déu pera escampar sobre les nacions la benedicció del Papa.

Mes la ona que munta, aprés devalla; aquella pompa triomfal, aquella gloria, era son terme. Lo vell dimoni, que es tan fí, havía pogut ficar la discordia en lo Sant Col·legi. Una onada d'heretgía, una lamentable confusió

havía partit lo que era hu y romput la Esglesia en dos tronchs. Hi havía'l Papa y l'Anti-papa. Pere de Luna (3) té les aclamacions de Barcelona y d'Avinyó, y Bonifaci allí s'anomena pontífice sobirà de Roma. Tenen per Papa al romà, lo franch, lo germà y l'inglès; mes Provença y Catalunya volen lo Papa de Durensa.

Lo guerrer Boucicaut, mariscal del rey de França, es donchs vingut ab sa armada, ab lo ferre y les flames, pera assetjar lo vell toçut que en Avinyó es papa y rey. Cinch anys hà que lo setge dura, y la explosió dels enginys fà retrunyir ja fà cinch anys les voltes del palàu gegantí.

Tot lo que romp o que estella, les colobrines, les bombardes, los trabuchs y'ls canons, esportellan Avinyó.

Desafiant lo foch, desafiant la mina, en son níu d'àliga, ahont senyoreja, entre'ls llampechs y'ls trons, lo gran pontífice està serè. Y del Olimp hont s'entronisa, ell, com un Jupitre que trona, fà ploure sobre'ls assetjadors bocins de pedra y petarts, y sobre'l món llença en revolta les llanternades de sos llamps. Lo fort es plè de catalans y aragonesos, enredats sóta l'arnès y portant la capa ab gallardía; per llur Papa, y encara que'l diable hi fós, s'hi farían matar fins al derrer. Lo sabi rey de Pamplona los portà a son cosí Pere de Luna quan ja fà alguns anys, vingué en ses galeres, per la mar y'l Rose, a prestar homenatge a Benet, com un rey mago.

N'hi hagueren de festins y festes pera galejar a don Martí (4) Davant sa cort que l'acompanya, Benet tretze havía donat la Rosa d'or al rey d'Aragó. Y la ciutat en chor cridava:

—Visca'l jardí de les olives! Visca la santa Esglesia! Visca'l Papa y son gonfaroner!

Mes avuy lo Papa es presoner. Tot va de mal en pit-

jor: la fam, la horrible fam, munta y camina, munta dins lo castellàç y trenca'ls braços dels guerrers. No tenen ni pà, ni ví, ni viures; estàn assecats com suro; y, per les esquerdes dels marlets, tot apuntant llurs manganells, veuen lo Rose avall dessòta, carregat de bótes, carregat de grans. Maravellós, cap amunt hi havía un bell jardí plè d'oliveres; sobre les arcades de les altes sales, sobre les ogives colossals, estava sospès enlayre... Ay! Al extrém en que's troba'l Pare Sant, han destruit ab sa fruyta la bella selva, y tota verda la han cremada pera guardar-se del ivern.

Lo Papa somnía, consirós y esblaymat. Los cardenals de son cónclave s'han passat tots al altre camp; sols n'hi restan dos, dos vells cap-blanchs. Mes lo patriarca indomable, per més que's quede sol en sa arca, voga sempre, voga breçat sobre'l gran cisma ferotge. Y quan bisbes y y reys lo volen traure de la barca, ell los respòn:

No baxaré pas: Papa só, Papa moriré.

Entretant, la petita Nerto surt de la torra... Dintre'l palàu no se sent altre crit que «Alerta! Alerta!» La aparició d'un esperit no hauría pas mogut més rebombori. Tots se preguntan què pot ser. Aragonesos y catalans se precipitan, commoguts, al voltant de la donzella; y la llebrera bellugosa, boja de reveure lo sol, salta, fent caricies a tots ab son morro afalagador. Mes en mitg d'aquesta sorpresa, Nerto demana tot seguit ser menada al comandant.

Abrigat ab sa manta llistada d'or y vermell, lo capità del fort se redreça sobre sos artells. Era un mallol de lluna bona mossèn Rodrigo de Luna, puix del vell Papa era nebot. Ardit, llest com un argent-víu, diuen que la punta de sa espasa no arribava al cap de la veyna: dos ulls com brases, una crin de lleó, un mostatxo y una pe-

rilla negres y fins com pel de taup; y, aprés, ay de qui li fés nosa!

A voltes, dins Avinyó, ab un parell de companys s'aventurava cap-al-tart, corrent de nit les gatoneres, arrapinyant-se per les parres o bé cantant des de la escala forana: «Al amant que'l cor li bat veníu, a obrir, veníu, la bella!» Aprés, ne volèu d'avalot batent lo guardià y'l prevost? L'endemà, dins alguna androna, sóta'l llindar d'una dama, en sa sanch se rabejava algún jove agonitzant... Malifetes encara més grosses, crims horribles, atrocitats, s'atribuían al nebot del Papa, y, per més que's diga, no es prou. Afigurèu-vos, dones, la intriga, quan en sos braços mossèn Rodrigo vegé caure la gentil poncella, espahordida com una cadernera!

—Pera servir-vos, la damisela, si cal—digué,—pendré ales. Digàu-me prest lo que volèu: seré llest a vostres ordres.

—Vullch—digué la gentil Nerto,—veure'l Papa.

—Están obertes les grans portes del palàu, bella, pera tot lo que us plaga.

Axò dihent, mossèn Rodrigo, com l'aucell quan veu la espiga, se'n va vers ella cumplimentós, tot besant-li'l cap dels dits. Se la emmena, fent bracet, per escales de tota mena aclarides per troneres, obertes en lo gruix de la gran muralla; per portes, per revellins y reductes, per giravolts y laberintes, replans y corredors llarchs que may s'acaban, muntan, devallan y caminan, y tornan a pujar. Del ufanós papat veuen revolta la opulencia: piles d'or; una mina d'argentins vasos d'esglesia; un pedregàm, una estelada, una bellugadiça de grossos diamants, de celidonies, y d'esmeragdes y de sardenies, y de carboncles y de lapis-làçuli; aprés, les empaliades dels tapiços; aprés, les banderes que han preses al moro, allà, en la

Terra Santa, los prínceps de la Cristiandat. Ella, entretant, li ha contat tot; li ha contat, tota espahordida, com l'han venuda al dimoni.

—Jo—don Rodrigo li digué,—pera salvar-vos del Adversari, sé un remey que no té preu. Sabèu què pot coll-tòrcer lo diable? No hi ha més que l'amor.

—Y què es l'amor?—ella digué.—No'n fan esment sinó les cançons y les noveles; mes, qui pot dir hont se troba?

—Pot-ser jo podría acompanyar-vos-hi—afegí Rodrigo, afectuós.—Lo carrerany de les amoretes, plè d'ombra clara y de flors, es lo camí del paradís.

—No obstant, senyor—li díu Nerto,—la Santa Esglesia'ns ensenya que es plè de pedres y d'espines lo carrerany del paradís.

—L'amor es un ramell en lo sí—digué Rodrigo;—es un càlzer d'hipocràs pur y de delicies. L'amor es una font que naix y que sospira dins sa conca, y riallera, aprés creix y com un ríu aprés se surt de mare, y de cap a cap, dins ses illes, los aucells no fan més que cantar. L'amor es una dolça terbolina, es una expansió poderosa, desperta; es un panteig ahont se víu xalant-se com los déus; l'amor es una soleyada ahont dues ànimes ubriagades prenen lo vol cap a la llum, y s'embessonan pera sempre; l'amor es una flama fina que s'endevina en los ulls, que omple'l cor, embalsamant-lo, y que's dóna ab la mà; es un sospir, una halenada que cobreix de flors los esbarzers; en fí, es una bóca en foch que, tremolanta, enlloch no troba de que beure, quan díu «moro!», sinó sobre una bóca germana.

Mes quan anava a abaxar-se lo galàn, pera abraçar, en sa follía, a la innocenta, se presenta, alt, sobre la muralla, ab los braços oberts, un crucifix escabellat pèl dolor, ab dues claus en crèu sóta una tiara cisellada.

Nerto féu lo senyal de la crèu, y girant-se vers l'amorós,

—Bell cavaller—digué,—me sembla que vostra dita no es conforme a la del *Breviari d'amor*, puix en ses pàgines d'or he llegit que l'amor deu ser pur com al paradís terrenal...

Lo senyor y la damisela en aquell moment arribavan a dalt de la escala d'honor. Avall, immenses, caragolavan les grahonades de marbre blanch. Mossèn Rodrigo digué tot baix, empenyent una gran porta:

—Mon cor, noble donzella, s'endú la esperança d'agradar-vos més un altre día... Entrèu: lo Papa es aquí.

Nerto se n'entra ab tremolor dins la miranda. Alta y gran era la sala d'aquest nom, la maravella d'Avinyó. Entre les branques gegantesques de sa carena, sobre'l fresch, lo pinzell de mestre Memmi havía representat lo cel ab totes ses magnificencies. Tot revelava la presencia del gran pontífice de les nacions. Per les finestres en crèu, ab ses planes y eminencies, se desplegava la natura, y l'ull admirat comptar podía totes les Sorgues del Comtat (5), totes les viles que s'axecan en la rica terra de Venisso.

Benet tretze, pensatíu, estava en son reclinatori; y per allí ell contemplava'l jorn de Déu que tramontava, dexant un vestit rogench, sobre'l Ventur cobert de néu. Era un gran vell ab roba blanca, portant la barba fins a cintura, altívol, magre com un Crist, d'ulls ensotats y trist lo front. Engolfat en sos pensaments, en aquell moment veya partida la cristiandat; veu des d'allà dalt la Esglesia palanquejant sense timó; veu dins la mar, que puja y rónca, les santes ànimes en gréu pena, veu lo Concili, en parers diversos que escandalitzan l'univers, tornant-se

l'anatema; y prenent peu de son sagrat y creyent-se Papa de debò, ell díu, no obstant: «No'm doblaré!»

Axís que la porta s'es oberta, Nerto arriba vers lo Sant Pare, y, tota acotada a son aspecte, d'una rabalada cau a sos peus.

—Qui ets, y d'hont ets, filla meva?—li díu lo Papa. —Es maravella, en mitg de la aspra guerra que'ns fan, vèuret actí, pobra noya!

—Escoltèu-me, Santissim Pare—Nerto respongué;— l'Altissim m'envía a mi de missatger pera sostreure-us al perill. Castell-Renart es ma maysó; lo baró Pons es mon pare... y veusaquí la instigació: hi ha un conducte (6) entre Tourrias, la vostra torra, y'l castell que allí's mostra; un pot aventurar-s'hi sens temor, puix jo só vinguda per allí. Lo Papa Climent y dona Joana, quan era estadanta del castell, fà cinquanta anys que, d'amagat, féren obrir aquest conducte pera que per sóta terra'l Papa pogués fugir en cas de guerra... Per vostres drets perseguits, Pare, veusaquí la llivertat! Hi ha la Provença indepen denta que allà baix ardenta us espera: los ciutadans y'ls barons d'Arles de Sisteron, de Baus, de Draguignan, de Castelano, de la montanya y de la plana us guardaràn, us mantindràn, puix sóu lo gran sacerdot de Déu!

—Déu poderòs! Açò es estrany!—cridà'l Papa.—Tu ets un àngel, un àngel pur enviat de Déu pera escarni dels dolents!

Y Benet, elevant sa destra, la havía ja solemne y magistralment moguda en crèu pera benehir, quan de sopte se sent en lo palàu cruxir quelcòm d'horrible...

Esgarrifós entra en la miranda Rodrigo de Luna, cridant:

—Aquest es lo día de nostre dany! Tot es perdut! Lo palàu crema! Y'l foch-grech, Pare, anguileja sobre les

crestes del castellàç abrandat per espantós mestral: plouen bombes sobre les set torres; diríau, al veure-ho, que'l cel cau pera esclafar com un pinyol d'oliva'l papat d'Avinyó... Ah! la destral del estellador es dins lo tronch. Fugíu, Sant Pare, en sò del poble provençal; y quan vindrà'l gran assalt, nosaltres, si cal, dintre l'incendi morirèm tots matant, tot enderrocant nostres marlets sobre Boucicaut y ses maynades.

Lo Papa s'agenolla y prega; sos ulls s'anegan dins l'infinit, y plè de magestat, exclama:

—Faças vostra voluntat!

Com un arbre que s'arbora aprés la embranzida de una rafagada, ell, l'arbre mestre, s'adreça y, encaminantse vers la paret, pren les especies consagrades, que eran tancades en l'altar, y dins auríñch reliquiari les estreny bé sobre son cor.

Llavors, acompanyat de Nerto, que sa llebrera entremaliada no ha dexat més, tot depressa, lo noble vell devalla la escala de marbre blanch, ensanchnosada pêls moribons y cadavres.

Mentres atravessa la gran cort, sos vells soldats li obren pas, y, pressentint la hora derrera, van en massa a agenollar-se sóta sa mà.

A voltes lo despit en và s'amaga, y entre'l brugit del vent que bufa esclatan los plors y'ls comiats.

Mes Benet, portant son Déu, puja amunt a dalt del fort. Per allà amunt, clara, argentina, llavors sonà una campana: tot Avinyó s'extremí, y'ls trabuchs féren pausa, esperant alguna gran cosa... Puix la gent de per tot sabía que la campaneta d'argent may sonava per aquells cims sinó quan lo Papa s'entronisava o quan per ell venía la mort.

Sobre'l balcó del séu fort, la tiara en testa, blanch y

regi, s'avençà, donchs, Benet tretze. Tota la ciutat de Avinyó estava allà baix agenollada; tota la armada de Boucicaut havía encorbat front y banderes.

Lo gran pontífice dels creyents alçant lo braç, ensemps que la vèu, sobre'l món y sos destorbs, digué, parlant *urbi et orbi:*

—*Benedicat vos Dominus, Pater, Filius et Spiritus!*

Davant del palàu que flameja, alçant aquella vèu suprema, lo poble, tot sanglotant, respongué entre plors:

—*Amén!*

Llarga estona, amunt, en plè incendi, dret contra la mestralada, dret sobre la Roca de Dom, Pere de Luna s'aguantà ferm. Aprés, alçant sa cara trista, donà la derrera mirada sobre les ruínes babilòniques del Vaticà avinyonench; y'l derrer Papa d'Avinyó, abrigant-se ab son gran mantell; lo derrer Papa d'Avinyó, als tristos raigs de la llanterna que porta la petita Nerto, sóta'l passatge recobert, anà en la ombra a pondres, com un sol al caure'l día.

III

LO REY

A LA SENYORA ADRIANA DE NIMES

Castell-Renart està de festa. D'ençà que són dretes ses muralles, entre les illes y'ls sorrals de la Durensa, jamay ningú ha vist desplegada pèls camps tan magnífica bellugadiça com hi ha avuy dins lo castell.

Sobre la punta d'aqueix escull la nau suranta de Sant Pere s'es enrocada: lo gran sacerdot, en terra segura, ha rescatat sa autoritat lliure y plena. Y de França y de Provença, pera saludar sa deslliurança, a cavall o en reguitzell, corren los grans y'ls petits, cridant:

—Visca Benet tretze! Per sempre més ell governe!

Lo rey valerós de Forcalquier, de Nàpols y de Jerusalèm (1) s'hi es encaminat ab sa noblesa, guarnida ab tota sa pompa; y'l brocat y'l satí, y'l damàs vermellench, ab lo sinople l'ermini, belluguejan dins l'encordellat del poble.

Enrotllat de sos vassalls, lo jove rey de Provença vol que'l Papa'l maride.

—Y que'l diable se m'emporte—ell díu al Papa,—si jamay ningú us agreuja davant méu! Lo Papa Climent (que Déu tinga!) en Avinyó volgué ungir-me rey, quan tenía set anys... Pogués altre tant alcançar de vós!

Ab Violant, sa promesa, los espanyols en embaxada són vinguts del Aragó, vers Lluís II, nostre príncep.

Y ab sa roba color d'herba, dona Violant va magestuosa, responent ab una mitja rialla a les llargues salutacions dels estols.

Lo poble díu:

—La bella reyna! Veyèu quins ulls! Fónen la gebre... Lo nuvi, certament, es prou axerit, mes ella té un garbo complert. Les altres dames al séu costat, què semblan? Rès... Tot ho té ella!

Diuen que a Arles, demà passat, ell la deu conduhir, resplendenta de diamants, a Sant Trofim... (2)

—Cal que l'amor fumege la terra pera la princesa d'Aragó.

—Cal que de Tarascó a Niça no's faça més que una farandola!

—Ab tota branca que penja cal enllaçar un empaliat!

—Diuen que, a plè solch, van a sembrar los sous ab la arada...

—Y si algú vol moure brega al gran Sant Pare Benet, guardes del rey Lluís!

—Doña Violant es riquíssima: nou galions, de gom a gom, estàn carregats d'or allí al Grau, hont s'abrigan del mestral: açò es lo dot de la reyna.

—Que remunten prompte, malviatge! y que descarreguen a bon port!

—Nou galions, mala sort! Lo rey podrà lliurar batalla...

—Y abaxar, si vol, les pagues del pobre món provençalench...

—Abaratís al menys la sal!

Axís, mentres se xerra y la multitut claqueja, Nerto, la filla del castell, ab un colp de martell va a trucar al oratori del Papa, y li conta sa historia.

—Vos he salvat,—díu—una vegada: cal que ara vos

me salvèu a mi. Mirèu si só infortunada! Ma planeta tenebrosa jo la confío a vostres mans. Dintre alguns díes, pot-ser demà, l'instigador del mal vindrà a cercar-mel Oh gran Sant Pare! En vos espero: vos, que teníu l'infern esclàu; vos, que teníu les claus del cel, ab vostra influencia cobríu, en nom de Déu, la pobra Nerto! Conjurèu lo maligne esperit y que pera mi sía impotent.

Lo Papa està una estona engolfat dins son pensament. Aprés:

—Senyor Déu! Veníu, Senyor Déu! Siàu testimoni de que, si podía, pera la salvació de la ànima hermosa que a mos genolls tremola faría vessar les santes fonts! Mes, pobra donzella, no hi ha pont entre l'infern y mon imperi... Del purgatori y de ses flames misterioses puch bé, mitjansant les indulgencies, deslliurar alguna ànima en pena; mes quan lo dimoni us emmalla dins los nusos de sa trena, cal un miracle d'allà dalt que puga rompre sa mestría... Donchs preguèm a Déu, preguèm a María, preguèm a Sant Pere y a Sant Pau, que enllestescan pera tu la palma! Preguèm a Miquel, lo gran arcàngel, que ab sos àngels te rodege... Y pera pregar com cal, vés, es necessari entrar en un convent. D'Arles, demà, se fà lo viatge: per son maridatge hi va'l rey; hi anirèm tots, si Déu ho vol, y tu. abandonant aquest món dolent, axò, ma filla, es precís, dins la abadía de Sant Cesari tàncat discretament y guanyaràs la salvació.

Pêl mes de Maig les nits són curtes. A trench d'alba, l'endemà se lleva tota la cort. Los cavalls ensellats, embridats, guarnits de flochs, renillan y potejan.

Abrigades ab llurs mantellines, lo cabell lligat ab una cinta les grans senyores, llestament pujan al silló. La noblesa se disputa la gracia y agilitat, caragolejant d'ací y d'allà, y'l Papa y'l rey son a cavall.

Mes al temps que la rumbosa comitiva confosament s'apressa pera marxar, cobert ab son berret punxagut, davant lo poble silenciós hi ha l'astròlech que profetisa.

Lo bufó del rey díu picardíes; y'l nano que li torna la pilota, fà una ganyota de geperut.

Ab sos dos ulls blanchs, lo moro, negre com un penjoll de móres, ríu tot ensenyant ses ben dentades genives.

En los passeigs d'oliveres, que estàn florides al pèu del serrat, los donzells jugan a córrer; los gentils patges y'ls bufons jugan ab goços falders.

Tots contents, a la fresca, partexen en llarga colcada. Corren davant los trompeters tocant *La bella Margoton*.

Los rossinyols cantan la albada, y per tot les flòrs descloses per la verdosa campanya llençan un balsem olorós. Los gonfarons, les banderoles enlayre jugan ab l'oreig; en los plechs de la seda tremola en camp d'atzur la flor de lís; y'ls colors aragonesos, l'or y la sanch, lo *venturesa*'ls fà onejar en lo sol.

Durant (3), com li diuen, monta depressa: de son escabell immens y escabellat los raigs filejan; y la rosada, que lluheix en perles sobre lo cabell de nobles dames, prompte s'hi embèu.

Lo rey, lo Papa, ab Violant, fan lo camí en companyía.

—Digué'l rey:

—Lo mes que vé, si fà bon vent dins lo golf, estich resolt a partir a Nàpols... Aquest colp hi haurà mortaldat, y l'usurpador Lancelot pot pendre coratge pera fugir, si gosa afrontar nostra quimera! Tinch a Marsella vint galions, set bergantins ben enllestits y cent llauts a punt de partir. Aquella flota tindrà per càrrega mos blanchs cavalls de la Camarga ab tres mil cavallers. La hora ha tocat: fóra bogería dexar-se perdre la herencia

dels comtes-reys de la Provença; aquest pahís napolità, qual corona nostres avis, fà cent anys, conqueriren; *dolce paese* que rodeja'l riure etern de la mar sòta les besades d'un clar sol! Del gran rey Carles no sóch pas nebot pera quedar-me un trist reyetó d'Arles.

Inclinant-se vers Lluís II la bella nuvia d'Aragó, li díu:

—Me voldrèu ab vos, gentil senyor?

—Reyna—digué'l rey,—dignes vostre gran cor perdonar-me! Vos dexarèm pera governar. Nostra Provença, tan magolada, tan trepitjada y ferida, té fretura d'una mà dolça pera acabar de guarir-se. Aqueix vescomte de Turena, que per crit de guerra tenía: *Ronca!*, ha fet, lo dolent, vint anys un mal terrible en lo pahís, destruint castells, saquejant viles, passant nostres pobles a foch y a sanch, fent de les seves dins los monestirs, robant les dones y violant-les, posant los hòmens a rescat, tractant lo rey com un baboya, llençant mon poble al captiveri, trencant los ponts, les oliveres, cremant les esglesies y les masíes ab una rabia de llop, y aprés pera acabar-ho d'adobar, ma mare viuda y jo nin! Per fí, la horror y la quimera fan agrejar nostra milicia: de Tarascó a Forcalquier los cloquers tocan a sometent. Al crit de la patria, los paysans, irats, manegan les dalles al revés; los pous s'omplen de plagues, y, com un brau dins una arena aconseguit, l'altíu Turenne, tancat per totes bandes, esporugit, va a anegar-se dins lo Rose (4).

Mes, mentres lo rey parla, un gentilhome que munta un cavall negre, tot manyagoy, feya rihent lo gallaret entorn de la petita Nerto.

—A la veritat, no esperava reveure-us tant aviat—deya ella.

—Lo papelló va al roser—ell li respòn,—de sa maysó

sabent que era fora Benet tretze, Boucicaut lluny del palàu pontifici havía girat la brida, jo no sé ahont; y del parell que's marida he corregut a engrossar l'acompanyament. Mes lo camí serà massa curt y la felicitat celestial, si tinch, totes aquestes festes, la honor d'ésser lo cavaller vostre.

—No fèu pas com l'atmetller—digué la jove castellana,—que, per florir d'hora, s'enganya. Demà vespre, adéu, jovenesa! Entro per monja al Gran Convent (5).

—Creyèu, donchs—díu don Rodrigo,—que un monestir us abrigarà contra'l diable? Mes Llucifer sab arrampinyar-se com un gat salvatge. Què se li endona d'una muralla, a ell, que pèl forat de la clau pot entrar d'allò més bé y anar-vos a espiar! Ell que, si vol, pobra poncelleta, va a esquitllar-se dins vostra cel-la y, sóta la forma d'un mosquit, vindrà a zumzumejar sobre vostre devocionari! Què se li endona de les tancadures y de la oració que may s'acaba, a ell que, pot-ser, ab la olor d'una viola que floreix, ab lo sò d'una bandurria o ab un raig, va, de defora, fins al chor de la esglesia a enterbolir-vos lo cor! Podèu tirar-li plà ayga beneyta: ell, com un rat-penat, vindrà a amagar-se entre les vigues; y aprés, en somni, quan seguíu lo fil que ell us texeix, de la campanya o de la vila us durà la ombra d'aquell, *ay!* que vos potser, anyorèu! Y sospirant un se desvetlla, tot recordant la visió maravellosa; y s'estira'ls braços blanquinosos pera retenir la bella imatge... mes la amorosa aparició se'n vola amunt entre les estrelles.

—Oh! Callèu-vos!—li fà Nerto.—Jo no sé pas axò com va; mes cada vegada que vostra bóca díu alguna cosa, axò'm bloqueja. Jamay ningú'm parla axís: es com un beure vermell que'm fà goig, que'm regala, que tot plegat m'ubriaga; aprés... Veyèu? Estich desmemoria-

da... Y si al Sant Pare Benet vos conegues menys afecte, creuría que sóu l'amich del diable!

Y, seguint lo camí d'Arles, tantost gansejant, tantost trotant, prínceps, barons y damiseles, entre vergers, prats y forments, corren alegroys; y en llurs níus, que la garça enverdiça, al cim de les copes dels olms, los petits, ab llurs crits, fan ressonar los camps al veure tanta gent que lluhexen d'argent y d'or.

Lo rey digué:

—Nos falta la Italia, y hi entrarèm sóta'l pali, puix los pisans, los bolonyesos, los sienesos y florentins m'han fet dir que m'esperan. Si allí prosperan nostres armes, si en bon punt esclata la sublevació de la Calabria, del mont Vesuvi les vessanes veuràn axecar-se mes tendes y a mi reposant en lo Castell del Ou... Mes, un colp capgirat lo bou y tenint la brida del poder, per dret d'espasa y lley de senyoríu, anèm a Roma a reunir un gran concili ecumènich que pose totes les conciencies, Pare, sóts vostra obediencia! (6).

—Déu vos ajude, noble fill—digué'l Papa,—y Déu faça que vostres altes esperances arriben totes a madurar! Ab los drets sobre Aragó que acaba de dur a Lluís II dona Violant, la Provença podría pujar per casualitat al cim de sa fortuna: a ser la testa dels pahisos llatins. Les tres nacions més catòliques de la república cristiana a Provença de fet vénen a mesclar llurs elements; y de tres forces concentrades, vostra encontrada, ara o mes tart, pot esdevenir la articulació. Al emperador Constantí li somreya aquesta idea, quan, en lo millor de ses conquestes, estigué a punt de manar establir en Arles l'imperi romà.

Axís, acursant lo camí, la enrahonada era trencada de temps en temps pèls pagesos, que lo Sant Pare be-

nehía; puix, al llarch de la vía, los llauradors, agenollats al pèu de la arada, los masovers del voltant, los sagals, los carreters, los gallinayres ab llur ase, los pellayres, no us desplacia, que compren les pells d'ovella, tot lo bon poble, plè de fè, estava de genolls davant del Papa.

—Del afadich que us aclapara, Déu vos alleugere, pobra gent!—digué'l Papa, dirigint sa magra mà vers la pobretalla.—Sobre'ls plebèus, sobre'ls pastors, sobre vostres masos tots oberts, vesse ses gracies lo bon Déu! Sobre vostres fills, néts y nétes! Sobre la messa y sobre la cullita! Sobre'l pà negre que menjàu! Sobre'l ramat y sobre la pleta! Tingàu la pau interior, que axò es la major alegría! Y vostres gótes de suhor se tornen perles brillants!

—Quin bon sol—deyan les dones,—pera badar los narcisos!

Y, patatím y patatàm, tantost cantant, tantost rihent, aquella filera de gent esparpellada segueix la *Paiado* de través, immensa planura de blats que fan goig, trayent espiga.

—Si cacessem les cogullades?—díu la marquesa Ravousseto, que té'l falcó sobre la mànega.—Mirèu!

Dins l'espay pregón, l'esparver, fins a perdres de vista: sobre la verda plana plouen sanch y plomes.

Veus aquí que de sopte vint cavallers, aprés la bella del falcó, com en una era, trepitjan y calcigan, folls, sóta'ls peus dels cavalls, lo blat rossench dels paysans, ab crits y xiscles que se'n van fins a la volta del cel.

—No us heu encara divertit prou? Deuríau al menys convertir-vos! digué Nerto a don Rodrigo.—Una jovenesa en flor que a Nostre Senyor es oferta, un pecador que plora, donant-se colps al pit; una ànima que puja a Déu com una flama, no crech que hi haja rès més hermós! No oblidèm pas que la tomba es allà al cap-d'avall

que'ns aguayta; que bones obres y malifetes restan escrites y'ns acompanyan quan partím; que nostra vida es menys que un llum; que nostres díes van com un ríu a precipitarse sens retorn dins la esferehidora eternitat; que somací pera una prova; que la felicitat se troba més amunt, que la haurèm o la perdrèm, segons farèm bé o mal... Ah! Pensèu-hi, mossèn Rodrigo! Lo rahím vert mussa les dents, y'ls plahers del món, quan se'n van, no dexan més que pols.

Nerto semblava illuminada. Mentrestant, la matinada hermosa s'esvahía dins lo plè del día; los monuments de Mont-Major dauravan sos cayres al sol; y Benet, lo bon Sant Pare:

—Salut—cridà,—noble monestir, ahont jo fuí l'abat de la llegió benedictina! (7) Oh melosa terra de promissió! Oh Mont-Major! Oh paradís, ahont he viscut mos millors díes! Com me vé a la memoria ton silenci y la flayra de ton roch! Quan me recorda'l solàç de tos tranquils estudis! Quan me recorda la ombra de Déu allargant-se per tes sales immenses! Avuy davant ma tribulació y en la posta de ma gloria, mos ambiciosos somnis de monjo, ay!, que fexuchs són per ma vellesa!

Y la claror del sol resplendía allí sobre'l Gran Clar (8).

Home d'empenta, tot nervi, Rodrigo estava fet a veure, al foch dels séus ulls, fondres lo gel y la néu y a guanyar los forts per assalt o per sorpresa. Mes en presencia d'aquella gracia, d'aquell bell lliri ahont reposa tant de candor y de fiança, Rodrigo prova'l poder d'un sentiment novell y fort que vé a atiar la fexina.

— Nerto, parlèu com una santa! Mes lo rossinyol que refila us respondrà que la ditxa, pêl mes de Maig, es dins l'atzur, es ésser lliure sobre la branca y esbrotar sa franca alegría... Quan heu estada sola cinch anys, dins les

parets d'un castell, acorada per la rellentor, ah!, que hi fà bò d'estar defora? Veníu, espiàu a nostre voltant: guardant llurs ovelles, los pastors fan davant llurs pastores cabrioles sobre la herba; tot solcant lo goret, lo Lover xiula, alegre; dins los blats verts les herbejadores xerran y riuen joyoses; los traginers en los caminals fan cascabellejar llurs mules; los dalladors en los pradells, los pescadors en los ríus, les minyones en llurs masos, y'ls caçadors en la garriga, tot axò va, vé y se belluga ab la sanch en efervescencia... Escoltèu, donchs, a nostre entorn: no hi ha més que un zumzúm y brunzidera, no hi ha més que un murmuri que munta de canyars y ferratges; la ona remoreja dins lo ríu; lo peix folleja dins la corrent; per tot resplendeix la hermosura: la saba corre ab força sóta la escorça de les branques, y en tota flor hi ha sa góta de mel. Rès vol morir: tot germina, tot grilla, tot s'anima y tot congría, y la llum del sol inonda aquest quadro vivent... Axís lo rey, sa nuvia illustre, que'l sol no eclipsa, sembla que ab bon humor conduhexen lo gran triomf del Amor. També nosaltres estàm de festa, Nerto! Y la flayra de la ginesta, del arç blanch, del aranyoner, donan plaher al olfat... Y voldríau vos que trenque jo la embranzida de tot mon ser? Nerto, voldríau vos que en un amagatall jo sofoque los petons que frisan sobre mos llavis? Nerto, voldríau que sobre'l cep esbrote'ls rahims? No! Lo ví vermell a mi també'm fà denteta: de la jovenesa ajogaçada visca l'ardor impetuós! Nerto, trayèu del cap vostres escrúpols! Lo temps es bonich, la mar abonançada... Ab l'amich que us invita embarquèu-vos: sobre la ona ajogaçada'ns dexarèm anar ensemps en la explanada lluminosa; y parlarèm de lo que nuha y cullirèm lo que es polit, abans que l'oblit y la ombra extengan sobre nosaltres sa coberta...

—Mirèu les calandries—digué Nerto,—com s'enlayran en lo cel! Ah! Si poguessem ser aucells! Rodrigo, mira les aurenetes! Nos han fregat ab llurs ales... Portan bon temps, no't sembla? Llur crit va repetint: «Jesucrist!»

Tot just finía la damisela, quan allí davant se veu venir un estol de cavallers. Los cònsols y'l Senat d'Arles reunits a tot lo poble, clergues y burgesos, nobles y plebèus, venían al encontre del rey y del Papa.

—Per la lley que nostres pares nos llegaren—los arletenchs al rey digueren,—som hòmens lliures, y la ciutat no regoneix altre ceptre que'l de Lió; mes, senyor, podèu entrar sense témer rès, podèu entrar com a rey si en bona gracia solament veníu a Arles. Sobre la riba veyèu, dreta entre'ls pollancres, una columna, allà al cantó? Es lo Bastó de Sant Trofim (10). Y de molts anys no s'ha sentit dir que may haja atravessat la seva ombra sense renovar lo respecte per nostres furs y llivertats.

Lo rey digué:

—Que Déu vos dó augment! Plàu-nos regonèxer a vostra gran comunitat totes les llivertats antigues, prerrogatives y privilegis; y més: tením per secrílech, per malfactor y deshonrat a qualsevol que toque la seva integritat.

Llavors los crits ressonaren.

—Y visca'l Lleó!—cridavan.—Visca'l rey de Provença! Visca'l Pare universal! Visca la incomparable regina del mes de Maig!

Aprés, la ufanosa comitiva, al sò de les trompes que esclata al repicar dels redoblants, entre la pols que blanqueja y'ls raigs del sol que's bellugan, robes, capells y capcirons, tots ells esperonant, los hòmens ab la espasa dreta, entran dins entre grans salves.

IV

LOS LLEONS

A DONA JULIA D'ANFÓS DAUDET

Sobre'l planell de la Major (1), allà vers lo mitg-día, vehins y vehines, animosos, dintre una sala emblanquinada, feyan parlar a mestre Buisset (2).

—Tant meteix lo Papa Benet ha cantada missa?

—Que la haja cantada no es pas lo cert: ho havía promès... Mes, pobret, com es vell y prou atribulat, no'ns ha dit missa ni sermó. Es estat mut en son trono, mut sempre. Mes, de totes maneres, lo cardenal, mossèn Brancas, ha fet molt bé les cerimonies d'aquest soberch casament, y Sant Trofim no ha vist may tal esplendor dintre son pòrtich.

—Oh! Quin trepitg! Quin tripijoch! Pera fer-nos lloch hem empenygut: venían les dones bracejant; mes no hi ha pas hagut medi de veure rès: una colla de cavallers, batent los empedrats, treyan guspires dels carrèus...

—Un mata... gent! Contèu-nos, donchs, mestre Buisset, vos que sóu (segons díu tothom) lo més lletrat d'Arles, contèu nos prest lo més relluhent d'aquest quadro.

Anant y venint, dintre la cuyna de sa casa emblanquinada, mestre Buisset de llarch y d'ample se passejava sobre les lloses; y quan arribava a la ayguera, prenía la garrafa y bevía un glop del claret, llençant per terra'ls escorrims del got.

Ah! Dona Fabresa, sa muller, podía dir-se tot una mestressa! Oh! Lo ben arreglat de dins la casa! Los perolets, les mesures del oli, la fariuera, los salers, lo pastador y la panera, l'escudeller, lo guarda-cendres, la ganiveta, lo cap-foguer, la taula d'alba ab sos estalvis, la groga llumenera ab son ganxo, l'escalfa-llits ab sos set traus, tot lluhía com un mirall. Y pera lliurar-se de les mosques, de mals ulls y de la xafogor, cobría la porta un encanyat claret, portant una crèu vermella en mitg .. En un cantó hi havía un compàs ab un escayre, puix lo prohòm de la casa era agrimensor d'ofici; y, a més, ell tenía per costúm escriure ab sa galana ploma, en son gran llibre de memories, una bréu relació de tot lo més notable.

Veusaquí, donchs, que Buisset s'encongeix, y, ab les mans agafades al derrera,

—La Esglesia—díu,—estava coberta de domassos brodats. Quan rich era axò! En los domassos s'hi veyan brillar les armes de Catalunya y de Provença, les dues nacions de connivencia pera mantenir la parla d'oc, los escuts d'armes del *Languedoc, d'Anjou*, de Còrcega, de Sicilia, de la Cerdenya y d'altres illes, possehides pèl senyor Papa, o pêl rey. Lo rey, lo Papa, ab son aparell august, l'un ab sa tiara, guarnida ab profusió de pedres precioses, tenint pot-ser tres palms d'altura y encerclada per tres corones, gran y solemne ab sos vestits blanchs; l'altre portant lo ceptre, roba de porpra ab corona d'or, estavan dins lo chor davant per davant. Oh! Mes, quan sense comparació es la reyna! Es adorable! Y un oficial francès que estava prop méu se feya fort que es la princesa més bella que hi haja avuy al món. S'anomena dona Violant. Los cabdals de la ordre del Hospital, los grans priors d'Arles y de Sant Gile estavan drets a la banda del Evangeli. Tots los poderosos eran vinguts a fer ho-

menatge; sense mentir, n'he coneguts més de quaranta: lo príncep illustre de Tarento, germà del rey, la crèu al pit; lo famós Refourciat de Gout; lo senescal Jordi de Marle, que ab lo veguer d'Arles anava de costat; monsenyor Simón de Cramaud; Lu de Grimaud lo valerós, gran almirall en Riba-Nova; mossèn Lleó de Vila-Nova, gran mariscal de la armada; Flamen, lo cavaller egregi; y'ls cònsols d'Aix, Uch de Mano, Joan Tresemano, Gui de Mount-Clar... un estol de bisbes. Dins la nau hi havía'ls nostres síndichs, lo gran jutge; finalment, pera fer sos homenatges, se veyan patrons de tots los gremis, los escuders, l'inspector de les rescloses; aprés, derrera tots, ab lo clavari, mestre Buisset, l'arxiver humil. Prou, era quelcòm de bò: ho posaré en ma llibreta. Ara, arri bèm al maridatge. Parions en anys y en gloria, veusaquí que, resplendents los reyals nuvis, tots dos plegats vénen a posar-se davant l'altar, sóta'l pali de drap d'or, pera prometres l'un al altre. Llavors lo cardenal pronuncía la benedicció nupcial; lo poble en massa crida: «Viscan los nuvis, reys del mes de Maig! Visca llur ditxa pera sempre!» Y'ls *set goigs* (3) de timbre clar alegrament tritllejavan; y gaviades d'aucells, de tortoretes y de coloms, en les vidrieres y en les capelles, volavan ab gran esvalotech! Mes, bones dones, axò era bò: ho posarèm a la llibreta... Ah! Que'm descuydava: s'han fet ofertes, no pas pera riure! Aprés han donat a la cobla gentil: Arles dotze taces d'argent; Marsella, una barqueta d'or; Tarascó, una tarasqueta; la vila d'At, confits; Avinyó, un nuviatge; Forcalquier, tres grossos pans de cera; Aix un gran bagul; en fí, pera completar-ho, los diputats dels Tres Estats han ofert al rey per ses estrenes, y en horri com si fossen prunes, cent mil florins d'or tringants... He tingut set tota la matinada: dexèu-me tastar lo claret...

Y, atravessant per entre les comares, mestre Buisset, dihent axò, tornà a beure un glop.

—Mes, tot aquell gran acompanyament hont s'allotja? A *Ris-quand-gagno*? (4)

Lo pontífice sobirà s'allotja en lo palàu episcopal; lo rey, al palàu de la Truio.

—¿No hi ha pas perill de brega—deyan los arletenchs —y en havent dinat lo rey no surt pas?

—Sí! Us diré que'ls pescadors de Trenco-Taio y de Bell-Caire li van a oferir l'esturió en homenatge; aprés sortirà... lo rey Lleó!

Tant bon punt acabava l'agrimensor, se sent allí defora axecar un sometent formidable: los arletenchs, presumits y gelosos de llur antiga independencia y de llurs llivertats polítiques, havían volgut fer-ne assaig davant lo rey dels provençals. Hauríau, donchs, vist pêls carrers, ab una pompa sens igual, desplegar-se la processó y la magestat del lleó.

En les onejantes banderes que descabdellan, esclatanta, la historia d'Arles, hauríau, donchs, vist armes viventes del pahís, lo lleó d'Arles en tota forma estrafer son enorme cap; esblanquehit per la vellesa, ab lo morro arrufat, ab la góla badanta, primerament representava Arles lo Blanch, lo vell lleó que anomenavan Albion, davant del qual lo gran Hèrcules hagué de recular en mitg de la Crau; tantost, lleó llatí, portant lo làbaro de Constantí; tantost ab ses urpes, com un llum, alçant la crèu de Sant Trofim; tantost cenyint sos róssos bucles ab la corona de Boussoun, ab sos dos ulls lluhents, com dihent ab rugit: *Ab ira leonis!;* tantost ab la urpa trocejant la sarrahina mitja-lluna, y, com un home que pega, estrenyent la espasa del gran Guillèm, tot rondinant, ab un agre ferotge, aquell vers lleoní famós que díu: *Urbs*

Arelatensis est hostibus hostis et ensis. Altres voltes, plè de magestat, l'hauríau vist, tranquilament assegut, tenir lo globo del Imperi; ací, símbol del poble arletench; allà, lleó del gran Sant March; en fí, allà baix, lleó de mar, tenint ab les potes un troç de trident y sobre'l golf de sóta Fourco regnant de nom, com de fet, per sos mariners y calafats (5).

Mes lo veritable lleó, sortint de son estable, havía llençat un tal rugit que, en la maresma, d'espant, tots los bous de la Camarga se n'extremiren.

—Fugím!—cridà la multitut.—Lo lleó!

Y en galeres y en tartanes, de la Roqueta y del Auturo (6), un poble foll corría a la ventura, cridant esparverat:

—Lo lleó! L'han desencadenat!

Lo vell monarca, alçant lo cap, conegué prou que era sa festa. Anava gravement, alterós, tot espolsant sa róssa crin, ab son pel que s'enerissa, ab son front arrugat, acompanyat del lleoner, que parlant-li l'aturava.

Aprés lo rey Lluís, dona Violant ab sa cort, tots seguint en vistosa colcada; y a cavall, aprop de la reyna, anava Nerto.

La euga dels nuvis era coberta d'un bell vellut color d'iris, sembrat de flors de lís d'or.

Van a veure batre, en les Arenes, lo noble monstre, un contra quatre.

En los immensos cèrcols, pera veure batres lo lleó, està acampada tota la ciutat: hi es Arles en pès, que crida y bada.

La farandola omple'l clos, anguilejant y caragolant-se. La hermosura de les ayroses arletenques resplendeix sobre les grades del entorn, des de terra fins al cim. Arles aquell día féu ostentació de tota la bella sanch de races

nobles que han fecondat sa moguda terra. La fina grega hi reya ab lo goig de les donzelles, germanes de Diana y de Latona; la romana, sobre les arcades monumentals, dignament s'estufava soperba, com les vestals del temps d'August; y torcent-se dins son *droulet* o amagant-se derrera son velet de cambrahina transparenta, la bruna y pàlida sarrahina ab sos ulls de foch enlluhernava'l jovent.

Los collars y agulles d'or, y les corones de perles, y'ls anells cobrint ses mans, ab les creus de set diamants, les robes verdes, la garnatxa escarlatina, los plomalls, los berretons y'ls casquets, s'hi barrejavan a belles onades.

Lo gay sol, cayent arrèu sobre'ls vestits y cares, feya lluhir aquell borboll com una caldera que fà'l bull. Lo tamborí pera donar ayre, per la canalla fonts de ví, un món de totes colors... N'hi havía pera marejar!

—Lo lleó! Lo lleó!—cridavan.

De sopte les portes s'obren, y a poch a poch, sense brugit, surten quatre braus negres y garruts, y surt d'un bot, d'una altra gavia; lo ferotge mascle, de roja crin. Se planta; espía un moment. Los quatre bous s'apetitan... Oh! Pobrets! Lo lleó bóta, n'escanya dos en un moment, y, d'una urpada en lo costat, pantejant, l'altre s'arronça.

La multitut s'axeca, febrosa:

—Visca'l gran rey d'Arles!—crida.

Lo derrer no espera pas a rebre també son colp: se tira terriblement sobre'l lleó, abaxant les banyes, y li forada'l ventre.

Lo lleó se gira, esferehidor, vers lo fibló; arrapa a aquest envers la cuxa, y ab ses barres lo sacceja, fent-li cruxir los ossos. Aprés, d'un bot, salta la barrera, ficant-se furiós, entre la multitut. Cercant amagatall, trepitjant-se y morts de pôr, la multitut fuig a més córrer...

Mentrestant, ab los morros sanchnosos, les entràme-

nes obertes, l'animalàç fuetejant ab la cuha, estava al aguayt... Tot plegat, conexent que estava en presencia d'un rival, y d'un rival prou digne d'ell, lo lleó d'Arles, rey també, agafa la embranzida contra'l rey.

Lo rey y la nuvia coronada, en l'esglay del moment, eran tots sols. Mes ab bravesa mirant intrèpits lo monstre, estavan en llurs sitials sense moures. Nerto, esferehida a tal aspecte, s'arredossa, pobreta, als peus de la reyna... De quatre en quatre pujant los amples banchs del amfiteatre, la gran bestia ja halena frech a frech, quan en lo més embolicat de la revolta, Rodrigo de Luna se llença com un llamp davant per davant del monstre y li enfonsa sa daga en lo clatell... En la basca del colp de mort, torcent son horrible cap, la bestia morreja la terra.

La reyna, la bella Violant, se treu un rubí de sa garlanda, y al acte ne fà present a don Rodrigo.

Nerto, a poch a poch se revenía.

Lo poble, frenètich, bramava.

—Lo rey es mort? Visca'l rey!

Mes, entristits, los vells se deyan:

—Mal auguri! Adéu, barca de Sant Trofim! Lo lleó mort, lo delfí naix: la república està a la fí.

Y les dones y'ls fadrins cridavan:

—Au, tamborinayre!

Y girant-se tot somrihent,

—Ara—digué'l rey Lluís al senescal Jordi de Marle, —sóch veritablement rey d'Arles.

Pera fer al rey sos homenatges, lo Senat havía fet encàrrech de son parlament a Bertràn Buisset, que, per sa llenga y per ses lletres, tenía gran anomenada en tota la ciutat.

—Rey de Provença molt illustre, y vos, bell astre clarissim—començà l'orador d'Arles,—llohat sían Déu y

Sant Joseph, que han disposat vostre casament y protegit vostre nuviatge, com consta a cadascú per l'espectacle que s'es vist, gran espectacle que'ns recorda aquella bellíssima historia de la muller del gran Boussoun. Sense rahó engelosit de la reyna Augusta, sa muller, Boussoun, en sa ira injusta, diuen que la féu exposar en les Arenes, davant lo morro esglayador d'un lleó enverinat. Mes l'animal, fill de Cirene, anà al instant, respectuós, dòcil y manyach, a llepar los peus de la virtuosa princesa; puix es cosa curiosa que nostre lleó reyal sempre ha reverenciat la virtut de les nobles dames... Y en lo malencontre meteix que'ns ha fet tremolar a tots, sense pôr se pot dir que, si la féra no s'hagués trobada lligada pêl ferre, oh reyna, llum de bellesa, d'amor, d'honor, de magestat! tot saltant vers vostre sient, nostre lleó hauría fet reverencia.

—Oh! Oh!—cridà'l foll del rey.—Malviatge qui'n creu un mót! Mestre Buisset, sóu un embolica quentos, puix a mi, com a tots los espectadors, m'ha semblat que prompte heu tingut la bona idea de no estar-hi massa aprop... Mestre Buisset, no us ne faig càrrech, puix jo he fet com vos. Oh! Quina pôr! N'estich geperut... Mes, callèm. Davant la retórica, que la marroto se retire, y, com digué Ciceró, senyors, *cedant arma togæ!*

Lo riure esclata al entorn, y l'orador està aburrit. Mentres s'està revenint, Nerto, Déu méu!, pensa en lo convent; sa innocencia es esmoguda per una emoció extranya: pluja y sol del temps de Maig, l'ànima y'l cor estavan en lluyta. L'ànima digué:

—Cal que'm salve! Aquest món es com una illa baxa batuda per la ona del pecat. Que poch se me n'es faltat de morir sense confessió y d'anar-men al infern! Aquella bestia, aquell lleó que dins l'embut, los cercles del am-

fiteatre, me cercava, m'atreya, m'embruxava, era Llucifer! Era Llucifer, que volía llençar-me al infern! Prou me puch tòrcer, prou puch córrer: veig lo morro d'aqueix lleó llengotejar davant mos ulls. Pot-ser demà, pot-ser anit... Santa María, veníu a ajudar-me, veníu tot seguit, que estich perduda!

Y aprés lo cor li respongué:

—Entrar tan jove al monestir, abandonar la dolça llivertat, son castell de quatre torres, la cort del rey y les festes, y la robeta de satí, axò es pot-ser una mica dur, com digué mossèn Rodrigo. Oh estimat Rodrigo! Ell es, per lo tant, qui m'ha salvada: mentres que ab la daga fora de la veyna, davant lo rey, davant la reyna, fent ab son còs de barricada (lo veig encara en lo cel clar), semblava Sant Miquel Arcàngel. Duya un perpunt color de taronja, les calces negres, lo berret ab una ploma alta d'un pam... Ha jugada sa vida certament; aprés m'ha dexada esbalahida. Ahont es anat? No'l veuré més, sinó allí, dins la llunyana resplendor de sos grans fets! M'ha passat aprop, sense dir rès, y me sembla que tenía un punyal sobre'l cor: mes armes de Castell-Renart. Sóch boja? No. Déu me crida dins son temple para santificarme. Ahont es anat? No'l veuré més. Promptament mos bells anys seràn enclaustrats, Ah! Pobra de mi! De Sant Cesari demà'm carregan l'hàbit. No'l veuré més. Però sa mirada terrible y fonda, altiva y gallarda, me perseguirà dintre les portes ahont demà seré difunta. Rodrigo, adéu! No't veuré més! Aquest vespre, al *Angelus*, m'embarraràn ab les monges. Mon cor se'n dol quan hi somnío. Mon cor se'n dol, y cal anar-hi, puix altrament me damnaría! Mes en la calma del convent pregaré a Déu per aquella ànima; pregaré a Déu mentres visca. Per tu, Rodrigo pregaré!

V

LA MONJA

A LA MULLER DEL MÉU AMICH EUGENI TAVERNIER

De Sant Cesari en lo monestir les monges diuen lo rosari, y, balalàn! y balalín!, s'ouen lluny les campanes. Les monges negres diuen parenostres y's passejan pêl claustre, y, balalín! y balalàn!, van tritllejant les campanes. Sóta les arcades que les ombrejan caminan dretes com una ombra, y, balalín! y balalón!, s'han posat llurs vels, llurs grans vels llarchs. Nerto, que hi es entrada la vetlla, tremolant com una fulla s'està dintre la esglesia orant devotament, puix avuy la pobreta pren l'hàbit... Entra, aucellet: vet-aquí la gavia.

Dintre'ls corredors del gran monestir piadosament les monges van y vénen.

La mare abadessa y les d'obediencia avuy estàn molt atrafegades, puix lo pontífice d'Avinyó, ab lo rey, son company, ab la reyna y son seguici, arribaràn ara-abans-ara en processó, ab la crèu per guía, pera celebrar l'acte de vestir la noble donzella baronessa, Nerto de Castell-Renart.

Vèusels aquí.

Se badan de sopte de pal a pal les portes del vell monestir; s'obren cledes y parladors; y'l sol, cridant victoria, penetra a onades ab la cort dins la gran casa tota blanca.

A genollons, fent dues rengleres, plegant les mans en oració, los ulls baxos, lo cor mogut, totes les sors del convent són al entorn. Los violinayres modulan un ayre dolç, expressant la alegría y l'adeussiàu d'aquella que s'entrega a Déu.

Nerto plora en un recó.

Dona Violant es la padrina y mossèn Lluís es lo padrí.

Mentrestant, s'encenen los canalobres d'un a un; les relligioses s'encaminan entorn de Nerto en dos rengles. Nerto, en mitg, ab lo cor moribón, espera trista la sentencia de sa clausura eternal.

Mes, assegut davant l'altar, Benet tretze no trigà gayre a pendre la paraula:

—Nos, Papa, portant la investidura de Jesucrist, y servidor dels servidors de Déu, a tots los oyents que són ací per testimoni, fèm saber que, conexent prou los sortilegis del dimoni, sos llaços malignes y traydoríes; considerant lo mal que amenaça a una orfaneta malestruga; vista la préssa del perill, vist que'l món es un desterro, otorgàm, encara que molt jove, a Nerto, nostra cara filla, lo dret de pronunciar sos vots.

Dona Barrala, la priora, abaxa son cap de noble dama fins a terra en devota inclinació; aprés, aproximant-se a la donzella, pica son llibre. Al meteix instant ha ressonat lo cant dels psalms; l'encenser ha espargit son perfúm, y ab la crèu y'l salpasser han començades les benediccions.

Ja li llevan la capellina, ja li treuen lo mantell y li deslligan son llarch cabell rós, que's vessa a belles ones

sobre'l contorn de ses espatlles; mes, tota tremolosa y pàlida, quan la noble donzella sent la fredor de les tisores sobre'l clatell,

—Oh! Ma hermosa cabellera—ella cridà.—Penjàu-la dins la capella! Penjàu-la sobre l'altar immaculat de la Verge, ma patrona! Adéu, primavera! Adéu, corona que jo trenava tot follejant! Adéu, vanitat de mos setze anys! Bucles d'or, bucles hermosos, axís que la alba sortía, us pentinava ab afició, com una garba de raigs! Ah! Dexàu-me que'ls petonege, y que la Verge'm perdone! Belló hermós tallat massa d'hora, no lluhiràs més al sol, les floretes montanyanes no enflocaràn més la flonja seda! Ah! May més lo ventitjol farà bellugar tos rulls! Pot-ser axò es infantívol; mes dintre méu sento una corcor que no puch pas minvar... Dexàu-me plorar! Axò s'ha acabat!... Ara que van a plegar-se les ales de la alosa provençala, en los pradells y montanyes, anèu, aucells, a cantar solets! Cullint la maduxa y la viola, oh mes companyes! anèu soletes a espigar-vos vora la Reyal, que ríu y corre sobre'ls còdols... Y ma llebrera, que, ajogaçada, fins a Arles m'ha seguida! De llanguiment, ay!, se morirà... No's llanguirà pas tant com jo. Jo, trista aymadora del Crucifix, dins l'ombrívol claustre vaig a amagar-me fins a la mort. Ay! Pobra de mi! Planyèu ma desventura!

Mes la tronada del orgue, esclatant de colp com les veus que a la fí del món anunciaràn la gran posta, ofega'ls planys de la mongeta.

Li han posada la roba negra de sarja, la roba de la casa, la toca y'l vel.

Aprés, sobre les santes Escriptures y sobre la regla, que es tan austera, li fan prometre: castedat, obediencia, pobresa. Tot ho ha promès, com una santa.

La reyna s'hi acosta y, falaguera, li ha donat un llibre d'Hores tot sembrat de flors de lís ab lletres de colors pintades d'or y atzur, en que a la abadía de Mont-Major, en molts díes, anys y més anys, frà Berenguer, mestre pintor, havía dibuxat les miniatures.

Mes ara ja rès li dóna goig. Tot s'ennegreix, tot li es igual. Com una pobra aureneta que, ab les ales molles, es emportada per la tempesta de núvol en núvol; com una ovella que s'esgarría y s'enromaguera y va belant plena d'esglay, la jove monja, axís atormentada, no veu rès més que la foscor ab la groga llum dels ciris de lluny a lluny. Creyent somniar, es dins la neula.

Mes ja'l Sant Pare, gravement, agafa'l negre vel d'estamenya y l'extén sobre'l front blanch de la professa, dihent-li cerimoniosament:

—Reb sobre la testa, oh Nerto!, aquest vel, sant cobertor, signe de mortificació; y quan arribe la teva fí, pugas tornar-lo sense cap taca! Y, del dimoni trencats los llaços, pugas, pura com la néu, assèuret en les bodes felices que dalt del cel jamay finexen! Ahont los cors s'unexen ab Déu, com lo fum dels encensers, que amunt t'envoles! Axís sía!

Es consumat lo sacrifici, mes no l'ofici y les proves. Nerto, sola, abocada sobre les lloses, s'es ajaguda, ab gréu pena, entre quatre ciris, sóta'ls plechs del drap mortuori, al chor de la esglesia. Les monges cantan dins lo chor, lo *De profundis*, plany fúnebre que fà pôr, que dóna febre, que fà entre-suhar. De tant en tant, punyent y sórt, munta un senglot de verge. Sóta'l drap negre, ab una gran crèu blanca, Nerto, pobreta, tot tremolant, somnía la horror del cementiri; somnía'l festí dels cuchs, respira l'ayre espès del clot, sent lo pès de la llosa de la tomba, veu los fantasmes del altre món; veu los espectres, veu

los terrors; sent esgarrifances en son còs; y la roncadera de sa vèu, pera salvar-la de tan horrible trànzit, crida: «Rodrigo!» Mes les sors la voltavan tot pregant... Nerto s'arbora blava; y quan, dins lo monestir de Sant Cesari, passant los llarchs rosaris, van a emmenar-se-la, no s'ou rès més que aquexos móts a cada banda:

—*Entrèu, entrèu, germana nostra! No'n sortirèu viva ni morta* (1).

Y tot-hom se'n va commogut, tot dihent:

—Déu la ha volguda! Mes ¡quin dol, mes quina llàstima que, en la flor de la joventut, una tan hermosa donzella prenga la toca de Mont-Cassino!

Però, mentres axò passa, allí baix, en la ciutat baxa, lo diable a quatre fà son tren. Entre soldats, entre mariners, al hostal de la Espasa, se bèu, se ríu, se fà rebombori. Rodejat de catalans coberts ab berretina, y sobre lo costat penjat lo ganivet de la faxa.

—Hi haurà cinquanta *parpaiolo* (2),—digué Rodrigo, —pera quiscún. Aprés, quan sía hora, jo us diré lo que cal fer. Ara mengèm y bevèm com a germans! Y fins al punt de la mitja nit, visca la tavola y'l ví cuyt!

—Visca la tavola y'l tiberi!—cridaren les bones-peces.

—Au, la hostera! Nos servirèu un freginat de Vacarés; enllestirèu un bon aioli y bitxos ben oliats.

—Y aprés farèu rostit.

—Y un bocí d'anyell (3).

—Caspita! Cinquanta *parpaiolo!* Volèm lo flaviol y la viola... Hem de cantar una serenata a les arletenques del barri... A la salut, bell capità!... Mes, vos no bevèu?

—No, no—digué Rodrigo;—no tinch set, encara.

—Flayrós y groch: veusaquí l'aioli sobre la taula.

—Mullèm les dents, santa Paula.

Y, axecant-se tots plegats, a galet, sense got, los ca-

marades, alçant lo cap, a bell raig beuen ab lo porrò y fan petar la gargamella; aprés, ab los dits fan les castanyoles... No hi falta ja més que la minyona.

Mentrestant, assenyalant la fi del brugit y de la gresca, Casa-Rimbaud acaba de tocar la queda.

La colla surt quietament de la taverna. Embolicats en llurs mantes, ab les espardenyes calçades, s'esquitllan en los fóscos carrerons.

Rodrigo de Luna parla baix a cada un d'ells, y a quiscún dóna'l sant y senya en català.

S'han passat los forrellachs y posada la barra en totes les cases de la vila. Enlloch se veu un brí de llum. Tot Arles es fósch com la pega.

Es mitja nit. Rès se belluga.

Mes, enfilant-se a la quieta, los camarades catalans seguexen lo Rose y aprés la Lice, fins que oviran la teulada y'l cloquer del Gran Convent, que era bastit, si us recorda, lluny del terrabastall mundanal, derrera'l vast cementiri dels Aliscamps. Los estrafalaris, ab escales de corda y ab picaces d'arrambatge, com una colla de salvatges, arrapant-se a la paret, amagats per la fósca, oh dolents!, escalan aquell claustre, cèlebre per sa augusta antiguitat, per les virtuts, la santedat y la sabiesa de ses priores, escullides totes en lo gran món.

Era la hora en que, llevant-se, les relligioses van a la esglesia, y que, a travers de la claror trencada que fà'l blè de la llantia, cantan matines. Ab la sòn encara als ulls, seuen a les cadires del chor y pregan a Déu, segons la regla... Ay! Què es axò? Barrím, barràm!, les portes de la esglesia esclatan, rompudes.

Don Rodrigo, tal com lo llop dins la garriga, entra cridant:

—Al llop! Volèu lo diable? Veusel aquí!

Y dels malvats la tropa ardenta, ab la manta a la espatlla, berretina vermella y cares ferotges, s'abocan dins l'ombrívol santuari.

Per Sant Maxim! Jamay s'ha vist un tal espasme.

Si l'enllosat s'hagués obert, y si al descobert los morts s'haguessen dexat veure tots consumits, no hi hauría hagut més espant. Les monges, ja folles de pôr, s'han apilades com un vol de tórtores quan enlayre veuen aplanarse l'esparver. Lo fer Rodrigo, d'entre'l vol, ha destriada ja la que cerca.

Y, llençant-se cap al altar, dona Barrala vers lo cel va cridant:

—Senyor, ajudàu-nos!

Vol aturar-lo... Mes desdenyós, li dóna una empenta y corre cap a Nerto.

Desmayada, la pren entre sos braços, y, enduhent-sela com un llamp,

—Vine ab mi—li díu dolçament;—vine, minyona, que es Rodrigo... Vaja, no t'espantes gens.

Mes, entretant que'l cavaller roba la perla del convent, sos companyons fan un desastre.

Dins aquell noble convent de dones, tot de baronesses y comtesses, cullen a ferotges abraçades les delicades flors del cap-de-brot, y'ls pillastres y'ls perduts, quiscún se n'endú la monja que més li plau.

Mes la campana del monestir desvetlla tot lo vehinat: les monges vélles y les lletges a grans batallades tocan a sometent.

Ab sos hòmens y companyons, lo capità del Tampàn (4), llest al primer colp de campana, vola a socórrer les pobres dones, y les sent en la foscor cridant y debatent-se contra la brivalla vil. Lo capità de la ciutat s'arrenca de la espasa y'ls ateny en los Aliscamps.

Dels Aliscamps lo cementiri, plè de misteris y miracles, plè de capelles y de clots y tot desnivellat pèls pilots d'ossos, s'extenía, en aquell temps, lluny, no sé fins ahont, allà sóta Arles. Axò sempre s'ha cregut: quan Sant Trofim havía volgut benehir-lo, tots los pares del sant concili que havía convocat havían sigut tan humils que cap d'ells havía volgut tirar la ayga beneyta. Nostre Senyor, rodejat d'un núvol d'àngels, baxà del Paradís pera benehir-lo. Fins se díu que sa divina genollada s'havía esculpit en la roca... Y desprès, los àngels, ací, de tant en tant, en rós exàm, en la quietut de les nits serenes, se sentían cantar com orgues. Per axò tot-hom volía ésser enterrat en aquell sagrat lloch. Barons, bisbes, reys y prínceps, tots, los grans com los petits, tenían aquí llur mausolèu ab baxos relléus cisellats y llur pessich de terra santa. La ira del infern era impotenta contra'ls cossos dels benaventurats que hi dormían, sóta la crèu. Y, al llarch de la riba, ab l'argent deposat sobre la civera pera pagar l'enterro, a la corrent del Rose lliurement llençavan los pobres morts que volían ésser enterrats en los Aliscamps. Y, en la vora, los mariners, quan veyan venir l'ataút, surant sobre les ones bellugoses, viravan llurs barques cap a la riba y, senyant-se devotament, agenollats al peu dels sàlzers, deyan:

—Déu lo tinga en pau!

Mes en lo gran camp dels difunts s'es torbada anit la pau.

Revenint, donchs, a la historia del robatori sacrílech, Rodrigo, foguejant d'amor, corría, corría en la fósca, portant a Nerto en sos braços; y tenint-la de bóca-terrósa, li deya axís tot caminant:

—Com flayrejan los gessamins! Mira les lluhernes com lluhexen! Com s'alegran los rossinyols! Y quin cel

més estelat! Me sento ales pera volar! Volèm, ma bella Nerto! Tu, sobre mon cor, que rebóta; tu, tota meva, en mos braços, axò es més dolç que l'hipocràs!

Mes la defallida mongeta restava muda: enterbolida per tantes desventures colp sobre colp, en mitg d'elles no sab què es allò, no sab, la pobra, si es lo dimoni que se la emporta pêls camps o si es un àngel que li díu aquells móts del paradís.

Una dringadera de ferre, que va augmentant en la nit, ressona de sopte enderrera.

Rodrigo, lo valent guerrer, sent los crits de sa colla...

Au! allí meteix dexant la bella prop de la tomba de Rotlàn, corre a amparar sos catalans.

Llarga, terrible es la confusió. S'encalçan entre'ls sepulcres, mes no's fà cap presoner.

En la espantosa maror, quan un home cau sanchnant, aquí, badanta, hi ha sa tomba.

Mentres que, espurnejant, coltells y espases van creuant-se, y que'ls hòmens s'aclarexen y que les monges fugen cap avall, Nerto, ab los besos del oreig, se reviscola poch a poch.

La lluna s'axecava y blanca vagava entre les sepultures. Nerto, veyent aqueix sorral, plè de sepulcres y de clots, se li adreçan los cabells; d'estar aquí sola, sent que se li glaça fins lo moll dels ossos: se crèu dins lo vestíbol del infern. Com més camina, més s'esgarría. No veu més que tombes després de tombes, interminable catacumba que la acompanya en sa fugida.

Cada punt s'atura, espantada per una òliva que s'axeca, y aprés reprèn sa fugida. Y tot plorant y exhalant sospirs, a la fí s'esgarría en la plana.

Sanchnós, polsós de la batussa, mes lo cor alt, alta la testa, veusaquí Rodrigo: es de retorn.

Ubriagat per la flayra dels gessamins y murtres, guayta per tot: rès de Nerto! Cerca dins les tombes buydes; fureja, febrós, los Aliscamps, Sant-Ounourat y Sant-Acurci, y Sant Tiburci, y Sant-Bardous, y la tomba de Porcelet... Ab los morts se troba sol.

Perdut d'amor y pantejant d'ira, sent en son cor alterat l'esquinçament d'alguna cosa. Fora d'ella rès li importa, y ab axò crida:

—Oh Nerto! Oh Nerto!

Mes la plana es deserta de cap a cap, y sols li responen les xutes en lo Trebón (5).

VI

L'ANGEL

A punta d'alba la monja Nerto voreja un bosch, un gran bosch d'àlbers. Fugint del món y ses llopades, se'n va a la bona de Déu.

Mes ab lo cançament y ab los trànzits d'aquella nit tan plena d'engunies, es tota llassa y no pot més. S'assèu un xich, sobre'l marge. Aprés, veyent lo día que's bada, cau de genolls y prega.

Veusaquí que allà dalt, en lo matí, una campana fà ning-ning. Nerto s'axeca esparpellada y entra en lo bosch a la hora fresca, seguint lo campaneig. Los aucellets se desvetllavan alegrament dins lo brancàm, los oriols refilavan y'ls tórts y tortoretes, roncant d'amor, feyan parelles.

Nerto avença temorenca, mes commoguda y feliça, sóta'ls arbres blanchs y dolços, que la reben amistosos.

Es tan soleta en lo món y està tan farta de plorar, que li dóna goig poder veure les columnades de front diví d'aquella selva que la embalsama y la volta de repòs.

Lo sagrat sol, lo solet, aparexía sobre la montanya; les perletes de la rosada eran penjades en les fulles; y la góta sobre les poncelles, lo roser de bosch, lo bàlech, la

vidaura, les flors boscanes que en l'erm surten a assoleyar-se, tot renadíu se xalava, dintre la llum del bon Déu.

La gentil Nerto, al sò del campaneig, vers la claror que augmenta puja a poch a poch... En axò, dins lo cel blau veu tot plegat una esglesieta ab sos botarells, y, ab lo front dins sa cogulla, un ermità que'n baxa.

Nerto s'hi acosta, dihent-li:

—Déu hi sía!

—La Santa Verge María te done pau ab alegría—respòn l'ermità.

—Prou me convé—ella afegeix;—y ma rahó, sant ermità, la podrèu compendre, si permetèu que us destrene l'embull esgarrifós de ma dissort.

—Parla — digué'l barba-blanch.

Y s'assegueren sobre dues pedres, y entorn del lloch hont s'estavan venían a piular los aucellets, y'ls grills corrían a cantar-hi.

Ella li conta son mal-astre, la venda de son dolent pare, lo robatori del convent, la pòr dels Aliscamps.

En fí, entre llàgrimes, la professa s'hi confessà com un infant.

—Oh!—díu.—Si podíau salvar-me!

—Nostre Senyor, pera provar-nos—llavors li díu lo bon ermità—devegades dóna al infern poder sens límits. Mes lo cor pur que té ben arrelada la fè, filla meva, aplana les montanyes. Y la niçaga del dimoni, que's burla del creyent, veurà sempre triomfar Job. La fè es dó de Déu. La fè jamay Déu la abandona, y Déu la venja y la sosté quan està content del cristià. Diuen que, lluny d'aquelles costes, temps passat, un sant apòstol era vingut pera predicar; era un bon vell, tot escarraçat, y per adobs, pobret!, no s'hi veya. Un minyonàç feya de guía al pobre cech. Veus aquí, donchs, que en la Crau, no gayre lluny d'ací,

en la Crau vasta y codolosa, mes tota fósca pera'l vell, de sorral en sorral feyan camí sóta'l sol ardorós, quan de sopte'l vent s'arbora, un vent-terral que precipitadament fà extremir l'erm planer ab sos udols de tempesta. «Què es aquest brugit, ma bona Mare?» digué l'apòstol. Y'l guía, volent-se riure un poch del vell, «Oh! Quina gentada se veu!—digué.—Tot lo poble de les *Aupiho* està acampat sobre les clapices y remoreja avall y amunt, tot esperant vostre sermó.» Lo sant, obrint ses blanques pupiles, s'adreça, tenint-se ab lo bastó, y lluminós y vessant d'amor diví y d'entusiasme, llença a la Crau, al vent públich, la gran nova evangèlica, y llargament parla de Déu davant les pedres de les pletes. Qui t'havía de dir que, per miracle, quan lo sant oracle callà, totes les pedres d'un plegat li responguéren: «Amén!» Tingàm fè! Déu es nostre amo. Y si'ls còdols de la campanya parlan quan Ell vol, ma filla, vés. Déu es prou fort pera salvarte... Mes, anèm prompte a la ermita, que des del téu robatori, si no m'enganyo, estàs dejuna.

Arribava lo mes de Juny, y'l sol que se'n pujava feya una hora enlluhernava ab l'esplendor de sos raigs la Leco y'l salt de Rotlàn.

Pà y ayga del cànter es un festí pera una monja. Quan la mongeta s'es desdejunada y'l pà encetat es tancat de nou en l'alt armari, en los viaranys de la albereda continuan parlant de Déu.

Axís, quan l'ermità contemplatíu prengué tema de les coses, de les maravelles encloses en la guspira de creació que l'home té al séu domini, dels golfs d'astres brillants que envoltan nostre petit món, de la gloria y la grandesa y la bondat del Creador, que sempre sembra al infinit vida y llevors de tota mena, era una delicia ohir-lo, puix era un sant, un benaventurat!

Talment sant, talment auster era en son govern, que fins un àngel devallava del cel, cada mitg-día, a visitar-lo.

Donchs, poch a poch, per les vores dels torrents, l'ermità y la mongeta, tot conversant piadosament y ab llargues meditacions, se passejavan ensemps.

—Que previstes y ben ordenades totes les obres del bon Déu!—deya l'ermità anyoradíç.—Mira aquella mosquitada que en l'espay se remolina! Un raig d'amor y de sol la ha feta nàxer; anit tal vegada hauràn complerta sa existencia, y, en tan poch temps, la Providencia'ls dóna a dojo tots los béns, tota la felicitat que'ls convé! Tot just nats, dins una cassanella tenen l'aliment que'ls regala; tenen llurs aletes per seguir lo vent que passa; tenen com a séus los colls y les planes; tenen lo gran día que'ls alegra; tenen, pera ses lluytes, un agulló; y l'univers, dins sos ullets, s'emmiralla tant bé com en la immensitat del mar! Té: mira'ls àlbers com borronan! Cada grana té son plomall, que'l vent s'emporta y escampa pêl terrer, a vols... Mes borralló esparpellat, los aucells l'han cullit. Veus, allà dalt, al brot que's dobla, aquell níu blanch d'oriols, que hi es atapahit com un vellut? Sembla emmotllat: mira-tel... Qui ha ensenyat als aucells de texir? Oh mà de Déu, te regonech! Mà que enllestexes pêls passarells un coxinet de cotó.

—Oh!—digué Nerto.—La aucellada, los cuquets, los mosquits, trobaràn sostre, tindràn abrich... Mes ay! ma sort es de patir! Jo, jo soleta en lo món, no trobaré ningú que m'oferesca un port de salvació, baldament fós dins l'ataút! Vos, que morireu de mort afrontosa pera extingir la eterna flama en vostra sanch, oh Jesucrist, gran salvador de pecadors, tingàu pietat de la innocenta que la han robada sense consentiment! Y si ma vida pogués servir pera perdonar mon pobre pare, que es dam-

nat, mon Déu, mon Senyor, veyèu, vèusela aquí! La mort no m'espanta!

Compadint-se de sa dolor, los ulls també molls de llàgrimes, li respòn axís l'anacoreta:

—Cal que't diga de secret que la mà de Déu t'ha conduhida. Au! Ab mi canta *hosanna!* Oh! Alaba a Déu, ma germana; alaba'l sobirà Motor de les coses; puix, acabat mon parlament, veuràs obert lo paradís! Aquells arbres de blanca escorça, aquelles albes que branquejan, es lo bosch de Sant Gabriel: maravellós, pera colomar d'aparicions arcangèliques. Aquella Santa basílica, bastida aquí, sobre'l rocàm, en los espígols y herbatges, es consagrada al illustre àngel que saludà la Benaventurada... Té: vetel aquí en lo frontal del portalet tot somrihent: sa historia es allí en relléu... Mira, quan duu'l menjar al profeta Daniel. Aquell que l'àngel porta pèls cabells es Abacuc. Com guaytan los dos lleons, xirricant de dents... Bell Sant Gabriel! Nostres avis lo posaren per guardià a les portes de la Gran Montanya que la rosada fà lluhir allà dalt. Y a Sant Miquel, que allí's veu, li confiaren nostres passats la guarda de la Montanyeta. Les dues espases, pures y lluhentes dretes davant per davant, cobrexen axís tot lo pahís. Ja fà molts anys, ma pobra filla, que estich ací; lo rocàm me serveix de llit; no pas prou dur, puix la follía prest madura quan l'home víu en soletat... De Crist he presa la esclavitut, y quan ho havía dexat tot, ell me donà la llivertat. M'arreconí dins aquest bosch; me donguí a Sant Gabriel, y des de fà cinquanta anys só'l séu ermità. Tres voltes ditxós aquell que's dóna! Lo cel lo recompensa ab escreix. Ditxós qui dins lo cel se fón, puix sa generositat no té límits! Un jorn, axò era per Nadal, no tenía rès pera menjar. Un ivern, ivern de llop!... Cal dir-ho? Diguèm-ho. Déu me perdó, si me

alabo! Havía donat tot mon recapte a un pobre home... Vers mitg-día veig allà dalt una rojor que semblava ab ses flames la viva clariana d'una crema. Havent tocat mon *àngelus*, pujo pera veure aquella claror; y, arribant al cap-d'amunt, en mitg d'una llum sereníssima ab una claretat que sempre creix, m'apareix lo gran arcàngel. Era tan bell com no's pot dir! Ab una mirada, ab un somriure que eran un balsem dins lo cor. Ab sa vèu d'or me digué: «Aquell qui prega cal que menge. Vetaquí pera tu'l pà dels àngels, y sía ab tu pera sempre'l Senyor Déu y ses virtuts!» Desaparegué com una estrella. Y des de llavors me sol portar cada mitg-día la panereta de pà benehit... Oh pà de Déu! Oh insigne dò! Jo'n só indigne, indigne, indigne.

Y, abaxant-se, lo venerable cull de terra un matacà y's dona colps al pit.

—Ara, ma filla—afegí l'ermità,—a la doctrina dels patriarques del desert tots dos plegats anèm a confortar nostra existencia; ab esperit de penitencia'ns castigarèm, nos assecarèm, dejunarèm y gemegarèm y pregarèm de cor y d'ànima a Nostre Senyor y la Verge; y tots dos, com aucells, nos compartirèm lo pà del cel. Y aprés, arribada la bona hora, anch que hi hagués de dexar la borra, jo parlaré a Sant Gabriel. Jo't salvaré, jo't salvaré!

Nerto l'escoltava extasiada; y ab la vida li retornava la esperança, com la color verda, després del ivern, torna pujar a les plantes.

—Lo cor me bat—digué l'ermità.—Sento, com la Sulamitis, que mon àngel bell va a venir... Estich a punt de defallir-me. La mosca puny, l'aucell s'ajoca, lo sol plomba sobre la balma, y la ratlla del mitg-día prompte caurà vers Mont-Major. A més córrer vaig al campanar a llençar la salutació angèlica al home, a les plantes, a

les besties de la montanya y de la plana. Mentres pujo a les *Aupiho*, tu dins la esglesia prega y vetlla, prega a Déu en aquest temps pera allunyar sempre'l mal.

Y l'*àngelus* sona per l'ayre. Los segadors de vora'ls gorchs, los pescadors dels estanys, los terrassans, los llenyaters de la montanya, los gallarts bovers dels camps, los eugassers entre-mitg de llur cabal, los pastors drets com pals sentint la campaneta, ab lo casquet a la mà, vers aquell sò se giran tots y, afadigats del día, van a fer una sòn.

Lo temps es quiet, lo día es clar, les alucinacions volatejan. Les farigoles y romanins vessan als menuts papellons la dolça humor de llurs floretes. Lo fí llangardaix beu la calor, ubriagat sobre les pedres.

Vers lo sol munta una encensada d'olor de paradís.

Dintre la llum s'axecan totes les ratlles del entorn, les llunyes planes y les altures; per allà avall tot blanquejava; per allà amunt tot lluhía.

Y a la bella punta de la montanya, la testa dins son caputxó, lo sant ermità està en èxtasi. La vida en ell es gayrebé morta: la ànima tant sols es desvetllada. L'àngel li parla; però ningú'l veu. Mes les pupilles del ermità veuen ses ales blanquinoses, que dins lo fondo y pur espay, confonent-se ab l'atzur, han tremolat com dues veles.

L'àngel li díu:

—Qui es aquella que, ab la roba de convent y en la flor de sa jovenesa, prega arreconada allà baix?

—Es una pobra abandonada—respòn l'ermità, encongit,—a qui jo he promès salvar.

Com la ayga cristallina sobre la qual passa un núvol, l'àngel Gabriel s'enfosquí.

—Grapat de pols!—li digué.—¿Ja sabs bé que has

combatut dins lo desert contra les forces d'aquell qui va per camins torts? Tens prou feynes a salvar-te tu, y creus poder salvar als altres? Oh! Pobre jonch! Ah! Pobres de vosaltres!

Y l'àngel bell, havent dit axò, prengué'l vol vers la estelada.

L'ermità, mort, d'allà s'axeca, ab una temor tan gran que no sab pas lo que's fà. Desmemoriat com may, baxa de la montanya tintinejant.

—A mon socors, oh sants y santes, veníu prompte, que estich perdut! Qui sab qui es aquella monja endemoniada? Pot-ser un fil de terenyina hont jo vindré a embolicar-me. Tinch setanta anys, estich acabat, mes lo dimoni com rodeja! Com més bella es la baboya, més crema... Oh! Estich perdut! Hi ha algún llaç amagat... Admetèm que la monja, com sembla, sía prudenta. Ah! No hi hauría mal sometent! Una monja y un ermità que viuen ensemps dintre una ermita! No'n farían poques la gent d'histories, puix avuy lo món es tan dolent! L'àngel té rahó; y, tot contrit, jo confesso que he feta una errada: set voltes cada día peca'l just.

Quan Nerto surt de pregar a Déu, lo solitari, fora de sí, s'hi acosta sever:

—Cal que partescas! Cal que prest desaparegas de aquí, puix lo celestial missatger ha dit que la ànima estava en perill.

—Ah! Pobra de mi desamparada! Ahont trobaré refugi—cridà la monja,—si'ls sants me treuen fora, Déu poderós! Me caldrà anar ab lo dimoni? Oh somni horrorós de la agonía! Mare de Déu! En què pararé? Lo vespre arriba; moro de feredat.

—Segueix endavant—digué l'ermità.—A la sortida d'aquest bosch vorejaràs una maresma... Après, quan

veuràs un llum, es la masía de *Laurado*. Demànals acullliment, tenint compte que no't mosseguen los mastins. Demà matí, encaminant-te vers les roques, aniràs a fer ta pregaria, de bon cor, com se deu, a Nostra Senyora de Castell, que es més poderosa que jo. Sa capella es allí sobre la aspra montanya, a quatre passes. Aprés, pregant, pregant sempre, en les sarries de un mulater torna-ten a la abadía de Sant Cesari, puix sabs prou que ab la regla del convent no's pot pas fer divorci... Y Sant Consorci y Sant Gabriel, y Santa *Tula* (que al desert han patit més que les serps), ab Sant Gans, Sant Veredèm y Sant Julià, y Sant Trofim, y Sant Esteve, y Sant Ferm que t'acompanyen pêl camí!

VII

LO DIABLE

A LA FELIBRESA BETTY

Fora de sí y rosegat pèl despit, l'atrevit Rodrigo era sortit dels Aliscamps, tot malehint com un pagà.

—Gran esperit del abím, rey de la negra terbolina, tu que hi veus en la foscor, tu que forjas sense parar, oh Llucifer!—digué Rodrigo;—si a tu'm lliga quelcòm; si t'he servit generosament, demano anit la paga. Respòn ara meteix als móts terribles que vaig a dir-te, y en mos braços apassionats, si pots condemnar-me per l'amor, fés caure Nerto!

Y en les tenebres, en veu baxa, esgrana Rodrigo una infernal lletanía.

Y li respòn una vèu baxa:

—Riga per tu la fortuna! Aquesta nit vaig a bastir-te un castellet tot enllestit. Demà matí ves a Laurado, y si vols fer un bon tiberi tindràs allí'ls set pecats, y per es-creix a Nerto.

Rodrigo, es precís dir-ho ara, a pesar del excés de son desvari, a pesar de sos vicis tormentosos, era fill d'una bona casa y generós per naturalesa. Mes tancat

per casualitat, per espay de quatre anys y onze mesos, en lo palàu dels papes, y posat per Boucicaut en gran estretor, en l'enuig d'aquell llarch setge havía remenat la llibrería y resseguit fins al derrer tots los llibres del arxíu. Llavors lo palàu era la bóta ahont lo pensament humà vanía a munyir ab ses dues mans. Tota la fruyta prohibida, totes les ciencies amagades, los pergamins misteriosos, lo *Gran* y'l *Petit Albert*, totes les tesis d'heretgía, fatillería, nigromancia, *Llibre d'Agrippa*, art dels filtres, tots los sàbats, totes les porqueríes, breus de conjur, talmut, càbales, Hermes, pedra filosofal, alquimia, clau de Salomó, tot l'arsenal del vell dimoni, totes les obres condemnades, errors, mentides y sistemes falsos, eran allà sóta'ls peus del Crucifix, que'ls trepitjava, puix si la mar deu rebre totes les aygues, la mare Esglesia deu saber-ho tot.

Y dins aquell relisser plè de dolenteríes y bogeríes, y dins aquell bossàç plè d'horror y de tenebres, lo bell nebot escorcollà tant, que s'embronquinà contra Satanàs. Home, vols saber, saber, saber: si dins ta closca axò pot cabre, donant-ne la gloria a aquell de qui la rebèm, axís bé. Mes si pera conèxer un níu de garces, vols, dins los núvols, caçar los querubins flamejants, vas a riscos, amich méu, d'amorrar-te.

Donchs, sobre la roca avinyonenca l'Esperit malígne d'aquella època sembla que era tot poderós; puix lo gran cisma, aquella crèu que llavors desolava'l món, havía etgegat l'arcàngel impur, qui, volent fer un esclat, ab un colp de trema famós acabava d'agafar, al clar de les estrelles, mossèn Rodrigo de Luna, nebot del Papa. Quina pescada!

Satanàs, com sabèu, fà lo que vol, quan lo bon Déu lo dexa fer. Aquella vegada lo gran mentider havía cons-

truit en una nit un edifici encantador en la comarca de Laurado. En mitg d'una coma, no gayre lluny del bosch de Sant Gabriel, se descobría lo castell nou: arquitectura fantàstica, ni provençal ni gòtica, mes que retreya l'art sarrahí; l'or, l'atzabeja, lo carmesí formant quadrets; arcades primes festonejades a manera de trèbols, arabeschs, giravoltes corren per tot com boges; columnetes entortolligades, com serps eneriçades, y diablons nuhantse als capitells caragolats; aprés, cornises pintades ab ses gàrgoles en forma de drach; falsos cloquers, portan al front lo símbol dels marabuts; la mitja-lluna, que atravessa l'atzur del cel ab ses dues banyes; aprés, al entorn, ben encastat, tot un embroll cabalístich d'escriptures barbres en mitg del fris, a estil moresch. Per fí, a dalt del palàu màgich y dominant lo gran erm, se veya lluhir una corona de bronzo y d'or llarga y ferotge, ab morros de condemnat, com una cobertora d'infern. Y viaranys anguilejants, y jardins que hont se vullga que vaja l'home que hi entra s'hi pert, ab paraules mal enteses y ab sospirs entre les mates, y arbres torts, plantes ombrívoles, flors extranyes y de flayres que us ubriagan com un fum... D'aquell palàu, Rodrigo es l'amo: té tot lo goig, tot lo benestar, tot lo plaher que pot somniar son cor depravat.

Hi havía set sales dintre'l castell, ahont podían batre d'ales los set dimonis capitals.

En la primera regna l'Orgull, príncep dels set pecats mortals. En ella la fumerola del encens ennuvola'ls raigs del día. Dintre sa atmòsfera dolça, un trobador, polsant son llaút, canta la gloria de Rodrigo, bell, noble, pros y sabi, que, del saber cullint lo fruyt, ha allargat son patrimoni fins al palàu dels set dimonis; canta'ls pobles desmamats que se senten bramar en l'horitzó; canta la

humanitat futura que senyoreja la naturalesa, y, davant l'home sobirà, Déu, pas a pas, retirant-se.

En la segona hi ha la Enveja. Aquí, la política buyda; allà, los conspiradors ardents udolan, fent cruxir les dents:

—En tos palàus, Roma eterna, ¿may més veurèm a Catilina passejar-se ab la teya a la mà, sollevant tota la escuma? Oh! quina ditxa si s'enfonsava tot, si'l cel queya a troços! Visca l'infern! Visca Satanàs! Visca'l gran Leviatàn!

En la terça hi ha la Avaricia. Ab la cabellera enericada, los ulls flamejants, lo braç extès, al déu Manmoun tots venuts, los jugadors fan la trampa. L'or d'Avinyó, l'or de Catana, l'or de Tolosa, a milers rodola y lluheix sobre les taules, y les cares, blanques com la cera, seguexen, mudes, la virola.

—Qui posa més? Tot-hom dorm?

Ríu de traydor la Cabra d'Or, adreçant ses banyes sobre la multitut.

En la quarta hi ha la Gola, hi ha'l plaher que fà dringar la vaxella del festí.

En la casa del rey Sardanàpal, lo ví vermell y'l ví blanch rajan a dojo en les copes d'or; les cortesanes y'ls arlots menjan y beuen; los lleigs acudits los fan escanyar de riure. Però mentres cauen ubriachs y bruts, sobre'l marbre vinós, en mitg de la cridadiça, los esclats, lo brugit que fan, tu, Llatzer, te mors de fam y beus les injuries dels viciosos derrera la porta mitg closa?

En la quinta la Luxuria dançava pomposament. Totes les filles de Baal y les sacerdotices de Citeres, totes les belles senyores que, jugant-se llur còs, se damnaren sense remordiment, vèuseles aquí, resucitades, que's torcen, encantades per la musica del Follet. Cossos nus

y pits inflats, tot blanquejant com ídols, passan y tornan a passar davant la llum de les aranyes; es Tais, es Cleopatra; ab Lais, que enamorà tota la Assia. Es la Aspasia de Pericles, es Messalina. es un torrent... Totes vos somriuen en renglera; mes dins sos ulls crema una flama que fà esgarrifar com una espasa.

En la sisena hi té sa estada la Ira, que rugeix. Sobre les parets de pedra-marbre no més s'hi veuen armes penjades, y'l sol hi es tacat de sanch. Escometent-se ab furor, dos contendents que sabrejan lluytan a mort; los atían los mantenedors del desafiament. Au! Ismael contra Israel! La Mort escolta per una escletxa, ensemps que rasca la viola.

Per fí, en la setena sala, sobre coxins flonjos ajaçada, està la Peresa. Y allà, a la claror de cent llanties, vestits afeminadament, los farts, los estregats que estàn al teatre. Planyívola com una vèu amorosa, una armonía de timbre d'or los breça y'ls adorm. Y sobre les muralles de Nínive, ab la massa y'l glavi, hi ha'ls barbres, flagell de Déu, que ja pujan venjatíus.

Rodrigo va de sala en sala; mes debades ha cercada la ombra divina de la monja provençal que'l dimoni li ha promesa y que l'amor li ha posat al cor... No troba enlloch més que l'afadich, lo llanguiment y'l fàstich.

Pera orejar son sobrecor y'l despit que se'l menja, lo jove cavaller se'n và defora, tot guaytant si per allí vé Nerto.

Era a la cayguda del día, aquella hora en que l'amant plora d'amor, quan en la ombra embalsamada no sent venir l'obgecte de sos afanys; hora d'angoxes o de delicies, hora de plaher o de suplici, que al més malalt torna la vida y fà decaure al més valent.

Nerto, entretant, sortía espahordida de la ennegrida

boscuria, vorejant la maresma. Los nenúfars, de dintre la ayga fent sortir llurs llargues fulles, sobre la ayga morta de la albufera esbadellavan llurs grans flors, que tenen l'esblanquehiment de la lluna, y'ls grans canyiços feyan balancejar llurs filoses...

Pobra infelíç! Ahont anar?

Quan lo castell, illuminat de sopte, lluheix a sa vista, enlluhernada corre, com a la flama'l papelló, com la alosa als mirallets.

Y en la nit, la lluminaria surt de les finestres badantes ab raigs vermells y verts; y del cim de la teulada s'axeca una cúpola que flameja y que volta fantàsticament...

—Nerto!—crida amatent lo jove, llençant-se com lo vent al encontre de la mongeta, que pêl plà venía afadigada.

—Rodrigo!—ella respongué. Y ell se dexà caure de genolls.

—Mes, ahont som?—digué la pobra.—Tot lo que veig aquí m'espanta.

—Ahont som?—respòn ab gran panteig.—Ma bella Nerto! Ara que't tinch, mira tot axò que fà felíç: mon somni d'or se realisa. Ara som dintre'l paradís! Un cel de gloria s'extén a mos ulls: cremo, tremolejo de beure, oh flor!, en ton càlzer; de beure la felicitat en ton castissim halè! D'ençà que't vegí cavallerosa, gentil, agraciada en lo palàu avinyonench, al Pare Sant dihent «Anèm!»; d'ençà que de branca en branca he vist aletejar ta ànima pura, davant téu s'es abatut lo gonfanó de ma soperbia. Davant aqueix golf d'estrelles que'ns emmantella a tots dos, oh Nerto!, promet-me aquesta nit lo que mon ardor te promet: amor, amor!

Y don Rodrigo, agafant la mà de sa amiga, anava a menjar-se-la a petons.

Mes ella, amatenta a allunyar-se, digué:

—Rodrigo, só sagrada! Lo vestit venerat y'l vel que porto me lligan pera sempre a Déu... Per tant, senyor, cal que us parle des de la feta del lleó d'Arles, si'm resta al cor una recança, es pêl discret cavaller que m'ha preservada del lleó... Aprés, en la nit, se m'emportà un vól de fantasmes vivents, somni del qual he perdut lo fil. Mes lo que tinch sempre al cap y rès me treu de la memoria es que lo cavaller que'm robà y m'arrencà del clot era Rodrigo. Y si may he de sortir del esglay de les continuades desventures, del mal fat que m'entortolliga cada día més, tot m'ho díu, solament Rodrigo allunyarà la ombra enemiga.

—L'allunyarèm!—responguė.—Vine ab mi.

Y ell, triomfant, se la emporta, temorosa, dintre'l castell de cresta roja.

Quan són entrats en lo castell, se'n van per un corredor retirat, tot dihent-se paraules que als amants per sí soles acuden.

—Ma bella monja—li díu ell,—cal que't diga jo també'l méu secret, que es terrible. Ací som al castell del diable. No tingas pas pôr: es mon amich. Quan s'es adormit lo bon Déu, cal que entretant algú governe. Y del Olimp o del Avern, d'hont se vullga que'l poder surta, fà de bon arreplegar. Assserènat! Lo dominador de la terra es mon company d'armes y rès pot negar-me.

—Mon Déu!—ab la sanch glaçada cridà la monja.—Es possible! Ah! Desgraciadament, axò es un fet, puix estich dintre sa casa. Lo día fatal es arribat. Rodrigo: en aquesta hora ferèstega y en lo llindar de la caverna ahont me llença la mala sort, escoltèu lo crit que surt de mon pit y de la meva ànima. Desgraciada de mi! Nerto us estima!... Mes, si haguessem d'anar al infern, hi ha amor

pera'ls condemnats? No, no n'hi ha gens! Donchs, bé: Rodrigo, de la cadena que'ns lliga, ah! si volíau rompre'l nus! Si d'un colp d'ala afortunat podíau atènyer les altures ahont l'amor dura sense fí, hont los cors ubriagats van a juntar-se en lo sí de Déu, enlayrada jo per la metexa embranzida me sembla que sería deslliurada, puix en lo cel o en l'abím só de vos inseparable.

Nerto—li respongué tot trist,—perdonam si't contradich, puix mon desitg sabs ahont es?... Y ta proposta es tan cortès, tan generosa, tan plahenta, que'm fà veure detestables les disbauxes de mon passat. Mes, estacat com un pres en lo banch de ma galera, jo, de bon grat o per força, cal que avuy reme: n'he fet massa! Caldría la mar pera esborrar-ho... ¿Les veus bé aquelles sales hont los mosquits del vici fan ressonar llur brunzidera? Nerto, de mes disbauxes axò es la imatge; y de veurem estimat per tu, clara y pura com lo vidre, m'avergonyesch de mon passat.

—Rodrigo! Una empenta de remordiment val una llarga penitencia—Nerto digué.—Coratge! Avant! Solament una mirada allà dalt!

Axís que callan, una mà poderosa dóna tres terribles colps a la porta. Los tres pestells del pany del castell tots sols s'obriren; totes les llums s'espantaren, y corregué un tremolament com si entrés un bofarut.

Un gran senyor de cara escardalenca aparegué: negra samarra, espurnejanta d'oripell, y ploma roja en son berret.

Muda, més blanca que una mortalla, Nerto agafa son rosari.

Rodrigo, ferreny com Artabàn, s'acosta a la sinistra aparició; y en les cambres enfosquides hont s'espitrega'l mal, entre'ls delicats cortinatges, prest, ells dos van a

donar una volta. Davant l'amo, a dreta y esquerra, totes les dames y'ls senyors abaxan lo cap profondament.

—Bé. Y aquexa petita Nerto?—díu lo diable.—Compto com a cert que tu no't quexas pas de mi.

—Encara menys me quexaría—digué Rodrigo—si'l pacte que féreu ab son pare, foll y cobart, avuy fà tretze anys, d'avuy en avant se trenqués.

—Ay, ay! Minyó—digué'l diable,—t'ha punyi la abella! No es pas crehible que un home determinat com tu s'haja vist tan prest batut pêls parenostres d'una mongeta! Certament, ella es prou axerida; té, com diuen los perdularis, la bellesa del diable, setze anys. Un picapoll encara vert, y, a més, traydor, es una monja.

Lo galant li respòn:

—Senyor Satanàs, parlèm de debò, y no perdèm temps quan l'amor crida. Dexèu, vos prego, un xich tranquila aquexa noya, que'm pertany.

Y don Rodrigo, mossegant-se'ls llavis, tenía la mà sobre la espasa.

L'altre, girant sos ulls de brases, li respongué ab ayre de mofa:

—Que't pertany? Digas *que nos*, o que'ns pertany, Rodrigo... Mira! Me voldría fer la figa! Jo la he duta a la fósca, a la hora bona pera les féres; te la he posada als braços, tendra, commoguda, amorosa; t'he posat lo pà y lo ganivet sobre la taula, en mon castell; t'he posat en les mans, y he fet vessar tots mos ubriagaments. ¿Y tu no'n tens prou de menyspreuar lo bon bocí que t'he ofert que voldrías robar-me la ànima que jo comprí nova, flamanta, pagant-la a pès d'or? Per qui'm prens, donchs? D'ànimes negres ray, ne tinch per fàstich... Mes d'ençà que regno aquí baix, may havía ensopegada la presa d'una ànima pura com aquesta! Nerto, ma serafina blan-

ca, serà la perla fina del infern! Serà ma glorificació! Puix fà mentir la redempció, puix fà mentir lo baptisteri, puix fà mentir los misteris tots... Dexa que toque mitja nit: Nerto passarà per l'ull del abím.

Tantost vomitada aquesta escoria, lo valerós nebot del Papa parteix com un lleó contra Llucifer, y, mostrant la crèu de sa espasa resplendenta, que li presenta pêl pom, li crida:

—En nom del Pare, en nom del Fill y del Sant Esperit de Déu, arrera, vell dragàs, arrera!

Un terrabastall de trons seguí lo senyal de la crèu, ab un rebombori esferehidor d'espetechs, barrejat de roigs llampechs. Una tempesta enverinada pêl combat dels quatre vents, plens de furia y d'espant, capbussà en sa quimera parets, cloquers, coberts, teulades; ho escombrà tot, lo castell malehit, a mossèn Rodrigo y'l diable.

No restà més que una monja de pedra que des de llavors se veu dreta en mitg d'un terraplè, en la metexa plaça del castell.

EPILECH

Quan jo us deya que mestre Mosca, moltes vegades ahont pensa fer un *gaudeamus* va a fer de badoch! Ja ho veyèu: no manca sinó girar-li la esquena; debades trona y porta pedres; un colp de crèu l'esquiva, y ab la pedra del dimoni s'alça la torra del bon Déu.

Lo barba-blanch del ermità estava en gran pena y angoxa. Rahó'n tenía: des de fà tres díes, sobre'l collet, vers lo mitg-día, montava al encontre de son bell àngel; mes, quina extranyesa!, al derrer toch del *àngelus* l'àngel Gabriel no aparegué més, y l'ermità's desconhortava. Esferehit, la cara blava, no feya més que dir:

—Què he fet jo pera que la gracia del bon Déu m'haja dexat de tal manera?

Y se donava per càstich disciplines més fortes.

Entristint-se més y més, lo día quart, al cap de la serra hont anava a cercar son pà, lo bon vell anava pujant, pregant sense parar. Mes en la immensitat del cel, l'arcàngel resplendent baxà aquesta vegada y li digué somrihent:

—T'he fet llanguir, mon pobre ermità!

—Com un miserable que no mereix—respongué—lo menut raig que'l favor de Déu li envía.

—Afigúrat que la mongeta—començà l'àngel dolçament—que l'altre día rebutjares tan crudelment de ton sojorn, anà a caure tota plorosa vers la masía de Laurado. Lo gentil-home d'un castell, que era una mala peça l'acullí en sa estada; y quan lo príncep de Gomorra, lo lleig dimoni, s'es presentat pera haver Nerto y endur-se-la, lo cavaller ha lluytat ab tant aventatge en lo torneig, que a Llucifer ha capbussat. Donchs te faig saber que la mongeta es deslliurada. Ha fet sa entrada en lo cel ab lo cavaller brillant que, en una mà tenint la crèu, s'es redimit ab un baptisme de valentía y de penediment. Y com en nostra maysó, pêl retorn d'un pecador hi ha més goig que per la entrada de noranta-nou justos plegats, des de fà tres díes lo paradís està de festa, tot es alegría y tot càntichs pera celebrar la mística unió que s'es lligada en lo sí de Déu hermosament, com la ayga y ví... Nerto, pobreta!, ses parpelles havían plorat dins ma capella, y jo he estat, tant com he pogut, son testimoni davant de Déu.

—Gloria—digué l'ermità,—gloria al Sobirà sempre triomfant que anula'ls esforços del qui va per camins torts! Mes, no podría saber avuy lo motíu d'aquells renys que tant trastorn me produhiren?

—Qui bé escolta, bé aprèn! Y de segur—replicà l'àngel—tu, en mitg de ta pôr, ho has pres al revés, puix mon reny no era més que una lliçó d'humilitat.

Y, dexant una blanca estela, vers les altures de la gloria l'àngel Gabriel prengué son vol.

Si anavas algun día, viatjant, amable lector, per la encontrada de Sant Gabriel o de Laurado, podrías, si ho creyas necessari, assegurar-te d'aquesta narració. En la explanada verdicenca veuràs la monja de pedra, del Infernal y sos llamps portant la marca sobre'l front, muda,

plantada com un terme, escolta com grillan les granes. Y'ls blanchs caragols, cercant la frescor, s'amagan dins sa vestidura, embalsamada per la menta; y la ombra gira a son entorn, les estacions fan son curs, tot se muda y se cambía.

La monja resta, negra y muda. Mes hi ha temporades que quan lo sol arriba al mitg-día diuen que canta: sí, acostant-hi la orella, pots sentir la cantada, vers lo mitg-jorn, sembla que díu la salutació angèlica.

La petiteta basílica de Sant Gabriel, no pas lluny d'aquí, sembla que, trista, s'anyora, abandonada pêls cristians, anys y més anys. Entre la ufanor de les oliveres, en sa fatxada, Sant Gabriel, dins una capelleta, saluda la Santa Verge, dihent-li:

—Ave María!

Y'l serpent, entortolligat al arbre de la ciencia, para llaços a la innocencia d'Adàm y d'Eva... No pot fer rès més.

L'home treballa, indiferent. Lo missatger de la Verge no té un ciri en son altar; mes los herbatges del bon Déu, en lo llarch de son pati, en los forats de la paret maciça, entre les pedres de la teulada, han posat arrels y trauen flors: encens dels camps que la calor regala enterament al santuari.

Mes les bestioles del bon Déu, les gallinetes de Sant Joan, los papellons voladors, lo prega-déus que s'agenolla, magre y mut, sobre'ls brins d'herba, la abella que désa la mel en les escletxes de la barbacana, y la cigala que, innocenta, sóta ses ales transparentes fà ressonar vespre y matí sa brunzidera argentina, van, vénen, en volior, com en la parroquia les families, dins lo portal y dins lo chor, que'l sol daura.

Y en los níus dels finestrals, los pardalets piulan qui

pot més, cantan los goigs de Sant Gabriel, que fà girar cuha al esparver.

Y jo, lo felibre de Maiano, passant avuy davant del pòrtich de ta esglesia, viuda y pobra, que no té més orgue que les ventades, oh Sant Gabriel de Tarascól, jo també, commogut, t'oferesch aquest poema novell, hont brillas rioler.

NOTES

PROLECH

1. Camí molt antich que fan los ramats d'Arles quan van a passar l'istíu als Alps. Mont-Major es una antiga abadía de benedictins prop d'Arles. Trau de les Bruxes, excavació de la roca d'Avinyó.

2. Un dels noms populars del diable. Rabelais ha dit: «Mes fi que mestre Mosca.»

3. Altre nom popular del dimoni.

4. En moltes encontrades de Provença, especialment en la montanya del Leberoun, prop de Robion (Vaucluse), moltes roques estimbades o antichs dólmens portan lo nom de *Palet del Diable*, y son atribuídes per les llegendes a una partida de palet jugada entre Déu y Satanàs al principi del món.

5. Alusió a la llegenda del pont de Gard, qual construcció, com la de quasi tots los ponts romànichs, es atribuída al dimoni. La «llebra del pont de Gard» es un baix relléu que existeix sobre una paret del monument.

6. Alusió a una cançoneta infantil: *Plòu, plòu, souleio—sus lou pont de Marseio,* que ha inspirat a Paul Arène un deliciós romanç provençal.

CANT I

1. Vila dels entorns d'Avinyó, sobre la riba esquerra de la Durensa.

2. Nom de dona que significa murtra. En les familíes jubeves de la Provença se sol anomenar axís a les dones que's diuen Ester. Segons los hebraisants, *Ester* y *Hadasa* volen dir lo meteix. Y, en hebréu, *Hadasa* significa murtra, com *Nerto* en provençal.

3. Vescomte de Turena, per sobrenòm *flagell de Provença,* y célebre capitost de facciosos que guerrejà per molt temps en aquest pahís a favor del comte Carles de Duras, enemich de la reyna Joana. Se negà al atravessar lo Rose (1399), y la seva mort ha donat origen a una dita. Quan una cosa es molt llarga o se fà esperar molt, encara se diu: *axò es*

la mort d'en Turena. Cesar de Notre-Dame diu, en sa historia, que lo nom de Turena es odiós a Provença.

4. Nom que's donà a les colles d'aventurers que infestaren lo Mitgdia en lo XIVèn segle.

5. Se dóna lo nom de *Segounau* al terrer que vorejan les ribes del Rhóne.

6. Titol d'un poema novelesch del trobador Matfre Ermengaut, de Béziers.

7. «Les filles de Toscana portan totes un ramellet de gessamí lo dia de bodes.» *(Provence artistique et pittoresque.)*

CANT II

1. Carrer d'Avinyó, qual nom significa *carrer enllosat.*

2. Famós tribut que intentà restablir a Roma'l sistema republicà y fóu internat a Avinyó de 1347 a 1353.

3. Nat a Huesca, Aragó, y elegit en Avinyó Papa en 1394, en temps del gran cisma d'Occident. Morí a Espanya en 1424.

4. Rey aragonès que vingué a Avinyó en 1396 a visitar a Benet XIII.

5. La *Sorgo* es lo nom del riu format per la font de Vaucluse, y les branques d'aquest riu s'anomenan també *Sorgo.*

6. Una tradició suposa que un soterrani unia'l palàu dels Papes ab la torrella de Castell-Renart. En Avinyó, davall la torra de Trouillas, com a Castell-Renart devall les runes del castell, s'ensenyan encara les sortides d'aquest túnel.

7. Promontori que domina la ciutat d'Avinyó.

CANT III

1 Los comtes de Provença de les dues cases de Anjou s'intitulavan en llurs documents: *Dei gratia rex Jerusalem et Siciliæ, comes Provinciæ Forcalquieri;* y'l rey René s'anomenava: *Per la gracia de Dieu rey de Jerusalem, de Aragón, de ambas Sicilias, de Valencia, de Sardenha et de Corsega, duc d'Anjou et de Bar, comte de Barcelona et de Provensa, de Forcalquier et de Piemont.*

2. Vocable de la catedral d'Arles.

3. Mena de sobrenóm que la gent dóna al sol, puix fà més o menys llarga la *durada* dels dies.

4. Vejas la nota 3 del cant I.

5. Nom vulgar de la antiga abadía de Sant Cesari d'Arles.

6. En lo gran cisma d'Occident la cristianitat se dividí en dues obediencies, una que regonexia per Papa al pontífice de Roma, y altra al d'Avinyó.

7. Lo Papa Benet XIII, declarat anti-papa per la Esglesia, havia sigut Abat de Mont-Major.

8. Llacuna que cobria'ls alentorns de Mont-Major, avuy seca.

9. Lo poble, que mira a la aureneta com un aucell del bon Déu, crèu que refila'l nom de Jesucrist.

10. Nom popular d'una columna antiga que encara se veu sobre'l camí d'Arles a Tarascó, y que servis de fita entre les abadies de Mont-Major y Sant Cesari.

CANT IV

1. Santa Maria la Major, nom d'una basílica d'Arles.

2. Vilatjà d'Arles, que dexà memories manuscrites en provençal.

3. Nom que designava un instrument de musica que's troba encara en moltes esglesies de Provença. Era una roda que tenia clavades set campanetes que donavan les set notes de la gamma y que's voltejava, en les grans solemnitats, per medi d'una corda y una manuella.

4. Nom d'un quarter perdut a la Camarga.

5. Lo golf de Lleó, anomenat en los mapes *sinus Leonis, mare Leonis* (1269), tragué provablement son nom del lleó armorial que portava'l pabelló de la república d'Arles, quals nombroses naus solcavan antigament les aygues de llurs paratges. En la Edat Mitjana's nodria en Arles un lleó viu a expenses del tresor públich. Lo cronista Bertrand Buisset ne parla sovint: «L'an que dessus (MCCCCII), lo jorn XXVII de may, lo Rey Lois fes combatre lo leon d'Arle amb un taur; e y fòu present Madama Violant sa molher, e Madama Maria, mayre del Rey e Madama de Corcin, e motas autras damas, e mousen Karle, prince de Taranta, frayre del Rey Lois, e mots autres senhors, cavaliers e escudiers, e tota autre gent que esser y volc, e y podie venir. L'an MCCCCV, lo jorn ters d'abril, morí lo leon d'Arle, lo qual avie viscut stant en Arle, XVIIII ans e VI mes.»

La manutenció del lleó d'Arles fòu suprimida per deliberació del 4 d'Abril de 1553. Pera majors detalls vejas *Le Musée*, revista arlesiana, històrica y literaria, publicada por M. Emile Tassin.

6. *Barris* de la ciutat d'Arles.

CANT V

1. Generalment se creu que aquestes paraules són dites per les religioses a la professa que acaba de pronunciar sos vots.

2. Petita moneda usada antigament a Provença.

3. Cert condiment inventat provablement pêls pastors.

4. Nom que portava a Arles lo cap-de-colla de la ronda.

5. Encontrada del territori d'Arles, entre aquesta ciutat y Tarascó.

RONDALLES

LES RELLIQUIES DE SANT EUDALT

La riquesa més estimada dels vells monestirs en la Edat Mitjana eran les relliquies dels sants. La abadía que arribava a possehir-ne una de notable's considerava mestressa d'un tresor, y la que tenía un cos sant se tenía y era tinguda per la més rica de totes. La adquisició de relliquies era, donchs, lo somni d'or de tots los monestirs. Dos monjos vells y de gran virtut un día se presentaren al abat y li digueren:

—Si vostra reverencia'ns dexa fer una sortida d'uns quants díes, ajudant Déu, no tornarèm al monestir sense relliquies.

—Hont anirèu—los responguè,—si són més cercades que les perles?

—Dexèu-nos sortir, si us plàu—replicaren ells,—y Déu nos les posarà a les mans.

—Si creyèu que Déu vos les donarà, anèu a la bona hora: la fè fà miracles.

Agenollats reberen sa benedicció, li besaren la mà y se n'anaren en nom de Déu.

Quan fóren un troç lluny de Ripoll, trobaren un camí que s'esbadiava en dos, y'l monjo més vell diguè al més jove:

—Aquí'ns hem de dexar pera cercar millor: ves tu per un d'aquests camins y jo aniré per l'altre, y veyàm Déu què'ns donarà.

Caminaren set díes cada un pêl séu cantó, menjant

malament y dormint pitjor; al cap de set díes se trobaren tots dos davant d'una capella que hi ha aprop de la vila d'Achs.

—Tu, què has trobat? — preguntà lo monjo vell al jove.

—Jo, rès—respongué'l jove.—Y vos?

—Jo, tampoch. No ho haurèm encomanat prou a Déu—afegí'l vell. Fem-ho ara que'ns escayèm a davant d'aquexa capella.

Dit y fet, pregaren agenollats davant l'altar de la capella tot lo sant día. Quan la nit fóu arribada, vegeren una gran claror en un cantó de la vila.

—Anèm cap allà—digué'l vell, y s'encaminaren cap a ella. Atravessaren boschs y camps, y després carrers y places, sempre de cara a aquella extranya claror, que'ls guià dintre d'una gran esglesia oberta y sense ningú. Des de la esglesia la resplendor misteriosa'ls guià cap al relliquier. Allí hi havía desats molts cossos sants, y sabent los d'Achs que un d'ells estava destinat a una altra població, havían posat davant la porta una rima de nous pera que la seva fressa astorés a qui'l vingués a pendre y desvetllés als escolans de la esglesia. Un d'ells no tenía altra feyna que la de vetllar tota la nit a la porta del relliquier; mes, quan Déu vol, de tot vent plou: quan arribaren los dos monjos, estava adormit com un soch; la porta estava oberta de bat a bat pera que poguessen entrar, y les nous s'apartaren per elles metexes.

Los dos monjos entraren al relliquier com a casa seva, mes un colp fóren a dins los sobrevingué una dificultat impensada. A cada banda del relliquier hi havía un rengle de cossos sants. Quin serà'l que la Providencia haurà destinat a Ripoll? De prompte'l cos de Sant Eudalt, que estava al mitg de tots ab una campaneta a la mà, los féu

un signe, y ells encomanant-s'hi molt de cor, lo prengueren l'un pêl cap, l'altre pêls peus, y a més córrer picaren de sola esglesia avall. La esglesia y carrers d'Achs eran foscos com una gola de llop, mes del cos sant sortía una resplendor que'ls guiava en les tenebres; mes, ay! com lo que es bò pêl fetge es mal per la melça, algú se n'adonà y se posà a cridar per la vila que s'enduyan un cos sant. Tot Achs s'axecà en seguici dels pobres monjos, mes no'ls havía de dexar en lo perill aquell qui'ls havía guiat ab tantes maravelles. Quan los acabavan d'atrapar s'hi posà una boyra pyrenenca entremitg y perderen son rastre, ab molt goig dels dos bons monjos que fugían a travers del Pyrinèu, com si'l vent de França los empenygués cap a Espanya. La pôr que'ls esperonava aprop de Achs y a la altra vessant del Pyrinèu, se convertí part de çà en alegría al acostar-se a son estimat y dolcissim monestir de Santa María de Ripoll. Y com si caminavan abans esperonats per la temor, volavan després ab les ales del goig, passaren lo camí ab gran set, y, segons la tradició, en cada endret hont reposavan brotava una font. Una d'elles es la de Santou, que rega una coma emboscada y verdosa derrera'l santuari de Montgrony, en lo qual me féren fà molts anys aquexa relació.

LLIÇONETA

Espiritual es la que he rebuda ara meteix, y, ab la ajuda de Déu, espero que no dexarà d'ésser-me profitosa. No me la ha donada cap home de llarga experiencia, ni cap sabi barba-blanch, dels qui envellits en lo conrèu de la ciencia, saben donar rahó de totes les coses; ni cap sant dels qui beuen la sabiesa en la metexa font de la virtut. No me la ha donada cap màxima del Kempis, ni cap versicle dels proverbis que escrigué Salomó, lo més sabi dels hòmens, ni menys cap sentencia del sagrat Evangeli de les que's pot dir allò del Rey profeta: *Que dolces són vostres paraules, oh Déu meu! Elles valen més que la mel per mos llavis.* Me la haurà donada, donchs, algún Angel del cel? No. Ningú més indigne que jo de veure-ls y de sentir-los. Me la ha donada una abella.

Me passejava aquest matí per entre'ls arbres del bosch, que ab ses ombres regalades donan esbarjo al esperit, y estich per dir-vos que devegades donan més bons consells que'ls hòmens. Tot plegat se m'ha tirat demunt, com una amohinosa mosquitada, lo recort de les espines que he cullides en lo jardí de la poesía, de les rostollades que he rebudes en lo camp de la caritat, dels desenganys infinits que he trobats en lo camp de la amistat. M'han assaltat com un exàm de vespes xanes les penes amargues y les ingratituts inexplicables que'm produhiren los pochs

beneficis que he fet en ma llarga y inútil vida. He sentida la trepitjada casual del transeunt indiferent, la punyida del dicteri y la fetor del fanch de la calumnia, y una tristor mortal s'ha ensenyorit de mon cor.

Quan, estant a punt de caure llas y abatut, mos ulls anavan a esclatar en llàgrimes, han ovirat allí a la vora una abella tota enfeynada en traure mel d'una espinosa floravía. De la floravía coronada de raig d'or passava a la gran flor vermellenca de la lloba, lo meteix que al clavell de pastor. Per ella l'or de la argelaga y de la gatosa valía tant com l'or de la ginesta, y tan bon such xuclava de la flor del penical com de la flayrosa englantina.

«Mira—m'he dit jo meteix, assossegant-me en sa contemplació, humiliat davant d'aqueix pobre insecte.— Ell trau d'entre punyentes espines la dolçor de les dolçors, y jo, home creat a imatge y semblança de Déu, no'n trach sinó amargor. Un insecte insignificant cambía la fel de la ortiga y'l verí de la gata-rabiosa en cera pera cremar, tal vegada quan jo hi celebro la missa, en l'altar del Santissim, y jo, pujat en la escala dels sers a la dignitat no solament d'home sinó de cristià o sía de redimit y comprat ab la sanch de Jesucrist y elevat per Ell al mès alt y sagrat dels ministeris, no'n trauré més que tristor y llàgrimes amargantes? Déu méu, per un mestre ben petit me fèu reptar y instruir, y per un predicador ben callat me fèu predicar; mes, no importa: jo he escoltada vostra prèdica y he aprofitada y aprofitaré més encara vostra amorosa lliçó. Des d'avuy, jo us ho prometo, com no'm falte vostre adjutori, trauré de les penes y contrarietats d'aquesta vida miserable la mel dolça y saborosa de vostra amor.»

De *Lo Pensament Català*, del 30 de Setembre de 1900.

LO MARINER DE SANT PAU

Quin nom aqueix per un pagès, y per un pagès d'un recó lo més arreconat del Pyrinèu! Si era mariner lo fundador d'aquexa gran masía, com s'establí a Sant Pau de Seguries? Y si era un llaurador o un terratinent de Sant Pau, com y per què pendría aqueix nom? Aquexes rahons me feya jo a mi meteix al veure per primera vegada, ja fà trenta anys, aquella pagesía grossa y soperba entre les soperbes y grosses de la montanya. Desitjós de saber-ne quelcòm, si no'l cap del fil, demaní'l séu parer a tres o quatre vellets del poble, y un de gollut, que tenía una memoria tan llarga com sa berretina vermella que li penjava esquena avall, me contà a glops a glops la següent historia.

Deu fer molts anys d'açò, tal vegada centuries, puix lo méu avi (que al cel sía), quan jo era petit, m'ho contava ja com a cosa molt vella. Lo mariner de Sant Pau era un veritable mariner nadíu d'un dels pobles de la Maresma del Empordà, que ell (segons diuen) may volgué anomenar de tristor que li donava. Com tenía bons braços pera remar y bon cap pera apendre la carta de navegar, la barca se li havía tornat un bastiment y anava sempre de viatge de Barcelona a Mallorca, plena sempre de taronges, fruytes y marxandisa. Dels nòlits que li donava la nau se n'havía fet una caseta a la vora de la mar, ahont tenía sa cara esposa y sos fills, que volían

ésser mariners com son pare. Lo vent, sempre que sortía, li anava en popa, y la fortuna li ballava davant dels ulls, dihent-li a tota hora: bóca que vols, cor que desitjas.

Mes la fortuna es una roda que dóna voltes, y'ls qui van lligats en ella poden exclamar, com la ànima del Pelegrí:

Clavat estich en un gran torn
per mon defalt;
ara som baix, ara som dalt.

Al cap d'amunt de tota pujada hi ha una baxada, y quan la pujada ha sigut molt gran, de vegades la baxada es una cinglera tallada demunt del abím. Los mariners tenen l'abím més aprop que'ls demés mortals, y tampoch los costa tant d'anar a fons. Un ivern los núvols s'arrestellaren en lo cel y vingué un gran mal temps, y una forta llevantada féu estelles del séu bastiment en les costes de Provença. Ell invocà a Santa María del Socors y'n sortí víu; mes, pobre com ella, havent de tornar al Empordà ab sols la roba de la esquena y demanant caritat pêl camí. La pèrdua era grossa pera ell, la mar ab mà de lladre li havía presa tota sa fortuna; mes al costat de sa esposa y entre-mitg de sos fills se refarà de forces y de sort y comprarà un altre vaxell que li tornarà la riquesa perduda. Mes, ay! de sos infortunis ell no'n sabía més que la primera part. La mar, la mar terrible que ab una mà havía estellat son bastiment, ab la altra havía socavada y arrencada sa casa de soca-arrel y s'havía ajagut en son meteix llit.

Al arribar-hi, lo mariner frisós y ab lo cor ferit, cercà sa esposa y sos fills y no'n trobà rastre; cercà, desesperat, sa casa, y no trobà ni'ls fonaments; cercà'l lloch hont s'axecava entre arbres y flors, y no hi era: la mar dormía en ell reposada y tranquila com un lleó adormit. Alla-

vors, ab los cabells eneriçats y sense esma, aquell fill de la mar la malehí y la tornà a malehir, fins que, vençut per la violencia del dolor, caygué sobre un banch de sorra desvariejant y fora de sí.

Quan se revingué un xich, plorà tres díes y tres nits, sense menjar ni beure, com altre Job; mirà la mar per última vegada, la tornà a malehir, y jurà fugir-ne ben lluny, ahont no l'hagués de veure may més ni de lluny ni d'aprop.

Se posà a la espatlla un rem, única cosa que trobà de sa perduda y enfonsada hisenda, y, sense despedir-se de ningú ni de rès, prengué'l primer camí que l'allunyà de la mar, anés allí hont anés, ab tal que'l conduhís ben lluny del monstre devorador de sos béns y de sa familia.

Al cap d'una estona de caminar per uns ayga-molls y joncars que may se li acabavan, arribà a un dels estanys del baix Empordà, que'ls pescadors del pahís anomenan *llaunes*. «Aquexes llaunes—digué—són les filles del mar, y per cert són tant rès de bò com son pare.» Y dexant lo camí en sech, se girà cap a la altra banda, baldament no hi hagués camí ni carrera: sabía bé prou de que fugía, mes no sabía hont anava, caminant y caminant a la perduda com un boig. Pera no trobar-se de nou ab les llaunes ni ab los ayga-moxos de la maresma, dexà la terra plana, enfilant-se a poch a poch per la Garrotxa amunt.

Arribant a Banyoles, s'adonà que la gent no era la metexa de son pahís: ja no marinejava, sinó que terrejava, y fins y tot li venían ganes de quedar-s'hi, quan de trascantó, per entre-mitg d'uns roures, vegé lluhentejar l'estany.

Creyent tot plegat que era una gaya de mar que'l perseguía en sa fugida, li tirà un raig de maledicció y arrencà a córrer pêl camí morraler de Besalú.

Besalú es ja lluny del mar: dos díes hà que'n fuig, desitja ja reposar del fadich, y sobre tot de la pena; mes abans vol fer la prova: se'n va al mitg de la plaça, se descarrega'l rem, y ensenyant-lo a la gent que'l rodeja:

—Què es axò?

—Axò es un rem—li respongueren uns traginers de marina que descarregavan peix.

—Donchs, adeusiàu—respongué ell secament, no donant-li una pipada de tabach que'l tinguessen per boig o bé per sabi.

Se carregà de nou lo rem al coll, y per la ribera del Fluvià s'encaminà cap al cor de la montanya. No trigà a dexar a mà esquerra Argelaguer, la mare de Sant Damàs; veu a la altra banda del ríu Castellfullit, poble encinglat al cim d'una immensa muralla de columnes basàltiques; veu després examplar-se lo Congost y desplegar-se en plana oberta, y en mitg d'ella, com un camp de fajol en lo mes d'Octubre, blanqueja la hermosa ciutat d'Olot. Tost, entrant-se'n per sos carrers, s'anava dihent a sí meteix: «Aquesta ciutat es ben arreconada entre les montanyes y ben llunya de la mar, y sos habitants no sabràn rès de la meva enemiga mortal.» Quan arriba al mitg de la plaça pren lo rem en sa mà dreta y pregunta als molts curiosos que l'envoltan:

—Sabríau dir-me què es axò?

—Es una pala de forn—respongué un noyet que no s'axecava dos pams de terra.

—Què sabs tú?—li digué son pare, qui havía estat a marina.—Axò no es una pala de forner, que es una pala de barca.

«Ja som aprop d'allà hont anàm—se díu lo mariner, —mes no hi som encara. No vullch estar en una població hont la mar es coneguda, poch o molt que sía.»

Espolsa les espardenyes, y montanya amunt falta gent. Dexa la plana per la vall de Vianya, vorejant sempre lo torrent que la ha formada. Part d'amunt s'enfila per la pujada de Capçacosta y derrera la serralada se troba tot seguit dintre'l poblet de Sant Pau de Seguries. Conexent que arriba, ja era horal al terme del séu viatge, entra ab ull escorcollador per sos carrerons fins a arribar a la placeta de la esglesia. Allí abaxa'l rem, l'ensenya a aquells pastors y pagesos y'ls díu:

—Bona gent: sabríau dir-me què es axò?

—Ay, ay! Quina cosa de preguntar—li respongué'l més vell, y, per lo tant, lo més autorisat de la rodona.— Axò es un culler.

—Què dihèu que es?—preguntà'l mariner, no entenent la paraula.

—Un culler—replicà'l vell.

—Mes, què es un culler?—repreguntà l'empordanès.

—Una cullera grossa o una pala per remenar lo blat de moro dins sa bolla.

—Donchs, aquí'm quedo—respongué lo mariner. Y, tal dit, tal fet.

Se posa a conreuar un troç de terrer verge d'arada y d'eyna de pagès, y després de passar l'aprenentatge demostrà ser tant bò per llaurador com ho fóu en altre temps per mariner.

Se tornà a casar, y Déu Nostre Senyor, a qui s'encomanava de debò, benehí son nou matrimoni y li donà tants fills y tan bons y hermosos com li havía pres, y un d'ells fóu qui, per indicaciò de son pare ja vell, plantà'ls fonaments d'aquexa soperba masía que s'ha anomenat sempre *Lo Mariner de Sant Pau* y té per divisa un bastiment gravat en lo llindar de la entrada.

LA HERBA DELS PECATS

Ben segur que no la conexerà ni la ha sentida nomenar cap dels qui llegiràn aquestes ratlles. Si la volèu conèxer, no cerquèu pas son nom en cap de nostres diccionaris de la llenga, ni en los catàlechs de nostres floristes, puix no li trobaríau pas. Los botànichs no la han classificada encara; los pastors qui conexen totes les herbes, los *curanderos* qui'n saben una per cada mal que afligeix y aclapara a la pobra humanitat, los herbolaris qui tenen los genolls pelats de cercar-les en les afràus de la montanya y'ls sabis qui tenen la testa pelada de cercar-les y estudiar-les en los herbaris y en los llibres, no saben lo nom d'aquexa.

No me l'ensenyà a mi cap hermità dels Pyrinèus, ni cap sabi botànich de la ciutat, ni cap Vayreda que s'enfila a les altes serres de Nuria pera fer-ne la flora, ni en Cebrià Costa, altre amich méu (al cel sía), qui seguí, resseguí y escorcollà d'una a una totes les valls, montanyes y encontrades de Catalunya. Me la ensenyà un noyet de sis anys.

Un matí que jo estava resant mes hores a la ombra d'uns vells roures que hi ha a la banda de mitg-día y un xich lluny de Nostra Senyora de la Gleva, se m'acostà un axerit pastoret, ja antich amich méu, demanant-me un sant, com diuen allí dalt. Jo, començant per donar-li una moxayna, li dich:

—Ja sabs quants déus hi ha?

—Un sol Déu tot poderós.

—Sabs qui es Déu?—Y'm respongué millor que no ho farían alguns hòmens aciençats de la capital.

—Vols anar al cel?—Me signà que sí ab lo capet, movent-lo ab una senzilla però expressiva inclinació, com una flor que reb una ventada.

—Quants anys tens?

—Sis y mitg.

—Donchs, aviat hauràs d'anar a confessar.

—La mare m'hi durà diumenge.

—Ja sabs que abans has d'examinar la conciencia y veure quins pecats tens?

—Axò ray—me respongué ell, tot cullint una pedra y tirant-la a una vaca que s'acostava al camp.

—Què vol dir axò ray?—li vaig dir jo.

—Vullch dir que aviat estaré llest: ja sé hont hi ha la herba dels pecats y'ls sabré prou.

—La herba dels pecats has dit? Donchs, quina herba es aquesta?—li preguntí jo, picat de la curiositat.

—Ay, ay! Vos no conexèu la herba dels pecats? Jo us la ensenyaré prou.

Se n'anà a girar la vaca, que, no fent cabal de la pedra, entrava al camp, y després, llest com una mustela, baxà a un pradell que hi ha més avall, entre roures, y en un dir Jesús comparegué ab lo fruyt estufat de la xicoyra a la mà, posant-lo respectuosament en la meva. Jo prenguí y vaig mirar per totes bandes aquell brinet coronat d'un globo de flonja grana, semblant a una bombolla de savó, y quedí més extranyat y confós que may, no sabent veure cap relació entre aquella herba y'ls pecats de la conciencia.

—Díus, noyet—li diguí jo, somrihent y ensemps con-

fessant la meva ignorancia,—que ab aquesta herba se coneix quants pecats se tenen? Jo no ho acabo d'entendre. Veyàm com s'ha de fer axò. Ensenyam tu meteix quants pecats tens.

—Quants pecats tinch? Aviat vos ho diré.

Ab tota la força de sos petits pulmons donà un buf com qui apaga un ciri (a axò deurà la herba son nom d'apaga-llums ab que se la coneix en la marina). Lo globet vaporós quedà desfet, axecant-se les llevors volant pêls ayres com un vol de papellones.

—Veyàm quantes n'hi quedan ara: una, dues, tres, quatre, cinch.... tinch cinch pecats a la conciencia.

Jo quedí parat davant d'aquella sortida tan candorosa com inesperada, y, cercant en mon breviari la estampa més bonica que hi restava, la hi doní ab un afectuós revesset per penitencia. Y'ls dos nos despedirem contents, ell ab lo sant, que gayre bé's menjava a petons, y jo ab lo novissim y exquisit metode d'examinarse la conciencia, que no'm sabía treure del cap.

SERMÓ BEN APROFITAT

Contan en lo Lluçanès que una vegada lo pastor de Tubàu de Sant Jaume de Frontanyà desitjava de totes passades assistir a la missió que hi feya un vell missionista de gran saber y sobre tot de gran santetat. Pera no dexar la ramada sola y a mercè del llop, la encomanà al séu rabadanet, qui era un noy víu com un argent, dòcil com jonch y humil y bò com un Sant Lluís. Quan li haguè donades les seves instruccions, ab un Déu nos dó bona nit y bona hora se'n despedí, prenent lo camí de la esglesia. Al veure que'l pastor se n'anava a missió, lo pobre rabadà sentí per primera vegada a la vida una mica d'enveja y's digué a sí meteix: «Jo, encara que pobre pecador, també só de Déu, y hauría d'anar a missió: tal vegada ne tinch més fretura que'l pastor. ¿Si Déu ho vol, com me sembla, qui'm priva d'anar-hi? Tot dihent axò posà'ls genolls en terra, plegà les mans y féu aquesta curta y senzilla oració: «Angel de Déu, vos qui sóu custodi méu, siàu-ho ara també de mes ovelles. Lo pastor me les encomana a mi, jo vos les encomano a vos: qui les guardarà millor com a Angel de la Guarda que sóu, mentres vaig a la santa missió?»

Dites aquestes paraules, féu lo senyal de la crèu y seguí les petjades del pastor cap a Sant Jaume de Fronta-

nyà. Arribat que fóu a la esglesia, prou li hauría agradat posar-se, com solía, al cap-d'amunt, pera estar ben aprop dels sants; mes se posà al costat de la pica de la ayga beneyta pera que'l pastor no'l vegés. Tant bon punt fóu acabat lo sermó, lo rabadà féu lo senyal de la Crèu y dexant lo caminar pêl córrer, prengué lo camí de Tubàu. Lo pastor arribà derrera séu, y veyent les ovelles en son lloch, remugant tranquiles y assossegadament, estigué content de la vigilancia del rabadà. L'endemà vespre y cada día de missió passà lo meteix y'l rabadà oygué tots los sermons sense adonar-se d'ell lo pastor, fins al ultim día. Al tornar de la esglesia, fós que'l rabadà anés més a poch a poch, pensant lo que havía sentit, o que'l pastor anés més depressa per haver descarregat la seva conciencia ab la santa confessió, aquest aconseguí al altre y, posant brida al séu geni violent, li digué tot extranyat:

—Donchs, què has fet?—Com es que has dexat la ramada tota sola? Veyàm quantes ovelles hi trobarèm a faltar!

Lo rabadanet pensava: «Trons ray, pedra no cayga»: y, sentint-se ab un xich de culpa, no tornà resposta, com si talment tingués cusida la bóca. Com venían de missió y'l sermó havía sigut sobre les virtuts de la humilitat y la caritat, se n'havían pres cada hu lo que li convenía: lo rabadà tingué prou humilitat pera escoltar los renys sense tornar resposta, y'l pastor, qui era de mal geni y rampellut com un sofista, tingué prou caritat pera no axecar lo bastó sobre la esquena del rabadà, com ho solía fer ab los moltons.

Arribaren a Tubàu, y un y altre quedaren extranyats de trobar la ramada punt per punt allà hont la havían dexada, ni més ençà ni més enllà, millor que si tots dos plegats l'haguessen guardada. Lo pastor, creyent que era

per virtut y mèrits de son petit rabadà, girant la conversa, li parlà allavors més humilment encara:

—Y bé—dihent-li,—¿què te n'ha semblat del sermó?

—Què me n'ha semblat?—respongué lo noy.—Que de predicar axís ray, també ho faría jo.

—Què díus ara?—replicà'l pastor.

—Sí—respongué'l rabadà,—puix mentres ell predicava tenía un colóm posat a la espatlla que li anava dihent les paraules a cau d'orella.

—Si tu has vist axò—digué'l pastor,—no es pas extrany que sabesses guardar la ramada de la esglesia estant.

PEL PONT

Contan que vora un ríu hi havía un monestir que tenía un predi a la altra banda de la riba, justament en lo meteix endret, de manera que'ls monjos lo veyan, se'l podían mirar a tota hora y podían enrahonar ab lo granger tu per tu, mes no hi podían passar, perquè aquell ríu era molt caudalós. Pera passar a la altra banda havían de remuntar la riba fins un bell troç amunt, hont hi havía un pont; mes si la anada era costosa, havent de pujar al pont y devallar al predi, més n'era la tornada, tenint de desfer, ab les cames trencades pél cançament, aquella pujada y després aquella baxada. Los monjos vells ja no hi anavan si no fós a gorir-se si estavan malalts, puix la granja era de bones aygues y molt sanitosa. Lo pare abat, qui era'l més vell de tots, no hi anava gayre bé may. Si calía enviar-hi quelcòm o donar-hi alguna ordre n'era sempre'l portador frà Joan, que era un lleguet jove del monestir. Frà Joan era lleuger com una dayna y anava y venía en poca estona. Un día'l pare abat li envià de missatger y anà y vingué tant depressa, que al rebre la contesta no pogué menys de dir-li:

—Si no fós per aquexa lletra que posas en mes mans, que n'es una prova, creuría que no has anat a la granja. Si no hi has anat volant, com t'ho has fet?

—Déu ho ha volgut axís — respongué lo pobre llégh defugint de donar explicacions.

—Però, com es possible que tu en un quart faças més camí que altres de bona cama en una hora y mitja?

—Per Déu no hi ha rès impossible — respongué'l lléch.

Allavors l'abat, començant-se d'enfadar, axecà la veu y li digué:

—Al cap som: per ordre de la santa obediencia digas com ho has fet.

Allavors lo lléch, besant-li la mà en signe de filial submissió, li digué:

—Es que Déu m'ha fet la mercè d'anar y venir per sobre la ayga.

Al sentir aquexa resposta l'abat abaxà la veu y li preguntà afectuosament:

—Y digas: per quina virtut creus tu que Déu t'ha feta aquexa mercè.

—Pare abat — respongué ell, — jo só un pobre pecador.

—Suposant que no'n tingas cap, replicà'l superior, —quina voldrías tenir?

—La de no enfadar-me may.

—Donchs, aquexa es la que tens—digué l'abat, — y per ella t'has fet merexedor d'aqueix benefici.

Tot alabant aquexa virtut del lléch, se recordà de que ell n'estava sense, perquè tenía un geni fort com una trumfa crua; més, penedint-sen de cor y humiliant-se al séu interior, li replicà:

—Y jo no podría anar a la granja ab tu per sobre la ayga?

—Déu Nostre Senyor—respongué frà Joan—té més per donar que no ha donat: d'Ell espero aquexa nova

mercè; mes perdonàu a aquest pobre lléch que us ho diga: no us enfadèu més.

Aquella tarda lo pare abat havía d'anar a veure a un monjo malalt y demanà a frà Joan per companyó:

—Vos heu enfadat?—li preguntà aquest.

—No ho he fet, gracies a Déu—respongué l'abat.

—Donchs, anèm.

Al arribar al ríu féren lo senyal de la crèu y passaren a la altra banda. Un colp fóren a la granja, lo pare abat s'enfellonía al veure que'l malalt no havía sigut ben servit; mes lo lléch l'estirà de la cogulla y li digué a cau d'orella:—No us enfadèu, sinó haurèm d'anar a passar lo pont.—Lo pare abat se reprimí y pogueren tornar també al monestir per sobre la ayga.

Un día ressonà pèl monestir lo crit de: «A la granja hi ha foch! A la granja hi ha foch!» L'abat cridà a frà Joan y li digué:

—Avuy si que cal anar-hi pèl camí dret.

Hi anirèm, si a Déu plàu—respongué-li, més no us enfadèu, sinó hi haurèm d'anar pèl pont.

Com lo pare abat se reprimí, pogueren anar-hi pèl camí dret. Un colp fóren allí ajudaren a apagar lo foch, portant galledes d'ayga del ríu. Quan ja no'n restava una brasa, lo pare abat volgué examinar y esbrinar qui havía encès lo foch. L'un digué una cosa, l'altre una altra; mes los monjos que havían vingut pèl camí llarch digueren que ab sos ulls havían vist des del convent com los noys del masover corrían ab lluquets encesos davant del paller. Lo pare abat, al sentir-ho, esclatà en ira com una resclosa. Frà Joan prou l'estirava de la cogulla y li deya a cau d'orella:—No us enfadèu, sinó haurèm d'anar a passar pèl pont.

Mes no féu cabal de sos avisos, com si no'ls sentís, y,

ressortint lo geni, que no era mort, sinó que estava solament amagat, ell s'enfellonf, picà de peus y, fora de sí, arribà a axecar la croça abacial pera castigar a aquells vaylets entremaliats. Mes al tornar-sen al monestir, ell enfilava'l camí curt, quan frà Joan lo'n descartà dihent-li:

—Reverent pare abat, avuy, com us heu enfellonit, la ayga no us sostindría; hem d'anar a passar lo pont.

Des de que axò succehí, si les persones espirituals que ho sentiren contar, per algún acte d'ira perden, com esdevé massa sovint, alguna mercè o avantatge especial, exclaman tristos y desconhortats:—Hem d'anar a passar lo pont.

LA SANTA MA

Lo senyor rector de Santes Creus, tot ensenyant-me punt per punt aquell cèlebre monestir, entre altres velles tradicions me contà aquexa, que restà escrita en la meva memoria millor que si me la hagués escrita en un cap de paper.

En lo monestir hi havía dos monjos, que com a vers amichs s'estimavan com s'estimavan los antichs relligiosos en los convents. Fent-se vells l'un y l'altre, féren un pacte amistós y cristià de que'l primer que moris tindría les oracions y sufragis del altre, y sobre tot una absolta diaria resadora sobre la metexa fossa.

La mort, que no's descuyda may ni fà tart per ningú, en lo día y hora disposat per la Divina Providencia vingué a Santes Creus, entrà en una cel-la y s'emportà a un dels dos entre ses negres ales cap a llur cementiri, que era en mitg dels claustres pera que'ls germans vius quan hi baxessen a resar o a passejar, pensessen ab los germans difunts.

Lo monjo sobrevivent complí ab les llàgrimes als ulls les promeses fétes, y des del primer día, després del enterrament, anà a resar una absolta sobre la fossa de son anyorat company. Al acabar la absolta vegé sortir de la tomba la mà del difunt, que en mostra d'agrahiment lo benehía.

L'endemà'l monjo tornà al claustre a resar la absolta ab més fervor encara, y encara no la havía acabada que ja li sortí la mà benehidora a fer lo signe de la crèu. Y cada día'l monjo víu anà a pregar pèl monjo difunt, y'l monjo difunt trayent la mà de la sepultura benehía al amich vivent, fins que aquest ne donà esment al pare abat.

Lo pare abat, després d'encomanar-ho a Déu un día y altre, se'n baxà una vesprada al claustre, junt ab l'amich del difunt y seguit de tota la comunitat. Rodejaren la fossa y cantaren la absolta devota y solemnement. Al dir *Requiescat in pace* sortí la mà misteriosa y'ls benehí com de costúm. L'abat s'hi acostà, la prengué com pera encaxar, y, sense estirar-la ni rès, li seguí y se li quedà entre les seves mans.

Aquexa mà fóu guardada molts y molts anys en lo relliquiari del monestir de Santes Creus. Los qui la havían vista y tocada abans del any 35 diuen que era seca y com empedrehida, mes sencera y ab tota la pell encara. Al esbullar-se'ls monjos del Cister al torb de la revolució, la preuada y llegendaria relliquia anà a parar al monestir de monges bernardes de Vallbona, hont la ensenyan encara y la anomenan la *santa mà*.

NO FURTARÁS

En Pere Mas vivía, com solen dir, en lo carrer dels rampins. Per aquest defecte havía perdut lo bon nom que li dexaren sos pares, y'l batlle del poble l'havía fet agafar y tingut en lo cep moltes vegades en la plaça Major, davant meteix de la esglesia. Una vegada hi estigué ab una garba de segol al costat, com pera dir-li «no robes més»; altra vegada ab una rella que vegé mal desada en un goret, y altra ab un feix de roba blanca que s'exugava a la vora del torrent. Mes no se'n sabía corretgir: cada día tenía'ls dits més llarchs. La gent deya que com era amich del diable, les ungles li crexían més.

Ell prou sabía de memoria des de petit los dèu manaments; mes en la pràctica s'oblidava del setè quan veya alguna cosa que fés per casa seva. Ell prou sabía que no són los hòmens, sinó Déu, qui li deya *No furtaràs;* mes feya'l sort, y Nostre Senyor, no podent-li fer sentir de cap manera, li féu dir per un altre. Qui no vol creure a pare y mare, ha de creure a la pell de cabra.

Veusaquí que una vegada anava per un camí ab la seva esposa, qui no tenía pas rès de lladre, sinó que era una bona cristiana. Caminant, caminant, se'ls féu fósch, justament quan s'escaygueren de passar per la vora del Gorch Negre. Tot plegat sentiren uns bels llastimosos;

miraren cap a la banda del Gorch, y a la claror de la lluna vegeren un cabrit que rodava a la perduda vora'l camí. A en Pere Mas li féu goig d'allò mes; cregué que s'havía esgarriat d'alguna ramada dels masos vehins, y vèurel y anar-hi derrera pera agafar-lo fóu tot hú.

—Déxal estar, que no es nostre—li deya sa esposa; —recòrdat del adagi que díu: «si de mal just vé l'anyell, mal profit farà la pell.»

—No ho veu pas ningú—responía ell, tot posant-sel a coll-y-bè a les espatlles.

—Ja ho veu Déu Nostre Senyor—afegía ella. Mes ell, agafant la presa més fort, no li tornava resposta.

Ella, al cap d'una estona, veyent que no merexía contesta, tornava a la metexa.

—Pere, aqueix cabrit no m'agrada: es negre com un pecat y té unes banyes de crestó que'm recordan les del diable que hi ha a la esglesia als peus de Sant Miquel.

—No'm vingas ab escrúpols de conciencia—responía ell.—Bons palpiços que'n farèm.

—Los hauràs de fer tu, perquè jo no vullch viure més ab un lladre. Avuy dormiré, si a Déu plàu, a casa dels méus pares.

Mes ja's pot xiular si l'ase no vol beure. Ell tenía'l cabrit ben agafat per les potes de davant y per les de derrera, y ja no l'hauría dexat per rès del món.

Caminant, caminant, ell, sense voler escoltar a la seva dona, pensava com al arribar a casa'l mataría, com l'endemà al matí'l fregiría y com pera dinar y pera sopar se'l crospiría.

Tot plegat, mentres estava ja assaborint los talls del endemà, trencà y interrompé ses reflexions una vèu seca y esquerdada que, sortida d'un córrech pregón, cridà:

—Satanàs, hont vas?

Y'l cabrit respongué ab vèu més aspra y esgarrifosa encara:

—A cavall d'en Pere Mas.

—Jesús, María, Joseph!—digué la pobra dona, mentres son marit se desempellegava y treya de demunt aquell animalot negre y banyut, que fugí com un cà bastonejat al veure que l'un y l'altre feyan lo senyal de la crèu.

Des d'aquella nit en Pere Mas s'esmenà del gran vici que tenía d'apropriar-se de les coses del pròxim. No volía fer cas de la paraula de Déu que li deya en lo setè manament no furtaràs, y n'hagué de fer de la paraula del diable. Déu nos lo tinga lluny.

LO RENOCH

Contan en la Guillería que un dels passats del Bosch d'Ossor no tenía cap fill y la seva hisenda havía d'anar a raure a mans extranyes. Ell n'estava molt trist y no se'n sabía aconhortar. Un día's llevà per la mala espona y's descuydà de dir que voldría tenir un herèu baldament fós lo meteix dimoni. Aquell meteix vespre'ls pastors, tornant ab ses ramades de la fageda, trobaren un noy petit y reconat que plorava, dihent que s'era perdut. Li demanaren d'hont era, y axò plà no sapigué tornar resposta; no sapigué'l nom de sos pares, ni hont anava ni d'hont venía: responía secament a lo que bé li venía y rès més: era mut de conveniencia. Al amo del Bosch li agradava tan poch lo tarannà d'aquell marrech com ses fesomíes; mes, a falta d'altre millor, se'l posà a casa y, bò o boig, lo prengué per herèu y se l'afillà.

Des de aquell moment en la taula y en tot lo demés fóu tractat com a fill y successor séu, y bóca que vols, cor que desitjas. Lo bordegaçot era de vida, mes no crexía, com si fós un sach de mal profit, y com més bons bocins menjava, més curt y raquítich y lleig se quedava. En Bosch se recordà de la mala paraula que li escapà una estona abans d'arribar-li a la casa aquell renoch com un càstich de Déu. Prou s'havía adonat de que no resava may un mot de rosari: tot era hú sentir lo per lo senyal

de la crèu... y quedar-se adormit com un soch, bé que ho feya ab un ull obert com los lladres, y no obría'ls ulls fins que deyan «Ave-María puríssima», més que més si sentía la fressa dels plats en l'escudeller o trotxar lo blat-de-moro pêl camí de la taula. No agradant-li de día, lo vigilà de nit, y vegeren, cosa extranya, que axís que nit enllà dormían tots los de la casa, ell se llevava, se n'anava a la vora del foch y posant un peu en cada pedra, passava tota la nit jogant ab la flama de la llar y remenant les brases. A en Bosch aquexes coses y altres que se'n contavan no li feyan goig y començà d'escoltar les articulates dels vehins de si aquell noy era bórt, de si havía sigut cambiat, y pera sortir de sospites una nit posà dins lo guarda-cendres, al voltant del foch, una filera de closques d'ou plenes d'ayga beneyta y s'amagà dintre'l bugader pera lo que esdevindría. Quan tot-hom fóu a dormir y en la casa no se sentía més que'l remuch de les vaques en l'estable y les corredices del gat empaytant les rates en lo graner, se presentà'l renoch de son herèu: acosta un escambell davant del foch, y al adonar-se de les closques d'ou plenes d'ayga beneyta fà un gran bufet y exclama:

Jo he vist Barcelona un prat,
lo Bosch de Tosca ciutat,
y no he vist tantes olles ab tan poch cuynat.

Dihent axò, fà un gran espetech y desapareix xemeneya amunt, y may més se n'ha vist gall ni gallina.

Des d'aquella nit en Bosch d'Ossor posà centinella a la llenga, y ni'ls moços de la casa ni'ls traginers que hi anavan a carregar llenya li sentiren cap mala paraula; y quan en sa presencia s'anomenava lo diable, ell afegía: «Que Déu nos lo tinga lluny».

SANT GUILLÈM DE LLIVIA

Entre les diferentes tradicions que'ls devots de la Cerdanya fan córrer de Sant Guillèm, m'han semblat més verossímils les següents.

Contan que era un capellà, altres volen que fós solament estudiant, fill d'envers Tolosa, qui captant entrà a Espanya per la vall de Querol, desitjós d'anar a visitar a Sant Jaume de Galicia. Arribà a Isòbol y, sentint-se malalt, demanà hont hi havía una capella de Sant Jaume hont pogués satisfer la seva ardenta devoció.

Li digueren que n'hi havía una de pública, d'hont es titular encara, en la casa d'Alf, situada entre Alf y Olopte, en la solana de Cerdanya, y a cosa de mitja hora del poble d'Alp. L'aculliren los pagesos de la sobredita casa, y en ella morí d'una pestilencia que allavors regnava.

Fóu enterrat en lo cementiri allí meteix, y desprès de temps una dona vegé una gran resplendor sobre'l séu sepulcre. Una cega ho sentí contar, s'hi encomanà devotament y recobrà la vista. Fins allavors lo sant geya, com la altra gent, terra enllà, mes lo desenterraren pera donar-li un sepulcre millor dins del temple sant; mes aquell cementiri era arreconat y desconegut.

Déu, qui estima'ls sants, féu donar avís a dos nobles de Llivia de que l'anessen a treure d'aquell llogaret y se l'enduguessen a sa vila, hont sería més conegut y honorat. Aquells dos nobles, ni fóren sorts ni pererosos: reberen la inspiració a la nit, y de bon matí emprengueren la vía, hont se trobaren sense saber-ho l'un del altre.

—Donchs, hont vas tant de matí?—digué'l més vell al més jove.

—A vos ja us ho puch dir—respongué'l jove;—vaig a Alf a cercar lo cos de Sant Guillèm.

—També hi anava jo—replicà l'altre;—donchs ja hi podèm anar tots plegats.

Cuytaren bé pera fer-ho abans de día, a fí de que la gent d'Alf no se n'avisés. Lo temple estava obert de bat a bat, com esperant als autors del piadós lladrocini. Prengueren aquests les sagrades relliquies, a excepció del cap, que per descuyt d'ells o per voler de Déu se quedà a Sant Jaume d'Alf. Fugiren a més córrer enriquits ab tan preciosa càrrega, y quan la llum del día descobrí la féta, ja havían passat lo Segre. Los d'Alf, al obrir los ulls, prou cuytaren també, y, dexant lo caminar pêl córrer, prou seguiren d'aprop les petjades dels llivissenchs; a la vora del Segre vingué d'un badall de grill que no'ls aconseguissen; mes justament en aquell punt revingué'l ríu y, creuats de braços y sense poder fer un pas, s'hagueren de mirar com los altres s'enduyan llur tresor. Al arribar les santes relliquies a la Prada, s'enfexuguiren y no volgueren sortir d'allí, fins y tant que'ls llivissenchs féren promesa de bastir-hi la capelleta que encara hi ha avuy día ab lo nom de Sant Guillèm.

Allí meteix anà a pendren possessió'l rector de Llivia, seguit de sos parroquians, duhent-se-len en processó a la esglesia de la vila, hont està guardat encara y tancat ab set claus. Ara, quan en temps de pregaries per sol o pluja o per altra calamitat, los llivissenchs trauen de la parroquial lo cos de Sant Guillèm, lo posan en sa capelleta de la Prada, y dos hòmens li fan centinella de día y quatre de nit, per haver-hi la tradició de que'ls pagesos d'Alf vindràn a rependre lo que ells creuen llur.

L'ESTANY DE MONTCORTÈS

Pujant des de Gerri de la Sal a la fresca y alterosa vall de Capdella, se troba a mà esquerra'l blau y espayós estany de Montcortès. Entre ses espesses y espigades bóques se veuen nedar los capbuçons, ànechs boscatans, que, com díu bé son nom, se capbuçan dintre la ayga, com fan los bons nadadors, pera sortir un troç més enllà, y agafant de pas, ab les estenalles de son béch, alguna tenca o granota descuydada.

Ombrejan l'hermós estany vells roures y ramades alzines, y per la banda de ponent lo domina y senyoreja la gran y antiquíssima pagesía de Cabestany (Cap del Estany), nom de familia que féren cèlebre no fà gayre temps l'autor de *El nudo gordiano*, y fà siscents anys lo poeta rossellonès Cabestany, conegut, més que per ses poesíes, per sa tràgica historia.

Aquexa no es pas coneguda de la gent del pahís; mes, en cambi, de tradicions volanderes no'n vullgàu més.

L'un vos dirà que, per llarga que sía la corda ab que's mida la seva fondaria, no s'arriba may al bell pregón; l'altre us contarà que dintre aquelles quietes aygues jau enterrada fà centuries una ciutat de que ningú sab rastre.

Si'ls parlàu de la pesca que s'hi cría, no's descuyda-

ràn de dir-vos que una vegada un pagès del vehinat hi pescà una anguila tan llarga, tan llarga, que de la seva pell, una vegada fóu seca y apergaminada, se'n féren, segons uns, unes tirandes de bous, y, segons altres, uns correigs, que es aquell lligàm que uneix lo jou ab lo tret o ança hont se posa la arada o l'espigó de la carreta.

Una tradició solen explicar ab més ets y uts y circumstancies, que no dexa d'ésser interessant per l'alt personatge a qui la atribuexen.

Aqueix estany, com es alterós, al mitg del ivern se glaça; y si demunt s'hi acolfa la néu y demunt la néu la gebra s'hi entreté a texir ses randes y crespats uns quants díes y unes quantes nits, s'hi fà una llosa de glaç, per hont jugan y s'empaytan los vaylets de la encontrada.

Axí estaría, quan una vegada, corrent derrera un herch lo comte de Pallars, montat en son corcer, se n'hi entrà sense adonar-sen. Quan fóu un troç endins, lo glaç començà de cruxir y d'esquerdar-se esgarrifosament sóta les potes del cavall.

Lo comte, veyent obrir la sepultura més negra y horrible sóta sos peus, sense cap esperança d'auxili sobre la terra, axecà'ls ulls al cel y, recordant-se de la miraculosa Verge del monestir de Gerri, la invocà de cor, prometent que si li donava la mà li faría una gran presentalla.

La Verge María, qui, com a mare amorosa de tots, està sempre amatenta pera auxiliar a qui la invoca, li donà la mà y los tragué a la vora bons y sans a ell y un escuder.

Quan ja n'eran un xich lluny y emprenían la baxada, encaminant-se a sa noble estada de Peramea, son escuder, qui ja devía conèxer de quin pèu coxejava, li preguntà quina presentalla volía fer a la Mare de Déu de

Gerri.— Quina presentalla?—respongué'l Comte.— No pas cap. Ayga passada, Mare de Déu enganyada.

Mes de Déu Nostre Senyor y de sa Mare Santíssima ningú se'n ríu, y qui tira pedres al cel no triga gayre a sentir-les caure sobre son cap. Pochs díes després lo Comte quedà orb, sense saber com, ni per què ni de quina manera.

Un metge li digué que la ceguera li provenía de la blancor de la néu, y li ordenà un colliri; un altre li digué que era efecte de la rohentor del sol, y li receptà unes herbes. Ell no prengué açò ni allò, sabent prou y massa de què li venía'l mal.

Se confessà del séu pecat humilment, y després, fentse acompanyar a Santa María de Gerri, s'agenollà a sos peus, li demanà perdó de tan grosser agravi, y tot seguit recobrà la vista. Axís que hi vegé per sos propris ulls, diuen que se n'anà a un poblet que hi ha mitja hora més amunt de Gerri, que des d'aquell día s'anomena Compte, en memoria del compte o escritura de donació que féu a la Verge de tota la gran montanya de Pentina, encara avuy la més verdosa y emboscada del voltant, y juntament ab ella de totes les terres que la separan del monestir de Santa María de Gerri.

CREUS

En aquell temps Sant Joseph y la Verge María anavan per aquest món enllà en companyía del infant Jesús. L'infant Jesús, com era encara petitó, anava entremitg dels dos, donant sa mà esquerra al gloriós patriarca y sa mà dreta, aquella blanca mà que havía de fer tants de miracles, a sa Mare Santíssima.

Com eran pobres y lo camí era llarch, vivían de la caritat de les bones ànimes. Quan algú, compadint-sen, los'ne feya, la besavan y deyan ab gran afecte «Déu vos ho pach»; y a qui no'ls donava rès, què li havían de dir? Li deyan també «Déu vos ho pach», desitjant-li tota mena de benediccions.

Sant Joseph anava davant de tots d'una porta a la altra, tustant ab son bastó: truch, truch.

—Qui hi ha?—li digueren en una casa des de dins.

—Uns pobres que anàm de camí,—respongué lo sant patriarca.—Nos faríau una gracia de caritat per amor de Déu?

—Déu vos ampare—li féren de resposta.

—Aquests seràn pobrets com nosaltres—afegí'l sant. —Truquèm a aquexa altra casa que té ayres de palàu; aquí viurà gent rica y caritativa que'ns omplirà'l sarró.— Sant Joseph picà y digué:—Voldríau fer una almoyna a uns pobres pelegrins, per amor de Déu?

—Per pelegrins estàm—respongué una vèu rogallosa, sense obrir la porta.

—Deuen estar malalts — digué Sant Joseph.—Los richs també passan malalties y penes.

Trucà a una altra casa grossa y li respongueren «Déu n'hi dó», y en altra ni axò li digueren, responent-li solament los goços ab sos lladruchs poch falaguers.

Sant Joseph era un Sant de paciencia: si hagués sigut tot sol en lo captiri, no la hauría acabada may; mes al veure tan mal rebuts sa santíssima esposa, que era la esperança d'Israel, y aquell infant Jesús, que era la esperança y la salvació del món, dues llàgrimes amargues li rodolaren cara avall.

L'infant Jesús ne tingué compassió, y, sentint brotar també les seves de sos hermosos ulls, digué a Sant Joseph:

—Trucàu, si us plàu, a aquella cabanyeta.

Era la més rònega de les cases d'aquell poble y tan petita que ni'l sant ni sa esposa santíssima se n'havían adonat; mes, axò sí, totes estavan tancades y barrades com si tinguessen pôr de lladres, y aquexa, que no tenía rès per amagar, estava oberta de pinta en ample: ni solament hi hagueren de trucar.

—Ave María Puríssima—digué Sant Joseph al arribar a la entrada.

—Sens pecat fóu concebuda—respongué una pobra vella que hi prenía'l sol asseguda en un mal escambell y fent rodar lo fús.

—Dona, la bona dona—li digué'l sant fuster,—nos faríau un bocí de caritat, per amor de Déu?—La velleta era pobra com una rata; son casinyot estava buyt y escombrat per la miseria, y no tenía rès més que tres panellets de sègol que acabava de coure sóta la cendra de la llar; mes vegé aquell vellet de barba blanca y de cara

venerable, contemplà aquella mare que semblava un serafí, y, no semblant-li persones d'aquest món, cuytà a ferlos present dels tres panellets de la panera. Donà lo més gros a Sant Joseph, lo mitjanser a la Verge María y lo més petit, que estava coronat ab un brot d'alfabrega com una montanyeta ab un pí, lo donà al infant Jesús. L'infant Jesús rebé la almoyna ab un somrís d'aquells que entran y's quedan dintre de la ànima com una penyora del paradís, mentres Sant Joseph li deya plè d'agrahiment:

—Déu vos ho pach, bona dona; Déu vos ho pach.

Jesús, Joseph y María se n'anavan contents d'haver trobat una ànima bona. Quan fóren un troç enllà la Verge se girà al infant Jesús, qui com a Déu que era havía d'ésser lo pagador d'aquella obra de caritat, y li digué:

—Fill méu, y quina paga li donarèu per aquexa almoyna que'ns ha féta?

L'infant Jesús li respongué:

—Mare meva, la paga la tindrà en lo cel: ací en la terra, creus y més creus.

(Recullida a Les Roquetes, de Tortosa.)

L'ESTANY D'ANGULASTÉS

Pochs excursionistes dels qui visitan cada istíu la tan antiga com petitona república d'Andorra dexan de visitar-lo.

Des de Les Escaldes s'hi puja per un camí que la herba esborra cada tardor sobre la gleva del prat, dexant-lo ressortir a la primavera. Quan la animació de la llar s'escampa pêls conrèus y per les bagues, y'ls aymants de la naturalesa, des de la ciutat, començan d'enfilar-se per la montanya, aquexa es clapejada de verdoses frexes y d'olms fullosos y de rebrolls fins un troç amunt, ahont la sorra s'atura, cançada y com penedida de pujar y baxar, y s'enfondeix pera rebre en la conca de sa falda l'estany d'Angulastés.

Diuen que aqueix estany alguna hora no hi era y que en son lloch s'axecava un poble a qui ha pres també'l nom. Si demanàu als vells andorrans lo com y'l per què desaparegué y s'entrà dins de la terra, dexant-se muntar per exes negroses y tèrboles aygues, vos ho explicaràn de la següent manera:

Una dona d'Angulastés havía pastat, y justament acabava de ficar la pasterada al forn, quan veusaquí que trucà a la porta un pobre demanant-li un bocí de caritat per amor de Déu.

—Déu vos ne dó—respongué la dona.—Acabo de ficar lo pà al forn y no resta una engruna al calaix.

—Ja ho crech—respongué'l pobre—que no teníu una engruna al calaix; mes resseguíu, si us plàu, la pastera, y de les remastegues que hi arrepleguèu fèu-men un panellet, que Déu vos ho pagarà.

Y la dona ho féu axís: resseguí la pastera ab la paleta, y, engruna d'ací y engruna d'allà, féu un pà gros y bonich com los altres. Lo bon pobret que l'esperava d'almoyna, al vèurel enfornar estava tot joyós.

—Bon home, no serà pas per vos. Si n'ha sortit un pà com los altres!

—Bé: guardàu-vos aqueix pà—digué'l pobre de Jesucrist;—repassèu encara la pastera y fèu-me un panet de les remastegues que hi trobarèu.

La dona ho féu axís, prometent-li lo panet que'n sortiría; mes al veure que era més gros de lo que esperava, se repensà y li tornà a negar.

Mes lo pobret tenía gana y era perfidiós.

—Quedàu-vos lo segón que m'havíau promès; però donàu una altra escombrada a la pastera, aprofitèu fins la polcinera de la farina y fèu-men un panellet, per petit que sía, que Nostre Senyor vos ho pagarà.

Tal dit, tal fet: la pastadora agafa la escombreta y comença a escombrar la pastera de dalt, de baix y dels costats, y, sense saber com ni de quina manera, aquella pols de farina anà crexent, les ramastegues s'anaren inflant, inflant com benehides per una mà oculta, y n'isqué un pà més gran y més bonich que tots los altres. Lo diable de la avaricia burxà de nou la orella de la pastadora, dihent-li de baix en baix: «¿y aqueix pà, lo millor de la fornada, haurías de donar a aquest mort de fam?

Lo pobre de Jesucrist des de la porta, li preguntà hu-

milment:—Aqueix serà per mi?—Y ella respongué asprament:—Aqueix no.

Mentres deya aquesta paraula, ab la pala del forn hi posava'l pà. Quan lo dexà anar, se sentí un trò sech y esquerdat, acompanyat d'un fort terratrèmol. Lo pobre de Jesucrist havía desaparegut del portal, y en son lloch se veya entrar una gran ona d'ayga que no se sab si havía plogut del cel o si havía brollat de la terra. Lo poble estava de peus. La ayga anà pujant, pujant, y la casa del forn y totes les cases del poble, ab ella anaren baxant, baxant fins a colgar-se y perdres en lo més pregón del que es avuy encara estany d'Angulastés.

En altre temps díu que'ls pastors de Les Escaldes que pasturavan lo bestiar en sa vora y'ls llenyatayres d'Encamp que arrencavan los pins que l'ombrejan per la banda de sol-ixent en díes de tempesta, sentían en lo fons de ses onades una vèu fonda que deya: «Fèu caritat als pobres de Jesucrist».

RATAFÍA

Si no sabèu de què li vé'l nom a aquesta extranya y gustosa bevenda tan catalana y pagesívola, jo us ho diré prou. Mes, abans d'esbadiar lo nom, parlèm de la cosa.

Què es ratafía? Es una aygardent adobada ab un troç de pell de llimona, quatre o cinch clavells, una nou moscada, una pell de nou verda partida a tallets y un bocí de canyella d'Holanda, a que alguns afegexen un brot de ménta y de maría-lluisa, segons los graus d'aroma que se li vullgan donar. Tot axò's posa uns quants díes a sol y serena. Axís, mica ençà, mica enllà, puix en axò, com en totes les coses, cada terra fà sa guerra, axís ho fan los pagesos de Catalunya, únich pahís en que es coneguda la ratafía.

Ara vejàm de que li vé aqueix nom, tan extrany com lo licor meteix.

Díu que una vegada, en una masía de nostra terra, s'hi trobaren tres dels séus bisbes, lo de Vich, lo de Barcelona y l'arquebisbe de Tarragona, esbrinant y escatint algún assumpte en petit concili territorial.

Quan, després d'enrahonar-ho bé, estigueren entesos y hagueren firmat la composta, demanaren al masiayre alguna cosa pera fer-se passar la set. Ell, com a gran re-

quisit, los tragué una ampla ampolla de ratafía, que'ls serví en tres gots de cristall que'ls presentà en una sóta copa.

La beguda era nova pera ells, y'ls agradà, com sol agradar a tots los qui la tastan.

—Quina beguda es aquexa tan bona?—li preguntaren?—Com se díu?

—Es una beguda que nosaltres nos fèm — respongué'l masover.

—Y no té nom?—replicà un dels bisbes.

—Jo no n'hi sé cap—respongué'l pagès.

—Donchs, ja que ningú li ha donat nom encara, donèm-li nosaltres—digué'l bisbe.—Quin li posarèm? Si'n trobessem un que fós com lo segell del tractat que acabàm de fer, aqueix verament sería'l millor.

Los tres senyors bisbes pensaren una mica, fins que un d'ells se donà un colp de mà al front dihent:—*Rata fiat* (queda firmat).

Ab la aprovació dels altres dos bisbes, qui celebraren l'acudit, aqueix licor català, que es lo més català de tots, quedà batejat ab un nom llatí, y ab ell es conegut en totes bandes.

SANT BERNAT CALVO

Era bisbe de Vich, y un bisbe com no n'hi ha gayres. Mentres vivía, tot-hom en la seva diocesi y fora d'ella'l tenía per un sant, y'l cel devía ésser poch o molt partidari d'aquexa opinió, puix al arribar a la ciutat de Vich, segons contan encara'ls vells d'aquella terra, les campanes tocavan per elles metexes. Ell ja estava fet a aquexa rebuda d'ençà que era a Vich y ni li era causa de temptació ni posava en perill la seva arrelada humilitat. Si les campanes l'aclamavan per sant, ell sabía prou la gran obligació que tenía d'ésser-ho; sentía vivament ésser-ne tan poch, se n'avergonyía davant dels hòmens, se n'anava davant de Déu, y ab aspres y rigoroses penitencies procurava avençar, no fós sinó un pas cada día, pêl camí de la virtut. Visitava als malalts, socorría als pobres de Jesucrist, amparava als orfanets fent-los de pare y de mare, y resplendía en tota mena de virtut.

Zelós de la gloria de Déu, de la santa Esglesia, anà a la guerra contra'ls moros de Valencia, fent de capità als valents soldats de la montanya catalana que s'alçaren a la host del invicte Jaume lo *Conquerídor*.

Quan tornava de la guerra, al arribar a les portes de la ciutat de Vich, les campanes no tocaren.

—Entràu-hi vosaltres — digué als séus soldats; — jo tinch algún pecat en la conciencia, y no entraré a Vich que Déu no me'l perdone.

Dit axò, s'entornà pêl camí cap a la banda del mitg-

día, per hont havía vingut, tot pensant y examinant quin podía ésser lo pecat que tenía. Al acostar-se al Coll de Malla se recordà que al arribar-hi fà una estona, feya una gran tramontana y ell se descuydà de dir *mal viatge*'l vent. Conegut lo pecat, se'l confessà humilment ab lo sacerdot que l'acompanyava, plorant a ses plantes amargament. Ell prou sabía que'l pecat confessat es perdonat, mes per ell axò no era prou: l'havía rentat ab llàgrimes y volía rentar-lo ab sanch de les seves venes.

Fent bastó de sa croça episcopal, s'anà allunyant de sa ciutat aymada, de la que no's creya ja digne per son pecat. Del Congost baxà cap al Vallès. Lo torrent que arreplega les aygues d'aquelles estretes gorges y alteroses afràus l'acompanyà al Besòs, y lo Besòs l'acompanyà fins a la vora de la mar.

Allí's llevà l'anell de bisbe, y, tirant-lo a la ayga, digué a son company:

—No tornaré a ma anyorada ciutat de Vich fins que aquest anell torne a les meves mans en signe de que Déu Nostre Senyor m'ha perdonat.

Dit axò, decantant-se a mà esquerra, se'n pujà al monestir de Montalegre.

Allí demanà la cel·la més aspra y retirada, y allí dins, tot sol ab Déu, s'entregà a la més rigorosa penitencia, fent-se ajudar pêls tres sirvents d'aquexa virtut, que són lo dejuni, lo cilici y la disciplina.

Al cap de tres díes de plorar son pecat y demanar-ne humilment perdó, al pendre refrigeri en lo refetó a la hora de dinar, obrí un peix, y, dintre d'ell trobant son anell de bisbe, digué a son company:

—Tornèm-nos-en a Vich, que Déu m'ha perdonat.

Se n'hi entornaren altra vegada, y al ésser aprop de son antich portal les campanes tocaren per elles metexes.

LO BUTXÍ DE LES ORUGUES

Les orugues pedrejavan de mala manera'ls camps y garrigues del poble.

Com tots los séus habitants vivían de la art de la terra, tots n'eran perjudicats y desitjavan un remey espiritual, puix los de la terra eran ben inútils. Cada día algún parroquià anava a trucar a la rectoría: «Senyor rector, les orugues se'm menjan les cols del hort». «Senyor rector, ja no'm queda una fulla verda al regadíu». «Senyor rector, les orugues me pedrejan lo camp, me devastan lo bosch». Un día, cançada de sentir aquexa cantarella la mare del rector, hi afegí també la seva.

—Tant meteix hauríás de dir quatre fàstichs a les orugues que s'apoderan del terme perquè se'n vajan y façan la anada del fum.

—Tot seguit ho faig—digué'l senyor rector.

Y, tal dit, tal fet. Cridà l'escolà, que escombrava la esglesia, se posà la garnatxa, prengué'l ritual y se'n pujà al padró ahont llegía cada diumenge'ls sants Evangelis. Allí invocà l'auxili del cel, y després del psalm de rúbrica féu ab lo salpasser quatre creus, una a cada banda del terme, tot resant les oracions en que maleheix y demana a Déu que malehesca y extermine les orugues del terme. Un colp hagué complert ab lo séu ministeri, se n'anà al bosch mitg per passeig y mitg per curiositat de veure si aquells insectes havían sentides ses increpacions y marxavan, o si calía tornar-los-ho a dir.

La invasió era espantosa: venían en columna feta com los soldats d'un exèrcit y ho devoravan tot, arbres, rebrollades y herba; trobavan la terra verda y la dexavan despullada y negrosa; allò eran les ferradures del cavall d'Atila que dexava erms los prats, en que talment semblava que no hi havía de rebrotar la herba. Per totes bandes se sentía la lléu remor que fan les orugues de seda menjant la fulla de morera, mes lo rosech de les cuques de seda es suàu, y aquest es aspre y trist, y anava acompanyat d'una pluja de volves fastigoses com d'immundicia que queyan dels arbres justament ab bocins de fulles mal o mitg rosegades.

«Petit efecte han fet a les oruges les meves malediccions — pensava'l rector. — Ans sembla que solament hajan servit per despertar-los la gana.» En axò veu un pastor vell conegut y amich séu, que se li acosta y li díu, trayent-se la berretina:

—Senyor rector: què s'ha perdut per exos boschs?

—Ne me'n parlèu: estich mirant com aquest pugó de la oruga'ls devora.

—Senyor rector — li replicà, — no basquege de les orugues: demà no'n veurà cap en lloch.

—Què dihèu?—díu lo rector.

—Lo que sent, senyor rector. Y, si no ho vol creure, vinga. Lo pastor reculà unes quantes passes, cercà d'ací y d'allà una estona, y de colp, aturant-se, mostrà al reverent un escarabatet de la grossaria d'una atmetlla, d'un negre de satí que segons com se mirava treya com un llustre blanquinós.

—Vèu aquest escarabat? — li digué. — Donchs demà no hi haurà cap oruga en aqueix bosch.

Al sentir axò'l senyor rector volgué observar-lo detingudament. L'escarabatet s'enfilà de primer a un garrich

que estava tot vert d'orugues. Ell tenía'l béch com unes petites estenalles fetes expressament pera matar orugues. A quiscuna que'n trobava li donava per Déu vos guart una estenallada, y aquesta quedava morta y queya a terra, y derrera d'ella'n queya una altra, y una altra, y totes les que hi havía en lo rebroll. Quan hagué caygut la derrera, se'n passà a un rebroll d'alzina, y en un moment lo tingué netejat; després se'n pujà a un arbre, y'ls dos pastors, lo de les ovelles y'l de les ànimes, se cançaren de veure caure cadavres estenallats; quan ja cuydavan cobrir la terra nuha d'herba, s'adonaren de que d'altres alzines y pins y roures queya la metexa fastigosa pluja, lo que li fèu suposar que aquell butxí d'orugues no era tot sol a treballar en aquell bosch. L'endemà al matí hi tornà mogut per la curiositat, y en tot ell no hi havía una oruga viva.

Quan després s'entornava a la rectoría, a semblança dels tres infants del forn de Babilonia, benehía a Déu, qui escolta tan misericordiosament la oració de sos fills, conforme a la seva promesa sagrada: *Demanàu y se us donarà; cercàu y trobarèu; trucàu y se us obrirà;* y també aquella altra: *tot lo que demanèu a mon Pare en nom méu vos ho donarà*. Y'l tornava a benehir al considerar los medis extranys, sempre nous, y sovint extraordinaris y desconeguts dels hòmens, que té Nostre Senyor pera escombrar de la terra qualsevol plaga que la tinga desolada y pera restablir l'equilibri de la naturalesa, turbat un moment per algún dels corchs que la rosegan. Tota la sabiesa unida ab tot lo poder dels hòmens no haurían pogut aturar la marxa triomfal d'un insecte devastador, y Déu l'havía aturat en una estona, valent-se únicament d'un insecte de que no ha parlat encara ni solament sab lo nom, que jo sàpiga, cap sabi naturalista.

NADALETA

Una vegada era un minyó qui, havent-se esgarriat en mitg d'un bosch ahont havía anat a tallar un feix de llenya, sense saber com ni de quina manera, se trobà a la entrada d'una cova molt gran. Allà dins vivían un home y una dona, que tenían una filla molt hermosa de nom Nadaleta. L'home s'adonà del minyó llenyatayre y li digué:

—Ja pots entrar.

Lo minyó hi entrà. Un colp fóu a dins, l'home li preguntà com se deya.

—Me dich Bernadó—respongué.

L'home y la dona estavan sopant en una taula molt ben parada, y Nadaleta'ls servía.

—Assèu-te, Bernadó, y sopa ab nosaltres—li digué l'home.

Lo minyó llenyatayre, qui tenía les dents ben esmolades de gana, s'assegué a taula y sopà com un general. Al ésser al ultim plat, lo minyó se deya a sí meteix: «Ets l'home més sortós del món: tenías gana y aquí trobas la taula parada y't serveix la hermosa Nadaleta, bóca que vols, cor que desitjas».

Mes quan s'enfilava en lo bò y millor dels séus somnis, l'home de la cova li digué ab vèu rogallosa:

—Vetaquí una destral. Demà arrencaràs, tallaràs y treuràs a descarregador lo bosch hont t'has perdut, sinó moriràs a les meves mans.

Una romaguera que li haguessen passada per la esquena hauría sigut més amorosa pera'l pobre llenyater que la paraula que acabava de sentir. Se n'anà al llit tot esglayat, mes no pogué aclucar los ulls en tota la nit, pensant ab la trista mort que l'esperava.

Quan lo día començà a puntejar, agafa la destral y s'encamina cap al bosch. En aquell bosch ahir vespre s'hi havía perdut y avuy s'hi veu més perdut encara. Comença de seguir-lo amunt y avall; roda d'ací, roda d'allà, no sab hont donar lo primer colp de destral. Estant en aquests mals de cap, veu moure tot plegat uns arbossos y'n veu sortir la hermosa Nadaleta portant la cistella del esmorsar. Mentres parava taula sobre la herba, li díu:

—Que poca feyna has feta, Bernadó!

—Com es possible que faça en un día tota la que'm mana'l téu pare, axò es, arrencar, tallar y traure a descarregador tot aqueix bosch?—respòn ell.

—No t'espantes—li díu ella; menja y dorm.

Ell esmorsà un xich més assossegat, y després que Nadaleta se n'anà ab la cistella al braç, se resquità a la ombra d'un arbre del són que havía perdut a la nit.

Al cap d'una estona s'axecà, prengué la destral y tornà a passejar-se pèl bosch, pensant per hont començaría la tallada. En axò estava, quan vegé comparèxer a Nadaleta ab la cistella del dinar, qui li digué com al matí:

—Bernadó, que poca feyna has feta.

—La que tu m'has dit—ell li respongué.

—Menja y dorm—li tornà a dir Nadaleta.

Quan Bernadó hagué ben dinat, féu la mitg-diada de sol baxant, com abans havía féta la de sol pujant; desprès prengué la destral y tornà a passejar-se pèl bosch, decidit a donar lo primer colp de destral. Quan lo sol ja se n'anava a la posta se presentà Nadaleta ab lo cistelló de la berena.

—Bernadó, que poca feyna has feta!

—He fet tot lo que m'has dit—ell respongué;—menjar y dormir.

—Has fet bé—li díu ella.

Y mentres Bernadó feya vesperoles, ella se tragué una vergueta que duya amagada al pit y li díu: «Vergueta, vergueta, per la virtut que Déu t'ha donada, que tot seguit me tingas aquest bosch tallat, lligat y tret a descarregador». Donà un colp de verga a terra y'l bosch quedà tallat sense restar-hi un sanabre; ne donà un altre y quedà tret a descarregador.

—Ara jo me'n vaig, digué Nadaleta—sinó'l pare'm trobaría a faltar. Tu, quan vingas a casa al vespre, fés com si estiguesses molt cançat.

—Axò prou—ell respòn—es de bon fer.

Nadaleta s'entornà ab lo cistelló al braç cap a la cova, y una estona aprés, quan ja llustrejava, en Bernadó prengué'l meteix camí ab la destral a la espatlla.

Al arribar a la casa trobà que anavan a sopar; se posà a taula ab ells, y l'home li preguntà:

—Bernadó, deus estar molt cançat.

—Ja ho podèu ben dir—ell respongué.—Com no estarà cançat y fadigat qui en un sol día ha tallat, enfexat y posat a un punt de carregar un bosch com aquest?

—Bé—replicà l'home.—Donchs demà treuràs la ayga del pou, l'escuraràs, lo desfaràs, y posaràs la pedra més alta en lo lloch de la més baxa, y la més baxa en lloch

de la més alta, sinó morirás a les meves mans. Ara vesten a dormir.

Se n'hi anà, y l'endemà, de bella matinada, se posà a la feyna de traure ayga del pou, galleda amunt y galleda avall. Nadaleta li portà l'esmorsar y li digué:

—Axò està molt enderrera.

—Sí—li respòn en Bernadó;—com més ayga trech, més n'hi resta.

—No t'hi afadigues—ella li respòn;—menja y dorm.

—Axò prou—respongué ell, que ja estava un xich cançat.

Quan, al anar-sen lo sol a la posta, Nadaleta li portà la beguda, se trau la vergueta del pit y li díu: «Vergueta, vergueta, per la virtut que Déu t'ha donada, que en un no rès, me tingas aqueix pou sense ayga, escurat, desfet y tornat a fer de manera que la pedra més alta prenga'l lloch de la més baxa, y la més baxa'l lloch de la més alta». Dit y fet, dóna tres colps a terra: al primer lo pou queda sense uña góta d'ayga, al segón queda escurat com si n'hagués passat una escombra, y al terç desfet y tornat a fer, anant lo de dalt a baix y lo de baix a dalt. Al tenir la obra en aquest punt, Nadaleta se gira a en Bernadó y li díu:

—Al vespre no'm faràs quedar malament: fés lo cançat.

—Axò ray—ell li respòn,—dexa-ho per mi.

Al vespre, a la hora de sopar, lo pare de Nadaleta digué a Bernadó:

—Deus estar molt cançat?

—Cançadissim—li respongué.—No volèu que n'estiga, havent en un día desaygat y escurat un pou com aquell, havent-lo desfet y tornat a fer, posant les pedres de la barana en lo fons y les pedres del fons en la barana?

—Bé—respongué l'home;—demà domaràs un cavall que tinch molt rabijol, que may l'ha pogut domar ningú.

—Tot ho faré, si Déu m'ajuda—respongué Bernadó.

Se n'anà a reposar. L'endemà, al sortir de la cambra, Nadaleta l'escomet y li díu:

—Quina feyna t'ha manada avuy mon pare?

—Domar un cavall molt rabijol que may ha pogut domar ningú—respongué'l minyó.

—Axò sí que es dificultós—digué ella;—mes si m'escoltas bé y fas, punt per punt, tot lo que jo't diré, ne sortiràs ayrós com de les altres dues feynes. Has de saber que tot axò es obra d'encantament: lo cavall serà'l méu pare, la sella la meva mare, y jo seré'l cabestre. Axís que'l cavall se't presente, garrotèjal bé per totes bandes fins a amansir-lo, mes no'm toques a mi.

Tal com li aconsellà Nadaleta féu en Bernadó: embestí'l cavall a garrotada seca, no dexant refredar lo bastó demunt séu, fins que'l tingué manyach com un anyell.

Quan al vespre s'assegueren a taula pera sopar, l'home de la cova estava orella-baix y ala-caygut com un aucell que ha tombat una pedregada, y ja no fóu ell qui parlà a en Bernadó, sinó en Bernadó qui l'escometé ab aquestes paraules:

—Ja teníau rahó de dir que'l vostre cavall era rabijol! No n'he vist un altre! M'ha fet suhar y pernabatre molt y molt, mes ab la ajuda de Déu l'he domat.

—Ja ho sé—respongué ab un gran sospir. Y afegí després de rependre halè:—Demà't casaràs ab Nadaleta.

BONA SEGA

Quan Jesucrist anava pèl món se captava la vida com a pobre que era. Un día li digué Sant Pere:

—Senyor, si hem de viure demanant caritat de porta en porta, y encara hem d'augmentar la colla fins a tretze, la gent caritativa se cançarà de nosaltres. ¿No sería millor que'ns guanyessem la vida ab algún treball?

Al bon Jesús, que havía treballat trenta anys en l'obrador de Sant Joseph, no li semblà fora de camí'l parer de Sant Pere, y, com eran en temps de segues, tot seguit anaren a llogar-se per segadors en una casa de pagès.

—Pagès, bon pagès—li digué Nostre Senyor,—nos voldríau llogar per segadors?

—Pochs sóu - respongué;—però valen més pochs y bons, que molts y dolents.

Féren llur tracte, y l'endemà de bon matí Jesucrist y Sant Pere se n'anaren al camp.

A les nou del matí la mestressa de la casa'ls dugué l'esmorsar, y al tornar a la masía son marit li preguntà:

—Com està la feyna?

—No la han començada encara—respongue ella.

Mes lo pagès los excusà dihent:

—Es que hauràn passada mala nit.

A les dotze del día la mestressa'ls portà lo dinar, com es de costúm, y l'amo, que l'esperava, li tornà a preguntar:

—Com està la feyna?

—No la han començada encara.

—Estaràn cançats del camí de vinguda—digué ell.

A mitja tarda'ls portà les vesperoles, y, al tornar, son marit li digué de nou:

—Com està la feyna?

—Encara no han desembridada la falç.

Allavors l'amo's posà un xich moix, mes los excusà encara dihent:

—Tal vegada no's troban gayre bé.

Prenent lo gayato, se n'anà a vèurels, y, ¡gran maravella! trobà'l blat segat, lligat y agarberat.

Axís que la mestressa hagué sortida del camp ab la cistella del berenar al braç, Sant Pere agafà la falceta pera començar la sega.

—Dexa la falceta—li digué Nostre Senyor,—que no acabarías d'estona.—Y, prenent la pedra, hi donà un colp de foguer, y'l forment quedà segat; ne donà un altre y'l blat quedà lligat cada garba en son vencí; ne donà un altre y quedà agarberat, perquè eran tants los qui segavan com los qui lligavan, y tants los qui lligavan com los qui agarberavan. L'amo quedà parat al veure tanta feyna féta en tan poca estona, y volía de totes passades donar a Jesucrist tot lo que volgués; mes Jesucrist no volgué rès, sinó lo que havían pactat al pendre la feyna.

L'endemà anaren a llogar-se a un altre pagès qui cercava segadors pera sos forments. Pactaren lo jornal, y Jesucrist y Sant Pere se n'anaren al camp. Tant bon punt hi arribaren, digué Sant Pere a Nostre Senyor:

—Mestre, ahir treballareu vos: avuy me toca a mi —

Y prenent lo ferre y la pedra foguera, donà un colp y'l blat quedà tot cremat.

Lo pagès, recordant-se d'aquell adagi: «Qui es amo y no s'ho veu, se fà pobre y no s'ho creu», anà a veure com seguía la feyna, y al veure tot son forment cremat, se'n quexà als segadors.

—Jo'n tinch la culpa—respongué Sant Pere—y com a culpable que só abaxaré'l cap a la pena de que sía merexedor.

Com no tenía diners en bossa, ni béns de cap mena pera pagar los danys y perjudicis, no tingué més remey que dexar-se portar a la presó de la vila. Com no hi estava gayre bé, al cap de tres díes demanà paper y ploma al escarceller pera escriure una carta al bon Jesús, donant-li compte de sa trista situació. Un colp la tingué escrita, la tirà per la rexa y li digué: «Carta, ves-te a posar a les mans de mon estimadissim mestre». Jesucrist, veyent caure una carta en ses mans benehides, la obrí, y llegint les tristes exclamacions de Sant Pere, se n'anà a trobar l'amo del blat y li donà entenent d'anar a veure en sa companyía quant podía valdre la messa cremada. A qui va ab tan bona companyía tot li surt bé: lo blat ja no era cremat, ans groguejava com un or; si granat era abans, més ho era ara; estava verament a la punta de la falç: sols esperava la falç del segador. Anaren a traure a Sant Pere de la presó, y, tornat que fóu al camp, ab un colp de foguer que donà y la benedicció de Nostre Senyor, lo blat quedà segat, lligat y agarberat.

QUI NO'T CONEGA QUE'T COMPRE

Si no sabèu pas de què vé aquest adagi, jo us ho contaré mót per mót com m'ho contaren a mi, sense guanyar-hi ni perdre. Una vegada eran una colla d'estudiants que no sé d'hont ni de quina banda anavan a la Universitat de Cervera. Com havían fet molt llarch camí en lo cavall de Sant Francesch, perquè en aquell temps no hi havía camins de ferre ni galeres, tenían molta gana, y entre tots no portavan un diner ni una malla partida pêl mitg a la butxaca. Quina'n podrían fer pera menjar un bocí? L'un proposa passar al hostal y enganyar l'hostaler, mes l'altre respòn que com ja l'havían enganyat a la vinguda, la empresa era molt perillosa. L'altre sortía ab la idea de fer un d'ells lo malalt, y al portar-lo y al demanar a una casa de pagès aculliment per ell, sos companys podían fer córrer la urpa; mes los venían a la memoria les malifetes que tenían sembrades per aquelles masíes ahont parlar d'estudiants era parlar del Serraller, y no s'hi veyan ab cor. En axò, mentres se deyan l'un al altre què farèm y què dirèm pera divertir la gana, que'ls feya volar la terra, sentiren olor de pà de fleca acabat de traure del forn, y un que tenía'l nas més fí digué que sentía olor de pernils y de formatge fresch. Què serà, que no serà? Vegeren davant d'ells un

traginer que menava una rècula de burros d'Urgell carregats, y tots los estudiants, com que tots tenían talent, endevinaren que anava a Cervera a portar queviures. Ara bé: com ho podrían fer pera traure un ase de la rècula sense que ell se n'adonés? Qui té gana moltes se'n pensa. Un que'n tenía més que'ls altres los digué:—Dexàu-ho per mi.—Dexant-los a tots enrera, s'avançà cap a la rècula y, llestament y fent que no'l vegés lo traginer, llevà'l ronsal al derrer ase y se'l posà y anà seguint la rècula, dexant-se arrossegar una mica pera que no se n'adonés. Anà seguint seguint, arribant a un torrent. Lo traginer volgué abeurar la rècula y, girant-se enderrera, en comptes del ultim ase vegé un home.

—Y ara! Què es axò?—exclamà tot parat de la extranyesa que li feya, no sabent com empendre al estudiant. —Qui sóu vos?—li digué al cap y al ultim.

L'estudiant, molt compungit, li respongué que no era cap ase, sinó un home que per un gran pecat que havía fet, Déu l'havía condemnat a fer d'ase una temporada, però que en aquell punt y hora se li era acabada la condemna y, dexant la figura d'ase en que ell l'havía comprat, tornava a tenir la figura o'l ser primitíu d'home.

Lo traginer, que no havía tractat may ab estudiants, se dexà ensibornar y, mogut de les llàgrimes d'aquell home que havía sigut ase (encara que no tant com lo traginer) li tragué'l ronsal del coll y li digué ab una compassió que l'estrafalari estudiant no merexía:—Anàu allà hont vullgàu.

Si ho digué al sórt, no ho digué al pererós. Donantli grans mercès per tan sospirada llivertat, se n'entornà camí enrera, fins a trobar a sos companys, qui estavan fent tallades del pernil y del formatge a la vora d'una font. Allí, ajudant-los en tan agradosa feyna, entre tra-

gos de ví y tallades de pernil, los contà com ho havía fet pera desfer-se de la rècula y engaliar al pobre traginer. Aquest acudit del estudiant que havía sigut ase, fóu trobada per ells digna de totes les borles d'aquella Universitat.

Buydes que fóren les alforges, l'estudiant hèroe de la festa pujà a cavall del ase y, voltat de sos alegres companys, continuà lo viatge cap a Cervera. Lo jument fóu venut a la porta de la vila per pochs diners a un gitano, que'l portà al mercat. S'escaygué de passar per allí l'innocent del traginer, y, veyent y conexent son company de tragí, se li acostà y li digué a cau d'orella:

—Quin pecat has tornat a fer, que tornas a ésser burro aquí? Mes a mi no m'enganyaràs pas aquesta vegada: qui no't conega que't compre.

LA VELLA

Una vegada era un pobre home que tenía tres fills. Veusaquí que un día se li presentaren tots tres, dihent-li que se'n volían anar pêl món a cercar fortuna. Ell, com no'ls podía aturar, los donà bons consells, un cavall y un goç a cada un, y al vèurels marxar los digué. Que Déu vos encamine.

Quan fóren un troç enllà, trobaren que'l camí s'esbadiava en tres.

—Ara no podèm pas anar més plegats—digué'l major;—mes abans de separar-nos dexarèm en lo forcat dels camins aquesta ampolla d'ayga clara que m'ha donat lo pare. Lo primer dels tres qui tornarà, si troba la ayga tèrbola, que torne enrera, perquè algún dels altres dos passarà treball.

Dit axò, prengueren comiat, partint cada un pêl séu cantó.

Lo més gran caminà caminà, y quan creya arribar a una ciutat, se trobà dintre d'un bosch y se li féu de nit.

—Trist de tu! Com ho faràs?—s'anà dihent a sí meteix.—Ara hauràs de fer foch.

Mentres l'anava encenent se li presentà una dona vella vella, dihent:

—Ay, quin fret que tinch! Ay, quin fret que tinch!

—Escalfèu-vos, bona dona.

—Mes lo vostre goç me fà pôr. Si me li dexesseu posar aquest pel demunt, no me'n faría.

—Posèu-li, donchs.

La vella posà aquell pel demunt del goç y quedà aconsolada una mica de la pôr. Mes tot seguit tornà a quexar-se:

—Ay, quin fret que tinch! Ay, quin fret que tinch!

—Escalfèu-vos, bona dona.

Mes lo cavall me fà pôr. Si'm dexàu posar aquest pel demunt, no me'n faría.

—Si no demanàu més que axò, posèu-li.

La traydora vella li posà, mes no trigà pas gayre a fer la metexa cantarella.

—Ay, quin fret que tinch! Ay, quin fret que tinch!

—Escalfèu-vos, dona.

—Mes vos me fèu pôr. Si'm dexàu posar demunt aquest pel, no me'n farèu.

—Donchs, posèu-mel demunt.

Ella li posà, y tant bon punt ell tingué aquell petit pel a sobre perdé les forces. En cambi, la vella s'envalentí y'l féu entrar vullgas no vullgas dintre una gran cova, ahont no vegé més sol ni lluna.

En axò'l minyó mitjanser s'escaygué de passar pêl forcat del camí. Mira la ayga de la ampolla y la troba tèrbola, y díu: «Lo téu germà es en treball. Haurías de veure si'l podrías aconhortar».

Agafà'l camí que havía pres lo més gran al despedir-se. Lo camí'l portà al mitg d'un gran bosch, ahont se li féu de nit y se li girà mal temps.

—Has de fer foch—se digué a sí meteix.

Tot just l'acaba d'encendre que se li presenta la velleta, que li díu tota tremolosa:

—Tinch fret.

—Escalfèu-vos, dona.

—Mes lo vostre goç me fà pòr. Si me li dexesseu posar aquest pel demunt, no me'n faría.

—Axò ray, posèu-li.

Li posà aquell pel demunt, y tot seguit tornà a tremolar y a quexar-se.

—Ay, quin fret que tinch! Ay, quin fret que tinch!

—Escalfèu-vos.

—Lo cavall me fà pòr. Si me li dexàu posar aquest pel demunt, no me'n farà.

—Posèu-li.

Li posà, mes tot seguit tornà a la metexa.

—Ay, quin fret que tinch! Ay, quin fret que tinch!

—Escalfèu-vos.

—Mes vos meteix me fèu pòr. Si us dexàu posar aquest pel demunt, no me'n farèu.

—Posèu-li. No hem pas de renyir per tan poca cosa.

Axís que'l minyò mitjanser té aquell pel demunt se troba lligat de forces, y la vella, que's troba més forta, l'empeny a dintre la cova negra y pregona ahont tenía presoner al séu germà.

Lo minyó petit, tornant del séu viatge, passa pèl forcat del camí, baxa de cavall, mira la ampolla y, veyent la ayga tèrbola y gayre bé enllotada, díu:

—Tos germans estàn en gran treball y has de veure si'ls pots donar adjutori.

Pega esperonada al cavall y enfila'l camí del séu germà gran. Camina que caminaràs tot lo sant día, quan arriba la nit se troba al mitg d'un gran bosch. Se trau una pedra foguera y uns lluquets del sarró y encén foch. Axís que l'hagué encès se li presenta la vellota y li díu:

—Ay, quin fret que tinch! Ay, quin fret que tinch!

—Escalfèu-vos.

—Lo vostre goç me fà pòr.

—Lo méu goç no fà rès a ningú, si jo no vullch.

—Dexàu-me-li posar aquest pel demunt.

—Ja li posaré jo.

Y, prenent-lo dels dits de la vella, fà com si'l posés al goç y'l tira al foch.

La vella torna a començar:

—Ay, quin fret que tinch! Ay, quin fret que tinch!

—Escalfèu-vos, si volèu.

—Lo cavall me fà pòr.

—Lo cavall no fà mal a ningú, si jo no vullch.

—Me li dexàu posar aquest pel demunt?

—Com es tan rabijol y a vos no us coneix, ja li posaré jo.

Al cap d'una estona torna a exclamar-se:

—Ay, quin fret que tinch! Ay, quin fret que tinch!

—Prou foch hi ha: escalfèu-vos.

—Vos me fèu pòr. Si us dexàu posar aquest pel demunt, no me'n farèu.

—Axò ray: donàu-mel: jo me'l posaré prou.

La vella li dona, y ell, fent com qui se'l posa demnnt, lo tira al foch. Allavors la vellota volía fer entrar a empentes lo minyó dintre la cova negra, mes se trobà sense forces, y ell, envalentonat, díu, tot trayent-se la espasa:

—Hala, goç! Hala, cavall! Aguantèu-me la vella!

Lo goç, la agafa pêls peus, lo cavall la pren a bells mossechs pèl coll, mentres lo minyó li apunta la espasa al pit.

—Hala, goç! Hala, cavall! Y tu, vellota malehida, ara'm diràs què has fet dels méus germans.

La vella's posa a cridar:

—Ay, ay de mi!

—Si no ho díus te mato.

Quan la vella sent la punta de la espasa en lo pit, li díu tot tremolant:

—Veníu: ja'ls trobarèm.

Pren un bastó pera ajudar-se a caminar, y, fent un gran esforç, obra una porta rònega y menjada pêls anys: es la de la cova, d'hont surten los dos germans majors, deslliurats pêl mes petit.

(Recullida al Vallespir.)

LA ANGUILA PARLADORA

Una vegada era un pobre pescayre, qui, com tenía de costúm, un matí se n'anà al ríu a pescar. Tira la trema a la ayga, y a la primera tremada agafa una anguila que li díu:

—Ay, ditxòs pescayre qui m'has agafada! Però serías més ditxós si'm dexesses anar.

Lo pescayre, qui no havía vist may cap anguila que parlés, quedà convençut de ses paraules y la dexà anar.

Donà un altre colp de trema y agafà tot lo peix que volgué.

S'entornà a casa seva carregat com un ase, y la dona li díu:

—Avuy sí que'n portas la cistella plena.

Y'l pescayre li respòn:

—Allí en·lo gorch del Martinet, he agafada una anguila que parlava. M'ha dit que la dexés anar, y la he tornada a la ayga. Mes de peix n'he agafat tant com n'he volgut, com si Déu m'hagués premiada la bona acció.

La seva dona, era dona, y hauría tingut curiositat de veure y de sentir la anguila que parlava, y li respongué:

—Jo no la hauría pas dexada anar.

L'endemà, de bona llevada, lo pescayre s'entorna a pescar en lo meteix rodal. Tira la trema y torna a sortir la anguila parladora, que li díu:

—Ditxós pescayre que m'has pescada! Mes si'm dexas anar, de peix n'agafaràs a manta.

Ell, mogut de compassió per la pobra anguila y per l'interès d'una bona pesca, la dexa anar. Després tira'l filat y'l trèu plè de peix, que més no n'hi cabía.

Mes al portar-lo a casa, la dona li díu:

—Avuy encara'n portas més que ahir.

Lo pescayre li conta fil per randa tot lo que li havía esdevingut, y com la pesca era per consell de la anguila parladora. Ella li respongué:

—Donchs, jo no la hauría dexada anar.

L'endemà, a punta de día, lo pescayre s'entorna al ríu.

Tira la trema al ríu y torna a sortir la anguila parladora, més parladora y bonica que may.

—Pescayre, lo bon pescayre, ets ben ditxós d'haverme pescada; però'n serías més si'm dexesses anar.

—Donchs, ara no't vullch dexar anar.

—Malhorós de tu, si ara no'm dexas anar!

—La dona m'ha dit que't volía veure y que se't volía menjar.

—Donchs tu seràs malhorós y de peix nò n'agafaràs més; y la teva dona no'm veurà ni se'm menjarà, perquè al arribar a casa teva la trobaràs morta y extesa sobre'l llit.

(Recullida al Vallespir.)

LO BON CATÍU

Una vegada'l Gran Turch de Morería estava molestat de mala manera per tres corbs que se li posavan davant sempre que sortía un peu de casa o treya'l cap pèl balcó o finestres. La negror de ses ales li feya tant mal als ulls com son cant a les orelles; mes no havent-sels pogut allunyar, demanà als sabis de sa terra què significavan, y cap d'ells li sapigué donar resposta. Los endevinayres li digueren que li donarían rahó de tots los secrets de la terra, y'ls astròlechs li digueren que li'n donarían de tots los secrets del cel, llevat d'aqueix que tanta pena li donava. Allavors lo Gran Turch féu fer unes crides a sò de trompeta per tota la Morería, prometent a tots y qualsevol qui li esbrinés per què aquells tres corbs lo seguían, si era pobre'l faría rich, y si era rich lo'n faría dèu vegades més, y si era fadrí'l casaría ab la seva única filla. Podèu pensar si'ls marabuts se gratavan lo front y estiravan la barba tot rumiant, y si'ls sabis moros ne desempolsarían de pergamins y'n fullejarían de llibres, estudiant de día y de nit fins a cremar-se les celles. Ningú trobà lo deslligador d'aquell enigma, sinó un pobre catíu cristià que per atzar ne tingué esment des del fons de sa presó. Lo Gran Turch se'l féu portar tot seguit a sa presencia, dihent-li que, encara que fós catíu,

podía guanyar lo premi, començant ell meteix per traure-li'l grilló dels peus y les manilles de les mans.

Animat ab tan bones paraules y millors féts, lo catíu digué al Gran Turch de Morería que aquells tres corbs significavan un pare y una mare de son reyalme que's pledejavan un fill. La mare, poch temps després de posar-lo al món, l'havía llençat de sa presencia; lo pare l'havía aplegat y fet criar per una dida molt bona y sana. L'infant cresqué, y's féu un pom de flors per sa hermosura y per ses bones disposicions. Quan la dolenta de la mare'l vegé, se'l volía per ella, y son pare, de qui era apartada des del naxement del fill, no li volía donar. Lo plet dura encara, y sóu vos qui l'ha de resoldre. Déu permet que aquests tres corbs estigan aprop de vos fins que fèu justicia y donèu lo fill a qui pertoca.

Lo Gran Turch no s'hi hagué de pensar gayre estona, resolent que'l fill fós del pare, que l'havía aplegat, y no de cap manera de la mare, que l'havía llençat.

Quan bon punt hagué pronunciada la sentencia, los tres corbs, que, com sempre, estavan allí a sa vora, se dividiren dos d'ells y se n'anaren molt contents per un cantó, y l'altre se n'anà tot sol y tristament per la altra banda.

Los palacians del Gran Turch y'ls sabis barbuts de Morería que estavan allí congregats pera veure qui desfaría'l nus y se'n duría la palma, quedaren maravellats. Lo Gran Turch allavors oferí al pobre catíu lo pactat, axò es, la meytat de ses riqueses y sa filla, pubilla de son reyalme, per esposa. Lo pobre catíu li respongué que li'n sentía molt grat, que ell era cristià, y, per lo tant, estava content ab sols la llivertat.

Sortí llibert del palàu del Gran Turch, prenent lo camí de la terra de sos pares. Després de tres díes de

caminar vegé a la vora del camí un pagès que llaurava tenint junyits un bou y un home, fent portar més càrrega y junyint més al home que al bou. Se'n condolgué'l pobre catíu y demanà al pagès que per amor de Déu no tractés axís al home; y, veyent que no feya cas de ses paraules, li demanà si li vendría com a esclàu. Lo mal pagès respongué que prou, si li'n donava prous diners. L'altre, desitjós de guanyar-los aviat, se n'anà a trucar a una masía, demanant si'l volían llogar per amor de Déu. Lo llogaren y'l féren anar ab los moços a arrabassar un bosch. Ell agafà'l magall, y d'un colp arrencava qualsevol soca y capgirava qualsevol soch, y mitg-partía plançons y arbres rabassuts. Los moços digueren al amo que treballava més ell que tots plegats. L'amo ho volgué veure y, maravellat, li preguntà qui era y pera què treballava. Lo bon catíu li contà fil per randa la seva sortida de Morería y com al peu del camí trobà un pagès que llaurava ab un bou y un home, y com treballava pera desjouar al home per amor de Déu.

L'amo, admirat de tanta virtut, conegué que d'allà li venía la força y, sense voler que treballés més, li donà'ls diners que li calían pera'l rescat del home.

Lo bon catíu anà a traure-li'l jou de sobre y, trobantlo malalt, se'l carregà a coll y se l'emportà a la terra dels cristians, ahont lo féu curar y desprès lo dexà llibert com a ell l'havía dexat lo Gran Turch de Morería.

COMPTES DE PAGÈS

Un pagès de la montanya qui no havía vist cap llibre del *deu* y *haver* per la senzilla rahó de que encara no n'hi havía, ni per altra banda n'hauría tret gran profit, puix no sabía de llegir ni d'escriure, lo suplía d'aquesta manera:

Tenía dues bossetes penjades a la espona del llit: en la una posava los diners que guanyava cada día, dihent *poso*, y l'altra era lo dipòsit d'hont treya tot lo que gastava, dihent *trech*.

Pera saber si perdía o si guanyava no havía de regirar llibres, ni de fer càlculs matemàtichs, ni de gastar paper ni tinta: rès d'axò: senzillament ab la mà esquerra tocava la Bossa del *poso* y ab la dreta la bossa del *trech*, y ja ho sabía. Fins arribà un día que ni axò havía de fer: ab una sola mirada que donés a les dues bosses ja sabía la seva situació econòmica y com y de quina manera marxavan sos negocis.

LO LLOP

Una vegada era un llop que, al axecar-se de son jaç de fullaraca en lo bosch, féu un estornut y digué:

—Avuy sí que serà día de bona ventura.

Se posa a caminar, y, en efecte, a les poques passes ja'n troba dos marrans que's batían a colps de cap. Ell s'hi acosta y'ls anuncía que se n'ha de menjar un.

—Axò prou—ells li responen;—mes espera un xich. Ara'ns estavam partint un prat y no'ns sabíam avenir. Tu, llop, faràs de jutge: pòsat al mitg, nosaltres nos en anirèm un a cada banda de prat, arrencarèm la correguda cap aquí, y tu't menjaràs al qui primer arribe.

Tal dit, tal fet, y encara millor, vingueren disparats de cada cantó de prat y, arribant al mitg al meteix temps, li donaren una cotassada que'l féu fugir sense esperar la segona.

Se'n va vora amunt d'una ribera, troba una truja ab sos porcells y li díu:

—Truja: estich dejú encara, y'm desdejunaré ab un de tos porcells.

—Espera un xich, que l'hem de batejar—díu ella.

Se'n van a la vora del ríu. Lo llop, curiós, vol veure la cerimonia, quan la truja, ab una morrada, lo rebat a dintre un gorch.

Lo llop, axís que'n pot sortir, se'n va ab les orelles baxes ribera amunt, y en una coromina troba una euga que pastura ab son mulat. Ell l'escomet y li díu:

—Vinch a menjar-me'l téu mulat.

—Espera un xich, que tinch una espina en un peu y abans me la treuràs.

Lo llop, afalagat per tan bones paraules, va per trau-re-li la espina que tenía en una pota de derrera, quan la euga, ab una coça, lo tira un troç lluny estabornit.

Allavors lo llop, desenganyat de sí meteix, exclama:

—De ventures prou n'ets atrapades, mes no te n'has sabnt aprofitar. Quan has trobat los dos marrans devías començar lo parlament menjant-ten un. Quan has ensopegada la truja, abans de saludar-la devías crospir-te un porcell, y al escometre la euga ja devías tenir son pollinet coll avall.

Volgueres fer de repartidor d'un prat entre dos marrans, y ab una mica més te mitg-partexen a tu; volgueres veure com la truja batejava a sos porcells, y tu'n sortires batejat; volgueres fer de cirurgià trayent la espina del peu de la euga, y per poch t'esbadella'l cap. Y, ab tantes y tan bones aventures que t'han passades, te n'hauràs d'anar al llit sense sopar.

(Recullida al Vallespir.)

AL PEU DE LA LLETRA

Una vegada un metge anà a visitar un malalt d'una casa de pagès, li receptà unes píndoles y encarregà a la seva dona que n'hi donés una cada dues hores.

—Mes, com ho farèm — digué ella, — si no tením rellotge?

—Ni rellotge de sol?—replicà'l metge.

—Ni rellotge de sol.

—Donchs, què us diré jo? Quan conegàu que han passat dues hores, li donàu la primera.

—Però, senyor doctor, com ho conexerèm?

—Què us dirè jo?—digué'l metge amohinat.—Cada vegada que cante'l gall, li donàu una píndola.

L'endemà'l metge tornà y trobà'l maltalt pitjor.

—Donchs, que no heu fet lo que us he dit?—preguntà a la mestressa.

—Sí—respongué ella;—mes ab tan mala sort, que no li goso pas dir.

—Digàu, dona—féu lo metge.

—Donchs, ab tan mala sort, que a la tercera píndola'l gall s'ha mort.

—Donchs, que donavau les píndoles al gall?

—Sí. No'm va dir vostè que cada vegada que cantés li donés una píndola? No he fet més ni menys de lo que vostè ha manat, mes lo pobre gall no les ha pogudes pahir.

LA GUINÈU Y'L LLOP

Una vegada era una cabra que tenía dues cabrides dins un cortal emboscat de la montanya. Al matí se n'anava a pasturar, y quan a la posta del sol tornava, deya tustant la porta ab son cap banyut:

Obríu, obríu, cabretes.
Porto llet a les tetetes,
porto foch a les potetes,
porto rama a les banyetes.
Obríu, obríu, vitetes.

La traydora de la guilla un día s'ho escoltava y's digué a sí metexa: «Axò també ho sabràs fer tu.» Un día que la cabra era fora a pasturar, s'acosta a la porta y, estrafent la seva vèu prima y esquerdada, començà:

Obríu, obríu, cabretes.
Porto llet a les tetetes,
porto foch a les potetes,
porto rama a les banyetes.
Obríu, obríu, vitetes.

Les cabrides, que eran de pochs mesos, no tenían experiencia y, creyent obrir la porta a la seva mare, l'obriren a la guinèu. Al veure un animal tan extrany dintre casa seva, se posaren a belar y a cridar a la màre, y la guinèu, que no es gens amiga de soroll, cuytà a tocar ruxola sense fer-los cap mal, aconhortant-se solament ab lo fruyt d'un formatge.

Se l'anà a menjar al cim d'una roca, y com les crostes no li agradavan, les tirava daltabaix. Un llop que estava mitg mort de gana al pèu de la roca, les cullía y, trobant-les dolces com una mel, digué a la guinèu:

—Comare guilla: d'hont traus aquestes crostes tan saboroses?

—De la casa de la cabra.

—Com hi podría jo entrar?

—Tusta a la porta y digas:

Obríu, obríu, cabretes.
Porto llet a les tetetes,
porto foch a les potetes,
porto rama a les banyetes.
Obríu, obríu, vítetes.

Lo compare llop seguí'l consell de sa comare: tan bon punt la cabra sortí de son horri, se'n va al pèu de la porta y comença a la seva manera la cançó que li havía ensenyada la guilla:

Obríu, obríu, cabrasses.
Porto llet a les tetasses,
porto foch a les potasses,
porto rama a les banyasses.
Obríu, obríu, cabrasses.

Les cabrides, al sentir aquella vèu tan grossa y aspra, més grossa y aspra encara que la vèu de la guinèu, cregueren que era la del llop, de quí sa mare'ls havía parlat diferentes vegades, se posaren a belar y no'l volgueren obrir de cap manera, y'l llop se n'hagué d'anar al llit en dejú.

(Recullida al Vallespir.)

INDIRECTA

Un marxant d'aquells qui havían begut en set tavernes y dormit en set hostals, dinava un mitgdía en una posada.

Les tovalles que cobrían la taula no havían vist feya temps una góta de llexíu ni una volva de savó, ans estavan de taques que no n'hi cabían més. Ell pensà: com los ho podrías dir indirectament, sense agraviar-los? Quan la mestressa anà a dur-li recapte, ell començà de parlar-li de sos llarchs viatges, dels pobles hont havía estat, de les cases hont s'havía allotjat y de les extranyeses que en elles havía vist. Tot retrayent-li coses extranyes, li digué que en un hostal hont ell posava tenían per costúm clavar les tovalles a la taula de ninòu d'un any pêl ninòu del altre.

—Ay, ay! Que brutes devían ser!

—Si fà o no fà, com aquexes—respongué'l marxant.

La mestressa, excusant-se ab la criada, entengué la indirecta y les hi mudà tot seguit ab unes altres netes de bugada y blanques com la brumera del savó que les havía emblanquides. Havía entesa la indirecta, com aquell fadrí que anava a demanar una noya y li tiraren una carabaça escala avall quan ell la pujava.

LOS SABIS PRUDENTS DELS PITÈUS

Una vegada, en un hostal dels que hi havía en lo camí de Berga cap a Manresa, se presentaren tres hòmens de la montanya demanant aculliment pera la nit que'ls venía demunt. Donaren dos truchs a la porta y digueren, com de costúm, al posador:

—Nos donarèu posada per aquesta nit?

—Prou. Mes, qui sóu vosaltres y ahont anàu?

—Anàm a la fira de Manresa y som los sabis prudents dels Pitèus—respongué'l més vell.

Aquest títol de «Sabis prudents dels Pitèus» féu riure a la mestressa, que'l sentí des de la cuyna; y mentre'ls donavan sopar estudià ab son marit, que era de bon humor com ella, com podrían provar llur sabiesa.

Quan hagueren sopat, los acompanyaren a una cambra que era a dalt, lluny de la fressa de la casa, y no hi havía altra finestra que una que taparen ab un armari portàtil.

Los tres sabis se n'anaren al llit, y, com no sentiren fressa, trigaren molt a desvetllar-se.

Quan, cançats de dormir y fent-los mal los ossos de jaure, obriren los ulls, se llevaren, y'l més sabi dels tres se llevà pera obrir la finestra. No podent-se guiar per cap raig de claror, a les palpentes anà cercant a dreta y a esquerra, fins que ensopegà la porta del armari. La

obrí, mirà a dalt y a baix, y, no veyent mica de claror enlloch, exclamà:

—Es fósch com una gola de llop.

Y s'entornà al llit.

Dormiren unes quantes hores, y, no podent ja dormir més, s'alçà'l sabi segón, obrí l'armari, y, sentint-hi olor de formatge, com que n'hi havía hagut, exclamà:

—Quina olor de formatge que fà'l món!

Y s'entornà al llit.

Al cap d'una estona se llevà, cançat de rodolar pêl llit, lo sabi tercer; mirà per totes bandes, y, no veyent a llevant ni a ponent rastre de claror, exclamà:

—La nit es encara negra com un pecat y'l món put a formatge.

Los del hostal, que s'ho escoltavan des de derrera la porta, se n'hagueren d'anar a baix pera no esclafir la rialla.

Cap a la fí, l'hostaler, compadit dels tres sabis, entrà a la cambra, los demanà si havían dormit bé, apartà l'armari que tapava la finestra, la obrí, y'ls tres sabis vegeren, extranyats, que ja era día.

Com la gana'ls tenía corsecats, demanaren esmorsar, y, mentres esmorsavan, un d'ells digué als altres:

—Cuytèm, que hem d'anar a fira.

—Però, a quina fira?—digué l'hostaler, ficant-se a la conversa.

—A la de Manresa.

—Veyèu aquesta gent que arriba? Sóa firetayres que'n tornan—respongué l'hostaler.

Allavors los tres sabis s'adonaren de que havían dormit vintiquatre hores, y, en lloch de continuar lo camí cap a Manresa, se giraren en rodó cap a les terres de Sant Llorenç dels Pitèus.

D'axò ja fà molt temps. A Sant Llorenç no havía arribat encara la carabaça. Veyent-ne unes quantes arreconades a la entrada del hostal, preguntaren al hostaler què era allò.

Ell los respongué que eran ous d'euga.

—Nosaltres cabalment anavam a Manresa a comprar una euga. Si'ns volguesseu vendre un d'aquests ous, plà que us ne sentiríam grat.

—A la veritat—respongué sornagueramente l'hostaler—los volíam tots per nosaltres; mes, si tant lo volèu y'l pagàu bé, portàu-vos-en un.

Esquitxant unes quantes lliures que duyan pera comprar una euga a la fira, compraren la carabaça més grossa del hostal, y se la endugueren camí amunt cap a Sant Llorenç dels Pitèus.

Tot caminant, enrahonavan l'un ab l'altre de la rebuda que'ls farían llurs compatricis al vèurels arribar ab una cosa tan extranya y tan productora com l'ou d'una euga.

Aquest, mentres passavan, distrets, per un cim de carena, se'ls esmunyí d'entre mans y començà de rodolar rostos avall. Al segón o tercer capgirell que donà s'esberlà pêl mitg, y sos troços, escampant-se en llur baxada, desvetllaren un llebreta que dormía sóta una mata.

Al veure-la córrer cregueren los dels Pitèus que era la euga petita que havía sortit del ou, y llur desconsol d'haver-la perduda fóu més gran.

—Malaguanyada eugueta!—anavan dihent tot acostant-se tristos a llur poble.—Si hagués arribada bé, l'any vinent no hauríam hagut d'anar a peu a la fira de Manresa.

LA ORELLA DEL GEGANT

Una vegada era un pobre home que no tenía sinó un fill. Aqueix fill li digué que volía anar pêl món a cercar fortuna.

—Ves-hi—li digué son pare,—a la bona de Déu.

Se n'anà camí enllà, camí enllà, y després de moltes tortes y marrades se trobà dintre un gran bosch. Comença de seguir lo bosch a dreta y a esquerra, y d'ací y d'allà, al ultim de tot hi veu un palàu y se n'hi entrà. Quan es a dins del palàu veu exir una dama que li díu:

—Què fas aquí, malhorós? Lo gegant vindrà y te matarà com una formiga.

—No'l podría matar jo a ell?

—No sé si portas bones armes. Ell vindrà y te farà present d'un sabre pera bàtret ab ell. Tu no'l vullgas de cap manera: serveix-te del téu. Encara't donaré un altre consell: si li pots tallar la orella esquerra, ja'l tindràs desarmat y vençut.

La dama se retira per un cantó, y per l'altre no triga a sentir-se lo gegant, qui venía. Axís que veu al minyó sobrevingut li díu:

—Què fas aquí, malhorós?

—M'hi estich.

—Si't vols estar aquí, has de batallar ab mi. Vet-aquí un sabre.

Y, dihent-li axò, li tira per terra.

—De sabre ja me'n tinch.

S'embestexen l'un al altre. Al primer colp lo minyó fà caure a terra la orella del gegant. La cull y se la fica a la butxaca. Vençut lo gegant, ell vol sortir d'allí, y en lloch troba la porta forana. Rodant d'ací y d'allà, se posà impensadament la mà a la butxaca y sentí una veu petita, petita, que deya: «Mana». Se gira y no veu a ningú. Se torna a ficar la mà a la butxaca y torna a sentir la veueta que li deya: «Mana».

Allavors ell digué:

—Que'm dugas tot seguit a casa del méu pare.

Y tal com ho desitjava, en un dir Jesús, sense saber com ni de quina manera, se trobà a casa del séu pare, tan pobre y tan pelat com abans de sortir-ne.

(Recullida al Vallespir.)

LO MALCONTENT

Contan que hi havía un capità a qui no estava may bé'l ranxo que's donava a la tropa. Lo provava cada día, sense descuydar-sen may: l'un día lo trobava salat, l'altre dolç; ahir los ciurons estavan massa crusos, avuy les mongetes són massa cuytes. Lo pobre cuyner ho havía provat tot; estava, rellotge en mà, al pèu de la caldera pera que'l menjar estigués al punt; mes no ho conseguí may. Un día, fent un esforç pera acontentar-lo, posant-hi diners de la seva butxaca y tot, hi posà més carn y de la millor, y pera acompanyar-la hi posà fidèus comprats al millor fideuer de la ciutat. A la hora de dinar se presentà'l capità, y tastà lo brou y'l trobà bé. Lo cuyner estava joyós y a punt de cantar victoria, mes se contenía dihent-se a sí meteix: no digas blat que no sía al sach. Lo capità ficà la llossa a la caldera y la tragué ab un gran penjoll de fidèus blanchs y caldosos, y, no sabent per hont ficar al ranxo la tisora de crítich inexorable exclamà:

—*Pero ¡qué fideos más desiguales!*

Y, plè de quimera, tirà la llossa a la marmita.

LES COVES DE RIBES

Una vegada un ribetà, o sía un fill del poble de Ribes, jo no sé per quines víes, si per mar o per terra, si catíu o en llivertat, anà a parar a Morería, y encara més a la ciutat de Constantinopla. Los moros l'acompanyaren al palàu del Gran Turch, y, conduhit a sa presencia, aquest li preguntà d'hont era. Sabent que era del poble de Ribes, li demanà si's veuría ab cor d'entregar una carta a una filla seva que estava temps havía encantada dintre les coves.

—Te sortirà—li digué—en figura de serpent, mes no tingas pôr: posa la lletra al cap d'una canya esquexada y dexa-li caure a la boca, y en un moment aquell monstre horroròs se convertirà en una gentil donzella. Mes, ay d'ella y ay de mi si la carta cau a terra: ni ella's desencantarà ni jo la podré veure may més. No cal dir-te que si'm desencantas la filla y me l'acompanyas ací, te donaré lo que voldràs, baldament me demanes la meytat del méu reyalme.

Passaren díes y setmanes. Aquell home, sortint de la terra dels moros, tornà a la dels cristians, y, recordantse de que era ribetà, no parà fins a estar de tornada en lo poble de Ribes. De bona arribada, sa primera diligencia fóu complir la promesa que féu al Gran Turch de Morería.

Se n'anà cap a la cova, allí posà la carta al cap d'una canya, y ab aquexa per bastó se ficà balma endins, balma endins, fins al bell cor de la montanya. Allí se li aparegué l'horrible serpent. L'home, al vèurel, agafà pôr y, posant-se a tremolar, dexà caure la canya de les mans, y la serp desaparegué fent un gran crit de donzella. Des d'aquella féta diuen que la pobra filla del rey moro se quedà més encantada que may dintre d'aquella cova per culpa de aquell cristià, qui al entrar-hi no s'havía recordat de fer lo senyal de la crèu.

ACUDIT

Díu que una vegada Nostre Senyor y Sant Pere anavan per un camí. Lo camí era estret, y Sant Pere anava derrera. Passaren pél pèu d'un estany y les granotes s'esgargamellavan de cantar.

— Senyor — digué Sant Pere, — aquexes granotes fan mal de cap. Com les podríam fer callar?

Jesucrist li digué:

—Tírals la cóca que'ns han donada per caritat.

Sant Pere pensà: «aquella cóca es malaguanyada per les granotes; lo Senyor està caminant distret; me menjaré la cóca y'ls tiraré una pedra, que les farà callar igualment que la cóca». Dit y fet: tirà una pedra a les granotes, y les granotes callaren, y ell s'afanyà a menjar-se la cóca tot d'amagat, pera que Nostre Senyor no ho vegés.

Al cap d'uns quants díes Nostre Senyor digué a Sant Pere:

—Pentinam la cabellera.

Sant Pere l'obehí: agafà la pinta y començà a partir aquella gran cabellera al istil nazarèu. De sopte quedà admirat.

—Senyor—digué:—aquí al clatell teníu ún ull.

—Sí,—respongué'l Senyor,—y ab ell vegí l'altre día com tiravas una pedra a les granotes y't menjavas la cóca que'ns havían donada per caritat.

Sant Pere quedà confós, y, agenollant se-li als peus, li demanà perdó d'haver-lo desobehit.

LOS DOS SASTRES

Si anàu per les masíes de la plana de Vich vos ne diràn moltes dels sastres. Vos diràn que tres sastres no fan un home; que tres sastres no pogueren carregar un sach de sagó a una truja, ab la circumstancia de que la truja anava dintre un rech. Vos contaràn, encara que sense dir-vos ahont, que set sastres se varen anegar l'un derrera l'altre pera abastar una pruna que vegeren passar a la vora d'un ríu. Mes tot axò us ho diràn com a falornies y rondalles de la vora del foch inventades pêls terrallons que treballan al sol y a la serena, al veure que'l sastre guanya més bon jornal que ells, ben dormit y ben menjat, en lo porxo de la masía. Mes la rondalleta que us vaig a contar la donan com a certa y succehida no fà gayres anys, podent-vos anomenar y tot los personatges d'ella. Comencèm, donchs.

Dos sastres de Sant Boy de Lluçanès fóren demanats per uns richs pagesos del poble de Sora pera cusir uns quants díes, com allí s'acostuma; y havent de començar lo jornal a punta de sol, pera no escarbotar-lo y també pera poder trencar lo són y reposar una estona abans de posar-se a la feyna, sortiren de Sant Boy a entrada de fósch. Lo camí es una giragonça continuada per entre penyalars y boscuries. En mitg d'una d'aquexes, quan ja venían un xich esporuguits dels·udols y remors extranys que havían sentit y de les negres ombres que havían vist, davant per davant se'ls presenta una cosa blanca de la

alçada d'un home. Ells, duptant de si era un home de carn y ossos o una fantasma, s'aturan, y, tremolosos, se demanan l'un al altre què faràn.

Lo bosch es espès a una banda y altra y no hi ha més camí que l'interceptat per aquella cosa blanca, y aquexa no's decanta a una banda ni a altra, com dihent-los «aquí us espero; fèu lo que vullgàu, heu de venir a raure ab mi». Ells s'aturaren, tornats soptadament de glaç, com la dona de Xom. Se volen moure y sos pèus estàn clavats a terra com los dels arbres que'ls rodejan; provan de moure'ls braços y no poden, talment com si fóssen de marbre. Volen parlar-se, y ses llengues estàn glaçades també y han perdut l'ús de la paraula. Sols sos ulls estàn vius pera mirar aquella cosa blanca que'ls esglaya, los aterra y empedreeix.

Al cap d'una llarga estona un d'ells, un xich reanimat, troba que la llenga se li desnuha, y diu a cau d'orella a son company:

—Es lo Cabrer!

—Jesús, María, Joseph! — respòn l'altre. — Mes lo Cabrer, segons diuen, sempre va tot sol, y nosaltres som dos.

—Som dos sastres—replicà l'altre, — y de dèu que fóssem no'n tindría per esmorsar. Lo Cabrer! Sabs qui es lo Cabrer? Díes passats un batalló de soldats li anava al derrera, y de colp y volta sortí d'entre unes mates y passà per entre-mitg d'ells com un pagès pêl mitg d'un camp de blat de moro.

— Però, y si no ho es?—digué l'altre.

—Díus que no ho es? No veus relluhir la seva escopeta de dos canons que té espantat lo Lluçanès? Si l'axeca estàm perduts y'ns ne toca un per cada un. Jo ja'm sento la bala dintre'l cos.

—Però... si ho fós—replicà l'altre,—no s'estaría pas ab tanta calma. Jo crech que es una ànima del altre món. Jo, Déu m'ho perdone, vaig tractar malament a la sogra uns díes abans de morir y... es ella! Es ella! Aquexa blancor es la seva mortalla: ho veig bé.

Axí estigueren una estona, l'un creyent que aquella cosa blanca era'l Cabrer, y l'altre que era la ànima de la seva sogra, mes tots dos sense prou coratge pera empendre y molt menys pera batallar ab l'un ni ab la altra. No gosant rompre'l foch ni solament atançar-s'hi, resolgueren entrar en parlament ab aquests mòts, dits pêl més animós dels dos sastres:

—Déu vos dó bona nit y bona hora. Som dos sastres de Sant Boy que anàm a dormir a Sora. Nos dexaríau passar, si us plàu?

Allavors allargaren les orelles pera escoltar la resposta, y aquesta no vingué.

—Si no ho haurà sentit?—se digueren l'un al altre. —Qui sab si li tornavam a dir?

Y ab vèu tremolosa tornaren a fer la metexa salutació:

—Déu vos dó bona nit y bona hora. Som dos sastres de Sant Boy que anàm a dormir a Sora. Nos dexaríau passar, si us plàu?

Y la cosa blanca, rès: com si tingués les orelles a câl ferrer. Los dos sastres, si espantats estavan abans de fer la pregunta, més ne quedaren desprès, al veure que no merexían una resposta, ni bona ni mala. De dexar-los passar, com demanavan humilment, no'n tenía tampoch cap ayre, puix seguía, com sempre, tètrica y amenaçadora al bell mitg del camí. Ells, entre la pôr y l'esglay, tornaren a dir-li ab ayre penedit:

—Déu vos dó bona nit y bona hora. Som dos sastres

de Sant Boy que anàm a dormir a Sora. Nos volèu dexar passar, si us plàu?

Y la cosa blanca féu lo sort com les altres vegades, y no'ls digué ni sí ni no.

Allavors los dos sastres, atemorisats y tenint pôr de fer enfadar la fantasma si li féssen més preguntes, no li digueren rès més, s'acostaren acurrucats l'un al altre y esperaren lo día.

A ses primeres llambregades obriren bé les parpelles y, oh vergonya!, vegeren que aquella cosa blanca que'ls havía semblat una ànima y un facinerós y una horrible fantasma era lo soca d'un arbre, blanca de vellesa, espellada pèl bestiar y per les pluges, y de la alçada d'un home.

A sa vista nostres dos hèroes s'animaren y se revestiren soptosament de valor: l'un alçà la mitja-cana y, a tall de sabre tallador, la dexà caure sobre aquell tronch insensible, y, trayent l'altre les formidables tisores de la butxaca, les hi clavà dintre'l cor, dihent ab vèu sencera y ab ayre amenaçador a la pobra soca:

—Ah! Si fósses un home!

LO LLORO

Una vegada eran dos companys d'un poble molt arreconat dels Pyrinèus. Un d'ells se n'anà a fer fortuna a Amèrica, y al despedir-se del altre li digué:

—Què vols que't porte?

Aquest, havent sentit parlar dels lloros y aponderar sos parlaments, li digué:

—Portam un lloro.

Tornà al cap d'alguns anys, y al ser a Barcelona se recordà de que no havía pensat ab la promesa féta a son company. Cercà un lloro, y no'n trobà cap, y's digué a sí meteix: «Ton company no ha vist cap lloro. Tant se valdría enviar-li un mussol».

Dit y fet, se'n va a la fira dels aucells, compra un mussol y li envía.

Al cap de temps anà al séu poble, y son company li digué que havía rebut lo lloro, y ell, no sabent què respondre de moment, li digué, tot trabat de llenga:

—Bé, y parla?

—De parlar, no ho fà encara—respongué'l séu company;—però, axí que sent parlar, escolta y s'hi fixa molt

DEFENSANT LO DESCONEGUT

Dos italians, l'un entusiasta del Dant y l'altre d'Ariosto, un dia dinaren plegats y en bona companyía Després del llevant de taula encetaren de nou sa eterna qüestió de si era l'Ariosto o'l Dant lo primer poeta d'Italia, y no's pogueren avenir de cap manera. Cridaren, baladrejaren, se digueren lo nom del porch y's tiraren los plats pêl cap mentres ne quedaren de sencers a la taula. Plens d'ira, després se desafiaren, sortiren al carrer, ganivetada va y ganivetada vé en menys temps del que haurían gastat en donar gracies, y un dels dos caygué a terra ferit mortalment. Abans de donar l'esperit a Déu, a exemple de nostre Don Quixot, recobrant la esma perduda momentaniament per la idea, s'exclamava dihent aquexes paraules: «Senyor, perdonàu-me! Moro tontament per defensar que l'Ariosto es millor que'l Dant, y axò es ben trist al pensar que no he llegit ni l'un ni l'altre».

LLATINADA

Una vegada un minyó de fora ciutat se llogà per criat en una casa noble. Més que la soldada'l temptava la illusió de poder anar vestit de llureya. Axò era'l desideratum, lo somni d'or de tota sa vida. Mes aqueix somni no's cumplía may; la flor d'aqueix innocent desitg no arribava may a granar y ell n'estava tristoy. No era pas que no l'estimessen, puix de mica en mica anava entrant a totes les feynes y fins a les intimitats de la casa.

Lo senyor, veyent-lo de bon cap y bona memoria, li ensenyà d'ajudar la santa missa, servey que feya tots los diumenges y díes de colre y de guardar y'ls díes d'entre setmana que tenía devoció d'ohir-la. Un día, al sortir lo criat de la capella, digué al senyor ab la franquesa ab que ja li podía parlar:

— *Tristis est anima mea* perquè no hi ha *librea.*

Y l'amo li va respondre també ab un altre versicle del introit de la missa:

—Si no hi ha de què, *quare conturbas me?*

LO SALOMONET DE LES MATINES

Deu fer molts y molts anys del fet que us vaig a contar, sense guanyar ni perdre, tal com me'l va contar a mi fà temps un vell mariner de Tarragona.

Un bastiment, perseguit y sedacejat pêl mal temps, cercava endebades la entrada d'aquell port una nit en que la tempesta batía fortament aquelles costes y ab ses ales de negra boyra feya la foscor impenetrable. Los xisclets del vent entre les cordes y l'espetech de les onades al rompres en les roques li sonavan al vell patró tan asprament com les rodes dels carros que a dreta y esquerra d'un cech que, per atzar, se troba sol en mitg d'un camí ral.

No hi havía encara fars marins allà ni enlloch, mes li costa poch d'encendren un hont bé li plàu, y de traure de perill als qui de cor li reclaman, a Aquell qui ha dit en lo sant Evangeli: *Jo só la llum del món: qui'm segueix a mi no camina pas en les tenebres.*

Era cabalment la nit santa de Nadal. Los canonges y beneficiats de la Sèu cantavan ab tota solemnitat los psalms de Davit y les profètiques lliçons d'Isaíes de les matines, abans de les dotze, com se solía fer alguna hora, pera començar la missa del gall al punt de la mitja nit. L'escolà major axecà l'anomenat Salomonet del chor, coronat de ciris encesos, fins al endret del gran rosetó que mira a la mar, com ull immens del edifici; y'ls mariners, qui, ja a punt de naufragar, demanavan a Déu un raget de claror, al veure-la soptadament, s'orientaren a

plaher, com los tres Reys ab la estrella, y entraren feliçment y arrelaren la àncora en lo redós més abrigat de la badía.

Plorant d'agrahiment, l'endemà de bon matí pujaren a pèu descalç a adorar al bon Jesuset, y, aprés de remerciar-lo per aquell salvador miracle, lo contaren fil per randa als tarragonins, qui s'ho contan encara de pares a fills y no ho han dexat ni ho dexaràn esborrar de sa memoria.

La tradició afegeix que en aquella sortosa nau venía la filla del vell patró, y que al posar los pèus en terra volgué cumplir la prometença que havía feta en la hora del perill de quedar-se per monja en lo convent de Santa Clara. Des d'allavors ençà, cada any, quan lo vespre abans de Nadal se cantan les matines en la Sèu de Tarragona, s'axeca'l salomonet tradicional fins al endret del gran rosetó. La resplendor que no cab en la basílica, figura en aquella hora de la Cova de Bethlèm, s'aboca pêl finestral, y una garba de llums de color baxa al port a refrescar la recordança d'aqueix succés memorable als mariners.

Sagrada claror del santuari, llum de la Cova Santa, llanterna de Sant Joseph, estrella dels Sants Reys, antorxa dels veritables sabis, sol de justicia y resplendor del Pare, surt aquesta nit de la Establía de Bethlèm, llènçat pêl món y illumina a tants milions de cors que no hi veuen y a tants pobles y nacions que naufragan perduts en la fósca nit del error y en la mar de les passions humanes! Aurora de Nadal, mòstrat ja com la ullada del infant diví sobre la terra plena de tenebres y ombres de mort, y torna-hi lo día clar y serè de la fè, esperança y caritat que'l cor anyora.

De *La Crèu del Montseny*, del 24 de Desembre de 1899.

LO CAMÍ FANGÓS

En temps d'ivern, y desprès d'unes pluges molt fortes, una vegada's trobaren en mitg d'un camí ral un jove que pujava de la plana, emprenent un llarch viatge, y un vell qui l'acabava, baxant de la montanya y aprop ja de la posada.

—Déu vos guart, bon home—digué'l jove al vell.—Me diríau, si us plàu, si hi ha gayre fanch per aqueix camí amunt?

Lo vell se'l mirà de cap a peus, com prenent-li la mida d'un colp d'ull, y desprès li respongué ab aquexes paraules:

—Me díus si hi ha gayre fanch? Pera'ls vells, fins a genoll; pera'ls jóvens, fins a coll.—

Lo jove, qui esperava, sinó una llohança de sa bona cama, una resposta més falaguera, se quedà en dejú del séu significat. Y creyent que'l bon ancià se volía riure d'ell, si es que no estava trastocat, se n'anà camí amunt tot barbotejant: «Ara veyèu quina resposta de donar, a un jove dispost y lleuger com jo, un vell qui se'n va del món! Es que ho voldría dir al revés: «Pera'ls jóvens, fins a genoll; pera'ls vells, fins a coll».

Lo jove, delitós, a pas de convidat, emprengué'l camí, y a les quatre passes ja s'havía oblidat de la sentenciosa

dita del bon vell, y, camina que caminaràs, com més anava, més fanch trobava. Pera sortejar-lo, com los anys no li pesavan gayre, saltava d'ací y d'allà de pedra en pedra y de una vora de camí ral a la altra. Tot saltant y gambejant, refiat de sa lleugeresa, una vegada posà'l pèu sobre una pedra girella, y quan menys s'ho pensava se n'anà de costelles al bell mitg y en lo més tóu y espès de la fanguera, d'hont sortí enfangat fins al coll, y encara ab prou feynes.

Allavors començà d'entendre y de capir l'extrany enigma del vell enteniment at, més que més al recordar que aquest, a la seva edat y venint d'un llarch viatge, no s'havía enfangat sinó fins a les genolleres.

De fanch n'hi ha de moltes menes y de viaranys llotosos n'hi ha més dels que sembla y per tot arrèu. Si volèu que us ho diga clar y català, a la curta o a la llarga ho són tots los qui s'apartan del camí de la netedat y de la dretura, que es lo camí del sant Evangeli.

Si'l jove que tot just enfila'l camí de la vida, trobantlo tal vegada espedregat, bonich y sembrat de flors, demanés als vells que ja l'acaban si hi ha gayre fanch, tots farían la metexa resposta: «Pera'ls vells, fins a genoll; pera'ls jóvens, fins a coll».

De *Joventut*, del 7 de Juny de 1900.

LA MA DE SANT JOAN

Lo precursor de Nostre Senyor Jesucrist, Sant Joan Baptista, té fervorosos devots en les quatre parts del món, y no solament entre'ls que tenim la sort de professar la relligió catòlica, sinó també entre'ls protestants, los armenis, los cismàtichs russos y fins entre'ls mahometans d'alguns pobles de Palestina, com jo meteix ne podría donar testimoni. No exagera pas gens ni mica la cançó antiga que díu:

Diada de Sant Joan,
día de gran alegría,
fan festa los cristians
y'ls moros de Morería.
Llescan lo pà'l día abans
per millor colre aquell día.
(Aguiló: *Romancer popular*)

A Catalunya hi té moltíssims y entusiastes devots, mes tal vegada pochs d'ells, fins dels qui s'honran ab son nom, han sentit a dir que nostra estimada patria posseheix la incomparable relliquia de sa mà. La capital de la Catalunya francesa la guarda des del segle XIVè com un tresor, que obtingué de la manera següent:

Un pelegrí desconegut truca un día humilment a la porta del convent dels frares dominicans d'aquella ciutat, ahont, com díu l'illustre mossèn Roca, los hòmens de la

pau han fet lloch als hòmens de la guerra, puix l'habitan los enginyers militars. Lo pelegrí era un simpàtich jove *elegantis formae*, segons los documents, y anava ab la valona plena de petxines y ab lo bordó dels roméus. Demanà pêl reverent prior, que era Pere d'Alenyà, relligiós de gran saber y santetat. Li digué que estant en camí de Sant Jaume de Galicia, y com a prova de la estimació que tenía a la orde de Sant Domingo, depositava en ses mans un escrini que contenía una joya de gran valor, de la que, en lo cas de no tornar, ne feya dó al convent.

Passaren anys y més anys, y cap d'ells portava ni ha portat encara'l bell missatger. Pere d'Alenyà guardava la caxeta relligiosament; mes sentint que la mort se li acostava, reuní als séus frares al voltat de son llit d'agonía, y després de contar-los la vinguda del roméu, la obrí en presencia de tots, y quedaren extranyats de trobar-hi un braç. De qui era aquell braç? «Es méu», semblava dir la hermosa imatge de Sant Joan Baptista ab ales, símbol de sa divina missió, que encara's pot veure gravada sobre la caxeta, rodejada d'inscripcions gregues, que'n són la millor autèntica escrita ab lletres de metall.

Los devots perpinyanesos cregueren piadosament que aquell jove era un àngel qui ab la disfreça de pelegrí'ls duya de Terra Santa la mà del qui digué per primera vegada *Veusaquí l'Anyel de Déu*. Lo cel se dignà confirmar aquexa opinió y posar-hi'l segell incomparable dels prodigis que s'obraren seguidament per sa mediació. Tots los malalts que invocavan a Sant Joan Baptista se guarían de sos mals, mentres que'ls qui negavan la autenticitat de la relliquia eran atormentats de violents dolors al cap y sobre tot al braç. Fóren tantes les mara-

velles, que se n'estampà un llibre, tan rar avuy com interessant. Veusen aquí la portada:

Libre dels miracles que lo Senyor ha obrat per medi de la santíssima reliquia del gloriós Sanct Joan Baptista. Compost per lo pare presentat Fra Michel Llot, del Orde de Sant Domingo, doctor y cathedràtich en la Universitat de Perpinyà. En casa de Samsó Arbús, 1580.

Quan a últims del XVIIIè segle la revoluciò esbullà les ordes relligioses com un vol de coloms, la santa relliquia trobà en la Sèu de Perpinyà son veritable y propri relliquiari. Aquexa conquilla era féta pera aquella perla, puix des de sa consagració per Berenguer, bisbe d'Elna, en 1025, estava dedicada a Sant Joan, nom que era allavors y es encara avuy día'l d'aquella soperba catedral.

Lo precursor era'l sant predilecte d'aquella plana y d'aquella ciutat. Sa imatge estava gravada en ses antigues monedes y com un blassó en lo frontis de sos monuments. Qui sab si aqueix present sens prèu, que Perpinyà obtingué del cel, fóu en premi de sa antiga y arrelada devoció al séu diví protector?

La relliquia es verament extraordinaria, per ésser *del més gran entre'ls fills dels hòmens*, com l'anomena lo meteix Jesucrist, y també per la seva magnitut, puix es la mà esquerra unida al ante-braç. Entre un y altre, en la arrencada del puny, se veuen encara senyals de la cadena ab que fóu lligat, per manament d'Herodes, en la fortalesa de Machero.

Nostre bò y estimat amich N'Agustí Vassal, historiador de les Santes Hosties de Pezillà, en un fascicle que ha publicat ab lo títol de *La Main de Saint Jean-Baptiste*, descríu punt per punt aquexa adorable relliquia; ne fà la historia des de fà 576 anys fins al 25 de Juny de 1898, en que fóu collocada en un riquissim, artístich

y esplèndit relliquiari de bronze daurat, que he tingut lo plaher de veure. En nom de la diocesi de que es patró, li oferí son arxiprest, mossèn Metge, aquell día, en que cabalment celebrava les noces d'or de sa ordenació.

La vella Sèu, afegeix lo senyor Vassal, semblava talment rejovenida sóta'ls hàbits de festa, y sa nau immensa no era prou gran pera la multitut que s'hi aflotonava. Lo Vicari general, mossèn Roca, féu lo panegírich del sant precursor, y sobre tot lo panegírich de sa inestimable relliquia, que després del ofici, al sò del orgue, fóu portada en magestuosa y solemnial processó, enfilall de totes les associacions y obres catòliques de la ciutat que s'anomena de temps antich *fidelissima urbs perpinianensis*.

Lo senyor Vassal observa que aquexa mà es la que accentuaría ab un gest de reprovació'l famós *Non licet tibi* que'l Baptista rebaté al tirà Herodes, y que ressona d'allavors ençà per tot lo món contra'ls perseguidors de la Esglesia de Jesucrist. A més fà notar que està a un extrém de França, com pera vessar-hi ses gracies y benediccions; mes nosaltres, per nostra part, recordarèm que està a un extrém de Catalunya com pera repetir-hi lo *non licet* a qui convinga, y sobre tot pera benehir a nostra estimada terra y a tots nosaltres.

La preciosa relliquia fóu entregada a Perpinyà centuries abans de deslligar-se de nostre Principat politicament, puix ab los llaços del llengatge y ab los del cor hi està lligat encara com may. Los néts retiran als avis; catalans eran los frares que reberen la relliquia de mà del celestial missatger, en aquell convent fundat, en 1232, pêl més gran de nostres reys, Jaume primer d'Aragó, y catalans són los qui cinch centuries després l'estotjan en un escrini de més valor, l'adoran y passejan en processó per la ciutat. Donchs si, com díu l'adagi, *qui primer neix*,

primer peix, y l'altre, *qui bò té al néxer, may ho dexa*, apar que'ls catalans d'enllà y ençà del Pyrinèu tenim dret a reclamar les primeres benediccions d'aquexa mà amiga y benefactora.

«Oh santa relliquia—dirèm ab lo citat llibret, afegint-hi solament lo nom de nostra estimada patria,—oh santa relliquia divuyt vegades secular, puix vostra edat es la metexa del cristianisme; oh vos, la més augusta de les relliquies, ja que solament lo cel té dret a possehir los gloriosíssims cossos de Jesús y de María, que pogàu des d'avuy, lluny dels incrèduls y profanadors, estar en pau sóta aquelles voltes benehides y en la ciutat que sis cents anys hà vos prega, y protegíu pera sempre a Perpinyà y a Catalunya.»

De *La Crèu del Montseny*, del 14 de Janer de 1900.

LO BOIG DE MATARÓ

A Mataró hi havía un home tocat del cap, que feya de les seves ab gran disgust del vehinat, y sobre tot de la seva familia. Aquexa tractà de tancar-lo a Sant Boy y demanà consell al senyor batlle. Lo senyor batlle, qui era molt determinat, los respongué:

—Axò ray! Fèu-me'l venir.

Li féren anar, y l'alcalde li digué si volía anar a donar un tom ab ell.

—Volèu anar gayre lluny?—digué'l boig.

—A Barcelona, y si allí estàu animat per caminar, pot-ser encara aniríam un xich més enllà.

—Prou, prou. Anèm—contestà'l boig.

Y dit y fet, prengueren un carruatge y cap a Barcelona falta gent. Un colp fóren allí, com qui va a donar un passeig pèl plà del Llobregat, se dexaren caure a Sant Boy. Lo boig, que no ho era bé, olorà alguna cosa de les intencions dels séus acompanyants y abans de arribar al manicomi baxà del carruatge y s'hi encaminà, avançant-se un xich de la comitiva. Trucà y digué que hi duyan un boig que tenía la manía de que era batlle de Mataró. Axís que aquest arribà, los porters procuraren tancar-lo a dins, y com més cridava que era'l batlle, més fort l'agafavan, fins que'l tingueren reclòs a dintre. Prou costà desfer la troca urdida per aquell cap que creyan sense cervell y no's dexà pas engaviar en la bogería, ahont havía engaviat al senyor batlle de Mataró.

CONSELL MAL APROFITAT

Ben coneguts són encara en nostra terra'ls trabucayres. Un dels séus capitosts era'l Bòu, que fóu fusellat a Vich quan jo era estudiant, y ho tinch ben present encara. Entre les malifetes que se li atribuexen contan que anà un día ab tota sa partida al Subirà de Santes Creus. Se presentà al amo y li demanà diners.

—Quants ne volèu?—li preguntà en Subirà.

—Un quartà de dobles de quatre—respongué'l Bòu.

En Subirà, tenint pòr de perdre cosa millor, li mesurà tot seguit un quartà d'unces d'or, que li presentà ab la metexa mesura. Aquexa era acurullada, cosa que'l Bòu no li havía demanat. Aquest se tragué'l sabre, y en Subirà se posà tot groch y tremolós de pòr que, ofès d'alguna cosa, li'n fés alguna.

Mes lo Bòu passà senzillament la arma per sobre'l quartà, fent-lo servir d'arrasadora, y tornà'l sabre a la veyna. En Cellabona, qui era'l séu segón, veyent caure y rodolar per terra un bé de Déu d'unces de la perruca y cantelludes, s'abaxà a cullir-les.

—Dexa-les estar—li digué'l Bòu ab tò imperiós.—Aquexes no són nostres, y a cadascú lo que sía séu.

En Cellabona no replicà al séu superior, mes un día que'l Bòu era fora ab uns quants de la partida se pre-

sentà ab los restants al Subirà de Santes Creus ab intenció de demanar lo curull d'aquell quartà de dobles de quatre. Però un raig de foch que surtí de les finestres lo féu adonar de que'ls moços de la esquadra eran a dins a punt de descambiar ab plom les dobles de quatre del altre día, y de que tot cercant unes quantes unces d'or anava a risch de dexar-hi la pell y de perdre la vida.

«Verament—deya tot fugint,—en aquest món, qui tot ho vol, tot ho pert. Cal dexar a cada hú lo que sía séu, com díu lo Bòu.»

LA FONT DE LA BADELLA

Una vegada un pastor vell dels qui ab ses ramades pujan y baxan de la montanya entrà a fer pà y beure en la pagesía de la Badella, que està en lo terme del Far. Passant per davant del escudeller, s'aturà a mirar una escudella de fusta que hi havía y exclamà:

—Quina escudella teníu aquí! Se pot saber ahont la hauríau trobada?

—Les noyes la trobaren a la font—respongué la mestressa, que estava rentant los plats.

—Donchs, aquexa escudella es meva—afegí'l pastor; —y, si no'm volèu creure, mirèu si destapant lo fons s'hi troba una moneda d'or.

Dit y fet, tragueren una fustota del fons y hi trobaren un xinxó amagat.

—Donchs, prenèu la escudella—digué la mestressa, —que es ben vostra.

Allavors lo vell pastor los contà com un istíu havía pujat la ramada a pasturar vora l'estany de Lanós, ahont havía perduda la escudella de fusta, que no havía vista may més.

Des d'allavors la gent dels voltants del Far creuen com article de fè que les aygues que rajan en la font de la Badella venen del estany de Lanós.

BURLA DE GEGANT

Díu que en una montanya hi havía un gran penyal deslligat dels altres, com si hagués sigut separat per la força viva, ahont hi havía aquest escrit ab lletres antigues y ben llegidores: *Ditxós serà qui'm giraràs.*

Los pastors dels voltants s'havían aplegat diferentes vegades pera demanar-se uns als altres si se sabía rès d'aquell rètol extrany, de per què y de qui li havía escrit, y ningú'n sabía donar rahó. Los pastors havían provat de girar-lo, mes los era impossible. Aquexa impossibilitat ne féu créxer les ganes de fer-ho, y'n parlaren a la gent del poble vehí, per ahont no trigà a rodolar la noticia de que allí sóta hi havía un tresor amagat. Ja n'hi hagué prou pera entusiasmar tots los hòmens del poble, que hi féren cap armats de parpals y manuelles. Ab tota llur força, guiada y dirigida per l'enginy, mogueren la pedra, y ab moltes penes y treballs arribaren a girar-la. Mes ayl lo tresor no hi era; rès d'axò: ni un diner partit pêl mitg, ni una malla, ni una palla. Sols en la part que havía estat anys y centuries dintre la terra vegeren un altre rètol que deya: *Grans mercès a qui m'ha girat, puix temps hà geya d'aquest costat.*

Los vells del poble, que, no tenint prou dalit pera treballar, s'ho miravan, cregueren que allò havía sigut obra d'algún home de forces tan extraordinaries com de bon humor, que havía volgut riure y fer joguina de qui no tenía ni'l séu bon humor ni les seves forces de gegant.

ANYORANÇA

En un convent de Barcelona dels que donavan a la Rambla abans del malestruch any 1835, un día l'hortolà aclucà'ls ulls al sòn de la mort y'ls frares ne quedaren sense. Al cap de pochs díes lo pare guardià, anant pêls carrers de Barcelona, ensopegà un pagès de montanya que li semblà home de bondat, treballador y de bon ayre. Conexent que cercava feyna, s'hi acostà y li digué:—Company: volèu fer d'hortolà?

—Prou—respongué'l pagès.

—Donchs, seguíu-me—replicà'l bon frare, ensenyant-li'l camí cap al séu convent.

L'acompanyà al hort y li digué y esbadià quines feynes hi havía de fer y quina sería la seva soldada. Lo pagès s'hi conformà, y, agafant la axada que l'altre hortolà havía dexat en vaga, començà d'obrir solchs, de plantar y trasplantar, talment com si en tota la vida no hagués fet altra cosa. Axò era a primers d'Octubre d'un any que havían fet grans nevades primerenques en lo Pyrinèu. Al cap de mitg any de vèurel treballar y portar se tant bé en la horta, en lo convent y en lo temple, lo guardià demanà que, ja que vivía en lo convent y entre'ls frares, si li faría rès de vestir son hàbit.

—Prou, prou—ell li respongué;—com sa reverencia vullga,—puix ja havía après aqueix compliment conventual.

Li posaren l'hàbit de la ordre y se portà bé un parell de mesos més. Quan arribà'l mes de Maig començà d'en-

sopir-se un xich en les coses y exercicis espirituals. L'avisaren un día y altre, y la esmena, si n'hi hagué gens, fóu molt passatgera. Cançats de fer-li advertencies saludables y veyent que no feyan l'efecte que necessitava, lo bon guardià tractà de donar-li un càstich més petit del que merexía y davant de la comunitat, que estava tota extranyada de son cambi de comportament. Lo féu posar dret en mitg del refetor ab una escombra de mànech per amunt al costat. Al bon pagès, sense que ni de lluny pensés fer cap irreverencia, li escapà'l riure. Lo guardià se n'extranyà y li preguntà amablement:

—De què rihèu?

Lo pagès, de primer, no ho volía dir; mes veyent-s'hi obligat per ordre de la santa obediencia, respongué:

—Reya, a la veritat, al pensar en l'esclat de rialles que farían ma esposa y mos fills si'm vegessen axís vestit de frare y ab una escombra al costat a tall d'escopeta.

—Donchs, que sóu casat?—li preguntà'l pare guardià.

—Sí—respongué-li ell,—y mentres Déu ho vullga.

Aleshores lo pare guardià caygué del ase y vegé clar que aquell hortolà era un montanyès pyrenench fill d'algún poble dels que al ivern quedan mitg colgats de néu, d'hont los hòmens fugen abans del ivern pera anar a guanyar alguna cosa per avall y portar-ho a sa esposa y a sos fills en la primavera, que era cabalment lo temps en que aquell pagès, tal vegada punyit per la anyorança dels séus, començà a donar capsinades en lo camí de la vida claustral. Quan s'ho hagué explicat bé, lo cridà a sa cel-la y li digué:

—Veusaquí lo que heu guanyat fins al día d'avuy en aquest convent. Ara llevèu-vos l'hàbit y anèu-sen a la bona hora ab vostra esposa y ab vostres fills. Que Déu vos benehesca.

LES GORGUES

Baxant des del poble de L'Esquirol cap a Vich se troba a mà esquerra un pagesíu anomenat Les Gorgues. Com son nom ho díu prou, allí hi ha uns gorchs formats pèls sallents d'un primitíu torrent que aplega les aygues del Cabrerès. Aquests gorchs generalment són rodons, y a axò deuen lo nom *d'olles* que se'ls dóna per allà. D'aquexes olles n'hi ha alguna de molt fonda, tan fonda que, segons la gent, no s'arriba al capd'avall.

Uns pagesos de L'Esquirol de les conegudes masíes del Campas y de l'Intentas volgueren trobar lo fons d'una de les olles d'aprop del séu poble, y per axò s'emportaren les tirandes dels bous d'una d'aquexes masíes. Posaren una rella al cap y tiraren l'escandall als gorchs, mes la corda se'ls quedà a mitg camí. Corregueren a cercar les tirandes de la altra masía, y tampoch arribà la rella al fons. Volían anar per les tirandes d'altres pagesíes, quan sentiren una vèu que, sortida de la olla, los deya:

Tira, Intentas;
tira, Campas,
que ab altres tantes
no hi arribaràs.

Al sentir axò s'esglayaren y dexaren anar les cordes al torrent, arrencant a fugir cap a L'Esquirol. L'endemà tornaren als gorchs y trobaren a la vora la rella y les tirandes plegades.

LO REYETÓ

La àliga es lo rey dels aucells, y quan ho es aquí y en totes bandes, ben merescut s'ho tindrà.

Jo, que no he pas examinat sos drets, li vingan d'allà hont li vingan, no posaré pas en dupte sa reyalesa: sols de passada vullch fer esment de que aqueix reyalme té un pretensor, encara que humil, y aqueix es lo reyetó.

Lo nom de reyetó se li dóna a la plana de Vich; a la Guillería se li díu *reyenti*; en altres llochs de Catalunya, *rey-petit*, o més senzilla y curtament *reyet*.

Mes, me preguntarèu, les seves pretensions estàn ben fonamentades? Jo us hauré de respondre que tampoch he vist sos papers, ni he examinat sos drets, d'un a un, fil per agulla; mes quan se li dóna'l títol de rey en tants endrets, y ell ne porta la corona, encara que petita, alguna reyalesa deu tenir. Ara, si'm replicàu que la reyalesa d'un rey-petit per força ha d'ésser també petita, no us ho negaré.

Mes, tot axò són galindaynes y rahons de mal pagador, me dirà algú. De què li ha previngut aquexa reyalesa, petita o grossa que siga, a un aucell tan petit pera merèxer lo títol que si li dóna de reyetó?

Díu que en los anals de la aucellería, que jo no he tingut ocasió d'escartejar encara, se llegeix que una vegada'l aucells tingueren un gran collotge a fí y efecte de nomenar-se un rey.

«A qui'n farèm?—se deyan l'un al altre.—Si'n fèm al

qui cante millor, serà lo rossinyol, que es un pobre trobador, y'ls trobadors no servexen gayre pera regnar. Si'n fèm al més gros y gran, sería'l trencalòs o l'avestrús, y aquest no es més que un salvatge de la Africa, si l'altre un salvatge dels Pyrinèus. Si'n fèm al aucell que ja porta corona, com signe de predestinació a la reyal, serà'l gall, que, comptat y rebatut, no es mès que un sultà de galliner. Si'n fèm al més vistós y bonich, serà'l pago reyal, qui no serveix més que pera fer la roda de la fatxenda y es verament un enamorat de sí meteix. Si fèm rey al més valerós, serà un aucell carnicer, qui anirà ab nosaltres a mata-degolla per un tres y no-rès, y avuy un, demà un altre, sens anirà crospint a tots de víu en víu.»

«Fèm-ne, donchs, al qui vole més alt?», digué un d'ells. «Ja està dit—respongueren tots;—l'aucell que vole més amunt serà nostre rey.»

Dit y fet, se'n volaren al cim d'una montanya, y allí, fent una ratlla en terra, se posaren de renglera tots los pretensors de la corona y, a la hora convinguda, al crit de «A la una, a les dues, a les tres!», com fan los noys que jugan a córrer, axecaren tots plegats la volada.

No cal dir que molts aucells se donaren per vençuts abans de volar, y altres, als primers colps d'ales, s'entornaren. Lo pardal se n'anà a un graner que sabía obert y ben provehit; la llimona, a son llim, que li ha dat nom, ahont furga atrafegada cercant cuquets com un pobre pescador de canya; la mallarenga, a un camp de blat de moro sembrat de fresch.

Alguns aucells s'aturaren a mitja volada. La aureneta s'aturà vençuda per l'esparver; l'esparver fóu vençut per la grua; y la grua s'aturà allí dalt, en la regió dels núvols, dexada enrera per la cigonya, que esporreta vola fins part d'amunt.

Quan fóu allí dalt de tot y s'hi vegé tota sola, féu un gran crit: «Jo só'l rey dels aucells». Lo reyetó, qui sense adonar-sen ella, se li havía posat demunt de la esquena, respongué: «No, que só jo».

Los aucells qui, fent de jutges del torneig, s'ho miravan des del cim de la montanya, declararen que reyal y veritablement aquell aucellet havía guanyat la corona reyal; mes com era modest y de poques pretensions y'l més petit de nostres aucells, determinaren donar-li'l nom escaygut de *rey petit* o de *reyetó*, que porta encara y li vé com l'anell al dit.

LO BOU

Una vegada un penitent s'acusà al confessor de que havía robat una corda. Lo pare confessor, després de fer-li algunes reflexions, l'anava a absoldre, mes lo penitent, intranquil, afegí:

—Es que ab aquella corda estava lligat un bou.

—Per què no deyau que havíau robat un bou?—li digué'l confés.—Mes, aquell bou de qui era?

—Era del amo.

—Y no li vareu tornar?

—No, que me'l vaig vendre, y al amo li vaig dir que'l bou s'havía estimbat.

—Donchs, l'heu de restituir.

—No puch pas.

—Donchs, si no'l restituíu, aqueix bou us pot aturar d'entrar al cel en la hora de vostra mort. Ara ja ho veig: teníu pôr de que si'l restituíu de pesseta en pesseta, l'amo ho conexerà y'l robo se sabrà. Si no fèu lo que jo us dich, ho sabrà tot-hom en lo día del Judici Universal: allà sortirà'l bou a recordar-vos lo furt.

—Allà sortirà'l bou?—digué'l penitent, tot extranyat.

—Y l'amo hi sortirà també?

—Y donchs!—digué'l confés.—No hi ha de sortir!

—Donchs—respongué'l penitent,—jo li diré: «Agafèu aqueix bou, que es vostre».

LOS TRES BONS CONSELLS

Una vegada era un home molt arrimat a la seva y de mal geni que se n'anà a llunyes terres. Després de molts anys, acabada la feyna que hi tenía, resolgué tornar a casa seva; mes abans, sabent que allà hi havía un ermità de molta sabiesa y santetat, qui donava bons consells a tothom que li'n demanava, com ell no n'estava sobrer, li anà a demanar també. L'ermità no li'n donà més que tres, que si'ls volèu saber veusels aquí:

Per la drecera no dexes la carretera.
No't fiques en lo que no't demanen.
Abans de fer alguna cosa important, dorm.

Ell, després de rebre aquests consells, se n'anà tot moix y murmurant entre dents: «No s'ha pas hagut de gastar lo cervell pera donar-te aquexes tres màximes. De consells axís ray, també'n donaría jo».

Ab aquests pensaments y altres semblants se posà en camí cap a la seva terra. Quan fóu un troç enllà, atrapà a uns quants viatgers que feyan la metexa vía, y, nuhant-hi conversa, s'acomboyà ab ells. La carretera era de bona petja y suàu, mes al pujar una montanya feya una marrada que no se li veya la fí, com si s'entornés enderrera.

—Veníu per la drecera, company — li digueren los

viatgers.—Comptant per lo baix, avençarèm una hora de camí.

Ell estigué a punt de caure en la temptació y de seguir-los; mes se recordà del primer consell del ermità y no'l volgué trencar per ser lo primer. La giragonça fóu més llarga de lo que aparentava, mes s'acabà, com tot s'acaba en aquest món. Quan ja n'era a les derreres passes, troba als viatgers asseguts a la vora del camí ab lo cap baix y gayre bé plorant de tristor. Ell los escometé saludant-los afectuós.

—Hola, companys! Que us ha passat, que estàu tan trists?

—Nos han sortit una colla de lladres que'ns han robat tot lo que portavam, y perquè'ns hi volíam tornar nos han donat un feix de garrotades. Tant-de-bò que t'haguessem seguit a tu, que'ns recordavas aquell adagi: *Per la drecera no dexes la carretera.*

Seguiren plegats camí enllà, caminant, caminant tot lo sant día. Quan vingué la nit, s'allotjaren en un hostal y quan fóu hora s'assegueren a taula pera sopar. En axò l'hostaler renyí ab la hostalera y se tiraren los plats pél cap. Los viatgers s'axecaren de taula pera descompartir als consorts mal avinguts. L'hostaler prengué malament la intervenció de sos hostes, y descarregà sobre d'ells lo bastó que tenía axecat pera castigar a sa muller. Tots los viatgers ne sortiren esgalabrats, sinó'l nostre bon home, qui s'havía recordat del segón consell del ermità, que també volgué seguir, ja que'l primer li havía sortit tant bé: *Allà hont no't demanen no t'hi fiques.*

Aleshores començà d'adonar-se de que aquells consells valían bona cosa més de lo que semblava.

Se posà en camí altra vegada, y, camina que caminaràs, no s'aturà fins a davant de casa seva. Un colp fóu

allí s'amagà entre unes verdices pera veure qui'n sortiría. Al cap d'una estona'n vegé sortir la seva esposa ab un sacerdot al costat, de qui's despedí al pèu de la porta forana ab un petó. De colp, ell hauría entrat a casa seva y la hauría morta; mes, per voler de Déu, se recordà del tercer consell del ermità, que díu: *Abans de pendre un determini, dorm'hi.* «Donchs, abans de resoldre que tinch de fer, hi dormiré», digué ell. Y, fort com si no hagués vist rès, se n'entrà a casa seva, hont fóu rebut per sa esposa ab los braços oberts; mes sa alegría era tanta que li tenía la llenga com nuhada. L'endemà al matí, passada la primera impressió, ja li pogué parlar y li digué:

—Lo día d'ahir es lo més felíç de ma vida per dues coses: la primera, per haver-me tornat tu, de qui ja no sabía rès, ni se'n cantava gall ni gallina ni cant de criatura viva; la segona, per haver-me vingut a veure nostre fill capellà, qui està en lo seminari.

Lo bon home donà gracies a Déu pêls tres consells del ermità y cregué y estigué cert y segur de que aquell bon ermità no podía ser altre que'l sabi Salomó que hagués resucitat pera donar-li aquells tres consells en aquella ermita.

TAULA

PÀGS.

DIETARI D'UN PELEGRÍ A TERRA SANTA

PÁGS.

DISCURSOS

ARTICLES

PROLECHS

NERTO

RONDALLES

Aquest quint volúm de les Obres Complertes de Mossen Jacinto Verdaguer, s'ha acabat d'estampar en casa de la Vda. de Joseph Cunill, lo dia 29 de Novembre de l'any 1906.

1906